COMUNICAREA INTERPERSONALĂ

DIALOGUL SOCIAL

Volumul I

coord. **Marinela Rusu**

ARS LONGA

COMUNICAREA INTERPERSONALĂ
- DIALOGUL SOCIAL
Volumul I

coord. Marinela Rusu

Editura Ars Longa
Colecția Academica
2018

Cuprins

Prezentare

Comunicarea reprezintă elementul definitoriu al umanității în context social, interpersonal. Comunicare - înseamnă similitudine, acord sau consens în gândurile și experiențele împărtășite, un proces de creare a sensului, puternic influențat de modelul cultural în care are loc. Volumul de față reunește lucrările mai multor filosofi și psihologi ce investighează cu interes acest domeniu al interacțiunii umane.

Regăsim analizate în paginile volumului *caracteristicile esențiale ale comunicării înterpersonale* cât și *elementele* ce o definesc: simbolurile implicite, interpretarea, tranzacția mesajelor și construirea de sensuri, compromisul ”înțelesurilor comune” etc. Comunicarea interpersonală este întotdeauna *contextuală*, deoarece are loc într-un context fizic, social, istoric sau cultural. Aceste contexte influențează scopul comunicării, natura relațiilor dintre participanți dar și comportamentul acestora.

Modul în care exprimăm gândurile și opiniile noastre prefigurează genul de răspuns pe care îl vom primi și de aceea, managementul și leadership-ul sunt preocupate de redefinirea *stilurilor comunicative*, de necesitatea de a ne însuși modalități de comunicare ce înregistrează succesul. Dialogul însă, nu reprezintă doar o modalitate de schimb a gândurilor și ideilor *per se*, ci reprezintă un element de evoluție a societății, atunci când vorbim despre *dialogul științelor*. Acesta presupune, pe lângă schimbul de idei, critica și depășirea dificultăților de logică, de înțelegere, de coerență în prezentare. Prin *dialog* și *știința dialogului* sunt reelaborate potenţialităţile subiecţilor, sunt revizuite semnificaţiile şi valorile; dialogul constituie sursa unei lumi de idei, modele, valori, a acelei „conştiinţe colective” a cărei structură de comunicare şi schimb informaţional o reprezintă limbajul.

Lucrările inserate în acest volum oferă o analiză detaliată, științifică, a elementelor ce fac dificilă uneori, comunicarea interpersonală. Teoriile comunicării ne spun că *factorii perturbatori* pot să apară nu numai la nivelul canalelor de comunicare, dar şi al partenerilor comunicării sau al receptorilor. Incapacitatea sau dificultatea de a percepe mesajul se poate datora lipsei *ascultării*, nu doar a ascultării „cultivate”, critic-reflexive, ci chiar şi a elementarei ascultări în vederea obţinerii de informaţii.

Recomandăm acest volum tuturor cititorilor aflați în căutarea înțelesurilor juste ale comunicării, care doresc să identifice mai uşor dificultățile dialogului social, cât și modalitățile de depășire a acestora.

coord. **Marinela Rusu**

ARTA DISCURSULUI.
PERSPECTIVE RETORICE ȘI ESTETICE

ART OF DISCOURSE.
RHETORICAL AND AESTHETIC PERSPECTIVES

Petru BEJAN[1]

Abstract

The existence of an 'aesthetic turn' in the culture of the last century is frequently invoked. Undoubtedly, we recognize 'signs' of beauty not only in nature and arts, but in everyday life as well. The individual of our times seems largely preoccupied with the 'aesthetization' of the world he lives in, the 'beautification' of his own life.

Industries, fashion, advertising are striving to increase the stimuli of seduction, manufacturing an eclectic and heterogeneous universe in terms of the tastes and styles displayed. The pessimistic interpretations assert, on the contrary, that the world is becoming more and more ugly, that the crises, inequalities, unemployment, environmental disasters are increasing, contributing to the disappearance of a harmonious way of life.

The traditional complicity between Beauty, Good and Truth is again called into question, including in social communication. The public discourse is perceived more and more under the signs of derisory and precariousness. Is it a 'crisis' of the content, or of vulnerabilities - formal and accidental - easy to remedy?

Aesthetics could give an account of the elegance, beauty or sublime of a 'good' discourse, but also of the ugly, laughable, comical, vulgar, indifferent character of another, ill-conceived or ridiculous.
Key words: 'aesthetization' of the world, aesthetics of communication, the communicator artist, rhetorical speech, aesthetics of public discourse.

Textul de față caută să răspundă câtorva întrebări: Care ar fi tendințele principale în estetica actuală? Dar în comunicare? Putem determina puncte de convergență între aceste două domenii? Ce propun esteticile comunicării? Este posibilă o estetică a discursului public? Dacă da, cum am putea determina particularitățile și, mai ales, finalitățile acesteia?

1. Tendințe în estetica contemporană. O primă evidență: estetica de factură clasică, centrată pe categoria frumosului, a fost substituită, odată cu proliferarea unor estetici alternative – fenomenologică, analitică, pragmatistă, relațională, somatică, a vieții

[1] Univ. prof. PhD., „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași. pbejan@gmail.com

de zi cu zi... Cu toate acestea, se pot formula două constatări importante: chiar dacă și-a pierdut „aura” în câmpul artei, frumosul și-a sporit seducția în afara acesteia, s-a extins și generalizat, devenind un reper estetic inevitabil în viața obișnuită; granițele dintre artă și viață par să se fi estompat, astfel încât cele două tind a se confunda.

Fără îndoială, recunoaștem „indicii” ale frumosului nu doar în natură și artă, ci și în viața de zi cu zi. Interpretările sunt însă contradictorii. Pesimiștii spun că lumea se urâțește continuu; dezastrele ecologice, crizele economice, inegalitățile, șomajul se acutizează, contribuind la dispariția unui mod de viață armonios. Economia de piață ar ruina „elementele poetice ale vieții sociale” (Gilles Lipovetsky, Jean Serroy), instaurând aceleași peisaje reci și monotone. Cu toate acestea, constatăm cum sistemele de producție, distribuție și de consum sunt impregnate tot mai mult de intervenții cu vădită încărcătură estetică. Industriile, designul, moda, publicitatea sunt preocupate de a augmenta stimulii seducției, confecționând un univers estetic eclectic și eterogen în privința gusturilor și a stilurilor etalate. O veritabilă „estetizare a vieții cotidiene” este în desfășurare, cu efecte imprevizibile. Arta se infiltrează în industrie, în comerț, în viața obișnuită. Excepția și cotidianul, sublimul și banalul, originalul și surogatele tind a se confunda. Asistăm la o rafinare a percepției, la triumful sensibilității pasagere, la înstăpânirea unui hedonism facil și frivol, având ca efect consumarea superficială a lumii. Idealul de viață devine unul estetizat, centrat pe cumulul de noi experiențe, senzații și plăceri[2].

2. Critici ale comunicării. Astăzi, complicitatea tradițională dintre Frumos, Bine și Adevăr este repusă în discuție, inclusiv în comunicare. Să amintim doar criticile unor Guy Debord şi Jean Baudrillard. Exploatând vocabularul filosofic marxist, cel dintâi descrie lumea noastră ca fiind una confiscată de „spectacol” și iluzii propagate agresiv de *media*. Spectacolul este un raport social între persoane independente, dar mediatizat de imagini; este „coşmarul” societăţii moderne şi, totodată, „gardianul” acestui vis oribil. Limbajul comunicării autentice s-a pierdut; este însă, semnul pozitiv descifrat în mişcarea de destructurare modernă a oricărei arte, adică „aneantizarea ei formală”.[3]

La fel de radical în sentinţe este Jean Baudrillard, cunoscut pentru criticile administrate lumii postmoderne, descrisă ca obsedată de fantasmele succesului şi ale consumului fără frâu. Consecinţa? Relaţiile umane se atrofiază treptat, deoarece oamenii de astăzi rătăcesc inerţial în labirintul informaţiilor mijlocite de televiziune şi de ordinator. „Astăzi nu mai există scenă sau oglindă, ci numai un ecran şi o reţea. Nu mai există transcendenţă sau profunzime, ci numai suprafaţa imanentă a derulării operaţiilor, suprafaţa netedă şi operaţională a comunicării”.[4] „Societatea de consum” a fost trăită sub semnul alienării, ca „societate a spectacolului”. Când dispar spectacolul, scena, teatrul, iluzia, când totul devine transparent şi vizibil, când totul devine informaţie şi comunicare începe

---

[2] Gilles Lipovetsky, Jean Serroy, *Esthétisation du monde. Vivre à l'âge du capitalisme artiste*, Gallimard, Paris, 2013, p.31.
[3] Guy Debord, *La societé du Spectacle,* Gallimard, Paris, 1992, p. 181.
[4] Jean Baudrillard, *Celălalt prin sine însuşi*, Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj-Napoca, 1997, p.8.

obscenitatea generalizată, adică tocmai situaţia pe care o experimentăm. Nu mai trăim drama alienării, „trăim în extazul comunicării”.[5]

Valorificând astfel de teme, Lucien Sfez propune asumarea „critică” a comunicării[6], Philippe Breton vorbeşte despre „utopia comunicării”[7], iar Ignacio Ramonet, discută, la rândul lui, despre „tirania comunicării”[8], inventariind, ca şi ceilalţi, „efectele perverse” ale practicilor comunicaţionale. „Trebuie să căutăm o dietetică a comunicării?” se întreba Baudrillard. Sau, mai degrabă, „să lăsăm ca saturaţia reţelelor şi suprasturarea informativă să-şi facă efectele paralizante”, adică să-l lăsăm pe insul obsedat de tehnologie şi consum să-şi regrete propriile excese[9].

Dincolo de toate aceste reflexe ale protestului nedisimulat sau ale negaţiei, realitatea şi necesitatea comunicării sunt incontestabile, cum incontestabilă este şi necesitatea contrapunerii unui *meta-discurs* critic, apt să-i descrie mecanismele, să le studieze în profunzime şi, eventual, să-i corijeze derapajele. În această perspectivă, estetica poate oferi un punct de sprijin important. Vorbim déjà, despre proiecte de estetică a comunicării; este reclamată, totodată, necesitatea unei estetici a discursului public.

3. Estetici ale comunicării. Începând cu anii `80 au apărut mai multe estetici ale comunicării.[10] În genere, acestea își iau ca model arta. Se vorbește despre „artistul comunicator”, despre o „artă a comunicării” care se folosește de tehnica recentă și explorează cu asiduitate „teritoriul” on-line.

Estetica comunicării este o teorie estetică şi chiar o practică artistică deja recunoscută. Iniţiatorii proiectului sunt Fred Forest şi Mario Costa, promotorii unui *Grup Internaţional de Cercetări de Estetică a Comunicării*. Forest este şi autorul unui *Manifest de Estetică a Comunicării*.

Scris în 1983, diseminat şi accesibil în spaţiul virtual, *Manifestul…* conţine opinii, observaţii, critici şi propuneri vizând reconsiderarea problematicii artei din perspectiva noilor tehnologii. Cele 13 secţiuni ale acestuia cer considerarea artei nu în termeni de obiecte izolate, ci din perspectiva conceptelor de *relaţie* şi *integrare*. Operele, datele, sistemele artistice vor trebui analizate ca întreguri integrate. Ceea ce constituie opera nu este suportul material, nici reprezentarea sa vizuală, ci tocmai ceea ce nu este la îndemâna simţurilor noastre. Banalizarea practicilor vizuale ar reclama o repliere a artiştilor către noi activităţi estetice şi simbolice decât cele clasice. Un astfel de mediu este cel al comunicării, devenit *obiect* dar şi *mijloc* al demersului artistic.

Artistul comunicator este un producător de simboluri; el recurge la cu totul alte mijloace decât artistul tradiţional. Mesajele sale sunt destinate nu muzeelor închise, ci câmpului epistemic nelimitat al *mass-media* şi al Internetului. „Spaţiul” său privilegiat este

---

[5] *Ibidem*, p. 15.
[6] Lucien Sfez, *Critique de la communication*, Éditions du Seuil, Paris, 1988.
[7] Philippe Breton, *L'utopie de la communication*, La Découverte, Poche, Paris, 1997.
[8] Ignacio Ramonet, *La tirannie de la communication*, Éditions Galilée, Paris, 1999.
[9] Jean Baudrillard, *Strategiile fatale*, Editura Polirom, Iaşi, 1996, p.18.
[10]Fred Forest, *Manifest pour une esthétique de la communication* ; Jean-Paul Doguet, *L'art comme communication. Pour une re-définition de l'art*, Armand Colin, Paris, 2007.

cel al informaţiei. Societăţii de producţie, cred teoreticienii *Manifestului...*, îi succede o alta, a comunicării. Electricitatea, electronica şi informatica sunt noile instrumente de creaţie. Ele ne-au schimbat mediul fizic înconjurător, au modificat radical reprezentările noastre mentale, sensibilitatea în ansamblu.

Artistul comunicării se apleacă mai puţin asupra trecutului, devenind om al prezentului, „martor angajat în aventura timpului său". Noţiunea de *relaţie* joacă un rol decisiv în viaţa lui; la fel, concepte precum cele de *viteză, ritm, flux, informaţie*. El devine un veritabil „architect" al informaţiei în mediul circumscris lui. Noile „opere" de artă sunt sistemele de comunicare. Renunţând la fabricarea de obiecte şi la expunerea lor imediată, arta însăşi se „dematerializează" treptat; ea devine emisie, recepţie, deturnare de mesaje şi de informaţie nu doar în interiorul „sistemului" consacrat şi oficial al artei, ci şi în cel al reţelelor infinite de comunicare. Important este să fii „branşat", „conectat" la reţea, pentru a fi oricând în relație cu ceilalţi.

4. Discursul public, între retorică și estetică. Dacă o retorică a discursului public se află deja în uz, estetica discursului public este pe moment în căutare de legitimitate. Cu totul justificată, în practica propriu-zisă a comunicării, aceasta s-ar putea construi pe două direcții: una, care presupune construcția discursului public după regulile artei (arta oratorică); alta concepută în sens „ecologic" sau „igienic", vizând posibilitatea unei „terapii" discursive, urmărind să eradicheze sursele „toxice", noxele discursive, luând ca exigențe principale *bunul-simț* (o exigență etică) și *bunul-gust* (o exigență estetică).

Fără îndoială, există similitudini între o perspectivă retorică și una estetică aplicate discursului public. În primul rând, împart aceleași exigențe (frumosul, stilul și eleganța limbajului). Totuși, diferențele nu sunt de neglijat; estetica studiază frumosul, în timp ce retorica (definită de latini drept *ars pulchre dicendi*, „arta de a vorbi frumos") vizează efectul persuasiv, adică obținerea adeziunii publicului. Oratorul vrea să convingă cu orice preț, sporind miza ornamentelor discursive.

Retorica discursului public mizează pe impresie (patos), figuri (îndeosebi hiperbola) și minciună. Este demagogică, stridentă, stereotipă; se bizuie pe naivitatea (credulitatea) publicului, în intenția de a influența sau manipula. Aceasta ritualizează și dogmatizează „regulile" discursului, căutându-i eficiența, indiferent de sinceritatea intențiilor. Discursul transformat în spectacol (show), îndeosebi televizat, este forma sa publică obișnuită. Demagogia politică este foarte eficientă în mai toate campaniile electorale. Asociată spectacolului, verbiajului și demagogiei, retorica și-a pierdut simțitor din credibilitate.

Estetica discursului public mizează în special pe: a) autoritatea celui ce comunică și b) calitatea propriu-zisă a discursului. Prima este susținută de autoritatea modelului (de viață, de carieră, de succes) care asumă un *stil* personalzat, inconfundabil, făcând din propria viață o „operă de artă". Regina Elisabeta, Papa Francisc, Dalai Lama, Regele Mihai al românilor sunt doar câteva exemple. În discursurile publice, persoane de succes precum Bill Gates și Mark Zuckerberg pun preț mai puțin pe impresie, pe vestimentație sau pe artificiile oratorice. Cum se explică totuși, interesul și atenția de care se bucură mai peste tot?

În anumite situații, atractivitatea unui discurs nu constă în stridența sau histrionismul oratoric, ci în eleganță, naturalețe, inteligență, în calitatea informației sau a mesajului. Atitudinea vorbitorului este mai curând...estetică. O estetică a discursului public este anti-demagogică și ostilă verbiajului. Discursul este „reușit” dacă trezește interesul, dacă impresionează sau place, indiferent de densitatea gesticulației sau de dramatismul „punerii în scenă”.

Pe de altă parte, o estetică a discursului public va privilegia „indicii” de felul logicii și coerenței argumentelor, stilului (calități retorice), dar și naturaleții, profunzimii abordării, actualității, sincerității, plăcerii produse de o intervenție oratorică (calități estetice).

Principalele categorii estetice (sublimul, frumosul, urâtul, tragicul, comicul, banalul, indiferentul) sunt valabile și pentru a descrie și aprecia performanțele comunicative. O estetică a discursului public va urmări efectele discursului din perspectiva *interesului* provocat de intervenția cuiva, urmărind reacțiile de plăcere, seducție, atractivitate sau, dimpotrivă, de respingere (vulgaritate, monotonie, utilizarea limbii de lemn sau a clișeelor).

Publicitatea are un avans în direcția „artificării” discursului, prin împrumutarea unor teme pur artistice sau prin rafinarea unor tehnici de producție artistice (muzică, teatru, film...). Imaginea modelului inspiră (influențează) imaginea produsului. În mass-media, tabloidizarea (vulgarizarea) gustului… naște monștri. Cultura veritabilă își găsește loc doar în programe care exclud pariul audienței de masă. Publicul exigent va căuta satisfacție în dispozitivele media alternative, de felul blogurilor private, întreținute de personalități veritabile și credibile, de scriitori confirmați, de specialiști având o largă recunoaștere...

O estetică a discursului public poate fi asumată după modelul esteticii literare. Aceasta va da atenție limbajului vehiculat, stilului și expresivității acestuia, evitând trucurile oratorice și șabloanele retoricii. O atare estetică va fi centrată pe *eleganță, naturalețe, sinceritate, bun-simț și bun-gust*, toate menite a potența la maximum *interesul* pentru discurs, pentru veritabila comunicare…

Bibliografie

Jean Baudrillard, *Celălalt prin sine însuşi*, Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj-Napoca, 1997.
Jean Baudrillard, *Strategiile fatale*, Polirom, Iaşi, 1996.
Philippe Breton, *L'utopie de la communication*, Paris, La Découverte, Poche, 1997.
Guy Debord, *La société du Spectacle*, Paris, Gallimard, 1992.
Jean-Paul Doguet, *L'art comme communication. Pour une re-définition de l'art*, Armand Colin, Paris, 2007.
Gilles Lipovetsky, Jean Serroy, *Esthétisation du monde. Vivre à l'âge du capitalisme artiste*, Gallimard, Paris, 2013.
Lucien Sfez, *Critique de la communication*, Paris, Seuil, 1988.
Ignacio Ramonet, *La tirannie de la communication*, Paris, Galilée, 1999.

COMUNICAREA DE GEN
ÎN DISPUTA DINTRE TRADITIONALISM ȘI FEMINISM

GENDER COMMUNICATION IN THE DISPUTE BETWEEN TRADITIONALISM AND FEMINISM

Marinela RUSU[1]

Abstract

The paper aims to describe the communication strategies used to better understand the arguments of supporters of traditional/sacred ideas and of feminist/humanistic ideas. We analyze the roots of these traditional-sacred/humanistic-feminist debates found in the great religious traditions. An analogy and comparison is made between traditional ideologies and feminist ideologies as well as the *communication strategies* used by feminists to influence and reject traditionalists, just as traditionalists tend to reject humanist feminism.

The roots of the traditionalism/feminism debate are examined in terms of religious contexts, and the resulting cultural conflict is discussed in connection with a wider issue: family decline. The work proposed by us aims to explain the different cognitive dissonance strategies used by women and men to reconcile feminism with traditional ideologies.
Key words: communication, traditionalism, feminism, family, religion, cognitive dissonance.

1. Rădăcinile disputei dintre traditionalism și feminismul umanist.

Femeile și bărbații din întreaga lume trăiesc în mod diferit în diferite religii, culturi și perioade. În înțelegerea rolurilor sexuale și a modelelor lor interdependente, studiul extremelor stereotipurilor istorice oferă o anumită măsură a adevărului. Un aspect comun în marea varietate a religiilor lumii îl constituie caracterul patriarhal al sistemelor de credință. Dar ce înseamnă asta? Caracterizarea lor adesea, ca fiind *patriarhale* înseamnă că diferitele credințe proiectează *supremația tatălui* în grup sau familie și în același timp, susțin dependența legală a soțiilor și copiilor fără drept de moștenire sau indică doar succesiunea în organizarea socială trasată prin linia descendenței de gen masculin

[1]Researcher, PhD. Romanian Academy, Iasi Section, Institute ”Gh. Zane”.
marinela1808@yahoo.com

(Webster, 1984). Istoria ne comunică faptul că oamenii au elaborat Scripturile scrise, prin inspirație divină (în funcție de religie). Deși Scripturile originale *indică egalitatea sexelor*, alți factori contribuie la *o reinterpretare* a acelor Scripturi, ce adaugă o reală provocare pentru natura egalitară a relației dintre bărbați și femei. Ce s-a schimbat deci, în natura acestei relații?

Sanday (1981) afirmă că *organizarea socială* este cea care ajută bărbații și femeile să se orienteze ca bărbați și femei. Deși cultura decide rolurile sexului membrilor săi, alegerea modului în care indivizii le preiau este determinată de nevoile, dorințele și puterea membrilor acelei societăți. Conceptele antice ale *puterii sacre* determină deseori, raporturile de putere între sexe (Sanday, 1981, xv). Deși divinitățile de sex masculin au stabilit adesea, un model pentru dominația masculină (androcrație, phalocrație – A. Adler, 1991[1]) în cadrul culturilor, un studiu al religiilor mondiale neagă de multe ori, această corelație. De exemplu, **budismul timpuriu** a avut zeități de ambele sexe, însă a pledat și a organizat societatea în conformitate cu o organizație patriarhală.

Hinduismul, taoismul și confucianismul au urmat un model similar al divinității, însoțită de unele zeități feminine, dar a moștenit totuși, un sistem social dominat de bărbați (M. Eliade, 2000, Payne Kay E., 2001). Unele dintre cele mai importante temple de rugăciune pentru hindușii Chhattisgarhi, au fost dedicate închinării față de Zeiță (Goddess) (Babb, 1975). În timpul perioadei de formare a celor mai vechi religii din lume, "**iudaismul, brahmanismul** (hinduismul timpuriu) și **confucianismul**, influența lor a fost foarte puternică, prin definirea structurii sociale predominante, prin dominarea masculină extremă, dezvoltându-se într-o perioadă de intense conflicte sociale” (Payne Kay E., 2001, p. 9). Sagan (1985) susține că societățile au evoluat de-a lungul timpului, de la societăți bazate pe legătura de rudenie, la cele organizate în jurul conducerii centralizate, care avea puterea de a recompensa sau asupri. Întrucât societățile au devenit mai complexe, liderii au început să se lupte pentru mai mult teritoriu și putere, luptând cu alte grupuri etnice, impunându-le noi identități etnice, violând femeile și distrugându-le modul de viață. Separarea unei femei departe de bărbatul său ori de regatul din care face parte, nu numai că a pângărit femeia, ci a poluat genele regatului înfrânt. Creșterea anxietății față de femei, menținerea protecției și stăpânirea femeilor, definirea unor roluri din ce în ce mai rigide, excluderea femeilor din luarea deciziilor politice și economice, toate au contribuit la întărirea unui regat și implicit, la răsturnarea relațiilor egalitare dintre femei și bărbați.

Marile regate au oferit bărbaților posibilitatea de a-și exprima dreptul de stăpânire și autoritate asupra soțiilor lor (Sanday, 1981, p. 164). Separarea sexelor și crearea unor sarcini specifice legate de sex au devenit de asemenea, elemente ale structurii sociale. *Școlile* se aflau în sfera exclusivă a bărbaților, bărbații și femeile nu puteau mânca împreună, femeile deveniseră ele însele o *proprietate* și nu aveau dreptul să moștenească nimic. Sagan (1985) descrie modul în care băieții trebuiau să se separe de mamele lor, producând o anxietate de separare intensă, atât pentru mamă, cât și pentru copil. Băieții se identificau mai apoi, cu părinții lor prin *ceremonii de inițiere* în societatea bărbaților și în alte domenii exclusive de sex masculin, ajutându-i să se despartă de mamele lor. Bărbații

[1] Adler, A., (1991). *Cunoaşterea omului*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, p. 27.

s-au confruntat cu moartea ca războinici și au invidiat de multe ori, poziția privilegiată a femeilor care, datorită rolului lor primar în procesul de reproducere, trebuiau protejate (Payne Kay E., 2001).

2. Diferențe de rol în marile religii ale lumii.

Scopul principal al tuturor religiilor este de a oferi *mântuirea* adepților lor. Semnificația mântuirii și modul în care se realizează aceasta variază în rândul multor religii ale lumii. Faptul că termenul de *mântuire* poate fi folosit în legătură cu atâtea religii, îl definește ca o noțiune distinctivă, comună pentru o gamă largă de tradiții culturale; termenul se referă la salvarea sau scoaterea omenirii dintr-o situație gravă. Faptul că omenirea se află într-o situație dificilă implică o serie de *presupuneri* legate de natura și destinul uman (Marinela Rusu, 2017). Prima dintre aceste presupuneri se referă la modul în care oamenii au ajuns în această situație gravă. Religiile majore ale lumii au două puncte de vedere distincte cu privire la această problemă: (1) Umanitatea a spulberat o *stare ideală* anterioară, prin răzvrătire împotriva lui Dumnezeu, care, drept urmare, a creat *moartea* și a trimis-o în lume: avem de-a face aici, cu o *eroare morală*, care indică faptul că omenirea este, *în principiu, rea*; (2) omenirea joacă un rol în lupta dintre două forțe opuse - bine și rău, lumină și întuneric, viață și moarte - în care se produce o eroare intelectuală dar care poate fi corectată aici, pe pământ: omenirea este *în principiu, bună*. In plus, religiile privesc în esență, omenirea, ca pe un organism psihofizic: mântuirea, precedată de o separare, se dobândește prin reunirea dintre trup și suflet, sau altfel spus, corpul fizic, intrinsec rău, corupe sufletul, în timp ce mântuirea eliberează sufletul de influența nocivă, ”păcătoasă” a trupului. Fenomenul sexualității joacă un rol important, dar ambiguu în problemele mântuirii. Pe de o parte, el oferă mijloacele de reproducere a vieții; pe de altă parte, oferă plăcere, având potențialul de a distrage atât aspectele morale, cât și pe cele intelectuale ale omenirii în căutarea mântuirii. În consecință, femeile sunt adesea, văzute ca *seducători* ai bărbaților, ce trebuie controlați pentru a preveni căderea oamenilor în păcat și pentru a nu risca pierderea mântuirii.

3. Multiplicitatea religiilor

O examinare a principalelor religii mondiale ajută la identificarea sursei unora dintre argumentele viziunilor tradiționale-sacre *versus* umanismul-secular. În continuare, vom analiza când și unde au apărut primele religii, ce ideologie filosofică sau religioasă au adoptat, cum au fundamentat-o și ce soluție au oferit pentru obținerea mântuirii. Rolul distinctiv al femeilor în fiecare ideologie religioasă reflectă câteva dintre aspectele temei patriarhale. Religiile luate în discuție - **hinduismul, budismul, confucianismul, taoismul, iudaismul, creștinismul și islamul** - au influențat războiul culturii în lume, oferind, în același timp, argumente pentru ambele perspective asupra lumii.

Hinduismul. Majoritatea hindușilor trăiesc în India și în părți din Pakistan, Bangladesh, Sri Lanka, Nepal și Sikkim. Rig Veda, cel mai vechi text literar al hinduismului, reflectă un sistem religios sacrificial cunoscut sub numele de Brahmanism sau Vedism, al cărui text consta mai mult în imnuri (Pamela J. Kalbfleisch, 1993). O mare parte din hinduismul timpuriu depășește perioada brahma-nismului, cu respectarea strictă a unei tradiții patriliniare. Pentru că bărbații erau cei care lucrau efectiv pământul și luptau să oprească invadatorii din nord, *separarea sexelor a devenit o consecință inevitabilă.*

Supraviețuirea, mai degrabă decât asuprirea, a conturat/definit importanța timpurie a bărbaților, deoarece societatea avea nevoie de copii de sex masculin pentru a păstra grupul și pentru a proteja comunitatea (Payne Kay E., 2001). Treptat, importanța bărbaților s-a modificat ușor, apărând o nouă apreciere a "cuplului", împreună cu recunoașterea importanței femeilor în procesul de reproducere. Din nefericire, importanța purității feminine în procesul reproductiv, care reflectă statutul tatălui și al soțului, a impus din nou, controlul masculin. "Puterile sexuale și reproductive, potențial periculoase ale femeilor, sunt controlate riguros de bărbați prin intermediul unor astfel de instituții extreme, cum ar fi căsătoria copilului (purdah), interzicerea divorțului pentru femei, interdicția de recăsătorie a văduvei, fie prin izolarea socială, prin stigmatizare sau prin arderea văduvelor" (Allen, 1982, p. 8). În consecință, căsătoria foarte timpurie cu fetele, chiar înainte de menstruație, a constituit o modalitate prin care familiile s-au protejat de amenințarea ca femeia să devină o pată rușinoasă pentru familie și, totodată, a eliberat părinții de responsabilitățile lor față de fiicele proprii (Payne Kay E., 2001). Conceptul de transmigrare, sau *doctrina renașterii*, a devenit o temă centrală în hinduism. Creșterea ascetismului (renunțarea la lume și atingerea *moksha* sau eliberarea de ciclul nesfârșitelor renașteri) a devenit "psihologia gândirii masculine, în timp ce femeile urmau să fie orientate spre renaștere" (Payne Kay E., 2001, p. 69). Statutul femeilor a fost definit de *absența învățării*, dar pentru a menține statutul soțului ei, o femeie trebuia să primească măcar o educație de natură estetică. Obeyesekere (1984) afirmă că o femeie hindusă ar trebui să-și trateze soțul ca fiind "supremul și singurul", însuși "dumnezeu", să-i vorbească fără furie sau ostilitate, numai cu blândețe și amabilitate.

Diferitele *strategii de comunicare* au dus la îmbunătățirea vieții femeilor. Susținătorii schimbării au pretins că o practică ce nu a fost specificată în Rig Veda trebuie să fi rezultat din evoluția socială și, deci, nu ar mai trebui să fie respectată. Alte tactici pentru a face schimbări au fost abordarea *argumentelor că o anumită acțiune tradițională* nu trebuia să mai fie practicată în epoca actuală și că normele de comportament ar trebui stabilite de către "oamenii buni" din regiune (Payne Kay E., 2001). Nimeni nu a introdus mai multe schimbări benefice femeilor decât Mahatma Gandhi, care a eliberat femeile de la o orientare strict domestică la una care a permis participarea lor deplină la educație, economie și politică (Kalelkar, 1960).

Confucianismul - reprezintă un mod de viață fondat de Confucius în secolele al cincilea și al șaselea și a fost urmat de poporul chinez pentru mai mult de două milenii. Influența sa a cuprins Coreea, Japonia și Vietnam. Unii consideră confucianismul o religie, dar, în general, este privit ca un *sistem de învățare* a valorilor morale și a relațiilor umane, bazat pe ordinea cosmică a lucrurilor: *yin și yang*. Cele trei puncte ale doctrinei centrale din confucianism sunt că cerul a creat viața, totul în viață este relațional și întreaga existență ar trebui să fie armonioasă. "Ordinea cosmică nu implică rugăciunea, ci mai degrabă, a învăța din ceruri, a imita comportamentul zeilor, formând o ordine umană modelată de ordinea cosmică" (Kelleher, 1987, p. 136). Familia a devenit o comunitate sacră, venerată ca sursă pentru reînnoirea vieții; aprecierea părinților și a părinților lor a devenit baza pentru rugăciunile strămoșilor. Comportamentul specific, ceremonial pentru fiecare interacțiune umană concepută, a oferit un model pe care oamenii să-l urmeze în viața cotidiană și în ritualuri speciale de trecere. *Femeile joacă un rol central* în Confucianism, în pofida locului

lor, în ordinea cosmică și în familie. Rolul de soție este esențial în viața femeii, iar căsătoria are loc, de obicei, la vârsta de 20 de ani. Astfel, statutul femeii în familie este asigurat, având fii. Deși confucianismul nu reprezintă o cale de a dobândi un loc în cer, acesta reprezintă o oportunitate pentru împlinirea vieții printr-o implicare totală în umanitate, prin slujirea societății. Bărbații pot realiza acest lucru prin a deveni "înțelepți", în timp ce femeile reușesc aceasta prin a fi supuse soțului lor, respectând legile lor și aducând contribuții familiei. Confucianismul împrumută însă, victimizarea femeilor, prin practici precum legarea piciorului, infanticidul feminin, prostituția și comerțul cu sclavi, dar conferă femeilor și un sentiment de auto-disciplină, apreciere pentru educație și respect față de serviciul public, permițându-le să aibă o contribuție în cadrul societății (Kelleher, 1987). Confucianismul a suferit o serie de evoluții în diferitele dinastii chinezești. Confucius credea în *bunătatea omenirii*; răul a fost dobândit. El susținea că persoana superioară distinge binele de rău; persoana inferioară înțelege doar ceea ce este profitabil. Cele mai importante reforme în favoarea drepturilor femeilor s-au realizat atunci când comuniștii au creat Republica Populară Chineză. Femeile s-au alăturat apoi forței de muncă, au început să dețină funcții publice și au contribuit la societate prin intermediul serviciului public.

Budismul. Răspândirea budismului în India, Sri Lanka, Asia Centrală și de Sud-Est, China, Coreea și Japonia a început în secolul al-VI-lea, prin învățăturile lui Siddhartha Gautama, Buddha (Cush, 1997). Rolul influent pe care l-a jucat budismul în viața spirituală, culturală și socială a unei mari părți a vechii lumi estice, s-a păstrat până în secolul al-XX-lea, atrăgând un interes sporit și numeroși adepți din Occident. Lucrările considerate ca fiind literatura sacră a budismului constau din învățăturile originale ale lui Buddha, precum și din diferitele lucrări filosofice și religioase ale tuturor formelor majore de budism. Literatura budistă fundamentală aparține comunității de călugări (există puține dovezi despre scrieri aparținând femeilor). Tema centrală a budismului este că adepții săi se străduiesc să realizeze Nirvana (o stare de detașare de lumea materială înrobitoare și uitare a grijilor, durerilor sau a lumii exterioare) (Barnes, 1987). Regăsim aici, o filosofie agnostică, respingând atât conceptul de creator personal, cât și nemurire personală. Budismul se concentrează în jurul *efortului de eliberare* din tot ce este lumesc: golirea sinelui. Călugărul/sfântul budist transcende lumescul prin *concentrare în sine* (curios este că sinele poate fi golit, tocmai, concentrându-se asupra sinelui) și prin *sacrificiu de sine* în numele altora (altruism). Pentru a depăși toate imperfecțiunile umane și pentru a obține iluminarea, un budist ar putea fi obligat să trăiască mai mult decât o singură viață. Cele mai multe dintre școlile principale ale budismului înfloritoare astăzi, susțin doctrinele *egalitare* complete. S-a făcut chiar un efort doctrinar de a dovedi că femeile au fost inferioare karmic față de bărbați și, prin urmare, ele nu au reușit să ajungă în stadiul iluminării, deoarece se credea că sunt "antitetice cu doctrina budistă" (Barnes, 1987, p. 131). *Doctrina budistă susține că toate ființele umane* dețin o psihologie care include atât masculinul, cât și feminitatea. Femeile pot respinge rolul tradițional al soției și pot trăi împreună cu bărbații, "în grupuri comunitare sau în comunități budiste" (Topley, 1975). Cele mai multe dintre problemele femeilor budiste au apărut astăzi, mai ales în legătură cu "valorile sociale înrădăcinate" (tradiționale) (Barnes, 1987, p. 131), mai degrabă, decât cu principiile budismului.

Taoismul. În sec. al-VI-lea î.Ch., filosoful chinez Lao-tzu a fondat taoismul, având o importanță politică, socială, religioasă și științifică majoră pentru China și toate culturile influențate de China, în special, cele din Vietnam, Japonia, Taiwan, Hong Kong și Coreea. Comentatorii ulteriori, Chuang-tzu și Lieh-tzu, l-au influențat de asemenea, filosofie ce a devenit cunoscută sub numele de *Tao* sau *Way* (McFarlane, 1997). Caracterizată de o atitudine pozitivă, activă față de ocultism și metafizic, taoismul se concentrează pe *longevitate și nemurire*, omenire și univers, simplitate și fericire, susținând un comportament primitiv, spontan, ce urmează legile naturii. Scrierile recomandă exerciții de respirație, obiceiuri dietetice speciale, alchimie și practici sexuale specifice, concepute în contextul teoriei yin și yang, în scopul extinderii vieții (Reed, 1987). Este luat în considerare rolul *șamanilor* care folosesc magia pentru a vindeca bolnavii, controlând divinul ascuns și evenimentele vieții. ”Calea” se referă la un cod de comportament și la o doctrină, un efort de a restabili ordinea naturii prin imitarea Căii cerului (McFarlane, 1997). Taoismul susține *armonia și egalitatea tuturor opozițiilor*, inclusiv a bărbaților și a femeilor. Imaginile importante ale femeilor sunt reprezentate de puteri creative, iar *statutul femeilor este egal cu cel al bărbaților*. Femeile participă pe deplin la conducerea și hirotonirea taoistă, cu excepția celui mai înalt rang, *Domnul divin* (Maspero, 1981). Chiar dacă inițial, a intenționat o *armonie completă între sexe,* Taoismul a experimentat totuși, unele transformări ce au rezultat din strânsa asociere a acestuia cu confucianismul și budismul în China, ambele, fiind extrem de patriarhale în natura lor. În gândirea taoistă, yin reprezintă partea întunecată, interiorul, frigul, umbra sau norul, pasivitatea, umezeala, femeia (Reed, 1987). Yang reprezintă partea însorită, strălucirea, stimularea, vigoarea, mișcarea, căldura, focul, bărbatul (Reed, 1987). Idealul implică *un echilibru* și nu victoria unuia asupra celuilalt. Armonia taoistă diferă de viziunea occidentală a dualismului bun și rău. În armonia taoistă, cele două părți (yin și yang) depind una de cealaltă pentru a putea exista. Echilibrând cele două părți, interacțiunea reciprocă a celor două forțe induce armonie în societate și în natură. Taoismul se bazează astăzi, pe puterea femeii și pe relația interdependentă dintre bărbat și femeie.

Iudaismul - reprezintă religia evreilor, o comunitate etnică specifică (apartenență ce poate fi obținută doar prin naștere sau convertire) și se bazează pe credința într-o revelație divină unică și pe legământul cu Dumnezeu. Iudaismul se definește ca fiind o religie unică, prin faptul că membrii ei au experimentat prezența lui Dumnezeu în cadrul evenimentelor umane, fiind totodată, un popor special pentru Dumnezeu. Prezența lui Dumnezeu - în persoană - a dezvăluit modelul și structura vieții comune și individuale a poporului său ales. Dumnezeu a creat un legământ cu Israelul cerând o ascultare deplină față de Tora (Scriptura sacră a evreilor); Dumnezeu rămâne suveran asupra poporului său, în promisiunea sa de mântuire printr-un Mesia (Lancaster, 1997). Conceptul de mântuire a fost în primul rând, conceput în termenii destinului lui Israel, ca popor ales al lui Dumnezeu, dar include și pe aceia care au fost "altoiți", alăturându-se credinței: Neamurile. Istoria a demonstrat imposibilitatea de a trăi în conformitate cu ascultarea legii și, din nou și din nou, evreii au eșuat, au fost chemați înapoi la legământ prin profeți (oameni care vorbeau în numele lui Dumnezeu), au fost avertizați despre posibila recompensă, pocăință și au fost iertați. Scopul legii era de a insufla evreilor recunoașterea *dependenței depline de mila lui Dumnezeu.* Evreii cred că alegerea de a asculta de Dumnezeu se bazează pe o

decizie etică, intelectuală; tradiția evreiască acordă semnificație acestei alegeri, mai mult decât omului însuși, ca persoană asistată din ceruri. La timpul stabilit, Dumnezeu va judeca pe cei răi și îi va trimite în *șoahă* (iad), iar cei drepți vor fi transformați și transportați într-o lume nouă, în care creația va fi restaurată (Lancaster, 1997). Relația legământului dintre Dumnezeu și iudaism conferă bărbaților evrei *o puternică conștiință etnică* pe parcursul lungii lor istorii. Sfinția a devenit o preocupare pentru bărbați, provocând adesea, *atitudini negative față de femei.* Fariseii se gândeau la femei ca fiind inferioare bărbaților, rele, pline de spiritul preacurviei, complotând împotriva bărbaților. De aceea, s-au dat bărbaților avertizări stricte în privința evitării sau a atitudinii suspicioase față de femei. Conservarea regatului a determinat "femeile evreice să-şi sacrifice împlinirea personală de dragul supraviețuirii naționale" (Payne Kay E., 2001, p.48, 49). Importanța purității etnice a condiționat fetele să se căsătorească la o vârstă foarte fragedă pentru a se asigura virginitatea. Dacă soțul putea dovedi că soția lui nu a fost virgină, ar fi putut să o omoare cu pietre. *Drepturile de proprietate ale bărbatului includeau soția,* astfel încât, *adulterul* era și el parte a încălcării acestor drepturi de proprietate. Imaginea Dumnezeului ebraic a îmbrățișat atât masculinul, cât și femininul, dar pe măsură ce evreii au reinterpretat Talmudul, ei au restricționat grav rolurile femeilor și le-a oferit o *imagine de sine ambivalentă* (M. Eliade, 2000, Carmody, 1987). Eforturile de îmbunătățire a statutului femeilor s-au axat pe *reinterpretarea legislației talmudice* (Berkovits, 1978). Feminiștii evrei actuali au conceput noi ritualuri religioase, care exclud prezența bărbaților, cum ar fi *sederul* evreiesc. Un alt ritual nou, înlătură și înlocuiește rolul lui Moise în deschiderea Mării Roșii de către Dumnezeu, cu o sărbătoare a rolului de susținere al *soției sale Mirriam*. În ritual, Mirriam, symbolic, oferă un potir de vin roșu.

Creştinismul - a apărut acum două mii de ani în Israelul modern de azi, inspirat de Isus din Nazaret. Credincioșii îl recunosc pe Isus ca fiind Mesia predicat în iudaism, care oferă mântuirea prin încarnarea sa, prin ascultarea perfectă față de lege, prin moarte sacrificială și înviere. Creștinii cred că *Isus a murit pe cruce pentru păcatele tuturor oamenilor* și că, atunci când o persoană începe să creadă aceasta, el/ea devine creștin. Creștinii cred că Isus este singura cale spre cer. Credința de bază în divinitatea lui Isus este esențială pentru doctrina creștinismului. Este recunoscută ca fiind cea mai răspândită dintre religiile lumii, cu peste 1 miliard de adepți în întreaga lume. După trei secole de persecuție, creștinismul a devenit religia oficială a imperiului roman. Centrul bisericii catolice rămâne Roma - Vatican, din începuturi până în prezent (Payne Kay E., 2001).

Creștinii cred că omenirea merită să fie condamnată pentru *păcatul inițial* moștenit prin descendența lui Adam și pentru păcatul lui personal. Ei cred că a face binele este posibil prin puterea Duhului Sfânt (Dumnezeu / Isus în formă spirituală) și nu poate fi îndeplinită în afara lui Dumnezeu și, prin urmare, doar El este glorificat. Ei cred că orice bine făcut de omenire în afara lui Dumnezeu se reflectă asupra omenirii, mai degrabă decât asupra lui Dumnezeu; prin urmare, pentru Dumnezeu, astfel de fapte nu au valoare. Din cauza a ceea ce a făcut Hristos în numele omenirii, creștinismul a fost descris drept *cea mai dorită religie de salvare,* deoarece este singura religie în care mântuirea a fost realizată pentru oameni însă, fără nici un merit al ființelor umane. Unele interpretări sugerează că Adam și Eva au avut egalitate în grădina Edenului, dar doctrina s-a schimbat din cauza ”căderii” Evei în păcat, atunci când femeile și-au pierdut egalitatea inițială cu bărbații și au

început să sufere supunerea față de dominația soților. Alte perspective descriu tăcerea femeilor și absența lor din pozițiile de conducere în cadrul bisericii ca *forme de protecție pentru ele*. În secolul al-XIX-lea, bărbații au devenit confuzi față de natura diferită, dar complementară a bărbaților și femeilor, spre deosebire de ideea feministă că bărbații și femeile erau practic la fel. Creștinismul nu reușește să explice în mod adecvat combinarea tradiției unei ordini ierarhice binevoitoare și a relației de parteneriat în căsătorie. Rolurile pentru femei în cadrul serviciului de rugăciune publică continuă să provoace conflicte și dezbateri.

Islamismul - a apărut în Arabia, în timpul secolului al-VII-lea, ca rezultat al predicilor lui Mohamed, despre care se crede că este ultimul profet, dintr-o lungă linie de profeți trimiși de Dumnezeu. Musulmanii (poporul islamic) trăiesc în întreaga lume, dar sunt concentrați în țările din Orientul Mijlociu, precum și în Pakistan, India, Africa, Indonezia și China. Scriptura sacră, Coranul, este privită ca fiind *Cuvântul lui Dumnezeu* dat de îngerul Gabriel profetului Muhammad, care a insuflat un sentiment de fraternitate și o legătură de credință în întreaga populație islamică, punând accentul pe comunitate. Orice persoană care încearcă să dăuneze intereselor comunității primește o pedeapsă severă. Musulmanii cred că au fost desemnați de Dumnezeu să transfere lumii, prin intermediul *jihadului* (Encyclopaedia Britannica, 1979) caracterul religios și social al Islamului, alături de sistemul său de valori. Scopul fundamental al Islamului este salvarea, evitarea pedepselor viitoare la Judecata de Apoi. *Trimiterea la Dumnezeu* (Allah) este mijlocul mântuirii, pentru că Allah este considerat milostiv. Musulmanii sunt obligați să efectueze acțiuni specifice: rugăciune de cinci ori pe zi, plata unui impozit de bunăstare numit *zakat*, post și a face măcar un pelerinaj la Mecca. Atunci când unele femei musulmane încearcă să se abată de la tradiție, majoritatea bărbaților și femeilor din societate se opun unei astfel de idei, chiar și atunci când se confruntă cu ideologiile contemporane progresiste. Multe femei doresc să participe la funcționarea completă a societății, să profite de oportunitățile educaționale și profesionale. Pe de altă parte, atitudinile masculine condiționate de tradiția islamului, deși nu sunt neapărat susținute de Coran în sine, au fost și continuă să fie influențate în determinarea oportunităților disponibile pentru femei. În tradițiile islamice extrem de conservatoare, femeile trebuie să-și acopere fețele și trupurile atunci când se află în locuri publice și nu au voie să sfideze niciodată autoritatea soțului lor (Payne Kay E., 2001). Filmul "Nu fără fiica mea"(1991) a prezentat o astfel de relație.

4. Ideologiile tradiționaliste și ideologiile feministe.

Lupta dintre ideologiile *umanist/feministe* și cele *traditionalist/sacre și seculare* creează tensiuni în multe religii ale lumii. Dar ce reprezintă fiecare dintre aceste ideologii? Sistemul de credință tradițional/sacru se bazează pe ideile de Dumnezeu, creație, moralitate, starea decăzută a omenirii, răscumpărarea prin credință și adesea este corelat cu sistemul capitalist al întreprinderii libere și rolurile specifice, dar flexibile, pentru bărbați și femei. Umanismul secular crede în *actualizarea sinelui*. În umanismul secular, indivizii își respectă propriile valori schimbătoare, iar societatea este condamnată pentru consecințele acțiunilor membrilor săi. Umanismul susține, în general, *egalitatea de șanse pentru sexe*, iar multe dintre principiile fundamentale ale feminismului sunt de acord cu cele ale umanismului. De exemplu, unii feminiști sunt de acord cu umaniștii care cred că

nu există nici o certitudine sau adevăr, din cauza schimbării constante (evoluției) sau din cauza percepției personale, subiective și, prin urmare, legea trebuie schimbată în mod continuu (Tatiana Bularga, 2016). Tradiționaliștii, pe de altă parte, cred că legea derivă dintr-o sursă mai înaltă, neschimbată. Kay E. Payne (2001) descrie *diferențele majore dintre tradiționaliști și umaniști* după cum urmează: tradiționaliștii cred că bărbații și femeile diferă, în timp ce umaniștii cred că bărbații și femeile nu diferă. Tradiționaliștii cred că religia/credința și sexul slujesc împreună căsătoriei, în scopul procreării. Potrivit lui Rowe (1985) (citat de Payne, 2001), grupurile umaniste cred că plăcerea este scopul sexului, care duce la procreare. Tradiționaliștii cred în drepturi absolute și greșeli; umaniștii consideră că alegerea individuală funcționează ca determinant de bază al binelui și răului. Rowe spune că pentru tradiționaliști, *familia* este unitatea de bază a societății, în timp ce umaniștii cred că *individul* este centrul întregii societăți. Tradiționaliștii cred că homosexualitatea este greșită; umaniștii cred că nu este greșită. Tradiționaliștii consideră că avortul, sinuciderea și eutanasia sunt greșite, iar umaniștii cred că alegeri ca acestea ar trebui să fie la latitudinea individului (Payne Kay E., 2001). Tradiționalistul consideră că un copil are nevoie de educația morală asociată cu "teoria eticii aristotelice, religia și practica iudeo-creștină" (Bendroth, M. L.,1993, p.192). Umaniștii cred că un copil se naște fără păcat și societatea îl corupe, astfel încât, democratizarea sălii de clasă conduce la justiție socială, conform teoriilor lui Rousseau (Bendroth, M. L., 1993, p.191,192). Aceste diferențe regăsite în ideologiile de bază ale tradiționalismului și ale umanismului duc la *disonanță cognitivă* pentru femeile tradiționale și bărbații credincioși care au fost expuși filosofiilor umaniste, adesea influențați de retorica feministă (Viorica Crisciuc, 2016). Standardele tradiționale de gen mențin noțiunile patriarhale care reglementează rolul femeilor în casă și în biserică, inclusiv supunerea soției față de autoritatea soțului și preluarea valorilor morale privind rolul ei de îngrijitor (Brown, 1984). Tradiționaliștii consideră excesivă abdicarea completă a autorității față de propria viață (abandonul față de voința soțului). În general, tradiționaliștii se opun *hirotonirii femeilor* și promovează *"valorile familiei"*. Femeile își pot exercita prerogativele de a lucra în afara casei pentru a contribui la sprijinul economic (Glenn, 1990) și pot urma studii universitare (Weissman, 1976). În familia tradițională, doctrinele autorității masculine sunt supuse relației cu Dumnezeu. Normele tradiționale pledează pentru *autoritatea definită, transcendentă a lui Dumnezeu*, în conformitate cu care, bărbatul patriarhal se presupune că se modelează pe sine în familie. Supraviețuirea "familiei tradiționale" și menținerea rolurilor de gen patriarhale în cadrul acesteia sunt considerate esențiale pentru o societate sănătoasă.

Umanismul se caracterizează printr-o tendință de a schimba religiile istorice în conformitate cu normele predominante ale vieții contemporane. Daly (1968, p. 19) spune: "Dacă Dumnezeu este bărbat, atunci bărbatul este Dumnezeu", sugerând conceperea lui Dumnezeu-bărbat ca o modalitate pentru a defini bărbații și rolurile masculine. Caracteristicile asociate cu Dumnezeu, cum ar fi *puterea, înțelepciunea și fiabilitatea, sunt în mod obișnuit asociate cu bărbații,* în timp ce valorile corolarului aplicat omenirii, cum ar fi slăbiciunea, păcatul și ignoranța, sunt aplicate stereotipic femeilor (Eva). În consecință, filosofii feminini ai religiei refuză de multe ori, ideea unui Dumnezeu transcendent în favoarea unui Dumnezeu total iminent. Ei înlocuiesc adesea, dumnezeul cu zeița, sugerează schimbări în structurile lingvistice ale textelor sacre și reconceptualizează presupunerile

despre natura realității în sine (Bendroth, M. L.,1993). Feminiștii susțin că familia tradițională *oprimă femeile și îi respectă doar pe bărbați* (Friedan, 1981). Ideea de **autoritate patriarhală** în casă, este acuzată de feminiști, opunându-i-se cu indignare. În consecință, feministele au încurajat femeile să participe în sfera publică, *reducând importanța rolurilor lor ca soții și mame.* Bendroth, M. L. (1993), însă, susține că femeile s-au angajat la locurile de muncă, ca urmare a necesității economice și a oportunităților sporite, mai degrabă, decât ca urmare a acceptării ideilor feministe.

5. Influența feminismului în biserică.

Impactul feminismului asupra societății a pătruns în sistemele de credință; tradiționaliștii rezistă acestui impact, dar nu pot scăpa de influența sa. Fiecare grup religios (iudaism, protestantism, catolicism, hinduism, budism, islam și taoism) a tratat feminismul în propria sa denominație, în moduri diferite. *Feminiștii au contestat autoritatea Scripturii și a tradiției*, legitimarea subordonării femeilor și sprijinul dat *excluderii femeilor de la conducerea rituală și religioasă*. În societatea mai largă, tradiționaliștii se opun feminismului, dar în cadrul sistemelor de credință reprezintă o provocare mult mai mare. Feminiștii din cadrul acestor sisteme exercită presiuni pentru *schimbarea rolurilor femeilor* în cadrul bisericii, în special în cazul *hirotonirii*. În plus, ei propun parteneriatul marital, mai degrabă, decât conducerea masculină în căsătorie, așa cum este interpretat în textele scrise ale credinței. Ca o strategie de accesare a femeilor credincioase, feministele publică articole în periodice religioase, unde multe cititoare întâlnesc pentru prima dată genul de gândire feminist (Bendroth, 1993). *"Creștinismul Azi"* publică numeroase articole care promovează preocupările feministe, dar mulți lideri ai bisericii încă predică în favoarea conducerii masculine. În biserica catolică, recomandarea Romei pentru educația superioară a călugărilor, pentru a-i ajuta să devină profesori mai eficienți, expune religia creștină la o gamă largă de idei noi, inclusiv feminismul.

Călugărițele feministe pledează pentru un limbaj incluziv, un rol mai important în conducerea bisericii și hirotonire, provocând o divizare adâncă în cadrul bisericii. Orientarea liberală a multor evrei îi face să devină receptivi la feminism; printre feminiștii evrei, cele mai proeminente figuri sunt Betty Friedan, Gloria Steinem si Bella Abzug, fiecare vorbind mai mult, dintr-o perspectivă feministă seculară, decât una evreiască. Feministele religioase evreice au realizat obiective care includ *hirotonirea femeilor* (prin reforma iudaismului, în 1972), o *batmitzvah* acceptată pentru fete, grupurile de rugăciune ale femeilor evreice și admiterea la Universitatea Yeshiva (Carmody, 1987). Deși feminismul a afectat comunitatea evreiască a credincioșilor, ea rămâne o viziune minoritară.

Pentru feminism, cel mai puternic adversar politic este *Dreptul conservator*, care insistă asupra unei citiri literale a textelor. Poziția *prolife* este, de asemenea, identificată cu Dreptul conservator, care se opune adesea feminismului. Îndemnând la schimbare, feministele cer Dreptului conservator să respingă caracteristicile care le fac diferite. Răspunsul dat feminismului ajunge la o poziție curioasă. Apologetica oferită de Dreptul conservator susține că tradițiile credinței consideră femeile egale, dacă nu superioare, bărbaților. Societatea americană, într-adevăr, subevaluează munca femeilor, dar feminismul intensifică problema, în timp ce credințele conservatoare o rezolvă; bărbații

sunt adesea, inexpresivi emoțional și insuficient implicați în creșterea copiilor, însă comunitățile dreptului conservator încurajează sensibilitatea și implicarea masculină în educarea copiilor; și tradițiile credinței sărbătoresc sexualitatea în cadrul căsătoriei și oferă modele puternice din scripturi, pentru femei. Avocații dreptului conservator *au descurajat feminismul* în rândul membrilor lor, susținând că *feminismul respinge Scriptura și promovează egoismul.* Ei încearcă să coopteze feminismul, argumentând că tradiția caracterizează femeile ca fiind egale sau chiar superioare bărbaților (Kaufman, 1991). Când feministele se plâng că *femeile sunt subevaluate și că oamenii le asupresc*, Dreptul conservator recunoaște acest lucru ca fiind adevărat în societatea seculară, dar nu în casele credinței. Soluția problemelor pe care feministele le vor rezolva, spun ei, se vor concretiza într-o întoarcere la tradițiile credinței. Persoanele care susțin o orientare intrinsecă (credincioasă) față de credința lor, manifestă mai puțin stereotipurile legate de rolul sexual, mai puține atitudini negative și mai puține prejudecăți față de femei (Allport & Ross, 1967) decât persoanele necredincioase. Dezacordurile dintre clerici în diferite grupuri conservatoare de dreapta, reprezintă o schismă care face dificilă reprimarea feminismului. În cadrul diferitelor credințe, feminismul a inspirat formarea unei varietăți de grupuri - inclusiv *Christian Coalition*, *Concerned Women for America*, the *National Council of Catholic Women*, the *Eagle Forum* și *Moral Majority*, cât și un rol public important acordat evangeliștilor Pat Robertson și Jerry Falwell.

6. Declinul familiei

Femeile folosesc o varietate de strategii pentru a rezolva *disonanța cognitivă* (Festinger, 1957), asociată cu organizarea seturilor de valori bipolare, feminism și tradiționalism, în același timp. O modalitate de a gândi despre aceste două seturi de valori implică separarea între: ideologia feministă și locul de muncă, pe de-o parte și ideologia tradițională și biserică, pe de alta. Dar unde se află locul potrivit al căminului/familiei? Unii ar spune că familia acționează în primul rând, ca un domeniu unde ideologiile credinței sunt active. Alții susțin că a apărut o confuzie privind rolurile de gen, ca răspuns la creșterea participării femeilor pe piață. Rolul tradițional al genurilor vizează bărbații și femeile ca fiind diferiți: femeile, responsabile în mare măsură, de îngrijirea casei și creșterea copiilor iar bărbații, responsabili în general, de stabilitatea financiară. Când femeile lucrează în afara casei, menținerea acestor diferențe de gen devine din ce în ce mai dificilă. Deoarece distincțiile devin tot mai greu de întreținut, unele grupuri feministe nu mai susțin nici o distincție sexuală între femei și bărbați, idee devenită centrală, în cadrul unei mari părți a mișcării feministe.

Echilibrarea ideilor conflictuale necesită mai degrabă, o alegere decât o obligație. Adesea, grupurile de credincioși interpretează Scripturile proprii în așa fel, pentru a sugera că soțiile trebuie să se supună soților, dar Dobson (1982) sugerează *o interpretare mai modernă: supunerea reciprocă*. LaHaye (1976) așează concurența femeilor și bărbaților pe piața muncii, în detrimentul economiei și al stimei de sine a bărbaților. Solicitarea bărbaților de a participa la sarcinile de uz casnic, în timp ce femeile contribuie la stabilitatea financiară, ajută la evidențierea unei abordări mai egalitare. Rolurile tradiționale de gen nu mai au sens, deoarece reflectă realitatea vieții trăite de aceste femei. În acest moment, cei mai mulți susținători ai rolurilor tradiționale de gen solicită asistență din partea soților în

gospodărie și în creșterea copiilor. Într-o familie creștină, care credea în roluri tradiționale de gen, femeia avea o relație mai strânsă cu Hristos decât soțul ei. Atunci când au fost luate decizii comune, fără a exista un acord, femeia putea afirma că soțul ei nu a fost inspirat de divinitate, deoarece nu s-a angajat în studiu biblic, rugăciune, smerenie creștină și alte manifestări ale spiritului. Femeia atrage în mod activ noțiunea de spiritualitate superioară a femeilor, într-un efort de *a submina autoritatea* soțului. În ciuda acestui fapt, multe femei creștine cred, într-adevăr, că se supun teoretic soțului lor și simt că relația lor este mai stabilă. De exemplu, supunerea față de Hristos a salvat căsătoria atunci când drumul a devenit stâncos pentru trei femei într-o mică biserică luterană. Acești bărbați și femei au început să se vadă unul pe celălalt ca fiind în aceeași echipă și nu ca fiind competitori. Prezentarea reciprocă le-a permis să accepte rolurile tradiționale de gen, păstrând în același timp flexibilitate în atitudinea lor față de ideile rolului feminist de gen.

Implicarea tatălui în creșterea copilului a devenit o problemă de mare preocupare pentru multe familii tradiționale. Ca urmare a responsabilităților profesionale și de întreținere a familiei, bărbații au rămas cu puțin timp sau energie, pentru a se implica în creșterea copilului. Multe grupuri de bărbați, cum ar fi *Promise Keepers* și *Million Man March*, îi încurajează pe bărbați să își reorienteze energiile, să se întoarcă acasă și să-și asume responsabilitatea pentru copiii lor, să-și recâștige locul de ”cap al familiei”, cu preocupări comune pentru bunăstarea familiei, văzută ca unitate de bază a societății. Robert Bly (1990) spune că băieții au uitat cum să devină bărbați; Reckers (1996) și Bendroth (1993) postulează o "tulburare a identității de gen" printre indivizii care au participat la mesajul "eliminarea tuturor distincțiilor bazate pe sex". În cazurile patologice, copiii care se abat de la modelul normal de explorare a comportamentului masculin și feminin, se dezvoltă adesea, moduri stereotipe inflexibile, compulsive, persistente și riguroase: *supermasculitatea maladaptivă sau efeminarea la băieți sau hiperfemininitatea maladaptivă și hipermasculinitatea la fete*. Bendroth, M. L. (1993) afirmă că modelele bine definite și securizate ale identității de sex masculin și identitatea femeilor oferă exemple pozitive pentru viața familială sănătoasă și au un impact pozitiv asupra reparației familiei aflată în declin, în cultura contemporană.

7. Reducerea disonanței între traditionalism și feminism.

Davidman (1991) constată că unele femei credincioase se izolează de societate, formând grupuri strânse de legături cu alții care au făcut aceleași alegeri. Kaufman (1991) constată că *femeile echilibrează normele patriarhale, punând accentul pe tradițiile care consideră femeile ca fiind superioare.* Bendroth, M. L. (1993) a găsit multe femei nemulțumite de tratamentul lor în biserică, care își rezolvă disonanța subliniind valoarea loialității față de biserica oficială. Roof (1993) studiază fenomenul *Baby Boomers* care, selectiv ignoră normele neplăcute din cadrul bisericii organizate. El susține, de asemenea, reducerea disonanței prin *reinterpretarea acelor norme care necesită expresie emoțională și angajament familial din partea soților,* acceptând ideea de a menține căsătoria intactă ca o valoare pragmatică. McDannell (1989) scrie că, în multe familii, soții abdică de la conducere și părăsesc responsabilitățile religioase față de soții. În astfel de familii, normele de comportament prezintă o structură publică patriarhală și privat matriarhală. Deși soțul are autoritate oficială, soția are puterea reală în casă. În alte familii, Lawless (1988) observă

un model de "supunere reciprocă" care interpretează Scripturile scrise pentru a se supune reciproc bărbați și femei, schimbând responsabilitățile pentru îngrijirea copiilor cu rolurile de muncă pentru femei, ca mijloc de a contribui la finanțele familiei.

Conflictul care decurge din valorile bipolare ale tradiționalismului și ale feminismului, variază în funcție de cine vorbește. Catolicii se opun controlului nașterilor, în timp ce, atât protestanții cât și catolicii se opun avortului și homosexualității. Dar, unele grupări protestante și evreiești mai liberale nu se opun avortului și par a fi împărțite pe problema homosexualității. De asemenea, există dezacorduri în cadrul acestor grupuri cu privire la hirotonirea femeilor ca pastori, preoți sau rabini (M. L. Bendroth, 1993). Majoritatea grupurilor religioase subliniază importanța responsabilității personale și a responsabilității față de păcat. Dar fiecare dintre aceste grupuri religioase au o viziune puțin diferită cu privire la ceea ce este păcatul. Toate grupurile religioase sunt de acord, totuși, că o autoritate mai înaltă decât sinele determină comportamentul corect sau greșit și fiecare trebuie să răspundă acelei autorități după viață.

Concluzii

În această lucrare am comparat și am pus în contrast ideologiile tradiționaliste cu ideologiile umaniste și feministe. De asemenea, am analizat influența feminismului asupra credinței și declinul familiei. Mulți bărbați și femei dau vina pe mișcarea feministă pentru aproape fiecare ”anomalie” ce apare în societate: *avortul, homosexualitatea, declinul familiei și divorțul.* În timpul celui de-al doilea val de feminism, a fost adesea auzită plângerea că feministele au transformat femeile în bărbați, iar bărbații în femei, fapt ce rămâne discutabil. În cele din urmă, am analizat diferite moduri în care femeile reconciliază ideologiile feministe cu ideologiile tradiționaliste. Teoria *disonanței cognitive* a lui Festinger (1957) sugerează că, atunci când indivizii acționează în moduri contradictorii convingerilor lor sau primesc informații care contravin sistemului lor de credință existent, se confruntă cu *disonanță și disconfort psihologic*. Acest lucru îi motivează adesea, să-și schimbe unele credințe și comportamente sau să evite anumite situații și informații care agravează disonanța. Dar mulți oameni par să se ocupe de disonanță într-un mod diferit: atâta timp cât disonanța oferă un sistem de sensuri coerent, ei par să se mulțumească cu contradicțiile aparente. Când oamenii atrag valori din culturi care par să promoveze o mai bună bunăstare, disonanța poate fi îndepărtată prin strategiile folosite de femei și bărbați discutate anterior. Atunci când două culturi opuse se suprapun, așa cum adesea, fac feminismul și tradiționalismul, iar oamenii trăiesc în ambele lumi, fără a fi obligați să renunțe la una sau la cealaltă, sistemele simbolice ale ambelor oferă rezolvări pragmatice. Indiferent care ar fi influențele exterioare, putem spune că, femeile și bărbații au de obicei, o identificare primară, fie feministă, fie tradiționalistă, iar adoptarea unei identificări secundare servește doar unui scop pragmatic.

Bibliografie

Adler, A., (1991). *Cunoaşterea omului*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, p. 27.

Allen, M. (1982). *The Hindu view of women*. In M. Allen and S. N. Mukherjee (Eds.), *Women in India and Nepal*. Canberra: Australian National University.

Allport, G., & Ross, J. M. (1967). *Personal religious orientation and prejudice*. Journal of Personality and Social Psychology, 5, 432-443.
Babb, L. A. (1975). *The devine hierarchy: Popular Hinduism in Central India*. New York: Columbia Univ. Press.
Barnes, N. S. (1987). *Buddhism. In A. Sharma* (Ed.), Women in World Religions. NewYork: SUNY Press.
Berkovits, E. (1978). *The status of women within Judaism.* In Menachem Mark Kellner (Ed.), Contemporary Jewish ethics. New York: Schocken Books.
Brown, R. M. (1984). *In the defense of traditional values: The anti-feminist movement.* Marriage and Family Review, 7 (3/4), 19-35.
Bendroth, M. L. (1993). *Fundamentalism and gender: 1875 to the present*. New Haven, CT: Yale Univ. Press.
Bly, R. (1990). *Iron John.* New York: Addison-Wesley.
Cush, D. (1997). *Buddhism*. In C. Richards (Ed.), The illustrated encyclopedia ofworld religions. Rockport, MA: Element Books Limited.
Bularga Tatiana, (2016). *Praxiologia inovațională: sugestii de implementare în învățământul artistic al Euroregiunii „Siret-Prut-Nistru”*, în Vol. XXIX, *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor şi a zonelor transfrontaliere*, coord. M. Rusu, T., Păduraru și M. Doncean, Ed. Tehnopress, 2016, Iași. p.83.
Carmody, D.L. (1987). *Judaism. In A. Sharma* (Ed.), Women in World Religions. New York: SUNY Press.
Crişciuc, Viorica, (2016). *Abordări conceptuale în clasificarea cunoştinţelor muzicale în contextul dezvoltării domeniului muzical artistic*. În Vol. XXIX, *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor şi a zonelor transfrontaliere*, coord. M. Rusu, T., Păduraru și M. Doncean, Ed. Tehnopress, 2016, Iași, p.102.
Daly, M. (1968). *The church and the second sex.* New York: Harper & Row.
Dobson, J. (1982). *Marriage and sexuality: Dr. Dobson answers your questions*. Wheaton, IL: Tyndale House.
Doncean, Marilena, (2011). *Creativity as a driver in promoting the knowledge based society*, în volumul Proceeding of *„The 7-th International Conference Management of Tehnological Changes”,* Book 1, Alexandroupolis, Greece, 2011, p. 497.
Doncean, Marilena, (2016). *Simbolistica ornamenticii şi tradiţiilor populare din Moldova,* Tehnopress, Iaşi.
Davidman, L. (1991). *Tradition in a rootless world: Women turn to Orthodox Judaism*. Berkeley: University of California Press.
Eliade, M., (2000). *Istoria credinţelor şi ideilor religioase*, vol. I-II, trans. Cezar Baltag, Bucharest: Editura Univers Enciclopedic.
Encyclopaedia Britannica (1979). *History of World Religions.* Chicago: William Benton / Helen H. Benton.
Friedan, B. (1981). *The second stage*. New York: Summit Books.
Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford, CA: Stanford University Press.
Glenn, S. (1990). *Daughters of the Shtetl: Life and labor in the immigrant generation*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
Kalelkar, K. (1960). *Bapu's letters to Ashram sisters.* Ahmedabad: Navajivan Publishing House.
Kalbfleisch, Pamela, J. (1993). *Interpersonal Communication: Evolving Interpersonal Relationships*, University of Kentucky, Hillsdale, New Jersey Hove and London.
Kelleher, T. (1987). *Confucianism.* In A. Sharma (Ed.), Women in World Religions. New York: SUNY Press.

Kaufman, D. (1991). *Rachel's Daughters: Newly orthodox Jewish women*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
Lancaster, B. (1997). *Judaism*. In C. Richards (Ed.), The illustrated encyclopedia ofworld religions. Rockport, MA: Element Books Limited.
LaHaye, B. (1976). *The spirit-controlled woman*. Eugene, OR: Harvest House.
Lawless, E. (1988). *Handmaidens of the Lord: Pentecostal women's preachers and traditional religion*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
McDannell, C. (1989). *Catholic domesticity, 1960-1970*. In Karen Kennelly (Ed.), American Catholic Women: A Historical Exploration (pp. 48-80). New York: Macmillan.
McFarlane, S. (1997). *Confucianism*. In C. Richards (Ed.), The illustrated encyclopedia of world religions. Rockport, MA: Element Books Limited.
Maspero, H. (1981). *Taoism and Chinese religion* (F. A. Kierman, Jr., Trans.). Amherst: University of Massachusetts Press.
Obeyesekere, G. (1984). *The cult of the goddess Pattini*. Chicago: University of Chicago Press.
Payne, Kay, E. (2001). *Different but Equal: Communication between the sexes*, Praeger, Westport, CT. Publication.
Reed, B. (1987). *Taoism*. In A. Sharma (Ed.), Women in World Religions. New York: SUNY Press.
Rekers, G. A. (1996). *Gender identity disorder*. The Journal of Human Sexuality. 5 (4), 243-249.
Roof, W. C. (1993). *A generation of seekers: The spiritual journeys of the babyboom generation*. San Francisco: Harper Collins.
Rusu, Marinela, (2017). *EMOȚIILE - De la cunoaștere la autoreglare,* Ed. Ars Longa, Col. Academica, Iași.
Sagan, Eli. (1985). *At the dawn of tyranny: The origins of individualism, political oppression, and the state*. New York: Alfred A. Knopf.
Sanday, P. R. (1981). *Female power and male dominance: On the origins of sexual-sexuality*. London: Cambridge University Press.
Topley, M. (1975). *Marriage resistance in rural Kwangtung*. In M. Wolf & R. Witke (Eds.), Women in Chinese Society. Stanford, CA: Stanford University Press.
Webster's II. (1984). *New Riverside University Dictionary*. Boston: Houghton Mifflin.

ANALIZA ŞI CRITICA DIALOGULUI ÎN VIZIUNEA LUI F. GONSETH – ASPECTE METODOLOGICE

ANALYSIS AND CRITICISM OF THE DIALOGUE FROM THE PERSPECTIVE OF F. GONSETH – METHODOLOGICAL ASPECTS

Ionuț ISAC[1]

Abstract

The Swiss mathematician, philosopher and writer Ferdinand Gonseth (1890-1975) dedicated his career especially to the fundamental issues of mathematics, epistemology and philosophy of science, theory and methodology of knowledge. Within his reflections, a peculiar place is occupied by the issue of the dialogue, both in the version of the common knowledge, and the specialised one. On an abstract theoretical plan, Gonseth theorised the dialogue of the human with the natural and social reality, constituted in an indefinite series of temporary accords between the „non-concluded real" and the „becoming spirit". As Gonseth understands it, the „correspondence" between human and the world represents an intellectual attitude that valorises the idea to be open to the experience for the entire human knowledge. Such an openness supposes a particular manner to understand the communication between scientists, philosophers, professors, researchers, but also between the ordinary people, the „simply mortals" – if we prefer the notion –, all nurturing the powerful conviction of authenticity, productivity and efficiency of the dialogue. This study inventories, analytically, one of the opportunities and provocations of dialogue, thus underlining the originality and subtlety of the Swiss professor's interpretations; also, there are comments on the principles and rules established by Gonseth as dominant, mandatory in constituting the scientific dialogue. Thus, in the case of the constructive, fertile dialogue, the dialogue's conscience is a collective one, which brings further the group or the community of those dialoguing (e.g. the „better conscience", of Noica). From the moment of dialogue's success, will be open all the ways to the grand purposes of the human being: advancing a project to exist („projet d'exister"), which could be valorised in various manners; forming the condition to could be („pouvoir être") and the obligation to must be („devoir être").

Key words: dialogues, criticism, methodology, principles, Gonseth.

1. Introducere

Pe parcursul întregii sale activităţi, matematicianul, filosoful şi scriitorul elveţian Ferdinand Gonseth (1890-1975) s-a dedicat în mod special problemelor fundamentelor matematicii, epistemologiei, filosofiei ştiinţei, teoriei şi metodologiei cunoaşterii, a comunicării interumane. El a elaborat, fundamentat şi dezvoltat o concepţie originală de

[1] Researcher, I[st] degree, PhD., Romanian Academy, Cluj-Napoca Branch, History Institute „George Bariţiu", isac.ionut@cluj.astral.ro

nuanţă neoraţionalistă, căreia i-a dat numele de *idoneism* (*idonéisme*), originat din latinescul *idoneus* („apt", „potrivit", „capabil de"…). Unul dintre studenţii şi colaboratorii săi, François Bonsack, a explicat şi tradus în limba engleză termenul „idoine" („idoneic") prin „adequate" („adecvat"), iar calitatea sa, „idonéité", prin „adequacy" („adecvare"). Totodată, Gonseth a fundamentat şi rafinat o *metodologie deschisă* („*méthodologie ouverte*"), obţinută prin renunţarea la fundamentalismul principiilor prime – care ajunge la închiderea în *apriorism dogmatic* ori în *empirism* –, pledând în favoarea *deschiderii la experienţă* şi *revizuirii cunoaşterii*, printr-un proces dialectic continuu de confruntare între *teorie* şi *experiment*. Edmond Bertholet enunţă astfel, ideea-directoare a lui Gonseth despre procesualitatea cunoaşterii: atunci când, prin cunoaştere, se depăşeşte un prag de precizie, acest lucru pune sub semnul întrebării nu realitatea în sine, ci acordul schematic realizat anterior între real şi spiritul/ subiectul cunoscător. Acordului deja realizat îi corespunde un *orizont de realitate*, constituit şi organizat de aşa natură încât să cuprindă un anumit număr de experienţe şi cunoştinţe[2]. Este vorba despre dialogul omului cu realitatea naturală şi socială, constituit dintr-o serie indefinită de acorduri temporare între „realul neîncheiat" şi „spiritul în devenire".

Aşa cum o înţelege Gonseth, „adecvarea" reprezintă o atitudine intelectuală care valorizează ideea deschiderii la experienţă pentru întregul cunoaşterii umane. Această deschidere presupune un mod particular de înţelegere a comunicării între savanţi, filosofi, profesori, cercetători, dar şi între oamenii obişnuiţi – ori „simplii muritori", dacă preferăm termenul" –, cu toţii nutrind convingerea puternică a autenticităţii, productivităţii şi eficacităţii dialogului. Convinşi, la rândul nostru, de veridicitatea crezului gonsethian, vom explora în cele ce urmează, completând demersuri anterioare[3], câteva dintre coordonatele sale polare, rămase de permanentă actualitate.

2. Meandrele şi pericolele dialogului

Conceput originar drept cazul particular al relaţionării identităţii cu alteritatea, dialogul începe prin întâlnirea cu „celălalt" – „omul care nu gândeşte ca mine"[4]. Iată, presupoziţia fundamentală a lui Gonseth privind comunicarea dialogală. Ea dobândeşte

---

[2] Vezi E. Bertholet, *La philosophie des sciences de F. Gonseth*, Editions „L'Age d'Homme", Lausanne, 1968, p. 251.

[3] Vezi I. Isac, *Quelques considérations sur le concept d'«horizons de réalité» chez Ferdinand Gonseth*, în NOESIS, XXX-XXXI, 2005-2006, pp. 139-147; *Idem, File din „itinerariul" ştiinţific şi filosofic al lui Ferdinand Gonseth (I)*, în NOEMA, vol. IX, Editura MEGA, Cluj-Napoca, 2010, pp. 67-78; *Idem, Fişă de dicţionar: Ferdinand Gonseth (1890-1975)*, în „NOEMA", vol. IX, Editura MEGA, Cluj-Napoca, 2010, pp. 369-372; *Idem, File din itinerariul ştiinţific şi filosofic al lui Ferdinand Gonseth (II)*, în „Studii şi cercetări din domeniul ştiinţelor socio-umane", vol. 21, Editura ARGONAUT, Cluj-Napoca, 2011, pp. 135-142; *Idem, Ferdinand Gonseth about Dialogue – Meanings and Interpretations*, în (ed. T. Dima, D-G. Sîmbotin), *Significance and Interpretation within the Knowledge based Society. Epistemology and Philosophy of Science, Philosophical Hermeneutics, Economical Theories and Practices*, Proceedings of the International Conference Baia Mare, 27-30 October 2011, Baia Mare – România, Editura „Institutul European", Iaşi, 2012, pp. 223-235; *Idem, Le problème de la méthode chez Ferdinand Gonseth et Karl Popper. Sur l'esquisse comparative de Zdenek Kouřim*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Bariţiu» din Cluj-Napoca, Series Humanistica, XII, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2014, pp. 205-214.

[4] Vezi F. Gonseth, *La loi du dialogue*, în „Intervalles", Revue culturelle du Jura bernois et de Bienne, N° 27, Juin, 1990, p. 49.

noimă doar prin deosebirile sau diferenţele cognitiv-informaţionale, voliţional-atitudinale şi afectiv-emoţionale dintre partenerii actului dialogic. Coincidenţa lor ar face dialogul inutil. Întâlnirea „celuilalt" doar de dragul întâlnirii în sine, nu ar avea niciun sens[5].

Există în această *negatio* de la începutul consideraţiilor gonsethiene câteva elemente extrem de interesante – în fapt, tot atâtea puncte de joncţiune între epistemologie, etică şi antropologie, care fac trecerea de la condiţiile de principiu ale posibilităţii instituirii dialogului la condiţiile autenticităţii dialogale. De pildă, tema sau ideea non-acceptării *stranietăţii* persoanei-partener de dialog (cel ce acceptă ca această persoană să-i rămână „străină", ca simplă instanţă exterioară, refuză, *de jure*, dialogul), temă prelungită prin consideraţiile foarte interesante despre pluralitatea opiniilor. Dacă toate aceste opinii, în virtutea unei toleranţe totale şi a unei neutralităţi axiologice asumate, vor fi considerate a fi egal îndreptăţite, sensul lor va rămâne voalat şi confuz. Natura voit indiferent cunoscătoare a subiectului căutător al dialogului nu va face un singur pas înainte spre ţintă, dacă doar îi va recunoaşte fiecăruia dreptul la adevărul său: „«Fiecăruia, adevărul său» este un adevăr profund pentru o lume de alienaţi. Eu nu vreau ca acesta să fie adevărul meu. Oricât de săracă şi de mizerabilă ar fi lumea oamenilor, ea valorează mai mult decât un adevăr atât de sărac şi de mizerabil. Desigur, eu nu cred într-un adevăr gata făcut, care ar trebui să fie acelaşi, uniform şi exhaustiv pentru toţi. Dar nu cred nici într-un adevăr fără trup, care nu ar avea decât feţe, într-un adevăr fără liant, care nu ar avea decât părţi […]"[6].

Or, angajarea în dialog presupune respectarea unui mănunchi de imperative morale privind asumarea reciprocităţii din partea interlocutorilor, prin ceea ce aceştia au în comun; altfel spus, „libertatea de a mă regăsi în altul", respectiv sentimentul că acesta este semenul meu/ al nostru, şi reciproc. A încerca să dialoghezi cu o fiinţă ale cărei gânduri şi sentimente/ stări de spirit nu au nimic în comun cu ale tale, înseamnă a încerca o stare de nelinişte, de disconfort, străină spiritului dialogal (care poate merge până la spaimă sau groază)[7]. Teoriile comunicării se pronunţă aici, asupra patologiei comunicative: „Comunicarea este în esenţa ei pozitivă; când acest lucru nu se întâmplă, când comunicarea îi îndepărtează pe indivizi sau introduce între aceştia un ecran al neînţelegerii, avem de-a face cu o comunicare patologică"[8]. Mai presus de simpla discuţie, Gonseth insistă asupra rolului şi rostului fiinţelor comunicante prin condiţiile de atenţie, efort intelectual, străduinţă în vederea decelării corectitudinii şi înţelesului gândirii: „Ar trebui, oare, ca el [ascultătorul – n.ns. I.I.] să înregistreze toate opiniile emise fără a încerca să facă o sinteză a acestora, fără a le cântări între ele, fără a le corecta, a o completa pe una prin cealaltă?"[9].

În vederea cărui scop este necesar ca interlocutorul să întreprindă toate acestea? Pentru a accede la *sensul dialogului*, reprezentat de *justeţea actului gândirii*. A te preocupa de corectitudinea gândirii şi a încerca să-i formezi celuilalt convingerea pe care o consideri justă formează miezul şi sensul întâlnirii locutoare a fiinţelor raţionale. „Dialogul în care

---

[5] *Ibidem*, p. 50: „En un mot, si la rencontre de l'autre ne devait être que la rencontre de l'autre, je ne sais pas pourquoi le dialogue commencerait" [traducerile citatelor din lucrările lui Gonseth ne aparţin – n. ns. I.I.].
[6] *Ibidem*, pp. 49-50.
[7] *Ibidem*, p. 50.
[8] Vezi Ion-Ovidiu Pânişoară, *Comunicarea eficientă*, ediţia a IV-a, Editura POLIROM, Iaşi, 2015, p. 28.
[9] F. Gonseth, *op.cit.*, p. 50.

nimeni nu vrea să convingă, nu este decât un simulacru”[10] – una dintre renumitele afirmaţii ale gânditorului elveţian – avertizează, dincolo de relevarea tacită a funcţiei de *influenţă* şi *persuasiune* a comunicării[11], asupra multitudinii indefinite a falsurilor dialogului (manipularea, tăcerea vinovată, minciuna, laşitatea etc.). Or, chiar simplul fapt că doi (sau mai mulţi) interlocutori nu se înţeleg, va constitui punctul de plecare al dezbaterii, în scopul progresului comun spre o justeţe sau corectitudine sporită a gândirii. Gonseth accentuează: spre *o gândire mai corectă* („*une pensée plus juste*”), nicidecum „o toleranţă universal, mai mult sau mai puţin luminată” („une tolérance universelle plus ou moins éclairée”), fiindcă atunci ajungem la indiferenţa stării de „lasă-mă să te las” (pe româneşte!), care nu serveşte nimănui. De asemenea, nu este acceptabil nici genul de scepticism „pur”, pretins superior-neutral: „A lua totul în considerare înseamnă să nu iei nimic în serios. Dar există un alt fel de a devaloriza totul: a aştepta pentru a face distincţia între poziţiile luate de ceilalţi, aşa încât să le poţi judeca dintr-un punct de vedere complet asigurat”[12]. Vedem afirmaţiile de mai sus drept reflexele etice ale teoriilor metafizice fundaţioniste, cărora Gonseth le-a dedicat pagini de analiză critică excepţională. A dori să te situezi în dialog, pe poziţii ontologico-epistemologice, metodologice şi etice „asigurate” constituie expresia himerei sau iluziei deţinerii certitudinii absolute. Astfel, dezacordul dialogal este conceput ca o situaţie iniţială, din care se poate avansa spre grade sporite de corectitudine a gândirii, nicidecum ca un dat *ne varietur*, generator de indiferenţă şi resemnare.

Metodologia dialogului, pe care Gonseth o va descrie şi aplica în conformitate cu viziunea sa general-filosofică, surprinde şi condamnă câteva ipostaze nedorite, foarte frecvent întâlnite în viaţa oamenilor doritori să-şi împărtăşească gândurile, sentimentele, stările de spirit. Acestea au consecinţa de a zădărnici efortul comunicării autentice, a submina dezbaterea şi a arunca în derizoriu mesajele pe care fiinţele locutoare doresc să şi le transmită unele altora. Prin contrast cu ipostazele respective şi împotriva lor se stabilesc regulile componente ale „legii dialogului”, despre care va fi vorba în paragraful următor. Să privim anomaliile cu atenţie, identificând corespondenţele cu teoria comunicării şi psihologia socială.

Ar fi, mai întâi, o posibilă incompatibilitate sau o lipsă de angajare între potenţialii parteneri la dialog, care îi face incapabili fie cel puţin să înceapă să comunice. (Gonseth o exprimă poetic, prin expresia „auguri, care nu pot să se privească fără să râdă”, ceea ce ne-ar putea face să râdem noi înşine, dacă nu am conştientiza nu numai ridicolul, dar şi tragismul situaţiei respective). Aceştia suferă de un blocaj redutabil, persistent, menit să denatureze chiar şi rudimentele tentativelor incipiente de a comunica cu celălalt/ ceilalţi. Aici ne aflăm în situaţia personalităţilor adulte, cu multiple probleme de comunicare, întrucât „[…] *adulţii* îşi filtrează, îşi impregnează şi îşi operaţionalizează curent conduita comunicativă personală în raport cu *un cuantum prealabil de cunoştinţe şi experienţă,* foarte diferit de la individ la individ […] nu puţini adulţi nu cunosc, nici nu respectă o

---

[10] *Ibidem:* „Le dialogue dans lequel personne ne veut convaincre n’est qu’un simulacre”.

[11] Ion-Ovidiu Pânişoară, *op.cit.*, p. 41: „Prin comunicare putem să îi influenţăm pe ceilalţi să fie parte în activitatea noastră de a atinge anumite scopuri. Această funcţie dezvoltă ideea de colaborare şi de efort comun, perspective pe care comunicarea le creează în interacţiunea umană”.

[12] F. Gonseth, *op.cit.*, p. 51.

minimă disciplină a intercomunicării”[13]. În acest caz, este nevoie „[…] de o perpetuă vigilenţă şi precauţie, în raport cu avantajele comunicative aparente ale educabililor adulţi care nu se dovedesc întotdeauna reale şi pe deplin funcţionale, în sensul de plenar profitabile”[14].

O altă ipostază a ratării dialogului este aceea unde minciuna, prefăcătoria, manipularea, preiau controlul afirmaţiilor, opiniilor, judecăţilor de valoare. Comunicatorii se înşală unii pe alţii, unilateral sau reciproc, declanşând un joc care se poate juca, asemenea războiului, în doi, trei sau mai mulţi, activitate de pe urma căreia, chiar dacă momentan cineva are ceva de câştigat, pe termen mai îndelungat vor pierde cu toţii. Regăsim în acest loc situaţia în care ceea ce se presupune „[…] a fi *o abilitate, o caracteristică, o specificitate comunicaţională pozitivă asiguratoare* pentru un educabil adult […] pot derapa în mod periculos spre zona negativului, a disfuncţiilor, în multe dintre actele comunicative curente din aria educaţiei adulţilor”[15]. Dacă unul, mai mulţi sau toţi vor simula dialogul, păcălindu-se între ei, atunci ar fi ca la un concurs de a ghici întrebările şi răspunsurile, de „a le trage la sorţi” (Gonseth), într-un mod bizar şi irelevant, ce desfide conştiinţa normal constituită. Este alterarea condiţiei suprapunerii repertoriilor semantice printr-o *zonă comună* suficient de largă, atunci când, nevoit, dar mai ales voit, repertoriile semantice ale partenerilor nu se mai suprapun suficient, rezultând „mixaje” de subzone „diluate” din „vocabularul activ” sau de zone ambigue şi slabă potenţă semantică, aflată la graniţa „activului” cu „pasivul”[16]. Or, se poate ajunge la „[…] un areal, creat *ad-hoc*, de înţelesuri ambigue, contradictorii şi dezorientate de ambele părţi, putând apărea redutabila «barieră de tezaur», când adultul nu sesizează semnificaţia unui mesaj, în ansamblul lui, deşi surprinde înţelesurile tuturor părţilor componente”[17].

Într-o cunoscută lucrare a sa (*Determinism şi liber arbitru*), Gonseth enunţă şi structurează elementele controversatului său *credo* al „intoleranţei sistematice” pe planul dialogului, atitudine compatibilă însă cu cea mai largă „toleranţă practică”. Ce are, de fapt, în vedere gânditorul elveţian? Considerăm că, în acel context, el se referă la *anticiparea* rezultatului dialogului, a ceea ce el trebuie să fie şi să „producă”, nu doar în termeni de competenţă şi performanţă comunicativă, dar şi (mai ales) sub aspect etico-antropologic. În locul conceperii dialogului ca o luptă din care toată lumea să iasă în pierdere, „Noi avem în vedere o altă luptă, din care fiecare să iasă câştigat”[18]. Cum anume? Prin căutarea contradicţiei, astfel încât să fie depăşită; prin acceptarea opoziţiilor în speranţa ridicării la nivelul unde ele pot fi conciliate; prin acceptarea disonanţei în aşteptarea acordului. Acea pretenţie la „intoleranţă”, care i-a adus critici ascuţite lui Gonseth, reprezintă tocmai chintesenţa înţelegerii menirii superioare a dialogului, pentru ca acesta să nu sfârşească în

---

[13] Vezi D. Ungureanu, *Comunicarea în educaţia adulţilor*, în (coord. Ramona Paloş, Simona Sava, Dorel Ungureanu), *Educaţia adulţilor. Baze teoretice şi repere practice*, Editura Polirom, Iaşi, 2007, p. 196, 197.
[14] *Ibidem*, p. 197.
[15] *Ibidem*.
[16] *Ibidem*, p. 200.
[17] *Ibidem*.
[18] F. Gonseth, *op.cit.*, p. 53.

contradicţii sau controverse interminabile; şi anume, să fie „înfăşurat" („bandé") cu refuzul intransigent al poziţiilor false în care îi este interzis să sălăşluiască[19].

Teama de eroare este menită să conducă gândirile opuse ale partenerilor de dialog spre un acord care le integrează şi le transgresează, în acelaşi timp, spre neprevăzutul care le va depăşi. Este atingerea „stării de graţie" a sesizării, recunoaşterii şi conştientizării unei entităţi cu statut mai înalt decât al actului inter-locutor: *Conştiinţa Dialogului*[20]. Ea poate fi înţeleasă atât ca proces, cât şi ca produs al dialogului, ca drum comun spre un sens, un ţel şi un terţ. Rămas singur, pe cont propriu, omul nu este capabil să ajungă la adevăruri cărora să le corespundă zone ale concretului, în acelaşi timp obiective şi subiective, ferite de eroare, pasibile de consens colectiv, raţional şi rezonabil. Mai curând, îl poate încerca pericolul căderii în sine însuşi, cu tot cortegiul său de urmări funeste. Iar aici, se ridică vizionarul avertisment al lui Gonseth: „Am convingerea intimă că omul nu este o fiinţă clară, o fiinţă luminoasă, care să cunoască mersul, de una singură şi fără sprijin, către propriile sale adevăruri. Dacă le caută în profunzimile fiinţei sale, uitând (dorind să uite) că este o parte dintr-o lume care nu se află în întregime în ea însăşi, ceea ce va găsi acolo va fi mai mult un amalgam de pasiune, de sevă şi de adevăr, decât ţesătura unei conştiinţe esenţiale şi universale"[21].

3. Exigenţele metodologului

F. Gonseth a explorat anumite remedii ale deficienţelor şi provocărilor interacţiunii dialogale, sesizabile mai ales la trecerea de la forma „profană" la cea „savantă" a dialogului; fără să însemne că aceste soluţii nu s-ar aplica şi formelor curente ale comunicării. Pregătirea ştiinţifică elevată, specializările sale filosofice, metodologice şi pedagogice, i-au permis să meargă mult mai departe pe acest drum, nu numai în comparaţie cu un om obişnuit, ci şi cu un om de ştiinţă obişnuit.

Abordând pe larg problemele comunicării dialogale în lucrarea sa *Le référentiel, univers obligé de médiatisation*[22], Gonseth descrie şi apreciază situaţia filosofului care optează pentru *deschiderea la experienţă* (implicit la comunicare şi dialog), renunţând la certitudinile vetust-scolastice, cultivate de tradiţionala filosofie a naturii. Polemica întinsă a gânditorului de la Sonvilier cu diverse variante ale filosofiei „închise", cu caracter apodictic, relevă importanţa excepţională acordată deschiderii la experienţă, ca modalitate principială şi obligatorie de dialog al filosofiei cu lumea naturii şi lumea omului – în ultimă instanţă cu ea însăşi –, în scopul permanentei sale reforme şi perfecţionări.

---

[19] *Ibidem*.

[20] Scrisă cu majuscule, de către Gonseth, în textul original.

[21] *Ibidem*, p. 55: „L'homme (j'en ai l'intime sentiment) n'est pas un être clair, un être de lumière qui sache marcher, seul et sans appui, vers ses propres vérités. S'il les cherche dans ses propres profondeurs, en oubliant (en voulant oublier) qu'il est partie d'un monde qui n'est pas tout en lui, ce qu'il y trouve est en plus un amalgame de passion, de sève et de vérité que la trame d'une connaissance essentielle et universelle".

[22] *Idem, La structuration des sociétés,* în *Le référentiel, univers obligé de médiatisation,* Editions „L'Age d'Homme", Lausanne, 1975.

Ca atare, filosoful se află în mijlocul unei întinse „pânze" sau reţele informaţionale („une toile informationelle"; „*un réseau entrecroisé*"), despre care va trebui să devină conştient, pentru a echilibra firele informaţionale ale domeniului său predilect cu cele venite din alte domenii[23]. Este un concept figural şi vizionar care reţine atenţia, atât din perspectiva teoriei informaţiei – Gonseth pare să anticipeze ceea ce se anunţa a fi viitorul „WWW (World Wide Web)" informatic! – ci şi din aceea a teoriilor comunicării, în contextul cărora „[…] introducerea unui element la o primă vedere precomunicaţional – şi anume, cel de *obţinere, de căutare şi posesiune a informaţiei* – în procesul propriu-zis al comunicării reprezintă o contribuţie valoroasă din punct de vedere didactic"[24].

Două prealabile metodologice condiţionează elaborarea în comun a întregului ansamblu informaţional: opţiunea *deschiderii la experienţă* şi regula generală a *incomepletitudinii informaţionale*. Pentru a nu rămâne pasiv la fluxul informaţional din care, într-un fel sau altul face parte, filosoful-cercetător urmează să îndeplinească trei condiţii ale modului implicării active:

a) Prima, stipulează deschiderea la informaţia care vine de la altul/ alţii, informaţie necesar a fi engramată cât mai autentic, fără ca aceasta să însemne *perfecţiunea* (i.e. procesarea absolut exactă şi completă). „Opţiunea deschiderii la experienţă va trebui, aşadar, să fie însoţită de un prim principiu de prudenţă: se va stabili că informaţia venind de la altcineva nu se realizează în fiecare subiect, decât cu un anumit coeficient de incertitudine sau incompletitudine"[25];

b) A doua, vizează faptul că filosoful, asemenea oricărui alt interlocutor, aduce în dialog un material informaţional care este rezultatul („le fruit") întregii sale activităţi anterioare. Pentru el, regula incompletitudinii se întoarce către sine: deschiderea nu dobândeşte sens decât dacă informaţia „exterioară" deţine capacitatea de a reacţiona cu informaţia „anterioară", astfel încât cele două tipuri de informaţie să se completeze, influenţeze şi să se modifice reciproc. „Cu alte cuvinte, informaţia anterioară se cuvine a fi considerată în stare de incompletitudine, exact în acelaşi mod ca informaţia exterioară"[26].

c) Confruntarea informaţiilor nu constituie un scop în sine, ci are ţelul de a permite revizuirea unora în funcţie de celelalte. Instrumentul privilegiat al acestei confruntări îl reprezintă cuvântul scris sau vorbit, aşa încât problema conţinutului informaţional al limbajului şi a manipulării substanţei sale informaţionale este inseparabilă de problema schimbului de informaţii. „Regula incompletitudinii va cântări mai greu decât toate abordările care-i vor putea fi opuse; ea va trebui să fie acceptată drept umbra peste care este zadarnic să vrei să sari"[27].

Din aceste motive, alături de multe altele, pe care nu le vom detalia acum, sunt conturate patru principii ale „angajării la experienţă", comune cercetătorului-filosof şi

---

[23] *Ibidem,* p. 84, 85.
[24] Ion-Ovidiu Pânişoară, *op.cit*., p. 17.
[25] F. Gonseth, *La structuration des sociétés*, p. 88. Subliniem că referirea se face la procesorul *uman* al informaţiei, nu la cel electronic! [n. ns. I.I.].
[26] *Ibidem,* p. 89.
[27] *Ibidem*: „La règle de l'incomplétude pèsera sur toutes les approches qu'on en pourra tenter: elle doit être acceptée comme l'ombre par-dessus laquelle il est vain de vouloir sauter".

cercetătorului-om de ştiinţă. Ele constituie căile de dialog ale filosofiei şi ştiinţei cu lumea reală, complexă şi inepuizabilă, propuse de Gonseth[28] comunităţii cercetătorilor pentru recunoaştere şi asumare:

1. *Principiul revizuibilităţii* formulează dreptul (şi datoria) cercetătorului de a recurge la revizuirea oricărei cunoştinţe dovedite nefiabile prin procesul cercetării. Acest pas nu se face la întâmplare sau fără un motiv întemeiat, ci doar atunci când este solicitat de contextul refacerii unui referenţial prealabil[29]. Dacă teoria filosofică nu este supusă revizuirii, ea se condamnă pe sine a rămâne la nivelul scolastic-dogmatic, al fundamentului necondiţionat şi neschimbător. Adoptarea principiului revizuibilităţii semnifică acceptarea inexistenţei vreunui asemenea fundament în ştiinţă, filosofie sau cunoaştere, la modul general, concomitent cu acceptarea deschiderii la proba experienţei şi experimentului. Din perspectiva filosofiei „deschise la experienţă", orientările sau doctrinele filosofice sunt pasibile de revizuire în fundamentele lor, prin urmare, ele constituie „obiectele unui dialog fructuos"[30] (vezi, de exemplu, critica adusă metafizicii speculative clasice). În istoria ştiinţei sunt citate momentele de revoluţie din matematică/ geometrie (descoperirea geometriilor non-euclidiene) sau fizică (descoperirea teoriei relativităţii).

2. *Principiul dualităţii (*sau *principiul structuralităţii)* se referă la echilibrul modalităţilor informaţionale obligatorii în vederea cunoaşterii unui obiect. Ori, „în practica cercetării, ceea ce constituie *realitatea unui obiect al cunoaşterii* nu se prezintă sub un singur aspect, într-un singur orizont al cunoaşterii"[31]. Cercetarea ştiinţifică îmbină datele a două orizonturi (cel experimental şi cel teoretic, al enunţării), cărora li se adaugă un al treilea: orizontul cunoaşterii perceptive şi al reprezentării intuitive a spaţiului (spre exemplu, în didactica geometriei)[32]. Între ele se stabilesc raporturi schematice, niciodată de adecvare perfectă, care privesc nu numai ajustările teoretice necesare, ci şi aplicaţiile practice reuşite. *Experimentalul, intuitivul* şi *teoreticul* apar drept poli care interacţionează şi comunică reciproc. În acest sens, principiul dualităţii nu exprimă separări ale planurilor mari din interiorul cunoaşterii, ci „schimburi continue între teoretic şi experimental, ambele în legătură cu intuiţia/ intuitivul"[33].

3. *Principiul integralităţii (*sau *principiul solidarităţii)* enunţă că, sub niciun aspect, avansul cunoaşterii ştiinţifice dintr-un domeniu anumit nu poate fi situat în mod independent de avansul cunoaşterii în genere, mai ales faţă de progresele realizate în alte puncte particulare ale cercetării. Afirmaţia lui Gonseth că ştiinţa, în întregul ei, se reflectă în fiecare dintre părţile sale, se înţelege în sensul că modificările realizate la nivelul uneia

---

[28] F. Gonseth, *Référentiel et méthode*, în *Le référentiel, univers obligé de médiatisation*, pp. 168-170.

[29] Pentru lucrarea de faţă propunem următoarele accepţiuni ale termenului de „referenţial", în consens cu „metodologia deschisă": „ansamblu al prealabililor unei anumite activităţi sistematice", respectiv „univers de mediere între orizonturile subiectivităţii şi cele ale obiectivităţii" (F. Gonseth, *Préface*, *Le référentiel, univers obligé de médiatisation*, p. 22).

[30] Vezi Pierre-Marie Pouget, *Gonseth, savant et philosophe*, în „Intervalles", p. 76.

[31] F. Gonseth, *op.cit.*, p. 169.

[32] *Ibidem*.

[33] Pierre-Marie Pouget, *op.cit.*, p. 74.

dintre aceste părţi se repercutează asupra fiecăreia dintre celelalte. „Ideea este că întregul evoluează în funcţie de ceea ce se petrece la nivelul părţilor sale”[34].

4. *Principiul tehnicităţii* afirmă că, în orice situaţie, nivelul cunoştinţelor dobândite se află în strânsă interacţiune cu nivelul tehnologiei şi al aplicaţiilor acesteia. Teoria necesită confirmări experimentale, care presupun laboratoare perfecţionate – roade ale eforturilor industriilor specializate. Prin observaţie şi experiment, omul de ştiinţă „dialoghează” cu natura şi universul, pe care va încerca să (şi) le explice teoretic, fiindcă „[…] principiul dualităţii se regăseşte în cadrul concret al muncii extinse, dacă se poate spune astfel, de la aspectele cele mai empirice ale experimentării până la formele cele mai adânci ale gândirii teoretice”[35].

Evoluţia ştiinţei demonstrează, la rândul său, implicarea inevitabilă a dialogului între oamenii de ştiinţă şi, prin intermediul acestora, a teoriilor ştiinţifice unele cu altele. Dar, se întreabă Gonseth, cum se explică oare că adevărul rezultă din confruntarea sau „şocul” ciocnirii ideilor? De ce erorile nu se cumulează întotdeauna, iar meditaţia solitară nu constituie panaceul progresului ştiinţific? „Este meditaţia solitară şi prelungită o garanţie sigură a adevărului construcţiilor minţii, pe care ea le distinge şi înalţă? Dacă era suficient ca o idee să fi fost coaptă, vreme îndelungată şi cu răbdare, în interiorul conştiinţei umane, pentru ca ea să fie justă, atunci de ce orice demers eficient al gândirii a trebuit să fie plătit cu atâtea erori?”[36] Fiindcă, asemenea omului, ştiinţa (sau filosofia, dacă dorim) nu se prezintă dintru început ca un întreg perfect constituit, absolut şi definitiv. Cel ce s-ar grăbi să aleagă un exemplu înşelător de ştiinţă care progresează aparent rapid şi fără erori (geometria), s-ar afla el însuşi în eroare. Geometru de elită, Gonseth face o schiţă de portret a ştiinţei sale predilecte: aceasta îşi are obstacolele, ezitările, reluările şi corecturile sale. Nu infailibilitatea o recomandă istoricului ştiinţei şi analistului comunicării, ci alte calităţi, mai modeste şi mai eficiente, printre care se dezvăluie aceea a eficacităţii foarte ridicate a dialogului dintre matematicieni/ geometri. Nu confruntarea unora cu alţii, ci efortul comun al specialiştilor pentru depăşirea obstacolelor întâlnite pe terenul lor de activitate conferă elanul şi fecunditatea de excepţie a acestui sector de cercetare ştiinţifică. (Un avantaj important rămâne, totuşi, acela că, de obicei, se pleacă de la situaţii necontradictorii)[37].

Conştiinţa dialogului este una *colectivă*, care duce mai departe grupul sau comunitatea celor ce dialoghează, atunci când dialogul este constructiv, fertil (i.e. „conştiinţa mai bună” a lui Noica). Gonseth numeşte acest fenomen literalmente drept „miracol”, iar eficacitatea dialogului o socoteşte un „mister”. Pe drumul deschis de

---

[34] *Ibidem*, p. 78.

[35] *Ibidem*, p. 75. Asupra celor 4 exigenţe ale dialogului (*angajamentul reciproc, sinceritatea, intoleranţa metodică/ sistematică* şi *deschiderea la experienţă*) nu insistăm în textul de faţă. Pentru comentarii asupra acestora, vezi I. Isac, *Ferdinand Gonseth about Dialogue – Meanings and Interpretations*, pp. 229-231.

[36] F. Gonseth, *La loi du dialogue*, p. 55: „La méditation solitaire et prolongée est-elle une garantie sûre de la vérité des édifices mentaux qu'elle distingue et qu'elle élève? S'il suffisait, pour qu'une idée soit juste, qu'elle ait été longuement et patiemment mûrie au sein d'une conscience d'homme, pourquoi toute démarche efficace de la pensée devrait-elle payée de tant erreurs?”.

[37] *Ibidem*, p. 56.

paradigma transdisciplinarităţii lui Basarab Nicolescu, spunem că aceasta este situaţia terţului inclus ascendent, care ridică nivelul de realitate al participanţilor la dialog spre un nivel superior. Reversul medaliei este surprins de E. Bertholet în situaţia în care, persoanele umane, structurate în scopul experienţei-descoperire, a realizării de sine şi a lumii, eşuează, abătându-se de la menirea lor: „[…] dacă experienţa nu este o instanţă de înnoire şi depăşire, persoana nu găseşte acolo decât infernul sau absurdul; dacă celălalt sau ceilalţi nu se lasă a fi ori nu pot fi «integraţi în conştiinţa Dialogului», persoana nu descoperă în acel loc decât minciuna şi laşitatea”[38]. În viziunea transdisciplinarităţii, ne întâlnim în acest caz cu terţul inclus descendent, care îi coboară pe actorii dialogului ratat la un nivel inferior.

O calitate de importanţă crucială, aptă să facă diferenţa între cele două situaţii este *spiritul critic* (i.e. *reflecţia critică, criticismul* etc.). Absenţa acestuia anulează dimensiunea adultă a persoanei, sortind-o eşecului în comunicare: „[…] a nu fi niciodată reflexiv, nici critic, nici măcar cu tine însuţi, înseamnă a nu fi decât un «adult infantil», dar şi (mai ales) a fi obsedat de analizarea şi interpretarea minuţioasă a tot ce spui şi auzi, fiind extrem de atent la fiecare cuvânt, căutând bănuitor înţelesuri ascunse în spatele mesajelor şi chiar «găsindu-le» prin speculaţii sterile şi reproşându-le penibil, de multe ori ajunge să dăuneze de la semnificativ la grav comunicării […] Aşa se explică regresia accentuată a câştigului informaţional dintre doi parteneri adulţi într-o secvenţă comunicaţională, în special la trecerea «punţii critice» dintre a fi înţeles mesajul şi a-l accepta de-a dreptul, punte «păzită» excesiv de vigilent de «reflecţia exacerbată», «critica excesivă», încurajate de o «percepţie de sine» şi de o «stimă de sine» deformate, mult accentuate”[39].

Aşa cum o concepe Gonseth, conştiinţa umană se situează la confluenţa experienţei de viaţă a oamenilor, în trăirile şi cunoaşterile lor, în viaţa profesională şi în viaţa de fiecare zi; ea trebuie să fie ancorată în actualitate, dar cel mai important este ca ea să fie şi să rămână deschisă la experienţa a ceea ce nu a fost încă trăit sau cunoscut. „Astfel, conştiinţa culminează în recunoaşterea unui subiect integral, a unui adevăr la care predispune «conştiinţa dialogului», a unui «adevăr încarnat», care desfide orice formulare […]”[40]. Graţie dialogului, limbajul devine „act de limbaj”, prin care sunt reelaborate potenţialităţile subiecţilor, sunt revizuite semnificaţiile şi valorile; dialogul constituie sursa unei lumi de idei, modele, valori, a acelei „conştiinţe colective” a cărei structură de comunicare şi de schimb informaţional o reprezintă limbajul[41].

Din momentul reuşitei dialogului se deschid căile spre marile ţeluri ale fiinţării umane, deţinute de referenţial, în viziunea idoneismului: avansarea unui *proiect de a exista* („*projet d'exister*”), valorificabil în moduri variate; formarea condiţiei *de a putea fi* („*pouvoir être*”) şi a obligaţiei *de a trebui să fii* („*devoir être*”). Maxima lui Goethe este reformulată: să nu devii pur şi simplu ceea ce eşti, ci să devii ceea ce este rezonabil să fii.

---

[38] E. Bertholet, *op.cit.*, p. 292.
[39] D. Ungureanu, *op.cit.*, p. 201.
[40] E. Bertholet, *op.cit.*, p. 293.
[41] *Ibidem*.

4. Încheiere. Lecţia lui Gonseth – maestru al dialogului ştiinţific.[42]

În anul 1935, Gonseth, devenit profesor la Şcoala Politehnică Federală din Zürich, s-a confruntat deschis cu corifeii Cercului de la Viena. Pe parcursul lucrărilor celui de-al doilea congres al *Mişcării pentru unitatea ştiinţei*, el a ţinut o conferinţă având ca subiect viziunea sa asupra logicii. Intervenţia pe care a avut-o a declanşat o puternică reacţie a grupului neo-pozitivist, dovedită prin faptul că vreo 15-16 vorbitori s-au exprimat „în bloc”, foarte solidari, de pe poziţii contrare celor susţinute de Gonseth. Ceea ce n-au putut aceştia să facă a fost să anticipeze viguroasa reacţie a profesorului de la Zürich, care s-a materializat printr-o extrem de minuţioasă şi argumentată polemică; punct cu punct, acesta a reluat, prin citare, argumentele fiecărui vorbitor, după care a demonstrat erorile de raţionament ale tuturora! Mai târziu, Gonseth avea să scrie cu amărăciune, că se simţea în stare de legitmă apărare, nelăsând nici o critică fără răspuns. Dezamăgirea pe care o încercase era cu atât mai mare, cu cât, tocmai în mediul unde el crezuse că intervenţia sa îşi are locul, se declanşase un fenomen de respingere.

La Congresul *Descartes* din 1937, găzduit de Universitatea Paris-Sorbona, Gonseth se întâlneşte din nou cu liderii intelectuali ai Cercului Vienez: Neurath, Carnap şi Frank. În cartea sa *Itinéraire philosophique*[43], el relatează o suită de întâmplări aparent hazlii, dar pline de tâlc. Într-o seară, aflându-se împreună cu aceştia la restaurant, Gonseth le solicită atenţia, întrebându-i dacă sunt de acord ca a doua zi dimineaţa, în timpul discuţiilor, să trateze subiectul în maniera lui Neurath. Odată acordul obţinut, jocul continuă cu abordarea în maniera lui Frank, apoi în aceea a lui Carnap. Fiindcă cei trei savanţi deveniseră curioşi să ştie unde urma să se ajungă astfel, Gonseth i-a întrebat dacă ei pot să trateze tema în maniera lui… Gonseth! Nici vorbă, însă, de aşa ceva; corifeii vienezi au zâmbit şi s-au ridicat de la masă, spunând „Bine jucat!”, dar fără să ia în serios cererea care le fusese adresată. A urmat replica seacă şi plină de reproş a lui Gonseth: „Eu v-am ascultat pe voi şi v-am citit lucrările, însă voi nu m-aţi ascultat şi nu mi le-aţi citit pe ale mele niciodată!”

Rememorarea unor asemenea întâmplări amare (trăite de mulţi alţii, fie ei savanţi sau nu) are semnificaţia avertismentului faţă de pericolele dialogului, atunci când nu este asumat cu egală responsabilitate şi seriozitate de ambele părţi. Teoriile comunicării ne spun că factorii perturbatori pot să apară nu numai la nivelul canalelor de comunicare, dar şi al partenerilor comunicării (în cazul de faţă, la receptori)[44]. În fond, ceea ce Gonseth incrimina la oponenţii săi era lipsa *ascultării* (nu doar a ascultării „cultivate”, critic-reflexive, ci şi a elementarei ascultări în vederea obţinerii de informaţii!) – atitudine neserioasă *ab initio* –, care-i situa pe aceştia pe poziţia satelitului. Ori, „[…] *ascultarea* este şi trebuie să devină şi o *atitudine*, şi, mai departe, un *răspuns specific*, acestea fiind singurele trăsături capabile să întregească *comunicarea interumană autentică (postînţelegere)* cu *interpretarea, selecţia, retenţia, acceptarea* şi *reacţia adecvată* (consonanţă comunicativă)”[45].

---

[42] Paragraful reproduce, cu unele modificări, un fragment din lucrarea I. Isac, *File din „itinerariul” ştiinţific si filosofic al lui Ferdinand Gonseth (I)*, în „NOEMA”, vol. IX, 2010, pp. 71-72.
[43] Vezi F. Gonseth, *Itinéraire philosophique*, Éditions de l’Aire, Vevey, 1994, p. 119, 120.
[44] Ion-Ovidiu Pânişoară, *op.cit.*, p. 56.
[45] D. Ungureanu, *op.cit.*, p. 205.

Pătruns de imperativul acestor adevăruri, profesorul elveţian a trăit din plin, nu numai succesele binemeritate ale eforturilor sale intelectuale extraordinare, ci şi dramele frivolităţii academice, provocate de abandonul exigenţelor elementare ale comunicării în mediile elevate. Asemenea ridicole şi triste evenimente – demne a fi invocate mai frecvent, pentru semnificaţiile şi învăţămintele lor psiho-pedagogice – sunt astăzi din ce în ce prezente, marcând mereu mai accentuat distanţa ce le separă de idealul tot mai dorit. Căci, scria Gonseth, „Orice savant se angajează faţă de ea [conştiinţa colectivă a dialogului – n. ns. I.I.] într-un raport atât de fidelitate cât şi de liberă sinceritate. Prin acest raport, cel care vorbeşte şi cel care ascultă îşi obţin legitimitatea, unul ca să propună, iar celălalt, ca să judece şi, poate, ca să (i) se opună”[46].

Bibliografie

Bertholet, Edmond, (1968), *La philosophie des sciences de F. Gonseth*, Editions „L'Age d'Homme”, Lausanne.

Gonseth, Ferdinand, (1975), *Le référentiel, univers obligé de médiatisation*, Editions „L'Age d'Homme”, Lausanne.

Gonseth, Ferdinand, *La loi du dialogue*, (1990), „Intervalles”, Revue culturelle du Jura bernois et de Bienne, N° 27, Juin.

Gonseth, Ferdinand, (1994), *Itinéraire philosophique*, Éditions de l'Aire, Vevey.

Isac, Ionuţ, (2005-2006), *Quelques considérations sur le concept d'«horizons de réalité» chez Ferdinand Gonseth*, în NOESIS, XXX-XXXI, pp. 139-147.

Isac, Ionuţ, (2010), *File din „itinerariul” ştiinţific şi filosofic al lui Ferdinand Gonseth (I)*, NOEMA, vol. IX, Editura MEGA, Cluj-Napoca, pp. 67-78.

Isac, Ionuţ, (2010), *Fişă de dicţionar: Ferdinand Gonseth (1890-1975)*, „NOEMA”, vol. IX, Editura MEGA, Cluj-Napoca, pp. 369-372.

Isac, Ionuţ, (2011), *File din itinerariul ştiinţific şi filosofic al lui Ferdinand Gonseth (II)*, „Studii şi cercetări din domeniul ştiinţelor socio-umane”, vol. 21, Editura ARGONAUT, Cluj-Napoca, pp. 135-142.

Isac, Ionuţ, (2012), *Ferdinand Gonseth about Dialogue – Meanings and Interpretations*, T. Dima, D-G. Sîmbotin (Eds.), *Significance and Interpretation within the Knowledge based Society. Epistemology and Philosophy of Science, Philosophical Hermeneutics, Economical Theories and Practices*, Proceedings of the International Conference Baia Mare, 27-30 October 2011, Baia Mare – România, Editura „Institutul European”, Iaşi, pp. 223-235.

Isac, Ionuţ, (2014), *Le problème de la méthode chez Ferdinand Gonseth et Karl Popper. Sur l'esquisse comparative de Zdenek Kouřim*, „Anuarul Institutului de Istorie «George Bariţiu» din Cluj-Napoca, Series Humanistica, XII, Editura Academiei Române, Bucureşti, pp. 205-214.

Pânişoară, Ion-Ovidiu, (2015), *Comunicarea eficientă*, ediţia a IV-a, Editura POLIROM, Iaşi.

Pouget, Pierre-Marie, (1990), *Gonseth, savant et philosophe*, „Intervalles”, Revue culturelle du Jura bernois et de Bienne, N° 27, Juin.

D. Ungureanu, (2007), *Comunicarea în educaţia adulţilor*, în Ramona Paloş, Simona Sava, Dorel Ungureanu (Eds.), *Educaţia adulţilor. Baze teoretice şi repere practice*, Editura Polirom, Iaşi.

---

[46] F. Gonseth, *La loi du dialogue*, p. 57.

TATTOOS AS A FORM OF INWARD AND OUTWARD COMMUNICATION

Margarita BAKRACHEVA[1]

Abstract

The tattoos and other permanent body images used to be a specific social communication tool for millennia. They differ according to the geographic location, distribution and meaning. During the past two decades, tattoos have an unprecedented boom. In view to the personal confidential choice, nowhere official statistics can be found, however the assumptions are that averagely each third person in Europe and America has at least one tattoo. Researchers in social sciences note that the generation Y – born after the middle of the 80s - is the generation, for which the tattoos represent a part of the global culture. This is interesting in view to the communication messages, depending on the age when the decision has been made, is it a fashion trend or planned and conscious identity commitment. Differentiation can be made also according to the intention – is the symbol (text) suggested to be clearly understandable for everyone or on the contrary, the meaning is strongly subjective.

We perceive tattooing in subjective aspect as a continuous endless process: it starts from desire and motivation, goes through selection of symbol (text) – decision-making – realization – getting feedback – internalizing what has been externalized and its reassessment – rethinking (regret / new choice) – new expression, targeted outwards and integration of the externalized appeal. This cycling process is self-driven and can explain the specific "addiction" new tattoos to be made as a way of communication with oneself and others, self-expression and at the same time searching and challenging oneself. It is both inward and outward communication, which makes the process invisible, both subjective and objective, conscious and unconscious.

Key words: tattoos, communication, urban identity.

Tattoo as communicator

The tattoo is considered multifaceted medium of communication and social phenomenon, whereas the literature review differentiates three models of defining tattoos

[1]assoc. prof., EPU, Bulgaria. m.bakracheva@abv.bg

– technical-material definitions, definitions of effect and social definitions (Wymann, 2010). Researchers are interested also in the new form of self-expression, originally associated with rituals and sacred rites and the way it becomes increasingly fashionable and driven by mediated technological channels, seen in the streets and the media. Media, traditional and social, has influenced on the increase of popularity and acceptance of tattoos, including the personal meaning given to tattoos and the way people perceive them in others. Today, technologies contribute fashion and media effects to mediate the personal meaning of the tattoos.

It can be made the differentiation of two groups of intentions and motivation – people who see the tattoos as "fashion" and body decoration and the group of people, led by the personal meaning and self-expression. In media, the both cases are seen as promoter because of showing popular and famous people "normalizes" the attitudes and transforms them from delinquent to a new social norm. People now start to think what they can say through symbols or text, something they can explain to others. Tattoo is a project on someone's own body, placing the individual into the social context (Walzer & Sanjurjo, 2015). With increase of the communicative value of the tattoos, their visibility also increases. At the same time, tattoo's visibility decreases with increase of public self-consciousness, aiming to minimize the disapproval (Doss & Hubbard, 2009).

The rich body of research gives a lot of information about personal traits and preferences, underlying motivation, age and gender preferences. Recent research is focused mainly on the risks. We are challenged by the in-depth psychological motivation of tattoos and the related choices as a continuous process, related to identity attainment, reformulation and reorganization. In our position, we can describe the common and the subjective. The common is pursue of identity commitments and self-expression. What is, however, immense and individual, is the assigned subjective meaning. So we describe the cycle, which can be considered a part of the urban identity and which is common, obvious expression of identity issues, whereas within the general framework everything follows its subjective course.

History of tattoos and spreading

The tattoo is one of the oldest forms of mediated communication. The oldest mummy found in Europe has traces of many tattoos. Tattoos have been made just for beauty, as a sign of belongingness and status, as well as to protect the person. Many ancient cultures, such as the Picts on the territory of Scotland today, are well known for their tattooing rituals. Among the Ainu women in Japan popular are the tattoos to enlarge the lips; the belief is that this protects from evil spirits. The members of the Hindu tribe of Rahmani tattooed their entire bodies with just one single name – of Rama (Vishnu's earthly incarnation). Tattoos symbolized community members devotion to God and at the same time they are accepted as a gift by Rama itself.

Tattooing is mostly associated with the culture of the New Zealand Polynesian Maori. Most likely, the influence of Maori's culture has led to the popularization of the tattoos thanks to Captain Cook's sailors, which are still relevant today. "A sailor without a tattoo is like a ship without grog: not seaworthy". In Europe after return of Captain Cook's sailors tattoos began to acquire their unique features as status or merit. Seafarers

communicated their achievements and attracted success. The tortoise tattoo meant that the sailor had crossed the Ecuador. A tattoo of a fully equipped ship – that the sailor has overtaken a dangerous stretch around the Cape Horn area. The popular anchor identifies a person who has crossed the Atlantic Ocean. A tattoo on one foot and the other's cock should help the sailor not sink along the way.

In Japan in the 19th century, tattoos used to become associated with crime because of their popularity among the yakuza and were banned by law by the middle of the 20th century. Between 1961 and 1997 in New York, tattooing was also banned by the law because of the hepatitis B shock. In Western culture tattoos have until recently been a symbol of social devotion and linked to the working class, prisoners, punks. Unlike the symbolic distinction of sociality and otherness, tattoos also have the importance of preserving the memory and designation of belonging to a particular group in the historical context - for example, the simultaneous separation and affiliation of prisoners, the army and the navy.

This, in general, can summarize the most important differentiation between tattoos before and now. Few decades ago, they used to be a symbol most of all of communicated belongingness and clearly understandable either for all or for the specific group. Bans and negative attitudes used also to follow the same “public” communication – tattooed person used to be perceived as stigmatized member of a particular group rather than individual.

There are no official statistics on the number of tattooed people in Bulgaria and anywhere in the world. What is surely obvious is that tattoos have become the more and more popular over the past two decades, noting that by 2012 almost every fifth person, regardless of age, has at least one tattoo, and one in ten has two or more tattoos. Nearly 40% of 18-25-year-olds have at least one tattoo compared to 1990 when only 15-16% of this age group had a tattoo (Swami et al., 2012). Despite the big boom, especially among the younger generation, there are still some known forms of discrimination, negative stigma and problems in recruiting and overall perception by people without tattoos (Horne et al., 2007). Some recent studies have shown that there are still many stereotypes, including relating tattoos to personal problems, childhood traumas, unsuccessful decision-making strategies, pushing the group, and so on (Roberts & Ryan, 2002). In terms of employment, there are still barriers to tattooed people (Burgess, & Clark 2010). However, the strong distribution of tattoos today demonstrates their different meaning (Wohlrab et al., 2005). According to some studies, tattooed individuals have more pronounced extraversion and lower neuroticism in tracking the big five (Wohlrab, 2007). In respect to the sense of uniqueness, the search for sensations, self-esteem, rebellion, tattooed have a higher need for uniqueness, strong sensation and adventurous spirit but also have lower levels of self-esteem and are generally have lower educational status (Swami et al., 2012).

Symbolism, art, media promotion outlines the new dimensions of the importance of tattoos today, which combines both internal motivation and outward perception, giving feedback. For people who decide to make a tattoo, there is stress not only at this initial stage but also afterwards depending on the reaction and the way they feel how they are perceived by others, which can lead to anxiety. Some of the possible problems are the glass ceiling and a certain social distance, where the answer is coping strategies of avoidance or attempt to change (Shih, 2004).

The position of correlation between tattoos and social deviation on the one hand opposes the modern mass distribution and acceptance of tattoos as part of modern culture and environment that reflects the dynamics and the present picture. This is strangely related to the number of tattoos. As long as a person with up to 4 tattoos tends to be more susceptible to alcohol and drug abuse, more pro-behavioral behavior, and arrests, those with 4 or more have a different profile, (Koch et al., 2015).

According to data from 2016, collected by the Statistic Brain Research Institute, 49% are the people for whom the choice had been led by the studio popularity; for 8% the key factor is the price; for 43% leading role is the personal meaning of the tattoo; 29% report that tattoo helps them feel rebels; 31% think the tattoo makes them more sexy and 5% think the tattoo makes them look smarter. Interesting is how people declare they feel their tattoo and how they perceive the tattooed others. There is a slight difference. Perceptions of others is as less, sexy, smart and healthy but more rebellious. Self-concepts are different – tattoo makes people feel more sexy, attractive rebellious, strong (US survey, 2015).

Study

The objective of the study was to get the general picture about the rate of tattoos and the underlying motivation to make tattoos in Bulgaria. We were challenged most of all by the conscious nature of the decision-making, the age of decision-making, the number of the tattoos and attitudes of people to make new ones and how they perceive tattoos in general. This is just the first study of this type in the country, so nevertheless the initially predetermined limitations; we were challenged to outline the trends of this multifaceted phenomenon.

The study design is quantitative and qualitative - inquiry with closed and open questions and a semi-structured interview. The study was performed March - May 2017 with 217 volunteers who were administered the self-assessment questionnaire and 37 volunteers, with whom was conducted a semi-structured interview. The methods are designed especially for this study by the author.

The sample comprises 44% volunteers aged 19-25 years; 21% aged 26-32, 27% aged 33-45 and 8% above 46 years of age. Out of them tattooed are 45 % (22% have one, 10% have 2 and 13% have three or more tattoos), without tattoos are 55%. Most of the tattoos are symbols (46%), followed by mixed (symbols and text) – 21%, 19% responses “something else – eg. picture, including several elements with its own symbols; various symbols combined in an image; initials; one is just text, the other is just an image and 14% who have only text tattoos.

Results

Concerning the decision-making 60% of the volunteers report they had made their decision after a long consideration, 30% declare they have proceeded spontaneously and for 10% are specified individual free answers (eg. “It is very special for me and I created the idea and the tattoo itself”; “Spontaneous desire, but long thinking about the meaning and meaning of my tattoos”; “I've always wanted. It's not spontaneous, but it's not a long thought. I just wanted to”. It shall be noted the 0% of responses for the last option “I liked the tattoo of a friend / another person”. The last is rather indicative and replicated by the remaining results.

The suggested personal meaning is most indicative in the responses to the question: What is the meaning of your tattoo?

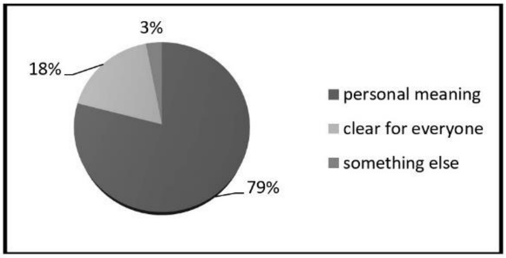

Figure 1. Perceived meaning of the tattoo (%).

A percentage of 79% of the subjects report that the meaning of their tattoo is important for themselves and they had not intended the “message” of the tattoo to be clear to the others vs. 18% who have selected some clear symbolization.

Concerning visibility of the tattoos and choice of the place – it is visible for 38% of the respondents, on part of the body that usually is not visible for most of them – 52% and 10% mixed answers – eg. some of the tattoos are visible, others not. More than half of the tattoos proceed to be made on hidden parts of the body by the tattooed. The reasons are both the personal meaning, but to some extent related to the attitudes of the others as well. This is related with the next question – Are there situations where you try to hide your tattoo? 74% have replied there are no such situations, however having in mind that a large part of them have tattoos that are not positioned to be visible. 16% report they hide their tattoo during job interviews or in professional setting. 10% support they have no need to hide the tattoo.

In view to the process of specific addiction, 65% of the respondents report that the first tattoo had led to a desire to do next vs. 35%, who do not share such intention. More interesting are the replies to the question, extending this: When this desire appeared? – “almost forthwith” is the option selected by 46% of the respondents, “after a year” is selected by 13% and “after a month” by 10%. 31% of the respondents have selected the open space and put answers eg. “My tattoo is a complete sleeve, I count it for one”; “Actually, the fact that I do not make me want more, but I know what I would do when the time comes”; “The desire for a new tattoo does not have to do with the previous one”; “Even before the first tattoo”; “It was planned in advance”.

For the current consideration of making a tattoo the respondents report that their decision can be accelerated if they have already liked something (52%) or something else (47%) but only 1% state that support of friends can promote their decision. Some of the exemplary answers (free answers): “Nothing else would help me if I'm not ready”; “Nothing. I carefully choose my tattoos and my piercings”; “Money”; “Relevant meaning / situation / lesson”; “I would not trust external factors when make such a decision”; “The need to seize an precious moment / period / memory forever with me”; “When the idea and choice "ripe" and I have a clear vision, meaning and content”; “Very good tattoo”; “This is not a selection of cheese in the supermarket?! The tattoo is something special for everyone. When the time comes, then”; “For now, I do not think I'm going to make a second tattoo. The first one I did 20 years ago, and it is enough for me”.

The reasons the respondents without a tattoo not to consider even to make such are because they do not like tattoos (aesthetically); they have to judge the effects and the attitudes of people towards them because if they make it, they prefer the tattoo to be visible; because for them this means change of thinking and personal attitudes on the subject; because they reject such a way of initiation or simply because they prefer their skin without a tattoo.

The way we tried indirectly to get idea about the rate of tattoos was to ask respondents how many of the people they communicate with everyday have tattoos. Up to 5 people are reported by 55% of the respondents, up to 10 by 16%, more than 10 by 21% and no one by 8%. These figures support a rather high percent of tattooed people, especially if we take into mind that here the responses are based on visible tattoos obviously. 84% of the tattooed respondents report they are aware of the risks of having tattoo, however 47% of them had not made a test prior to proceed to making the tattoo. Just 24% of the tattooed report they had made a test with the tattooist. The respondents are rather modest in accenting their tattoo. To the question "How many pictures do you have on your tattoo or on which it is accented?" most of the responses fall into the category 3-5 photos (59%), followed by 5-10 photos (23%) and more than 10 photos (18%).

Table 1 outlines the results of the content analysis of the words and phrases, produced by the respondents about tattoos - Please indicate the first three words (associations) you have about tattoos and tattooing. Generated were 436 words (phrases) that were grouped into six semantic categories by 3 experts.

Table 1. Content analysis of the tattoos associations.

Answers	frequency
Positive attitude	152
Aesthetic evaluation	48
Demonstrated positive acceptance	39
Perception of uniqueness	33
Self-expression, embedded personal meaning	32
Negative attitude	141
Aesthetic disapproval	30
Features of the person	57
Personal evaluation	27
Influence of external factors	27
Direct associations (drawing, inscription, cross, ink ... ...).	35
Stigma (a lifetime mark, a scar, a prisoner, addicted, heavy metal, rocker, gang member)	28
Search for external communication	18
Others	50

In general, positive attitudes dominate over the negative perceptions. The general categories describe positive perception as led by aesthetic evaluation of the tattoos, perceived demonstration of positive acceptance, and perceived uniqueness of the subjects, evaluation of tattooed self-expression and embedded personal meaning and history. The negative attitudes are related most of all to aesthetic disapproval, some stereotypes concerning the features of the tattooed, personal perceptions, superficial stereotyped profiling tattoos as stigma and forced external communication. In both cases beauty and aesthetics are leading. Internal evaluation of the personal features connote the admiration for the self-expression. Negative perceptions are dominated, logically, by social stereotypes. The semi-structured interviews support the position that most of the tattoos

have a whole story behind them. Leading are the personal choice and meaning. This usually is a result from a process, occurring and developing in time. In rare cases, there is some initial general purpose – eg. “When I was a child my desire was all my body to be covered with tattoos. Now I am 45 and have realized this to 60%”. People who decide to have only one tattoo have selected this as a sign of a deep emotional reason and the decision had been to have only this tattoo, i.e. here we have also the predetermined choice concerning the number. “I wanted only one tattoo. It was a symbol of my relation and feelings”. A man, 42 years old shared: “I decided to make one tattoo. No one knows what it means. I will not share this, not even with my daughter”.

Some of the respondents select the place of the tattoo not only in view to its visibility to others, but for themselves as well. This concerns in particular the visible parts of the hands and arms. Thus, they have the option to look at the tattoo spontaneously or on the contrary, when they need this if it is on the back of the hand for instance. In respect to the stigma, sometimes it is inevitable. Director of an insurance company department with 3 tattoos, first made at age of 38: “I like tattoos and what is a trouble for me are teambuilding and seminar events. Now I can’t go to the swimming pool as my employees will see my tattoos”. HR manager, with a visible tattoo on the hand near to the wrist: “I had to turn 40 to make this decision”. There are no gender and age influence on the number of tattoos and making the decision for tattooing. Tattoos furthermore are not related to the emotional state and well-being. Overall, positive emotions predominate over negative regardless of gender, age, and individuals with and without tattoos, neither the number of the tattoos. In general, tattoos can be grouped as ones denoting positive events (particularly for women) and ones that denote negative events as a symbolic internalization (more often among men). The process of making a tattoo is a cycle, describing it as a specific coping strategy, active, both emotional and rational. The very non-exhaustive steps proposed for further consideration are described in fig. 2.

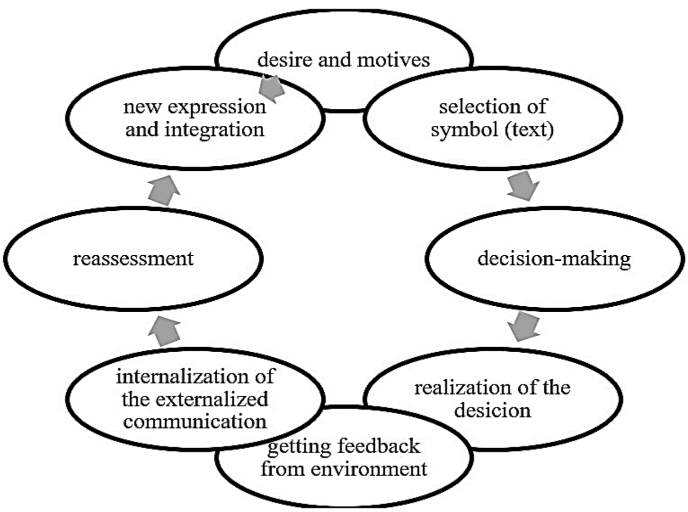

Figure 2. The tattoo decision-making cycle.

Summary and discussion

A percentage of 45% vs. 55% of the studied subjects, aged 19-50, have at least one permanent tattoo. 13% of the tattooed have more than one tattoo. For 60% of the tattooed decision was taken after a long consideration. 46% of tattoos are images, followed by 21% mixed and least are the only text ones. 79% of tattoos have a personal value vs. 18%, which are clearly understandable to everyone. 52% of tattoos are on places that are not visible to others, and 38% are visible. 16% of the tattooed report they hide their tattoo in working environment. 66% of the tattooed declare they felt desire to make a next tattoo, most often (46%) almost immediately after the first tattoo. The main motive is something that is personally relevant to choice and aesthetic motives.

Similar patterns are emerging with research results in other countries. Seeking a sense of personal control and free choice combined with deliberate and conscious decision-making is a response of the adaptation process and can be seen as an externalized, expressive active coping strategy with long-lasting effects. Dissemination and change of attitudes corresponds to the conclusion that this is a specificity of the modern urban culture.

In psychological terms, in particular concerning tattoos made in the period of emerging adulthood and adulthood, we consider the tattoo furthermore a cyclic process of internalized and externalized communication, respectively targeted to the others and to the Self. It is both subjective and objective communication tool. This communication process is closely related to identity attainment and reformulation – to express one’s conscious and unconscious aspects, materialize them and internalize them back, striving after integration and self-congruence. This is a new way of pursuing one’s identity and communication as a part of the urban psychology. What makes the difference between historical and today’s meaning of tattoos is important. To the extent in ancient times tattoos used to be a sign of community affiliation, a sign of status, today it is much more an individual communication tool. Furthermore, today the decision and communication objective are much more personal. There is no pressure to follow the group. Even imitation or belongingness remain mostly a voluntary personal choice. We perceive tattooing in subjective aspect as a continuous endless process: it starts from desire and motivation, goes through selection of symbol (text) – decision-making – realization – finding feedback – internalizing what has been externalized and its reassessment – rethinking (regret / new choice) – new expression targeted outwards and integration of externalized appeal. This cycling process is self-driven and can explain the specific “addiction” to make new tattoos as a way of communication with oneself and others, self-expression and at the same time searching and challenging oneself. It is both internal and external communication, which makes the process invisible, both subjective and objective, conscious and unconscious.

References

Burgess, M., & L. Clark. Do the "savage origins" of tattoos cast a prejudicial shadow on contemporary tattooed individuals? *Journal of Applied Social Psychology, 40*, 746-764, 2010.

Doss, K. & A. Hubbard. The Communicative Value of Tattoos: The Role of Public Self-Consciousness on Tattoo Visibility, *Communication Research Reports, 26(1),* 62-74, 2009; DOI: https://doi.org/10.1080/08824090802637072.

Horne, J., D. Knox, J. Zusman, & M. Zusman. Tattoos and piercings: Attitudes, Behaviors, and Interpretations of College Students, *College Student Journal*, *41(4),* 1011-1020, 2007.

Koch, R. K., A. E. Roberts, M. L. Armstrong & D. C. Owen. Tattoos, gender, and well-being among American college students, *The Social Science Journal 52*, 536–541, 2015

Roberts, T. A. & S. A. Ryan. Tattooing and high-risk behavior in adolescents. *Pediatrics, 110*, 1058–1063, 2002.

Shih, M. Positive stigma: Examining resilience and empowerment in overcoming stigma. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, *591*, 175-185, 2004

Statistic Brain Research Institute, 2016 [http://www.statisticbrain.com/tattoo-statistics/], retrieved May 2018.

Swami, V., J. Pietschnig, B. Bertl, I. W. Nader, S. Stieger & M. Voracek. Personality differences between tattooed and non-tattooed individuals. *Psychological Reports, 111*, 97-106, 2012.

The Statistic portal: Survey on the perception of people with tattoos in the US, 2015 [https://www.statista.com/statistics/512244/qualities-tattoos-acquired-usa/] [retrieved 9 May 2018].

Walzer, A. & P. Sanjurjo. Media and contemporary tattoo. *Communication and Society, 29(1),* 69-81, 2015; doi: 10.5581/003.29.1.69-81.

Wohlrab, S. M. Differences in personality characteristics between body-modified and non-modified individuals: Associations with individual personality traits and their possible evolutionary implications. *European Journal of Personality, 21*, 931-951, 2007.

Wohlrab, S., B. Fink & P. M. Kappeler. Human body ornaments from an evolutionary perspective – Diversity and function of tattoos, piercings, and scarification. *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft Wein, 134/135*, 1-10, 2005.

Wymann, C. Tatoo: a multifaceted medium of communication, *Journal of Media and Communication Research, 49*, 41-54, 2010.

THE SOCIAL DIALOGUE – AN ELEMENT OF THE MANAGERIAL PROCESS WITHIN THE ORGANIZATION

Sabina-Elena PĂVĂLUC [1]
Oleg BUGA [2]

Abstract

The social dialogue is a form of communication, information and collective bargaining between employees or their representatives, on the one hand, employers or their representatives, on the other hand, with the participation of the state as a mediator and arbitrator, to solve collective problems, to harmonize the patrons' interests with those of the employees. The actors in the social dialogue are the ones that materialize this phenomenon, they are employees (usually organized in trade unions), employers (largely associated with employers' organizations) and the state (usually represented by the government). Trade unions are an important factor of social equilibrium, one of the essential institutions of civil society and democracy. They play a special role in the social dialogue by protecting the rights of its members arising from labor law and collective labor agreements, but also through its impact on the country's economic and social development.
Key words: social dialogue, communication, employers, employees.

Contents

The social dialogue as the premise of social peace is perceived in market economy societies as an ideological and practically substitutable institute of social revolutions in a history where antagonism is the main driving force of their development. In the process of work the evolution of the relations between the participants was marked by the transition from confrontation to dialogue as a means of conciliation and settlement of differences between the parts. The social dialogue thus becomes a mechanism to promote the social

[1] Teacher, Suceava, Romania. sabinapavaluc@yahoo.com
[2] Habilitated Doctor, University Professor, USARB, Bălți, Rep. of Moldavia. bugaoleg26@mail.ru

and economic interests of the main factors of production, labor and capital, having the state as an impartial arbitrator of that process.

The social dialogue is a form of communication, information and collective bargaining between employees or their representatives, on the one hand, employers or their representatives, on the other hand, with the participation of the state as a mediator and arbitrator, to solve collective problems, to harmonize the patrons' interests with those of employees. The social dialogue in its contemporary formula and format is an inherited postulate of a country's economic and social development.

The concrete functions of the social dialogue mainly refer to the following aspects:

- promoting collective bargaining between employers and employees' representatives in order to regulate the issues related to the organization and conduct of the work process;
- the reconciliation of collective labor conflicts;
- jointly solving issues related to the labor market, professional promotion and reconversion, social security, etc.;
- managing social security funds in parity;
- preconfiguration of convergent policies in the field of labor and social protection, including the legislative level.

Analyzing the purpose of the social dialogue, the effects produced, we can distinguish three categories:

1. The consultative dialogue conducted within the economic and social tripartite councils (the equivalent of the National Commission for Collective Consultations and Negotiations in Moldova) which are not finalized by binding acts;
2. Dialogue with mandatory legal effects, which is concluded, for example, by collective labor agreements or labor standards;
3. Dialogue with the pursuit of co-management of funds or institutions (Social Security Institutions or Health Insurance, etc.).

The actors in the social dialogue are the ones that materialize this phenomenon, they are employees (usually organized in trade unions), employers (largely associated with employers' organizations) and the state (usually represented by the government). Trade unions are an important factor of social equilibrium, one of the essential institutions of civil society and democracy. They play a special role in the social dialogue by protecting the rights of its members arising from labor law and collective labor agreements, but also through its impact on the country's economic and social development. The employer is an equal partner of trade unions and other employee representatives in collective working relationships and the association in employers' organizations has an objective goal, the defense of one's own interests in the face of unions. Under the individual labor contract the employer can impose his/her position by exercising his/her prerogatives within the limits of the law.

The most controversial within the social dialogue is the role of the state and the dimensions of its intervention in the dialogue between employees and employers (classical social partners), especially in the content of collective bargaining. It is a polemised one, the pros and cons being the subject of two main trends. The first, largely shared by the Western states, opts for the rare intervention of the state, which would in principle reduce the

development of basic legal rules, the concrete intervention being imminent only in situations of deep economic crisis. Another trend admits the need for regulatory intervention of the state in all economic and social relations. As a rule, the most appropriate option is decided within each company and depends largely on its priorities. Yet, we think that, at least theoretically, the interventions of the state must take account of:

- establishing an appropriate legal and organizational framework including mechanisms for social dialogue;
- developing minimum mandatory standards that ultimately seek to protect employees;
- mediation or arbitration of conflicts of interest, including in the field of collective bargaining;
- negotiating and concluding tripartite agreements between the Government and the social partners.

The forms and the context of social dialogue are relatively diverse. They include information, consultation, negotiation and agreement, and, ultimately, co-management.

Information is one of the essential elements of effective social dialogue. It provides the substance of the dialogue, because the added value of the subject can only be provided by all the parts involved in the knowledge process of the analyzed elements. Moreover, the flow of information must be one provided in a mutual, bilateral or even trilateral way in the case of tripartite dialogue. Trade unions are interested in knowing at all levels the moderate economic situation of employers (but they are also interested in public institutions representing the state in dialogue) and employers' organizations are in turn interested in getting to know partners' approaches in the dialogue process, especially in terms of salary claims or other interests promoted by them.

Consultation involves more than the mere exchange of information and requires the engagement of parts in the exchange of views, which can lead to deeper dialogue. It often manifests itself in areas related to the establishment of the normative framework applicable to legal labor relations (tripartite framework) or the determination of concrete elements of content of working relations (bipartite environment).

Negotiation is also an essential tool of democracy. It determines the situation in which two or more parts, through their representatives, discuss and interact in the desire to reach an acceptable solution. In the social dialogue, negotiation allows the conciliation of interests, helps to find consensus, even if by applying the compromise as an extreme measure, the actual negotiation materializes the social dialogue by giving it form and content.

The collective labor contract is the constructive end of the negotiations that gives the social dialogue a binding framework because the contracts lay down legal rules. Even from the origins, the essence of the collective labor agreement was to recognize it as a way of unfolding the working relations in a written act signed by employers and workers to make it opposed to all and to give it binding legal force.

Social dialogue and industrial relations can be considered with a certainty as an element of particular relevance to the process and managerial culture promoted within an enterprise. Theoreticians and practitioners in science management such as Drucker or Herzberg have devoted whole studies to the subject of mutual influence between social

dialogue and industrial relations and strategies regarding employee relations, human resources policies and managerial culture, ultimately within the enterprise. The motivation of work is the force that makes people to work more and better. Communication, information and collective negotiation, which imply the social dialogue process, facilitate the harmonization of the above-mentioned interests that are pursued as part of the managerial process and managerial culture. The intensification of social dialogue and the success of collective bargaining create the premises for increasing and deepening cooperation and organizational cohesion, motivating employees to stay in business, increasing their efficiency in work (increasing productivity, profitability and quality of services and products). These aspects are often influenced by the quality of the existing system of collective labor relations as a normative system in which norms emerge in the form of regulations, standards or work patterns accepted or agreed unanimously as a basis for how stakeholders can act. The regulation of working conditions aims at establishing a minimum number of rights and norms. The internal regulations include procedures for resolving dissatisfaction, layoffs or discipline issues or may refer to the implementation of a pay system and the rights of employees' representatives. The external regulations derive from labor law, trade union and employers' associations, as well as regulatory provisions and procedural or basic agreements that are in force. The procedural regulations aim to resolve issues between the parts involved in collective bargaining. Basic regulations define the rights and obligations contained in the job description.

The way in which collective work relationships are accepted as part of the managerial process depends on a number of factors, including:

1. Concepts of the organization's leadership on the basis of trade union or employee relationships. Often, a unitary concept shared by the management of organizations may be encountered, from which it emerges the idea that they have the role of directing and controlling the workforce to achieve economic and growth goals can be encountered. To this end, management is convinced that it represents the authority from which regulations must emerge. The pluralist conception is quite often attested; the management considers an organization to be a pluralistic society, comprising several related and distinct interests and objectives that must be maintained in a certain balance.
2. The existence or lack of tendency to reconcile interests. The pluralist approach has implications on employee relationships that there must be a certain process of reconciling divergent interests. This can be done through formal arrangements, where there are trade unions and associations of recognized employees. Their absence may signal that the administration embraces a unitary philosophy.
3. The human resources management model applied in the relations with the employees. It can accept collective bargaining as a tool for reconciling interests, can organize some complementary forms of communication, such as team briefing sessions, alongside traditional collective bargaining, it can apply some information and engagement techniques such as be quality circles or refinement groups.
4. Communicating with employees. Organizations work through the concerted action of people, but each individual can undertake independent actions that can be

inconsistent with the policy and instructions or that are not properly reported to those able to be informed. Achieving coordinated outcomes requires effective communication systems. Organizations are exposed to the effects of ongoing changes that affect both employee work and well-being and security.

The social dialogue is the voluntary process through which the social partners inform, consult and negotiate for the purpose of establishing agreements on issues of common interest. The social bipartite dialogue is the dialogue conducted only between trade unions or trade union organizations and employers or employers' organizations, while the social tripartite dialogue is the dialogue between trade unions or trade unions, employers or employers' organizations and public administration authorities.

References

Marinaș, C., *Principalele abordări în măsurarea dialogului social,* Administrație și management public, 2012.

Nicosevici, R., Dragomirescu, C., Fiț, S., Pascal, D., Mitruțiu, M., *Dialog civic și social prin lobby și advocacy*, Academia de Advocacy, Timișoara, 2012

http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea_dialogului_social_62_2011.php

http://www.revistacalitateavietii.ro/2010/CV-1-2-2010/10.pdf (Dumitru, M., *Cooperare şi conflict în relaţiile industriale: rolul dialogului social*)

THE ROLE OF NON-FORMAL ACTIVITIES IN LITERACY MODELS

Ramona Mirabela OPREA[1]

Abstract

The advantage of non-formal activities with pupils to reduce functional illiteracy is restricted by reading, writing and computing ability if not associated with a variety of cognitive functions, community knowledge. Different aspects of the education system need to be linked to everyday concerns. The objectives of non-formal education are: widening and completing the culture horizon, contributing to recreation, providing the framework for cultivating different skills and, last but not least, supporting the literacy of disadvantaged social groups.

This study aims to analyze the role, the psychological perspectives and the barriers that non-formal activities have in the framework of literacy programs.

Key words: literacy, functional illiteracy, non-formal activities, barriers, models.

Introduction

Access to basic education is both a necessity and a right of every individual. Under current society, knowledge and skills are an indispensable condition for participation in social life. Equal opportunities require consideration of individual differences, different living experiences. Students should enjoy the teacher's support and attention, from those with poor performance to those with high performance, from those who have behavioral problems in those who are quiet, from those who teach with pleasure to those who have a motivation low for learning (Popenci, Fartuşnic, Târnoveanu, 2008, p. 114).

There is a growing need to move from knowledge-based learning (characteristic of formal education in particular) to competence-based learning, capitalizing on the potential of non-formal and informal learning (Diaconu, Bogdan, Bucur, 2010, p. 6). Non-formal education proves to be the environment for training and exercising key competences capable of fostering the development and affirmation of the personality of children and young people and dedicating it to success (Ceredeev, 2012, p. 5).

---

[1]PhD. student, „Ion Creangă” SPU, Chisinau, Rep. Moldova. oprearam1984@yahoo.com

In recent years, non-governmental organizations have developed different methods of non-formal education for the purpose of skills training, many of these methods being taken over from collaborations with different countries and then tailored to the needs, specificities of young people in Romania and the problems they face.

1. The role of non-formal education

Education can take three forms: formal, informal and non-formal. Formal education refers to all intentional influences developed within a specialized institution for the formation of human personality. Informal education includes all the unintentional information faced by the individual in everyday life. Non-formal education encompasses all educational influences that take place outside the classroom or through optional activities (Apăvăloaie, 2012, p. 152). These forms of activity bring together all the activities of non-formal education but are structured and organized within an institutionalized framework. They are included in extracurricular forms, often called para-school or periscope. The parachuary is carried out in the social environment, such as different training activities, and the periscope evolves in the socio-cultural environment, as self-education activities, of leisure time.

Against this diversity of actions, this type of education presents great flexibility but also instability; they include varied age-based programs, pursuing more specific objectives related to the enrichment of general knowledge, affective and motivational processes, the formation of expected behaviors, „the education having the purpose to form children in the psycho-intellectual, physical and socio-affirmative, for the easiest adaptation to school activity, for school and social integration" (Balint, 2013, p. 16).

The very term „non-formal" suggests a less formal form of education and therefore less scheduled. The characteristics of non-formal education are: students are involved in designing, organizing and conducting these activities, not making any qualifications, capitalizing on children's skills, facilitating the promotion of teamwork (Macavei, 2001, p. 58). Non-formal education can help those who do not have the right conditions to access institutionalized forms of education. Spontaneous influences have a secondary effect on the formation and development of personality. There is a risk that psychic processes are only involved in the phenomena that occur in surrounding, diffuse environments. On the other hand, unintended, incidental information, which the individual inevitably faces in daily life, can be transmitted within institutions, possibly within structures with a different profile than school. Moreover, the modalities and evaluations are organized differently from those used in formal education, the basic indicator of success constituting the transformation of the acquired information on these paths into positive behavioral acts.

2. Psychological perspectives of the organization of non-formal education

Actions in the non-formal area are characterized by great flexibility and satisfy the most varied interests. All these actions constitute a subsystem of the education system, hence the preoccupation to formulate principles that lead to the achievement of

performances that are called to ensure the integration of these activities into the educational process (Apăvăloaie, 2012, p. 174):

- *the principle of integration* – formulates the requirement that all activities outside the classroom be integrated into the general education system as part of its objectives and content; they should have the role of cultivating the transferability of learning acquisition and the practical application, under various conditions, of what has been learned;
- *specific character* – the activities in the non-formal perimeter are constituted in a specific system, they are oriented primarily towards the formation and exercising of competences of intellect, emotional life, have their own organizational forms, as well as specific relations between educators and pupils;
- *the attractiveness* – attractiveness is, in fact, the dominance of these activities that must take into account the interests, inclinations, preoccupations and preferences of students, having a positive effect in cultivating the interest for knowledge, as well as developing emotional experiences;
- *variety* – which is varied, diversified is, at the same time, interesting and attractive; variety and diversity, as the norms of effective action, stem from the need for students to realize the complexity of their inclinations, interests, gestures and preferences;
- *joining adult leadership* with self-direction – the educator collaborates with students to support them.

3. Barriers in non-formal activities

It is necessary to implement education-oriented strategies for change, tolerance to novelty, stimulation of innovation and creativity at the level of the school in order to form individual attitudes. Carnall, 1990, p. 98 reports that the process of change may face different personal barriers:

- emotional instability and unstable behavior have an impact on attitude towards change;
- the habit of doing something generates either the refusal to assimilate and apply new elements, or the tendency to adopt them incorrectly or partially;
- affective deficiencies that cause addiction usually guide the individual towards models, people, known solutions, limiting his initiative and opening up to the new;
- excess normalization and conformism due to either education or personality traits which oblige the student to unconditionally adhere to rules;
- affective dependence, affective conformism, authoritarian tendencies lead to dogmatism that opposes any novatory process;
- excessive need for certainty and intolerance of any uncertainty leads to the refusal to take risks;
- lack of self-confidence and low self-esteem lead to cantonment in the past, reporting to previous experiences;
- personality data, type of education can lead to a tendency to find criticism and arguments for all the new information.

It is recommended to combine the original methods with classical methods and to transform the student into an active collaborator in the learning process.

4. Literacy models

Literacy is a little explored and very difficult to systematize, as practices are still in the process of multiplication and diversification, observing „a crisis of illiteracy" (Harrison-Walker, 1995, p. 51). This trend is in agreement with a complex and branched phenomenon, which requires the experimentation of activities in an emergency, the natural order (theories, models, policies, strategies, actions) are often reversed, giving attention to actions. According to experts, a person who is unable to read and understand a text, to find links between previous knowledge and those in a new text is functionally illiterate, unable to express his or her ideas in writing, and not last but not least, to carry out various applications in everyday life. The term *functional illiteracy* means the inability of an individual to effectively use reading, writing and computing skills in everyday situations. A functional illiterate is distinguished by the following features: inability to properly understand informative texts or materials (newspaper articles, contracts, invoices, bank correspondence, public transport timetables, road maps, dictionaries, encyclopaedias); the poor ability to perform simple mathematical calculations, for example, in relation to personal accounting; knowledge of highly superficial scientific, political, historical, social and economic phenomena, mainly related to personal or neighborly experiences; a low critical attitude.

With the current trend of multiplying literacy, i have tried to synthesize their main common points, starting from the objectives of literacy programs and the strategies (means, mechanisms, methods and techniques) used to achieve these goals.

In order to identify the main models in literacy and strategies followed by the literacy programs, the possibility offered by one of the UNESCO projects to which Romania participated was the „Literacy Strategies in Industrialized Countries" project, developed between 1990-2000. The analysis of the reports of the literacy programs was an extremely rich source of programs and projects undertaken by the participating European, American, African and Asian countries (UNESCO, 1996, p. 13, Anghel, 2005, p. 42):

a) The „school education" model designates illiteracy as non-schooling or under-schooling, being caused by not attending courses or abandoning them at a given time. The programs designed on the basis of such a model aim to develop strategies for the re-introduction of illiterates into the formal education system and the granting of diplomas to non-formal persons, at least for the primary level of education. Pedagogical means, content and methods used in literacy are the same as those in the formal schooling system, people being enrolled at courses (with reduced frequency, evening classes) that are usually free of charge. The school model appeals to the institutional framework of formal education and its human resources (teachers in primary or lower secondary education).
b) The „mass campaign" type model found in the campaigns promoted and supported by UNESCO between 1946 and 1964 is based on the idea of multiplying actions or increasing the scope of programs undertaken in the field of adult basic education. The focus is on multiplying basic adult literacy or illiteracy literacy, on discovering as many methods as teaching reading, writing and computing in the mother tongue, this type of model leading to the emergence of mass literacy programs with funding especially in

changing societies, or where the illiteracy phenomenon is found in a large percentage of the population. This pattern was copied after the soviet model.

c) The „one-off" campaign model was designed to „eradicate illiteracy" from Cuba, Nicaragua, Vietnam, Somalia, Tanzania, Mozambique based on substantial literacy investments, usually for a limited time in regions, areas or populations with a very low economic, social and cultural development. The model also targets international participation in the material and technical support of these campaigns.

d) The intensive and selective campaign model – the PEMA model, developed by UNESCO and between 1966 and 1973, proposed that the objectives of the new programs should be mainly economic and social, and educational literacy activities should be combined with practical, economic activities or training for a particular area of the economy. The illiterate is considered to be more motivated to learn if it has the prospects that education brings for social promotion, economic welfare or political emancipation, if it is ready for professional activity alongside its literacy, if it is responsible for participating in its own its emancipation. It was intended to highlight the finality of a participatory and conscious approach, with the involvement of national authorities and the empowerment of local actors, starting from the openings that the new concept of functional literacy offered. The program intended to create an „openness" of local authorities in terms of literacy, which was to be understood as a complex process, based on human, material and financial resources. The proposed strategy was selective and not „mass", applying on narrow and well-defined groups within a well-defined geographic area.

e) The technical model involves raising the „technical" level of education and training, characterized by a movement towards rationality and effectiveness in formative action. The programs are well-defined, precise and develop concrete ways of preparation. All actors must be spotted early, get to know each other, who are the financiers, the trainers and the target audience. The technician model is open to training based on new technologies that are designed to increase the effectiveness of activities. The mobilization of efforts is directed towards improving the means, in order to increase the chances of the actors involved in achieving the projected results. Validation of knowledge and skills is done through diplomas, being a feature of digital literacy programs or foreign language programs.

f) The psycho-sociological model characterizes the basic education and literacy programs that are carried out at the level of the specialized institutions, within the universities, within the dialogues and training groups established by associations and non-governmental organizations, within the programs that associate the basic education objectives with objectives related to general culture or leisure. The subject of the training process is given the opportunity to find oneself, to analyze, to regain its balance with oneself and with the environment and a personal state of well-being. The adult should be allowed to develop his/her potential (intellectual, motoric, psychic), in which the formation is a personal problem for the person who is preparing and who must become the actor of his/her own training. Training is centered on the participant, on his needs, on his interests, on his possibilities. The trainee must invest in training or training with a predominantly personal purpose.

g) The community and political model inspired programs based on „social qualification", focusing on the active and critical participation of adults in professional life and in the life of society. The programs are based on local, community-based training networks and are organized through larger sociocultural or political projects that are designed by project participants or by their representatives at the level of associations and organizations. Training must be the responsibility of those in need of education. Actions are articulated on broad objectives of sharing training and political skills. The programs are based on the exchange and realization of the network of participants in the training, on the creation of spaces for the word, on the community dynamics and on the initiatives of the public. Cultural pluralism is considered the main „engine" in preparation. The purpose of the programs is to mobilize adults to participate in the necessary changes to bring them back to the level of other community members.
h) The training engineering model is characteristic of those programs that relate to actions that have the goal of articulating training and training with engagement. Training engineering programs are aimed at the vocational training of adults and start from three factors that need to be taken into account: training, workplace and, above all, the possibility of taking a job, paying particular attention to technological developments, changes in the labor market, changes in the organization of work at the level of enterprises. The programs start from the critique of the gap between the initial training of the employees and the needs of the qualified personnel of the economic agents, the training being appreciated as „disconnected from reality" and too „schooling", starting a rigorous „training engineering" which implies: analysis of training needs, analysis of the public and its needs, analysis of the socio-economic context of the training and context, analysis of the work stations.
i) The „functional" model defines the illiterate as being incapable of using reading, writing and computing capabilities in everyday life situations, with emphasis on how the student uses these capacities in school, family and community.

The difference between the described training programs and the functional literacy programs is only a difference of educational objectives: the training courses are aimed at the professional training of adults, the functional literacy programs aim primarily at the acquisition of reading, writing and computing abilities. Particular attention should be paid to the fact that „functional illiteracy is a social, cultural-political problem of immense dimensions" – Jules, 1988, p. 178.

Conclusions

The correlation and coordination of the multiple valences of the three forms that education knows is a complex and rather difficult task, given that non-formal student experiences cannot be known to the extent necessary and desired by the school. These experiences complement the acquisitions acquired in school, prolong and strengthen the work done in school. All forms of education have contributed to the formation and full development of the personality of the educated, to the formation of their positive characteristics. In non-formal education, responsibility lies with society as a whole. The

approach is personalized, focused on specific needs. It is flexible but pursues a range of learning objectives. This motivates him, but at the same time, he is responsible for the learner. A conventional distinction is between pure or instrumental illiteracy and functional illiteracy. An illiterate person can not read or write. On the other hand, a functionally illiterate person has a mastery of a literacy base, but with a varying degree of fairness. A factor contributing to the literacy of a society is the ability of schools to ensure that students have the functional literacy required to understand the basic texts and documents of everyday life.

References

- Anghel, F. (2005). *Strategii și modele în alfabetizarea funcțională*. Pitești: Universitatea din Pitești, p. 42.
- Apăvăloae, M. ș.a. (2012). *Educația nonformală. Suport de curs.* Bistrița: Editura Nova Didactica, p. 152.
- Balint, E. (2013). *Jocul în activitățile formale și nonformale*. Brașov: Editura Universității „Transilvania", p. 16.
- Carnall, C. (1990). *Managing Change in Organizations*. 5 th edition, Prentice Hall, United Kingdom, p. 98.
- Ceredeev, D. (2012). *Metode și instrumente de educație nonformală*. Bacău: Editura Cadrelor Didactice, p. 5.
- Diaconu, R.; Bogdan, I.; Bucur, I. (2010). *Validarea învățării nonformale realizate prin activități de voluntariat.* Constanța: Editura Vif, p. 6.
- Harrison-Walker, L., J. (1995). *The import of illiteracy to marketing communication*. Journal of Consumer Marketing, Vol. 12, Issue: 1, p. 51.
- Jules, D. (1988). *Planning functional literacy programmes in the Caribbean*. În Prospects, Vol. 18, Issue: 3, p. 178.
- Macavei, E. (2001). *Pedagogie. Teoria educației.* București: Editura Aramis, p. 58.
- Popenci, Ș.; Fartușnic, C.; Târnoveanu, N. (2008). *Managementul clasei pentru elevii cu ADHD*: *Ghid pentru cadrele didactice din învățământul preuniversitar*. București: Editura Didactica Publishing House, p. 114.
- UNESCO. (1996). *Data Collection and Analysis: Improving the Information Base for Litteracy Programmes*. Basic Manual, Paris, p. 13.

A COMPARATIVE STUDY OF SYMBOLIC COMMUNICATION IN PUBLIC ADMINISTRATION

Dorina ȚICU[1]

Abstract

This article aims to identify how occur the symbolic elements of the communication in the public space, in this case in local public administration (city halls).

This article identifies the symbolic communication with the subjective perceptions of the individuals involved in decision-making process, by operationalizing the four myths of the modernity: the myth of the savior, the myth of the golden age, the myth of the conspiracy and the myth of unity – at the administrative level and aims to examine whether there is a dynamic of them at the level of the administrative institutions based on a comparative study between local public administrations of the cities: Iasi and Vaslui.

Key words: public administration, myths, symbols, symbolic communication.

1. The symbolic communication in public space

In the view of Jürgen Habermas, the notion of public space (public sphere), refers to the process of becoming of the public community – *Offentlichkeit* - composed of particular individuals united in public (Habermas, 2005).

For Denis Reynie, the public space means, "to discuss the issues of public interest, discussion organized so that its actors are forced to use the weapons of the argumentation and to place in perspective of the general interests" (Moraru, 2008, p. 6).

For Bogdan Teodorescu, the myth is "defined as a narrative about the events from the past, a collectively accepted representation, doubled by a mandatory ritual that constitutes its external components and have a social value of symbol" (Teodorescu, 2001, p. 21). According to the same author, the myth continues to be present in contemporary society, associating with the political, administrative life, in various ways.

---

[1] assoc. Prof., PhD., Univ. "Alexandru Ioan Cuza" Iași" University, Faculty of Philosophy and Social and Political Studies, Departament of Political Studies, International Relations and European Studies, ticudorina@yahoo.com

From this point of view, we can say that the communication process is present in public space, being directly related to the process of decision making in all its forms:

- direct *versus* indirect communication;
- intrapersonal *versus* interpersonal communication;
- mass communication;
- verbal / non-verbal / para - communication (symbolic communication);
- ascending or descending communication.

In addition to the verbal communication identified in the public administrative space, there are also formulas of the symbolic communication. The symbols and the myths appear in this context as a form of subjective reinterpretation of the reality by the individuals, namely in this case a reinterpretation of the administrative realities, in other words, "the social behavior of individuals is always the result of a symbolic pre comprehension of the reality" (Crespi, 1983, p. 105).

From this perspective, the myth of the savior is an identification at th institutional-administrative level of the individuals- parts of the institution - with its leadership; the golden age myth is structured in relation to the nostalgia of the golden past and will double directed against the modernity that at the institutional and administrative level corrupts, speeding the destruction of the habits and of the attitudes; the myth of the conspiracy may be a modern expression of the idea of a hidden organization and the myth of unity occurs in modern public administrations as a formula by which the administrative institutions can define themselves against to other structures.

Thus, this article will inventorize the subjective presence of the myth - the myth of the savior, the myth of the golden age, the myth of the conspiracy and the myth of unity - at the local public administrations level, beyond the verbal means of the communication of the informations underlying the decision-making process in public space.

2. Methodology and sample

This analysis aims to operationalize the four fundamental myths identified by Raul Girardet (the myth of the savior, the myth of the golden age, the myth of the conspiracy and the myth of unity) (Girardet, 1997) (see Table no. 1) and applied to the local public administration, in terms of similarities and differences which may appear at an administrative level, between the city halls of two cities – Iasi and Vaslui - base don the results of a research from 2016[1].

[1] This study was supported by the Sector Operational Programme Human Resources Development (SOP HRD), financed from the European Social Fund and by the Romanian Government under the contract number POSDRU/159/1.5/133675.

Table no. 1

The operationalization	***The myth***
Stephen the Great, Michael the Brave are saviour heroes of our nation.	*the myth of the savior*
On the time of our parents or grandparents, life was easier and better.	*the myth of the golden age*
There are people and institutions who conspire to rule the world.	*the myth of the conspiracy*
Only united, the romanian people will overcome the difficult moments	*the myth of unity*

This analysis aims to identify the dynamics of the myths at the administrative levels, starting from the similarities / differences that may occur at the macro level, as well as at level of the institutions previously mentioned.

Total research sample consists of 232 respondents of which 116 respondents were employees of Iasi City Hall and 116 of Vaslui City Hall. The construction technique of the sample is the "snowball technique " (see Table no. 2) and the instrument used is questionnaire (Miftode, 2003, p. 256).

Table no. 2

1.City	*Iasi*	*Vaslui*
Sample	*116*	*116*

3. Results

The myth of the savior is highly valued both in the total sample and in the two governmental bodies. It is worth noting that the percentages of the Vaslui City Hall override the overall percentage (58.7%), while the opposite is the case of Iasi City Hall (see Table no. 3).

Table no. 3

The myth of the savior: ***Stephen the Great, Michael the Brave are saviour heroes of our nation.***		***Total Sample***	***Iasi***	***Vaslui***
Valid	*totally agree*	*51,6*	*44,3*	*58,7*
	agree	*29,4*	*24,6*	*34,1*
	neither agree, nor disagree	*12,5*	*21,3*	*4,0*
	disagree	*3,6*	*6,6*	*,8*
	totally disagree	*2,8*	*3,3*	*2,4*
	Total	*100,0*	*100,0*	*100,0*

In relation to the myth of the golden age, the highest percentages are obtained for the item " *neither agree, nor disagree* ". However, at the general administrative level, 20.2% of respondents are "*totally agree*" with this myth, situation replicated to Vaslui, the percentage registered being above average - 30.2% (see Table no. 4). Iasi City Hall seems not to enhance this myth, pointing out a record of about 29.5% for the items "*disagree*" and " *totally disagree*".

Table no. 4

The myth of the golden age: ***On the time of our parents or grandparents, life was easier and better.***		***Total Sample***	***Iasi***	***Vaslui***
Valid	*totally agree*	*20,2*	*9,8*	*30,2*
	agree	*14,1*	*6,6*	*21,4*
	neither agree, nor disagree	*44,4*	*54,1*	*35,7*
	disagree	*9,7*	*13,1*	*6,3*
	totally disagree	*11,7*	*16,4*	*6,3*
	Total	*100,0*	*100,0*	*100,0*

For the myth of the conspiracy, as in the case of the myth of the golden age, the highest percentages are obtained for the item "*neither agree, nor disagree*", followed by the item "*totally agree*". With differences of up to 2% (over or under the value registered

by the entire sample, the two administrative cases keep the same line of values of the items mentioned (see Table no. 5). In this case, Vaslui the percentage is greater than the average percentages achieved in the total sample.

Table no. 5

The myth of the conspiracy : ***There are people and institutions who conspire to rule the world.***		***Total Sample***	***Iasi***	***Vaslui***
Valid	*totally agree*	*30,6*	*29,5*	*31,7*
	agree	*20,2*	*18,0*	*22,2*
	neither agree, nor disagree	*35,5*	*36,1*	*34,9*
	disagree	*6,0*	*6,6*	*6,4*
	totally disagree	*7,7*	*9,8*	*4,8*
	Total	*100,0*	*100,0*	*100,0*

For the myth of unity are recorded the highest percentages obtained both at the overall institutional level (58.5%), both to the administrative institutions that obtain percentages over 50%, in the case of Vaslui, the percentage is 61.1% (see Table no. 6). It should be noted that for the item "*agree*" the percentages obtained are very high (about 19-20%).

Table no. 6

The myth of unity: ***Only united, the romanian people will overcome the difficult moments.***		***Total Sample***	***Iasi***	***Vaslui***
Valid	*totally agree*	*58,5*	*55,7*	*61,1*
	agree	*22,2*	*19,7*	*23,0*
	neither agree, nor disagree	*12,5*	*18,0*	*7,1*
	disagree	*3,6*	*3,3*	*5,6*
	totally disagree	*3,2*	*3,3*	*3,2*
	Total	*100,0*	*100,0*	*100,0*

In relation to the hierarchy of the myths at the administrative level (for the item "*totally agree*"), this is: the myth of unity - the myth of the savior – the myth of the conspiracy - the myth of the golden age. The institution of Vaslui City Hall keeps the same hierarchy of the myths and the percentages are similar to those identified of the overall institutional level or even higher, while for the institution of Iasi, although the hierarchy is kept, for the myth of the golden age the percentages obtained are much lower than of the institutional level or of Vaslui City Hall (9.8% to 20.2% or 30.2%).

Conclusions

Following the results obtained at the institutional level, we can say that the administrative space is marked subjectively by the myths seen as subjective perceptions of actors involved at this level, beyond the objective laws, mechanisms or processes.

The local public aministration seems to value most the myth of unity - followed the the myth of the savior – then by the myth of the conspiracy - finally, ranging in descending order, the myth of the golden age.

It is worth noting that both at the general administrative level and at the level of the administrative institutions, it is kept the same symbolic line of the myths, stating that the myth of the golden age is much less valued at the local level of Iasi. Beyond the valuing more or less pronounced, in each administrative institution, the symbolic communication is present as a subjective formula of presenting the administrative realities.

References

Crespi Franco, *Médiation symbolique et société*, Editura Librairie des Méridiens, Paris, 1983.

Girardet Raul, *Mituri şi mitologii politice*, Editura Institutul European, Iaşi,1997.

Habermas Jürgen, *Sfera publică şi transformarea ei structurală*, Editura Comunicare.ro, Bucureşti, 2005.

Miftode Vasile, *Tratat de metodologie sociologică*, Editura Lumen, Iaşi, 2003.

Moraru Victor, *Societatea şi comunicarea în tranziţie*, Editura ULIM, Chişinău, 2008.

Teodorescu Bogdan, *Marketingul politic şi electoral,* Editura SNSPA, Bucureşti, 2001.

ZVONUL CA FORMĂ DE COMUNICARE INTERPERSONALĂ ÎN REGIMURILE COMUNISTE

RUMOR AS A FORM OF INTERPERSONAL COMMUNICATION IN COMMUNIST REGIMES

Alina ILINCA[1]
Liviu Marius BEJENARU[2]

Abstract

The rumor is unverified news about an event, fact or person that is being circulated orally through interpersonal communication. Usually, in the course of transmission, certain details of the rumor exaggerated deformation and sometimes spectacular.

In totalitarian regimes, where there was a careful surveillance of the information, a reunion of the intellectual resources of the group is achieved, in order to obtain a satisfactory interpretation of the event. For these reasons, the fight against rumors was a priority for the communist regimes.

In this paper, we propose to do an analysis of the occurrence and causes that silenced the rumor as one of the main means of information during the communist regimes. The fight against the rumors was the secret police activity. Practically, by combating rumors, it was demonstrated a specific paradox throughout the entire existence of the communist regimes, described very plausibly by a Soviet dissident: after first developing colossal means and efforts to force the population to rally in ideological commands, security services were then doing the same effort to find out what people think and want.

Launching of rumors is sometimes done deliberately to find out the mood of the population, its reactions to certain aspects of public life, or certain measures under preparation. In this respect, Robert Merton's appreciation can be remembered, which considers the rumor as a creative prediction of events.
Key words: rumor, communism, secret police.

Zvonul reprezintă o ştire neverificată despre un eveniment, fapt sau persoană, care circulă oral prin intermediul relaţiilor interpersonale[3]. Indiferent de sferele vieţii sociale, zvonul a constituit cel mai vechi mijloc de comunicare în masă, prin zvonuri vehiculându-

[1] Senior advisor, CNSAS, București. bajanaruliviu@yahoo.com
[2] Senior advisor, CNSAS, București. bajanaruliviu@yahoo.com
[3] Ana Bogdan-Tucicov ş. a., *Dicţionar de psihologie socială*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1981, p. 255.

se informaţii, clădindu-se sau stricându-se reputaţii, fiind şi una din cauzele izbucnirii răscoalelor sau războaielor[1]. Ulterior, după apariţia scrisului, ziarele şi scrisorile au devenit surse importante ale zvonurilor[2].

Prin această lucrare, ne propunem să realizăm o analiză a apariţiei şi a cauzelor care au făcut ca zvonul să fie considerat principalul mijloc de informare în regimurile comuniste. La început, vom face referire la definiţia, locul şi rolul zvonului în cadrul comunicării interpersonale. Având în vedere că zvonurile trebuie studiate ţinându-se cont atât de conţinutul lor tematic, cât şi de contextul socio-istoric în care apar[1], vom trece apoi în revistă principalele categorii de zvonuri şi tematica acestora în regimurile comuniste. Finalul va viza faptul că, într-un regim care a reprimat toate alternativele politice, a anulat libertatea de expresie şi a făcut din metodele conspirative un veritabil mod de guvernare, zvonul a reprezentat o o strategie de rezistenţă din partea populaţiei[2].

Definiția și semnificația zvonului în cadrul comunicării interpersonale

Primele studii sistematice asupra zvonurilor au fost întreprinse de americani, ca urmare a răspândirii acestora în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial şi a efectelor negative pe care le aveau asupra populaţiei. Astfel, întemeietorii cercetărilor, G. Allport şi L. Postman, au definit zvonul ca pe un „enunţ legat de evenimentele la zi, destinat a fi crezut, colportat din om în om, de obicei pe cale orală, în lipsa unor date concrete care să ateste exactitatea lui”[3], iar Robert H. Knapp, unul dintre specialiştii acestui fenomen psihosocial, l-a definit drept „o afirmaţie destinată a fi crezută, ce se raportează la actualitate, diseminată fără a fi verificată oficial”[4].

Cu toate acestea, nu orice contact interpersonal, chiar şi cel mai confidenţial, presupune transmiterea de zvonuri, circulaţia acestora având loc doar atunci când cel care comunică informaţia însoţeşte aprecierile, părerile, relaţiile, planurile şi doctrinele cu relaţii despre subiect necunoscute interlocutorului[5].

Zvonurile pot apărea şi prin formarea raţională de credinţe, printr-un mecanism cunoscut sub numele de „cascadă informaţională”. În acest caz, oamenii utilizează concluziile procesului de formare de credinţe al celorlalţi ca materie primă indirectă pentru propria formare de credinţe, fără să cunoască materia primă (informaţia privată) pe care au utilizat-o ceilalţi pentru a-şi forma concluziile. Prin urmare, se poate întâmpla ca indivizi raţionali să ajungă să creadă lucruri false, cu toate că, aceiaşi indivizi ar fi ajuns la

---

[1] Jean Noël Kapferer, *Zvonurile. Cel mai vechi mijloc de informare din lume*, Humanitas, Bucureşti, 1993, p. 26.
[2] Jon Elster, *Comportamentul social. Fundamentele explicaţiei în ştiinţele sociale*, Editura All, Bucureşti, 2013, p. 356.
[1] Bernard Paillard, *L'écho de la rumeur*, în „Communication”, nr. 52/1990, p. 130.
[2] Nicolas Werth, *Rumeurs défaitistes et apocalyptiques dans l'URSS des années 1920 et 1930*, în „Vingtième Siécle”, revue d'histoire, nr. 71/juillet-septembre 2001, pp. 25-26.
[3] Jean Noël Kapferer, *op. cit.*, p. 27.
[4] *Ibidem*.
[5] A.P. Nazaretean, *Panica în masă şi zvonurile. Curs de psihologie socială şi politică*, Editura Europress Group, Bucureşti, 2006, p. 99.

concluziile corecte dacă ar fi avut la îndemână „datele brute” ale predecesorilor şi nu doar concluziile acestora[6]. Astfel, în cursul procesului de transmitere, anumite detalii ale zvonului suferă deformări şi exagerări, uneori spectaculoase.

Pentru a ilustra acest fapt, Allport şi Postman au realizat un studiu experimental în laboratorul lor numit „clinica zvonurilor”. Ei au ajuns la concluzia că mesajul iniţial, în cursul difuzării sale orale, suferă, în primul rând o reducţie, o comprimare, transmiterile succesive eliminând o serie de detalii, astfel încât, la a cincea sau a șasea retransmitere, se pierde circa 70% din conţinutul informaţional iniţial al mesajului. Această reducţie nu se petrece la întâmplare, ci în funcţie de interesele subiecţilor. După cum afirmă cei doi cercetători, „în interiorul unui grup, propagarea zvonurilor privind un subiect determinat se află în raport direct cu importanţa şi natura ambiguă a acestui subiect pentru viaţa fiecărui membru al grupului”.

În al doilea rând, în procesul retransmiterii mesajului, unele detalii sunt accentuate, perceperea şi reproducţia fiind selective, manifestându-se următoarele tendinţe: de a reţine unele elemente (cuvinte) bizare, frapante, în dauna unor elemente importante, de fond; de a mări proporţiile evenimentului; de a actualiza, dramatiza şi localiza evenimentul; detaliile reţinute la început sunt accentuate mult mai puternic decât cele ulterioare, producându-se efectul de anterioritate.

În al treilea rând, are loc procesul de asimilare, de transpunere, împrumut, falsificare, rezultat din obiceiurile, interesele, mentalităţile, prejudecăţile, sentimentele şi stereotipurile verbale ale celor cărora li se adresează ştirea[7]. În acest sens, cei doi autori au dat un exemplu care a devenit clasic: dacă unor grupuri de subiecţi albi li se prezintă o fotografie ce înfăţişează o mulţime de oameni care se deplasează cu metroul, mulțime formată din bărbaţi albi şi afro-americani, iar unul dintre ei, un alb, ţine în mână un brici, prin modificări succesive, mesajul conduce la două transformări majore: din calmă, mulţimea devine agitată, iar briciul trece din mâna unui alb în cea a unui afro-american. Această transformare nu se produce însă dacă respectiva fotografie este prezentată unui grup constituit din subiecţi afro-americani[8].

Concluziile experimentului clasic, realizat de cei doi cercetători americani, au indicat unele caracteristici reale ale distorsionării mesajelor în procesul comunicării interpersonale[9], fiind aplicat la peste 40 de grupuri de subiecţi: studenţi, militari în termen, funcţionari publici, pacienţi ai unui spital militar, membrii unui grup de cadre didactice, ofiţeri de poliţie sau elevii unei şcoli private. Prin urmare, rezultatele obţinute se pot aplica perfect – cu anumite rezerve – fenomenelor care apar atunci când informaţia circulă de la individ la individ, de exemplu, în situaţia curentă a transmiterii unui consemn sau unui ordin într-o organizaţie structurată ierarhic[10].

---

[6] Jon Elster, *op. cit.*, pp. 359-360.
[7] Ana Bogdan-Tucicov ş.a., *op. cit.*, p. 255; Jean-Claude Abric, *Psihologia comunicării. Teorii şi metode*, Polirom, Iaşi, 2002, pp. 187-190.
[8] *Ibidem*, p. 190.
[9] Ana Bogdan-Tucicov ş.a., *op. cit.*, p. 256.
[10] Jean-Claude Abric, *op. cit.*, p. 188.

Studiind experimentul lui Allport şi Postman, Michel-Louis Rouquette a observat că mecanismele de distorsiune puse în evidenţă îndeplinesc două funcţii complementare: pe de-o parte, ele realizează o economie de memorie, destinatarul deformând ce a auzit din cauza uitării, scurtând mesajul, organizându-l într-o formă optimă şi reducându-l la stereotipuri verbale sau, într-un sens mai larg, în obişnuinţe cognitive, iar pe de altă parte, ele sunt expresia nemijlocită a aşteptărilor, atitudinilor şi opiniilor populaţiei, constituind prin aceasta un mod de elaborare a „gândirii sociale". Procesele de omisiune sunt determinate de acţiunea filtrelor cognitive constituite de atitudinile, opiniile şi reprezentările sociale, limitele lucrărilor lui Allport şi Postman constând în faptul că ei au pornit de la supoziţia că toţi actorii sunt identici, eliminându-se astfel dimensiunea sociocognitivă, care este totuşi esenţială, afirmă Rouquette. De altfel, în realitatea socială există atât relaţii formale, cât şi relaţii informale între relee, astfel că reţeaua de comunicare funcţionează într-un context structurat din punct de vedere social, care va influenţa natura proceselor ce se desfăşoară la acest nivel[11].

Prin natura sa, răspândirea zvonurilor se poate transforma într-un factor de risc, deoarece, dacă facem o comparaţie cu fenomenele naturale, se poate observa că perturbările sociale pot căpăta forme anarhice atunci când amploarea este una ciclonică, iar efectele pot fi devastatoare pentru întreaga comunitate, aşa cum a demonstrat-o Marea Teamă din Franţa anului 1789[12]. Sau, şi mai grav, când zvonurile devin subiecte ale mijloacelor de comunicare în masă, aşa cum au demonstrat-o evenimentele din decembrie 1989 din România[13], populaţia fiind astfel intoxicată. În acest sens, zvonul se poate transforma într-un instrument preferat al contrapropagandei[14].

Zvonul în regimurile comuniste

Sociologul american T. Shibutani a scos în evidenţă faptul că, în societățile închise, unde are loc o atentă supraveghere a informaţiei, se realizează o reunire a resurselor intelectuale ale grupului, pentru obţinerea unei interpretări satisfăcătoare a evenimentului[15]. Din aceste motive, combaterea zvonurilor a reprezentat o prioritate pentru regimurile comuniste.

Canalele de comunicaţie între cetăţenii de rând şi autorităţi existau în regimurile comuniste, dar, aşa cum s-a demonstrat, în primul rând, în Uniunea Sovietică, ele nu puteau fi considerate neutre, deoarece funcţionau în cadrul unor procese complicate de supra-veghere şi control[16]. Suspectând că, în public, oamenii nu spuneau ceea ce credeau cu adevărat, autorităţile sovietice, dar mai ales poliţia secretă, au căutat să extindă urmărirea

---

[11]*Ibidem*, p. 191; Michel-Louis Rouquette, *Le syndrome de rumeur*, în „Communication", nr. 52/1990, p. 121.
[12] Bernard Paillard, *op. cit.*, p. 138.
[13] *Ibidem*, p. 131.
[14] Ana Bogdan-Tucicov ş.a., *op. cit.*, p. 256.
[15] Jean Noël Kapferer, *op. cit.*, p. 32.
[16] Sheila Fitzpatrick, *Stalinismul de fiecare zi. Viaţa cotidiană în Rusia sovietică a anilor 1930*, Corint Books, Bucureşti, 2016, p. 310.

discuţiilor „neoficiale”, adică a celor purtate în afara sferei de control a statului, încercând astfel să monitorizeze, nu doar discuţiile din casele cetăţenilor şi corespondenţa lor privată, ci şi comunicaţiile anonime de tip subversiv, cum ar fi glumele, zvonurile, cântecele tematice, cunoscute sub numele de *ceastuşki*, izbucnirile la adresa regimului înregistrate de informatori, care aparţineau domeniului literalmente subversiv al culturii urbane, în care valorile şi clişeele oficiale erau răstălmăcite[17].

În funcţie de tematica lor, zvonurile se pot clasifica în trei categorii: zvonul dorinţă sau euforic, zvonul sperietoare sau alarmist şi zvonul agresiv[18]. În cazul regimurilor comuniste, zvonurile au proliferat pe terenul cuceririi şi gestionării puterii politice. Câteva exemple sunt edificatoare în acest sens:

Zvonul dorinţă: a fost pus în circulaţie pentru că oferea sentimente de satisfacţie şi de eliberare. Astfel, în Uniunea Sovietică, a circulat zvonul că cine va supravieţui anului 1937 [anul declanşării Marii Terori staliniste – n.n.] va fi un om fericit. „E scris în Biblie. Toţi conducătorii roşi sunt nimiciţi, iar după aceea va veni domnia ţarului Mihail”[19]. În România, speranţele eliberării ţării erau legate de venirea americanilor. „Vin americanii!” a devenit în acei ani o dorinţă luată drept realitate a multor români, construindu-se astfel o lume imaginară, a speranţei, o alternativă la cea oferită de regimul comunist[20].

Zvonul sperietoare: apare în perioadele de tulburări sociale (calamităţi naturale, război, lovitură de stat ş.a.) şi oscilează de la zvonuri pesimiste până la zvonuri de panică. Cea mai des întâlnită formulă a unui zvon sperietoare este aceea că vor creşte foarte mult preţurile sau că de pe piaţă vor dispărea o serie de produse[21]. Cei care au trăit în regimurile comuniste îşi amintesc şi astăzi că zvonurile conţineau informaţii reale, privind legi noi, arestări iminente („când un om important era băgat la închisoare nu apărea în ziare, dar oamenii ştiau”), creşteri de preţuri şi penurie alimentară („se spunea că, în curând, n-o să mai fie zahăr sau pâine şi, de obicei, chiar aşa se întâmpla, zvonurile erau justificate”)[22]. Un zvon care a declanşat o adevărată panică în rândul populaţiei a circulat în România anului 1951 şi se referea la o viitoare stabilizare monetară. La 28 ianuarie 1952, zvonul a devenit realitate, iar rumoarea, incertitudinea şi neîncrederea au cuprins întrega populaţie[23]. În curând, zvonul a luat dimensiuni apocaliptice, deoarece s-a vorbit şi de arestarea a 600.000 de persoane, în noaptea de după stabilizare, sau despre o viitoare foamete. La o nuntă dintr-un sat din Botoşani, un preşedinte de cooperativă a povestit că în portul Constanţa a fost găsit un sicriu, în care erau o puşcă, o sabie şi un plic, pe care scria că puşca însemna război, iar sabia vărsare de sânge. Un an mai târziu, în ziua de 29 martie

---

[17] *Ibidem*, p. 340.
[18] A.P. Nazaretean, *op. cit.*, p. 105.
[19] Sheila Fitzpatrick, *op. cit.*, p. 352.
[20] Bogdan Barbu, *Vin americanii! Prezenţa simbolică a Statelor Unite în România Războiului Rece: 1945-1971*, Humanitas, Bucureşti, 2006, p. 83.
[21] A.P. Nazaretean, *op. cit.*, p. 111.
[22] Sheila Fitzpatrick, *op. cit.*, p. 341.
[23] Vasile Valentin, *Banii, zvonurile şi politica. Reforma monetară din ianuarie 1952*, în „Terra Sebus, Acta Musei Sabesiensis”, nr. 5/2013, p. 527.

1953, în Duminica Floriilor, zvonul a reapărut, iar populaţia s-a grăbit să ia cu asalt magazinele şi restaurantele, pentru a-şi cheltui economiile[24].

Zvonurile sperietoare pot să apară şi ca urmare a unei interpretări pe marginea unei afirmaţii a autorităţilor. În discursul pe care l-a ţinut la 4 februarie 1931, Stalin s-a referit la sindromul Rusiei, care a fost învinsă mai mereu de către duşmanii ei, ca urmare a înapoierii sale economice, dar, într-o ţară care trăia din zvonuri, s-a dezvoltat o adevărată psihoză a iminenţei izbucnirii unui război şi a înfrângerii ruşilor[25].

Din aceste exemple se poate desprinde concluzia că, în general, oamenii cred cu uşurinţă ceea ce îi face să spere şi ceea ce le inspiră teamă. De cele mai multe ori, zvonurile sunt, în mod sistematic, mai mult pesimiste, decât euforice, frica fiind mai des întâlnită decât speranţa şi, dacă ne raportăm la episoadele formării lor, se pare că, aproape fără excepţie, doar zvonurile bazate pe frică îi determină pe oameni să îşi modifice comportamentul[26]. Dacă avem în vedere şi sistemul de referinţă la care se raportează subiecţii, graniţa care separă un zvon euforic de unul sperietoare este foarte fragilă. În România, zvonul despre izbucnirea unui război mondial a circulat după instaurarea noii puteri comuniste. În anul 1948, în rândul militarilor îndepărtaţi din armată, se zvonea că „va începe un război între URSS şi SUA şi că generalissimul Stalin a fugit din ţară”[27]. Zvonul a reapărut în 1950, când a izbucnit războiul din Coreea, posibilitatea transformării acestuia într-un conflict mondial fiind dată de ştirea implicării chinezilor. În 1954, psihoza războiului iminent încă stăruia, de această dată al unuia nuclear. Aflată în închisoarea de la Mislea, după ce a fost condamnată în procesul intentat lui Lucreţiu Pătrăşcanu, pictoriţa Lena Constante a primit, din celula de dedesubt, un mesaj în alfabetul Morse de la Elena Pătrăşcanu, soţia liderului comunist. Mesajul se vroia a fi unul încurajator („Ça bouge un peu”), dar prietena sa s-a revoltat, îngrozită de consecinţele unui astfel de război. „Nu”, a comunicat la rândul ei, „în felul acesta să nu se mişte nimic”[28].

Zvonul agresiv: este întâlnit atunci când relaţiile dintre grupurile sociale sunt foarte tensionate. În cazul regimului comunist, ura de ordin ideologic a populaţiei faţă de autorităţi a alimentat mai multe asemenea zvonuri. În Uniunea Sovietică, un zvon care a circulat insistent (şi care mai este considerat şi astăzi veridic) a fost cel al implicării lui Stalin în asasinarea lui Serghei Kirov, liderul Partidului Comunist din organizaţia Leningrad, iar scriitoarea Helen Dunmore, în romanul *Trădarea*, reaminteşte prin personajul principal, Anna Levina, o glumă care a circulat ani întregi: dacă toţi cei care l-au asasinat pe Kirov ar fi puşi în şir indian, şirul s-ar întinde de la Leningrad până la Kremlin[29]. Un alt exemplu de zvon agresiv a apărut în timpul revoluţiei maghiare din 1956, când o mulţime animată de ură a asediat sediul comitetul municipal de partid, deoarece în Budapesta se vorbea de foarte mult timp că în subteranul clădirii exista o încăpere secretă, unde se găseau foarte

---

[24] Dorin Liviu Bîtfoi, *Aşa s-a născut omul nou. În România anilor ’50*, Editura Compania, Bucureşti, 2012, p. 359.
[25] Nicolas Werth, *op. cit.*, pp. 27-28.
[26] Jon Elster, *op. cit.*, p. 358.
[27] Bogdan Barbu, *op. cit.*, p. 82.
[28] Dorin Liviu Bîtfoi, *op. cit.*, p. 47.
[29] Helen Dunmore, *Trădarea*, Editura ALLFA, Bucureşti, 2012, p. 273.

mulţi oameni arestaţi din motive politice. Nu s-au găsit însă nici un fel de încăperi, iar lumină în acest caz nu a putut să facă nici arhitectul clădirii, care a fost adus la faţa locului, şi nici muncitorii care au fost chemaţi să foreze, deşi mulţimea îi atenţiona că din subteran se aud gemete şi strigăte de ajutor[30].

Pe lângă existenţa unor relaţii tensionate, fiecare colectivitate şi grup social îşi are ţapii ispăşitori preferaţi, existând astfel posibilitatea de a se identifica cui i se adresează şi cui serveşte apariţia unui zvon[31]. La începutul războiului dintre Germania nazistă şi URSS, în vara anului 1941, în rândul populaţiei sovietice a circulat zvonul că cei care vor avea de suferit vor fi doar comuniştii şi evreii, ceea ce a făcut ca autorităţile să cenzureze ştirile referitoare la crimele cu caracter antisemit comise în acea perioadă[32].

La 4 iulie 1946, în oraşul polonez Kielce, a izbucnit o revoltă, ca urmare a unui zvon fals referitor la anumite ritualuri sângeroase practicate de evrei. În cursul acelei zile au fost ucişi, de către o mulţime furioasă, mai mulţi evrei în diferite părţi ale oraşului, la periferie şi în trenurile în care pasagerii evrei avuseseră ghinionul de a opri la Kielce[33]. În ambele cazuri, s-a demonstrat că zvonul nu convinge, ci seduce, totul petrecându-se ca într-un fel de revelaţie, care se propagă la nivelul unui grup social sau al unei comunităţi[34], şi anume imaginea evreului vinovat de instaurarea regimurilor comuniste.

De ce au proliferat zvonurile în regimurile comuniste

Analizând structura minciunii în regimurile comuniste, Piotr Wierzbicki afirmă că aceasta era alcătuită din trei subsisteme: subsistemul falsurilor în sfera concepţiilor, subsistemul falsurilor în domeniul informaţiilor şi subsistemul falsurilor în crearea realităţii[35].Subsistemul falsurilor în sfera concepţiilor se baza pe: a) anularea limbajului, limba cotidiană fiind înlocuită cu limba de lemn, iar noţiuni precum *morală*, *adevăr*, *drepturi*, *interese*, căpătau semnificaţii noi, sensurile vechi fiind interzise; b) anularea logicii, prin raportarea la încrederea populaţiei şi prin recurgerea la forţă, comunismul proclamându-se singura doctrină cu adevărat ştiinţifică[36]; c) anularea realităţii, prin prezentarea unor aspecte atrăgătoare ale comunismului şi a celor mai negative trăsături ale capitalismului[37].

Subsistemul falsurilor în domeniul informaţiilor şi a evenimentelor: din această sferă făceau parte „născocirile, deformările, trecerea sub tăcere, modalităţile de a opera cu jumătăţi de adevăr şi procedeele ce servesc la dirijarea percepţiei receptorilor cu scopul de a le distrage atenţia de la faptele considerate ca fiind nefavorabile, de a le ascunde sau

---

[30] A.P. Nazaretean, *op. cit.*, p. 115.
[31] Jean Noël Kapferer, *op. cit.*, p. 110.
[32] Nicolas Werth, *op. cit.*, p. 34.
[33] Anne Applebaum, *Cortina de Fier. Represiunea sovietică în Europa de Est*: *1945-1956*, Editura Litera, Bucureşti, 2015, p. 213.
[34] Jean Noël Kapferer, *op. cit.*, p. 101.
[35] Piotr Wierzbicki, *Structura minciunii*, Nemira, Bucureşti, 1996, p. 178.
[36] *Ibidem*, p. 24.
[37] *Ibidem*, p. 26.

minimaliza sensul”[38]. Adevărul avea caracter de clasă, partinic, informaţiile fiind împărţite în două categorii: ce trebuie să ştie poporul şi ce nu trebuie să ştie poporul[39].

Subsistemul falsurilor în crearea realităţii: până când au preluat pe deplin puterea în stat, liderii comunişti au prezentat acuzaţiile opoziţiei privind faptul că urmăreau să instaurareze dictatura partidului comunist şi să abolească pluripartidismul şi libertatea de expresie ca fiind născociri sau zvonuri[40]. După ce şi-au eliminat toţi adversarii politici şi orice formă de opoziţie, şi-au dus la îndeplinire planurile de care fuseseră acuzaţi, ridicând minciuna până la un grad necunoscut, deconcertant[41].

În cadrul acestor evoluţii prestabilite ale comunicării care viza crearea unei realităţi şi implicit a unor „amintiri” care să concorde cu ideologia oficială, zvonul avea alte dimensiuni de credibilitate şi intensitate de difuzare decât în societăţile obişnuite[42]. Combaterea zvonurilor s-a făcut în toate perioadele istorice (cele defetiste, de pildă, care se întâlneau în timpul războaielor, fiind reprimate cu severitate), dar pentru regimul comunist, care îşi propunea crearea „omului nou”, aceasta a constituit o preocupare de maximă importanţă, fiind încredinţată poliţiei secrete.

Iniţial, zvonul a fost combătut prin mijloace represive. Astfel, Codul Penal al Uniunii Sovietice incrimina, la articolul 58 punctul 10, atitudinea de „flecăreală” şi de „gură-spartă” drept „propagandă contrarevoluţionară”, care era definită prin „activitatea de răspândire a mai multor idei, dar într-un cerc limitat de persoane, sau chiar numai faţă de unele persoane luate în parte”, fiind pedepsită cu șase luni de închisoare, iar în cazuri considerate agravante cu detenția într-un lagăr de muncă pe o perioadă de la 8 la 10 ani[43]. Codul Penal al Republicii Populare Române, prin prevederile articolului 329, pedepsea „răspândirea de ştiri false” cu închisoarea corecţională de la 1 la 5 ani[44]. Iată cum este descrisă, într-un document din arhiva Securităţii, sosirea în capitală a unui lot de deţinuţi care îşi ispăşiseră pedeapsa pentru propagarea de zvonuri: „De la Centrul de Triere Ghencea au fost puse în libertate, în ziua de 7 august [1953], două loturi de deţinuţi de circa 80 de oameni. Aceşti deţinuţi au fost asaltaţi de către cetăţeni, care-i întrebau pentru ce au fost închişi, şi li se răspundea că au fost zvonişti şi au fost închişi câte un an şi jumătate. Ei cereau bani pentru tramvai de la cetăţenii din jur”[45].

După moartea lui Stalin, urmată de o relativă liberalizare în cadrul regimurilor comuniste, s-a pus accentul pe construirea unei noi identităţi sociale, în care tehnicile de

---

[38]*Ibidem*, p. 70.
[39]*Ibidem*, pp. 70-74.
[40]*Ibidem*, p. 149.
[41]Alain Besançon, *Despre istoria Rusiei*, în Idem, *Eseuri despre lumea de azi*, Humanitas, Bucureşti, 2007, p. 251.
[42]Lavinia Betea, *Comunicare şi discurs în „limba de lemn” a regimului comunist*, în „Argumentum”, nr. 3/2004-2005, pp. 45-46.
[43]*Drept penal sovietic. Partea specială*, Editura de Stat pentru Literatură Ştiinţifică, Bucureşti, 1953, p. 122.
[44]*Codul Penal. Text oficial cu modificările până la data de 1 iunie 1958, urmat de o anexă de legi penale speciale*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1958, p. 165.
[45]Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii (ACNSAS), fond Documentar, dosar nr. 7349, vol. 4, f. 143.

manipulare, controlul opiniei publice şi propaganda politică au jucat un rol deosebit de important.

Poliţia secretă s-a preocupat pe instruirea permanentă a informatorilor, pentru ca aceştia să semnaleze „apariţia unor zvonuri ori stări de spirit necorespunzătoare şi combaterea, chiar de către reţeaua informativă, a unor asemenea manifestări”[46]. Alte măsuri vizau: „cunoaşterea situaţiilor propice pentru apariţia zvonurilor (starea de frică, teamă, nesiguranţă, incertitudine, deznădejde, lipsă de informaţii); atacarea oportună a zvonurilor care se întrevăd cu material publicabil faptic, fără a se face referiri la zvonul respectiv; înlăturarea mediului propice de apariţie a zvonului, prin informaţii clare, adevărate şi lipsite de echivoc”[47].

Un exemplu al modului în care a acţionat Securitatea în acest sens îl reprezintă combaterea zvonurilor apărute în anii 1970 privind faptul că, după Congresul al XI-lea al PCR, Bucureştiul va fi declarat „oraş comunist”, din care ar urma să dispară proprietatea particulară, astfel că toate locuinţele proprietate personală se vor naţionaliza[48]. Pentru o populaţie care în decursul perioadei comuniste se confruntase cu redistribuirea spaţiului locativ şi cu naţionalizarea imobilelor, zvonul a creat „incertitudine şi dezorientare”, şi, astfel, „un număr însemnat de cetăţeni şi-au retras de la Întreprinderea pentru Construcţii şi Valorificarea Locuinţelor (ICVL), cererile pentru construirea de locuinţe proprietate personală, iar numărul celor care optează în ultimul timp pentru a cumpăra apartamente din fondul locativ de stat este relativ mic”, după cum se arăta într-un raport al Securităţii[49]. Întrucât Securitatea cunoştea principiul conform căruia „zvonurile dispar când între necesitatea de informaţii şi informaţiile oferite există echilibru”[50], au fost mobilizate „cadrele Ministerului de Interne şi, prin intermediul acestora, a membrilor lor de familie, precum şi a reţelei informative, pentru a se dovedi netemeinicia acestor zvonuri”[51], argumentele pe care trebuiau să le folosească fiind acelea că în „societatea socialistă proprietatea personală este garantată şi apărată de legile ţării”, „nu s-a suspendat vânzarea locuinţelor din fondul locativ de stat” sau „nu toate cererile pentru construirea sau cumpărarea de locuinţe pot fi rezolvate favorabil, întrucât nu toţi solicitanţii se încadrează în prevederile legii”[52]. De asemenea, în presa centrală au apărut articole care aveau următoarele titluri: *Îmbunătăţiri la regimul construcţiei de locuinţe şi la vânzarea unor asemenea locuinţe din fondul de stat*, *Unele precizări privind chiriile* şi *Cum se desfăşoară vânzarea locuinţelor din fondul locativ de stat*[53].

---

[46] Col. Vasile Bucura, *Cunoaşterea zvonurilor şi a manifestărilor de nemulţumire – sarcină deosebit de importantă. Măsurile luate pentru prevenirea eventualelor consecinţe negative ale unor asemenea manifestări*, în „Securitatea”, nr. 3 (47)/1979, p. 55.

[47] Lct.-col. drd. Paulian Păsărin, *Zvonul ca fenomen social ce interesează munca de securitate*, în „Securitatea”, nr. 3 (31)/1975, p. 55.

[48] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13387, vol. 5, f. 38.

[49] *Ibidem*.

[50] Lct.-col. drd. Paulian Păsărin, *op. cit.*, p. 55.

[51] ACNSAS), fond Documentar, dosar nr. 13387, vol. 5, f. 38.

[52] *Ibidem*, ff. 38-39.

[53] *Ibidem*. ff. 42-45.

Cea mai periculoasă situaţie pentru regimul comunist consta în „proliferarea zvonurilor de natură să afecteze securitatea statului”, unul din acestea fiind cel apărut „în a doua parte a anului 1980 privind producerea unor evenimente internaţionale”, sub această formulă neutră Securitatea referindu-se la înfiinţarea Sindicatului Liber din Polonia, „Solidaritatea”[54]. Asemenea zvonuri se încadrau în ceea ce propaganda comunistă numea „războiul psihologic dus de Occident contra ţărilor socialiste”. „Specialiştii studiază o serie de factori, identificaţi prin anumite chestionare (cine spune? ce? cui? cum? de ce? cu ce efect? etc.), acordând o atenţie deosebită măsurării efectului”[55], mai menţiona aceeaşi propagandă.

Printre zvonurile „de natură să afecteze securitatea statului” se regăseau şi cele referitoare la liderii partidelor comuniste şi familiile acestora. Zvonurile despre faptul că Leonid Brejnev sau Nicolae Ceauşescu erau grav bolnavi ori despre corupția și escapadele amoroase ale fiicei liderului sovietic, Galina, şi ale lui Nicu Ceauşescu au cunoscut o mare înflorire, făcând deliciul publicului. Un astfel de zvon a fost cel în care se relata că Florin Piersic i-ar fi aplicat o corecţie fizică lui Nicu Ceauşescu, deoarece acesta din urmă, fiind în stare de ebrietate, s-ar fi purtat necuvincios cu soţia actorului, scena petrecându-se într-un bar de noapte din Bucureşti. După 1989, cei doi „protagonişti” au infirmat zvonul, afirmând că nici nu s-au văzut la faţă şi că altercaţia a fost una verbală şi doar între actor şi gărzile lui Nicu Ceaușescu, pe şoseaua Băneasa[56]. Şi totuşi, chiar dacă nu era în întregime adevărat, zvonul era prea frumos pentru a nu fi răspândit, iar scriitorul Patrick McGuinness, în romanul său de debut despre sfârşitul comunismului în România, l-a folosit ca sursă de inspiraţie, în locul actorului plasând două personaje fictive: pe fiica ministrului adjunct de interne, pe care Nicu Ceauşescu ar fi agresat-o în barul hotelului Intercontinental, şi body-guardul care i-a luat apărarea[57]. Aşa cum arăta o cercetătoare a fenomenului răspândirii zvonurilor, Lydia Flem, „în lipsa adevărului sau necorespunzând pe de-a-întregul realităţii, este suficient ca informaţia să se transmită fără încetare din om în om, pentru ca zvonul să-şi depene firul, după o logică proprie, răspândindu-se ca o epidemie”[58].

Combaterea zvonurilor reprezintă o întreprindere riscantă, deoarece, adesea, dezminţirea are efecte contrare scopului urmărit iniţial, fiind de ajuns să amintim în acest sens că, în primele zile ale invaziei URSS, oficiile poştale din toată ţara acceptau fără discuţii coletele destinate oraşelor ocupate deja de armata germană, numai ca să se infirme „zvonurile nocive”, iar după catastrofa de la Cernobîl autorităţile de partid din Ucraina au făcut eforturi disperate ca să dezmintă zvonurile despre radiaţiile care periclitau sănătatea şi chiar viaţa locuitorilor[59].

---

[54] Mr. Mihai Stan, *Modalităţi de prevenire şi contracarare a proliferării zvonurilor de natură să afecteze securitatea statului*, în „Securitatea”, nr.2 (54)/1981, p. 18.
[55] Ovidiu Trăsnea, Nicolae Kallós (coord.), *Mică enciclopedie de politologie*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977, p. 368.
[56] Septimiu Chelcea, *Un fenomen psihosocial complex: zvonurile*, în Jean Noël Kapferer, *op. cit.*, pp. 18-19.
[57] Patrick McGuinness, *Ultimele o sută de zile*, Polirom, Iaşi, 2012, pp. 145-147.
[58] Septimiu Chelcea, *op. cit.*, p. 19.
[59] A.P. Nazaretean, *op. cit.*, p. 99.

Prin înfiinţarea posturilor de radio „Europa Liberă” şi „Vocea Americii”, cetăţenii din ţările comuniste au beneficiat de o sursă de informare în acel vid informaţional, oamenii discutând, comentând şi criticând în cercuri considerate sigure[60]. Cei care erau depistaţi „răspândind zvonuri” erau avertizaţi de poliţia secretă, potrivit principiului că „cine colportează ce aude, învaţă să mintă”[61], metodă folosită de altfel de serviciile de securitate din întreg blocul comunist.

Practic, prin combaterea zvonurilor a fost demonstrat un paradox specific în întreaga existenţă a regimurilor comuniste, descris foarte plastic de către un disident sovietic: după ce, mai întâi, desfăşurau mijloace şi eforturi colosale pentru a obliga populaţia să se ralieze comandamentelor ideologice, serviciile de securitate făceau apoi aceleaşi eforturi pentru a afla ceea ce oamenii gândeau şi doreau cu adevărat[62]. Astăzi, acest fapt constituie o provocare şi pentru cei care sunt interesaţi de studierea acestor regimuri. Au existat însă şi zvonuri false, pe care se pare că le lansau chiar autorităţile comuniste, deoarece se ştia că oamenilor le făcea plăcere să le asculte, cum au fost cele din Uniunea Sovietică de la începutul anilor 1940, conform cărora „fermele colective aveau să fie desfiinţate după război şi clopotele vor răsuna la biserică”[63], sau cele din România de la sfârşitul anilor 1980, care spuneau că primul secretar al Comitetului Judeţean de Partid Sibiu, Nicu Ceauşescu, oprea transporturile de alimente destinate exportului, redirecţionându-le către consumul populaţiei.

În alte situaţii, lansarea de zvonuri făcea parte din acţiunile ce urmăreau pregătirea terenului pentru atingerea unor scopuri politice. Colonelul din Ministerul Apărării Naţionale, Mitică Detot, relatează în memoriile sale că, în noiembrie 1989, la o coadă la carne de pui la un magazin din cartierul Drumul Taberei, sub o ninsoare slabă şi un vânt rece şi aspru, aflându-se lângă o femeie de circa 40 de ani şi o tânără muncitoare din cartierul Crângaşi, a auzit-o pe prima spunând: „În decembrie s-a zis cu Ceauşescu! Îl mănâncă Gorbaciov!”[64]. În acest sens, se poate aminti aprecierea făcută de Robert K. Merton, care consideră zvonul drept o predicţie creatoare de evenimente[65].

Într-o scenă din romanul lui Helen Dunmore, o bătrână doctoriţă îi relatează Annei Levina despre arestările unor medici evrei acuzaţi că au complotat la uciderea oficialităţilor sovietice.

„-Vorbesc despre deportări. În lagăre speciale pentru evrei. Au arestat sute de medici, se pare, mult mai mulţi decât scrie în ziare şi aproape toţi sunt evrei.

-Dar astea sunt doar zvonuri, Galea.

---

[60] Bogdan Barbu, *op. cit.*, p. 87.

[61] Lct-col. Dumitru Dănău, *Zvonul,* în „Securitatea”, nr. 4 (64)/1983, p. 72.

[62] Andreï Amalrik, *L'Union Soviétique survivra-t-elle en 1984?*, nouvelle édition, Librairie Générale Française, Paris, 1977, p. 152.

[63] Sheila Fitzpatrick, *op. cit.*, p. 341.

[64] Mitică Detot, *Prins în vâltoare*, Editura Militară, Bucureşti, 2000, p. 189.

[65] Sergiu Tămaş, *Dicţionar politic. Instituţiile democraţiei şi cultura civică*, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Casa de Editură şi Presă „Şansa” SRL, Bucureşti, 1996, p. 261.

-Zvonuri? Totul e un zvon în ţara asta, până când ţi se întâmplă chiar ţie. Când ai trăit cât am trăit eu, nu treci cu vederea zvonurile[66]".

Raportându-se la nişte regimuri care au reprimat toate alternativele politice, au anulat libertatea de expresie şi au făcut din metodele conspirative un veritabil mod de guvernare, populaţia a folosit zvonul ca pe o strategie de rezistenţă şi supravieţuire, acesta reprezentând şi un barometru, chiar şi nesistematizat, al opiniei publice[67].

Bibliografie

Abric, Jean-Claude, (2002), *Psihologia comunicării. Teorii şi metode*, Polirom, Iaşi.

Amalrik, Andreï, (1977), *L'Union Soviétique survivra-t-elle en 1984?*, nouvelle édition, Librairie Générale Française, Paris.

Applebaum, Anne, (2015), *Cortina de Fier. Represiunea sovietică în Europa de Est: 1945-1956*, Editura Litera, Bucureşti.

Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii (ACNSAS), fond Documentar, dosar nr. 7349, vol. 4 şi nr. 13387, vol. 5.

Barbu, Bogdan, (2006), *Vin americanii! Prezenţa simbolică a Statelor Unite în România Războiului Rece: 1945-1971*, Humanitas, Bucureşti.

Besançon, Alain, (2007), *Eseuri despre lumea de azi*, Humanitas, Bucureşti.

Betea, Lavinia, (2004-2005), *Comunicare şi discurs în „limba de lemn" a regimului comunist*, în „Argumentum", nr. 3, pp. 36-64.

Bîtfoi, Dorin, Liviu, (2012), *Aşa s-a născut omul nou. În România anilor '50*, Editura Compania, Bucureşti.

Bogdan-Tucicov, Ana, ş.a., (1981), *Dicţionar de psihologie socială*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.

Dunmore, Helen, (2012), *Trădarea*, Editura ALLFA, Bucureşti.

Elster, Jon, (2013), *Comportamentul social. Fundamentele explicaţiei în ştiinţele sociale*, Editura All, Bucureşti.

Fitzpatrick, Sheila, (2016), *Stalinismul de fiecare zi. Viaţa cotidiană în Rusia sovietică a anilor 1930*, Corint Books, Bucureşti.

Kapferer, Jean-Nöel, (2006), *Zvonurile. Cel mai vechi mijloc de informare din lume*, prefaţă de Septimiu Chelcea, Humanitas, Bucureşti.

Nazaretean, A.P., (2006), *Panica în masă şi zvonurile. Curs de psihologie socială şi politică*, Editura Europress Group, Bucureşti.

Paillard, Bernard, (1990), *L'écho de la rumeur*, în „Communication", nr. 52, pp. 125-139.

Rouquette, Michel-Louis, (1990), *Le syndrome de rumeur*, în „Communication", nr. 52, pp.119-123.

Vasile, Valentin, (2013), *Banii, zvonurile şi politica. Reforma monetară din ianuarie 1952*, în „Terra Sebus, Acta Musei Sabesiensis", nr. 5, pp. 523-535.

Werth, Nicolas, (2001), *Rumeurs défaitistes et apocalyptiques dans l'URSS des années 1920 et 1930*, în „Vingtième Siécle", revue d'histoire, nr. 71/juillet-septembre, pp. 25-35.

Wierzbicki, Piotr, (1996), *Structura minciunii*, Nemira, Bucureşti.

---

[66] Helen Dunmore, *op. cit.*, p. 333.

[67] Nicolas Werth, *op. cit.*, pp. 25-26.

ABILITATEA DE COMUNICARE PRIN DEZVOLTAREA INTELIGENȚEI EMOȚIONALE

THE ABILITY TO COMMUNICATE BY DEVELOPING EMOTIONAL INTELLIGENCE

Marilena DONCEAN[1]
Gheorghe DONCEAN[2]

Motto:
"Inteligența emoțională este capacitatea de a fi în stare să te motivezi și să perseverezi în fața frustrărilor, să stăpâneşti impulsurile și să îți amâni satisfacțiile, să îți reglezi stările de spirit şi să-ți împiedici necazurile să-ți întunece gândirea, să fii stăruitor şi să speri".
(D. Goleman)

Abstract

The interim results of this study join the rather narrow subject of the field, which, based on the theoretical and practical foundations, helps to elucidate the mechanisms of modern practices on the principles and values of emotional intelligence, considering that we are moving towards a liberal economy based on the need of knowledge

The research done in this study has identified a current need for creative practices focusing on the personal capacity to identify and effectively manage their own emotions in relation to their personal goals (career, family, education, etc.). The approach varies from the conceptual dimension to the methodological exploration of the experimental field, which includes: information, comparative analyzes, interpretations, deductive and inductive testing of ideas.
Key words: *emotional intelligence, communication, behavior, ability.*
Clasificare JEL: L20, M51, O30, O31, O32.

Introducere

În toate lucrurile din lume şi în cele omeneşti ca şi în cele naturale, nu există coincidenţe neaşteptate; fiecare mişcare, fiecare eveniment, orice întâmplare, cât de

---

[1] cercet. şt. gr. III dr., Academia Româna – Filiala Iași, Institutul de Cercetări Economice şi Sociale "Gh.Zane", doncean_m1967@yahoo.com
[2] conf. univ. dr., Universitatea Tehnică "Gh. ASACHI" Iaşi, g_doncean@yahoo.com

măruntă, care are loc în aer sau pe pamânt – chiar zborul unei insecte sau încolţirea unui fir de iarbă, ca şi un război sau izbucnirea unei pasiuni în inima omului – toate sunt într-o strânsă legatură si poartă pecetea inteligenţei umane.

Îndemnul lui Socrate: "cunoaşte-te pe tine însuţi", face referire la ceea ce este esenţial în inteligenţa emoţională şi anume, conştientizarea propriilor sentimente la momentul în care apar. La o primă privire, ar putea părea că sentimentele noastre sunt evidente, însă o gândire mai atentă ne aminteşte momentele pentru care am trecut cu vederea ceea ce am simţit cu adevărat în legătură cu un anumit lucru sau că am reacţionat târziu faţă de aceste sentimente. În cadrul acestei conştientizări, mintea constată şi investighează expresia în sine, inclusiv emoţiile. Sentimentele, care ne cuprind nu apar întâmplător – ele sunt întotdeauna legate de un fapt real, de ceva trăit, chiar dacă, dintr-un motiv sau altul, între timp, am uitat de evenimentul respectiv. În realitate, cu cât trăirea a fost mai neplăcută, cu atât este mai probabilă îngroparea sau ştergerea cauzei ei, din memorie prin urmare, cu atât ne amintim mai puţin de aceasta.

Trăirile emoţionale stocate în memorie se vor exprima întotdeauna prin comportament.[3] Partea bună a lucrurilor este că înlănţuirea ***fapte-memorie-comunicare-comportament,*** acţionează în sens pozitiv. Aşadar, emoţiile sunt necesare deoarece acestea asigură:

- ***supravieţuirea*** - ne atenţionează când ne lipseşte impulsul natural sau nevoia de a comunica cu oamenii;
- ***luarea deciziilor*** – sentimentele şi emoţiile noastre ne ajută să luăm hotărâri;
- ***stabilirea limitelor*** – emoţiile ne ajută să ne îngrijorăm atunci când ne deranjează comportamentul unei persoane;
- ***comunicarea*** – emoţiile ne ajută să comunicăm cu ceilalţi; dacă reuşim să fim cât se poate de receptivi la problemele emoţionale ale celorlalţi, suntem mai capabili să-i facem să se simtă importanţi, înţeleşi şi utili;
- ***unitatea*** - sentimentele noastre sunt cea mai mare sursă de unitate a tuturor oamenilor.

Sentimente de empatie, compasiune, cooperare, iertare au potenţialul de a uni oamenii. Termenul de inteligenţă emoţională a fost formulat pentru prima dată într-o teză de doctorat din SUA (1985), definind-o ca o abilitate, ce implică o ***relaţionare creativă cu stările de teamă, tristeţe, durere şi dorinţă***. Elementele ce compun această primă formă a inteligenţei, după Daniel Goleman, (2001) sunt:

- conştiinţa de sine, mai exact, încrederea în sine;
- auto-controlul sau dorinţa de adevăr, conştiinciozitatea, adaptabilitatea, inovarea;
- motivaţia, respectiv dorinţa de a cuceri, iniţiativa, optimismul;
- empatia, calitatea de a înţelege pe alţii;
- aptitudinile sociale cum ar fi: influenţa, comunicarea, managementul confictului, conducerea, stabilirea de relaţii, colaborarea, cooperarea.

Daniel Goleman în lucrarea sa "Inteligenţa emoţională" susţine că: *"spre deosebire de gradul de inteligenţă, care rămâne acelaşi de-a lungul vieţii sau de personalitatea ce*

---

[3] Vera Peiffer, *"Gândirea pozitivă",* Editura Teora, Bucureşti, 2001.

nu se modifică, competenţele bazate pe inteligenţă emoţională sunt abilităţi învăţate". Steve Stein analizând afirmaţiile lui Daniel Goleman defineşte inteligenţa emoţională (2001), în lucrarea sa "Forţa inteligenţei emoţionale", astfel: *„să fii conştient de ceea ce simţi tu şi de ceea ce simt alţii, să ştii ce să faci în legătură cu aceasta, să deosebeşti ce-ţi face bine şi ce-ţi face rău şi cum să treci de la rău la bine respective, să ai conştiinţă emoţională, sensibilitate şi capacitatea de conducere, care să te ajute să maximizeze pe termen lung fericirea şi supravieţuirea"*[4].

În anul 1990, John Mayer şi Peter Salovey au actualizat definiţia inteligenţei emoţionale în studiile lor, considerând că aceasta implică: *"capacitatea de a controla propriile sentimente şi sentimentele celorlalţi, capacitatea de a face diferenţa între ele, precum şi folosirea acestor informaţii pentru ghidarea propriului mod de gândire şi a propiilor acţiuni".* Aşadar, emoţiile contează într-un raţionament prin capacitatea emoţională, care ne călăuzeşte hotărârile de moment, lucrând în colaborare cu mintea raţională, ajutând sau nu - *gândirea*. Referitor la cele relatate anterior o maximă celebră ne aminteştă că: *"nu contează cum bate vântul. Singurul lucru care contează este cum îţi întinzi pânzele corabiei".* E foarte important să fim capabili să ne stăpânim un impuls emoţional, să ghicim sentimentele cele mai ascunse ale aproapelui sau să tratăm cu cel mai mare tact o relaţie. Amintim faptul că este o capacitate rară aşa cum menţiona Aristotel în memorabila sa lucrare *Etica Nicomahică* (350 î.H.): *"să te înfurii pe cine trebuie, cât trebuie, când trebuie, pentru ceea ce trebuie şi cum trebuie".*

De ce comunicarea prin inteligenţa emoţională?

Inteligența emoțională ține foarte mult de suflet și mai puțin de minte. Ea ține de afectivitate, sentimente și *capacitatea de a comunica cu cei din jur.*

Inteligenţa emoţională reprezintă capacitatea personală de identificare şi gestionare eficientă a propriilor emoţii în raport cu scopurile personale (carieră, familie, educaţie etc). Finalitatea ei constă în atingerea scopurilor noastre, cu un minim de conflicte inter şi intra-personale. Analizând elementele ce compun inteligenţa emoţională, putem evidenţia următoarele concluzii[5]:

1. *Cunoaşterea emoţiilor personale,* presupune identificarea şi exprimarea lor coerentă, într-un context dat. În orice relaţie exprimăm informaţii, sentimente, fapte, amintiri. Uneori însă, ne este greu să comunicăm, să exprimăm clar ceea ce vrem să spunem sau simţim - nu suntem coerenţi, iar alteori ne este greu să înţelegem ceea ce ni se spune. Aceste situaţii sunt generatoare de conflict. Pentru e evita situaţiile de conflict este indicat să fim capabili să recunoaştem aceste emoţii, diferenţele dintre sentimente, acţiuni, respectiv să înţelegem cauza lor.

---

[4] Stein, Steven J., Book, Howard E. (2003), *Forța inteligenței emoționale,* Editura Alfa, București, p. 24.

[5] Doncean Marilena (2010), *Gândirea creativă – o necesitate pentru existenţa unui turism competititiv,* Turismul rural Românesc. Actualitate şi perspectivă, Editura Tehnopress, Iaşi, Volumul XX, pp.11-20.

Tipuri de emoții:

- **Emoţii pozitive**: bucuria, simpatia, încântarea, recunoştinţa, ataşamentul, stima, încrederea, mândria, entuziasmul, siguranţa, exaltarea.
- **Emoţii negative**: tristeţea, furia, frica, necazul, disperarea, regretul, invidia, dezamăgirea, mâhnirea, plictiseala, vinovăţia, zăpăceala, supărarea, indignarea.
- **Emoţii neutre**: mirarea, curiozitatea, indiferenţa, neliniştea, îngândurarea, simţul răspunderii.

Controlul emoţiilor reprezintă calea spre adevărata libertate, care presupune să alegi când să fii fericit sau supărat, cum bine menţiona Feodor Dostoevski: *"un om este nefericit pentru că nu ştie că este fericit, acesta este singurul motiv. Oricine descoperă acest lucru devine imediat fericit"*. Toate metodele de stăpânire a emoţiilor se concentrează în special, asupra următoarelor sfaturi: să fim în stare a ne stăpâni mânia, să ne tolerăm frustrările, să ne exprimăm furia natural, pozitiv, fără agresiune, să nu ne autodistrugem, să ne respectăm, să avem sentimente pozitive faţă de persoana noastră, şcoală şi familie, să ne putem controla stressul şi să avem capacitatea de a scăpa de singurătate, respectiv de anxietatea socială.

2. ***Gestionarea emoţiilor*** **-** se referă la capacitatea noastră de a alege modalitatea prin care ne vom exprima într-o anumită situaţie. Pentru a ne gestiona emoţiile este important să ţinem cont de următoarele reguli prin care ne exprimăm nevoile, dorinţele, sentimentele răspunzând la următoarele întrebări:

- *Ce exprimăm?*
- *Cum exprimăm?*
- *Când exprimăm?*
- *Unde exprimăm?*
- *Cui exprimăm?*

În această ordine a ideilor cunoscutul Titu Maiorescu afirma: „*Păstrează-ţi emoţiile pentru lucrurile care le merită".*

3. ***Direcţionarea emoţiilor către scop.*** Se cunoaşte faptul că motivarea (scopul) este criteriul după care ne gestionăm emoţiile. Este important să ţinem cont de ceea ce vrem să facem sau să obţinem, în mod concret şi anume: durata în timp (când vrem să atingem scopul), participanţii (de cine anume avem nevoie), strategia (ce paşi trebuie urmaţi), resursele (de ce avem nevoie). „Inteligenţa nu înseamnă să nu faci greşeli, ci să vezi repede cum poţi să le îndrepţi", afirma în anul 1938, dramaturgul Bertolt Brecht, iar filosoful chinez Lao Tse spunea: *"Omul înţelept nu-şi calculează şansele. El îşi fixează ţelul şi apoi îl atinge".*

4. ***Empatia*** sau capacitatea de a intui, respectiv, de a recunoaşte emoţiile celorlalţi. Empatia nu înseamnă să trăim emoţiile altor persoane, ci să le înţelegem pornind de la experienţele noastre. Empatia e capacitatea de a te pune "în pielea" celuilalt. Persoanele empatice pot identifica uşor emoţiile celorlalţi; văd dincolo de măşti, cu uşurinţă; au capacitatea de a îşi imagina foarte exact cum trebuie să se simtă persoana respectivă chiar dacă ei nu au trecut niciodată prin exact aceeaşi situaţie. De asemena, empatia îi ajută pe oameni să citească mai uşor limbajul corpului sau să vadă acele sclipiri în ochii oamenilor şi sunt de obicei, înţelegători cu cei din jur, dând dovadă de compasiune.

Empaticii se consumă mai repede decât oamenii obisnuiţi şi de multe ori, funcţionează ca un burete: absorb din emoţiile celorlalţi, ceea ce îi ajută să înteleagă şi să se pună în locul acelor persoane însă, în momentul în care interacţiunea s-a încheiat, în loc să renunţe la tot ce au absorbit, păstrează în ei o parte din acele emoţii. O persoană empatică o recunoaştem uşor, deoarece *nu se simte stânjenită sau încurcată şi atunci când te vede are sentimente puternice şi greu de controlat, îţi împărtăşeşte o parte dintre ele. Totodată, are încredere în tine şi în faptul că poţi depăşi situaţiile dificile prin care treci şi mereu îţi aduce aminte de punctele tale tari atunci când tu uiţi că le ai. De asemenea, încearcă să înţeleagă ce înseamnă un anumit lucru pentru tine chiar dacă a se gândi la acel lucru îi face pe ei să sufere. Părţile mai puţin bune ale empatiei constau în faptul că empaticul consideră lumea şi îşi imaginează că totul e "în roz"*. Empatia adevărată nu înseamnă să te aştepţi să înţelegi o altă persoană; înseamnă să fii proactiv. Este nevoie de efort pentru a acorda unei alte persoane timpul şi atenţia ta; pentru a-i întreba pe ceilalţi cum se simt şi dacă fac faţă unor situaţii. Oamenii empatici sunt în general persoane, care gândesc mult, cărora le place să rezolve probleme şi merg pe ideea că acolo unde a apărut o întrebare, se află şi răspunsul, rezolvarea acelei probleme. O maximă celebră spune: *"Hrăneşte-te cu cele 3 E-uri: Energie, Entuziasm, Empatie!"*

5. *Capacitatea de a construi relaţii interpersonale pozitive* depinde în mare măsură de posibilitatea de a ne crea propriile relaţii folosind elementele menţionate până acum, de exemplu: ne fixăm scopurile, canalizăm energia şi emoţiile în funcţie de scop (folosind empatia ca instrument) şi în cele din urmă exprimăm şi identificăm emoţiile într-un mod coerent. Astfel, vom fi conştienţi de responsabilitatea noastră şi a celorlalţi în relaţiile interpersonale, lucru care ne va ajuta să reducem conflictele şi să comunicăm eficient. Păstrarea relaţiilor interpersonale presupune să:

- ne dezvoltăm abilităţile de a analiza şi înţelege relaţiile interpersonale;
- putem rezolva conflictele şi să negociem neînţelegerile;
- soluţionăm problemele din relaţiile interpersonale;
- să fim mai deschişi respectiv abili în comunicare;
- să fim mai implicaţi şi plini de tact;
- să fim sociabili şi să ne integrăm armonios în grup;
- să fim democratici în modul de a ne purta cu alţii, în modul de a-i trata.

6. *Jocuri psihologice.* Fiecare dintre noi, avem anumite forme automatizate de comportament (jocuri) ce urmează anumite reguli, care presupune interacţiunea dintre două sau mai multe persoane[6]. De obicei, jocurile sunt utilizate în dorinţa noastră de a fi recunoscuţi de ceilalţi. Profilul psihologic al unui manager cu un nivel ridicat al inteligentei emoţionale presupune un echilibru social în relaţiile inter-umane; capacitate remarcabilă în

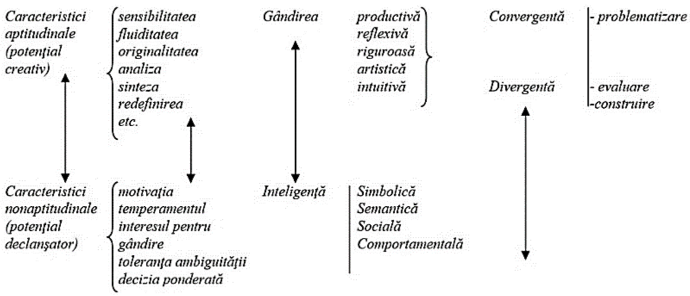
[6] Belous Vitalie, Doncean Gh. (2001), *Teoria rezolvării problemelor creative,* Editura Performantica, Iaşi, p.59.

rezolvarea problemelor altor persoane; este pozitiv şi responsabil din punct de vedere social, dedicându-se unor cauze nobile.

Teoria "triarhică" a inteligenţei emoţionale

Relaţia dintre ***creativitate, comunicare şi inteligenţă emoţională*** a fost studiată, de Robert J. Sternberg (1999) în manualul "*Handbook of Creativity*", care afirmă că: *"există trei aspecte principale care sunt fundamentale pentru: abilitatea sintetică, abilitatea analitică şi abilitatea practică" – ce decurg din teoria triarhică a inteligenţei emoţionale*[7]. Este cunoscut faptul că abilităţile nu sunt creative prin ele însele, ci devin astfel, în măsura în care sunt activate şi valorificate prin motive şi atitudini creative. Nu orice însuşire psihică reprezintă o abilitate, ci numai aceea, care favorizează desfăşurarea activităţii cu rezultate peste medie. Abilitatea diferenţiază indivizii între ei, elementul principal constituindu-l randamentul creativ şi calitativ (pentru exemplificare prezentăm în figura nr. 1, caracteristicile potenţialului creativ respectiv declanşator).

Figura nr. 1: Caracteristicile potenţialului creativ şi a potenţialul declanşator[8]

Teoria "triarhică" încearcă să explice, folosindu-se de ajutorul abilităţilor, trei relaţii fundamentale ce constau în interdependenţa dintre *inteligenţa şi universul interior al individului pe de o parte şi comunicare - lumea exterioară pe de altă parte, nu în ultimul rând rolul jucat de experienţa sa în lume.*

- *Abilitatea sintetică (creativă):* abilitatea de a genera idei de înaltă calitate şi adecvate. caracteristică a acestui aspect este abilitatea de a redefini problemele într-un mod complet diferit şi de a gândi în mod intuitiv şi pătrunzător.
- *Abilitatea analitică:* abilitatea de a judeca valoarea propriilor gânduri şi soluţiile posibile, de a evalua punctele lor tari şi slabe şi de a sugera căi de îmbunătăţire a acestora.

---

[7] Weisberg Robert (1999), *Creativitate şi cunoaştere; confruntarea ideilor în Stenberg Robert-Manuale de creativitate,* Iaşi, Polirom, p.171.

[8] Adaptare după Leon Ţopa (1980), *Creativitatea*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.

- *Abilitatea practică:* abilitatea de a aplica competenţele intelectuale în contexte cotidiene şi de a "vinde" sau a comunica ideile creative la alţii, fiind abilitatea de a traduce abstracţiile şi teoriile în aplicaţii realiste.

Inteligenţa emoţională este comună multor persoane creative. Totuşi, multe studii ale relaţiei cu inteligenţa emoţională au arătat că inteligenţa stimulează, în mod necesar, comunicarea și creativitatea. "Ipoteza de prag" propusă de Ellis Paul Torrance susţine că, un grad ridicat de inteligenţă emoţională pare să fie o condiţie necesară, dar nu şi suficientă pentru o comunicarea respectiv o creativitate superioară.

Psihologul român Alexandru Roşca menţiona***:*** *"nici o mare creaţie, descoperire, inovare sau invenţie nu a apărut din capul unor oameni izolaţi, ci în procesul asimilării creatoare a cunoştinţelor generate de contemporani"*[9]. Aşadar, comunicarea, respectiv creativitatea, influenţată de inteligenţa emoţională, reprezintă un concept multidimensional, care se poate manifesta în multiple domenii. Conceptul poate fi definit din perspectiva unor discipline diferite şi anume: socială, psihologie, ştiinţe cognitive, arte, inteligenţă artificială, filozofie, economie, management, etc.

Concluzii

Emoțiile cu tot alaiul lor de nuanțe diverse, marchează o dimensiune definitorie a umanului. Fără emoții viața ar fi ca o scenă goală de unde actorii au plecat, sau ca un câmp pe care florile nu mai dau culoare și parfum (M. Rusu, 2015). Nimic nu pare mai intim, mai aproape de sufletul nostru decât emoția. Emeritul profesor ieșean, V. Pavelcu menționa: *„trăirile afective sunt un subtext la tot ceea ce facem și spunem"*[10]. Ce este un om inteligent? Acela care pătrunde uşor şi complet în spiritul lucrurilor şi în intenţia persoanelor, acela care ajunge la scop pe calea cea mai scurtă. Vedere clară şi supleţe de gândire, fineţe critică şi posibilităţi de invenţie. Inteligenţa emoţională este capacitatea de a simţi, de a înţelege şi de a aplica efectiv puterea şi acuitatea emoţiilor ca o sursă de energie umană, informaţie, conectare şi influenţă. Dobândirea inteligenţei emoționale se reflectă într-un proces de optimizare a propriei personalități și într-o remodelare a propriului comportament în raport cu ceilalți. În viaţa reală, cercetătorii au arătat că 50% din succes se bazează pe inteligenţa emoţională adică pe capacitatea de a descoperi, recunoaşte, înţelege, utiliza emoţiile în luarea deciziilor

Profilul psihologic al persoanelor cu un nivel ridicat al inteligentei emotionale poate fi conturat astfel (după Goleman, 2004):

- posedă un echilibru social în relaţiile inter-umane;
- capacitatea remarcabilă în rezolvarea problemelor altor personae;
- responsabil din punct de vedere social;
- este pozitiv;
- se poate dedica unor cauze nobile.

---

[9] Alexandru Roşca (1981), *Creativitate generală şi specifică,* Ed. Academiei, Bucureşti. p. 89.
[10] Marinela Rusu (2017), *Emoțiile* - *De la cunoaștere la autoreglare,* Editura Ars Longa, Iași.

Comunicarea cu ajutorul inteligenței emoționale reprezintă o abilitate ce se dezvoltă în mod conștient de-a lungul etapelor în viață, iar succesul în aplicarea strategiilor alese se reflectă în succesul personal, în echilibrul psihic și optimismul individual. Succesul individului se află în corelație directă cu modul de abordare a cunoașterii propriilor emoții și de control al propriilor trăiri afective și a tendințelor comportamentale proprii. Un rol esențial în atingerea acestui scop, îl au nu doar familia dar și societatea, prin programele educative propuse. *„Dacă vrei să te înveți – învaţă pe alţii!”,* menționa în lucrarile sale cu caracter filosofic, Cicero. Într-o lume aflată în continuă dezvoltare, specializare, globalizare, cunoașterea și controlul emoțiilor, înteligența emoțională devin, nu doar o temă interesantă ci și o valoroasă contribuție practică în viața de zi cu zi, în atingerea succesului individual. Stilul, aşa cum preciza Lucian Blaga, îşi pune pecetea asupra creaţiei unui popor, exprimând o trainică şi autentică identitate. Același Lucian Blaga, ne îndemna: *să nu te cerţi cu oamenii mai mult decât cu tine însuţi.* Goethe menţiona următoarele:*”pentru a dărâma sunt suficiente toate argumentele false, dar nu și pentru a crea ceva; pe neadevăr nu se poate construi,,* - ceea ce demonstrează că adevărul constituie fundament pentru a dezvoltare și creație, iar falsul pentru a distruge. Inchei acest studiu cu un citat din P. H. Witing:*”Oamenii nu eşuează din cauza lipsei de inteligenţă, ci din cauza lipsei de pasiune!”*

Bibliografie

Alopi Constantin, (2002). *Creativitate şi inovare,* Editura ASE Bucureşti.

Amabile, T. M., (1997). *Motivating creativity in organizations: on doing what You love and loving what You do (Creativity in Management),* California Management Review, vol. 40, 1, p. 39-58.

Aristotel, (1988), *Etica Nicomahică*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.

Barron, Frank X., (1988). *Putting creativity to work. In: Sternberg, R.J. (ed.) The Nature of Creativity,* Cambridge, England, Cambridge University Press.

Belous Vitalie, & Doncean Gh., (2010). *Curs de creativitate tehnică,* Editura Performantica, Iaşi. Belous Vitalie, & Doncean Gh., (2001). *Teoria rezolvării problemelor creative*, Editura Performantica, Iaşi.

Cosnier J., (2002), *Introducere în psihologia emoţiilor şi a sentimentelor*, Ed. Polirom, Iaşi.

Doncean Marilena, (2010). *Gândirea creativă – o necesitate pentru existenţa unui turism competititiv,* Turismul rural Românesc. Actualitate şi perspectivă, Editura Tehnopress, Iaşi, Volumul XX, p.11-20.

Doncean Marilena, (2011). *Vectorul creativităţii în turismul rural românesc,* în volumul “Turismul rural românesc în contextul dezvoltării durabile”, Editura Tehnopress, Iaşi.

Goleman, Daniel, (2001), *Inteligenţa emoţională: de ce poate fi mai importantă decât coeficientul de inteligenţă*, Ed. Curtea Veche, Bucureşti.

Goleman, Daniel, (2004), *Inteligenţa emoţională, cheia succesului în viaţă*, Editura Alfa, Buc.

Iancu Aurel, (2006). *Cunoaştere, inovare şi creativitate – o abordare economică*, Editura Academiei Române, Bucureşti, p. 10-14.
Leon Ţopa, (1980). *Creativitatea*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
Manolea Gheorghe, (2006). *Bazele cercetării creative*, Editura AGIR, Bucureşti.
Moraru Ion, (1992). *Strategii creative transdisciplinare,* Editura Academie Române, Bucureşti.
Peiffer Vera, (2001). *Gândirea pozitivă*, Editura Teora, Bucureşti.
Rossman, J., (1931). *The Psychology of the Inventor,* Washington DC: Inventor's Publishing.
Roşca Alexandru, (1981). *Creativitate generală şi specifică,* Editura Academie, Bucureşti.
Rusu Marinela, (2015). *Inteligența emoțională*, Editura Universitas XX, Iași.
Rusu Marinela, (2017). *Emoțiile – de la cunoaștere la autoreglare,* Editura ArsLonga, Iași.
Salovey, P. & Mayer, D., J., (1990). *Emotional Intelligence*, în rev. *Imagination, Cognition and Personality*, nr.9, 1990, p.185-211.
Segal Jeanne (1999). *Dezvoltarea inteligenţei emoţionale*, Ed. Teora, Bucureşti.
Stein, Steven J., & Book, Howard E., (2003), *Forța inteligenței emoționale*, Editura Allfa, Bucuresti.
Tudose Cerasela, (2010). *Inteligenţă emoţională şi inteligenţă academică - eficienţă comportamentală,* Editura Academiei Naţionale de Informaţii Mihai Viteazul,
Vernon Ann, (2006). *Consilierea în şcoală. Dezvoltarea inteligenţei emoţionale prin educaţie raţional-emotivă şi comportamentală*, Editura ASCR, Cluj-Napoca.
Weisberg Robert, (1999). *Creativitate şi cunoaştere; confruntarea ideilor în Stenberg Robert - Manuale de creativitate*, Iaşi, Polirom, p.171.

COMUNICAREA ONESTĂ, MEDIUL VIRTUAL ȘI PERSONALITATEA

HONEST COMMUNICATION, VIRTUAL ENVIRONMENT AND PERSONALITY

Daniela MUNTELE HENDREȘ[1]
Oana TUDOSE[2], **Georgeta DIAC**[3]
Versavia CURELARU[4]

Abstract

We have investigated the extent to which the meaning and importance of social interactions on the Internet are associated with some of the personality features of users. Based on several studies with close topics (Kraut et al, 1998, Mc.Kenna & Bargh, 1998, Amichai-Hamburger et al, 2002), we chose to check whether extraversion and neuroticism correlate with honest, authentic communication (*real self*) in the virtual environment, within a Romanian group of participants, and compare this association with the real one, in the face-to-face communication.

The study was conducted on a group of 120 subjects aged 14 to 50 years. The questionnaires were applied online through the system provided by Googledocs. The link was distributed on the Facebook personal page of the second author.

The results show the following: people with high scores at neuroticism and anxiety are more likely to communicate and reveal significant aspects about themselves in virtual space than face to face. People with high scores on extraversion are genuinely authentic in direct interactions that are not directly influenced by the virtual environment. Also, the results have shown that people who spend a lot of time on the Internet located the real self in virtual space, which suggests that many Internet users also make an emotional investment with more self-disclosure as they spend more time in virtual communication.

Key words: personality characteristics: extraversion, neuroticism, social networks.

[1] conf. univ. dr., Facultatea de Psihologie și Științe ale Educaţiei, Universitatea „Al.I.Cuza" din Iași.
[2] masterand, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educaţiei, Universitatea „Al.I.Cuza" din Iași.
[3] lect. univ. dr., Facultatea de Psihologie și Științe ale Educaţiei,Universitatea „Al.I.Cuza" din Iași. getad@uaic.ro
[4] lect. univ. dr., Facultatea de Psihologie și Științe ale Educaţiei, Universitatea „Al.I.Cuza" din Iași. versavia.curelaru@uaic.ro

Introducere

În contextul dezvoltării noilor tehnologii, Internetul a devenit un spațiu social virtual, în care investigarea identității celor implicați și a interacțiunilor dintre ei a devenit o provocare pentru cercetătorii din domeniul psihologiei. Comunicarea și nevoia de socializare reprezintă motive uzuale pentru care oamenii navighează pe Internet. Însă, așa cum se întâmplă și în mediul social real, comportamentul oamenilor și alegerile pe care ei le fac pe Internet sunt guvernate în mare parte, de caracteristicile lor individuale. Pornind de la aceste considerente, lucrarea de față își propune să examineze modul în care anumite trăsături de personalitate ale utilizatorului de Internet influențează comunicarea și interacțiunile sociale din mediul virtual și din viața reală (cele de tipul "față-în-față").

Un prim aspect care merită a fi luat în discuție atunci când ne referim la comunicarea în mediul virtual este autodezvăluirea. Unii autori care au analizat manifestarea identității persoanei în interacțiunile sociale, au semnalat rolul pe care-l are Internetul în facilitarea exprimării adevăratului „eu" sau a „eului real" (McKenna, 2007). Conceptul de eu real *(real me)* se referă la o versiune a sinelui pe care individul o consideră ca fiind onestă, adevărată, dar pe care are dificultăți în a o exprima (Bargh, McKenna şi Fitzsimons, 2002). Acest concept este derivat din conceptul de „true self", propus de Carl Rogers (1951) pentru a descrie starea pacienților după o terapie de succes, când aceștia reușeau să se simtă autentici, să trăiască adevăratul sine. Cercetările din domeniu arată că unii oameni își destăinuie adevăratul sine pe Internet, alegând să dezvolte mai multe relații semnificative în spațiul online, în timp ce alții preferă să se autodezvăluie în interacțiunile tradiționale, construind mai multe relații semnificative în lumea reală (Bargh et al., 2002).

De ce ar fi Internetul un loc în care adevăratul „eu" este mai uşor de exprimat decât în situaţiile de comunicare tradiţională, de tipul "faţă-în-faţă"? Bargh și colaboratorii săi răspund la această întrebare, sugerând că facilitatea de exprimare a sinelui pe care o oferă Internetul derivă din anumite particularități ale acestui mediu de comunicare: *posibilitatea individului de a rămâne relativ anonim* în interacţiunile cu o persoană sau un grup, ceea ce-i permite comportarea în feluri neacceptate uneori, social și discutarea anumitor subiecte tabu, care nu ar putea fi divulgate prietenilor apropiaţi sau familiei, fară ca acest lucru să fie urmat de consecinţe; *oportunitatea de a identifica parteneri de interacțiune*, cu care să poată împărtăşi aspecte mai intime; *posibilitatea de a alege momentul interacțiunii* (prin logare), de a edita ceea ce are de spus, de a avea mai mult control decât într-o relație obișnuită din viața reală (Bargh et al., 2002; McKenna și Bargh, 2000). Din acest punct de vedere, autorii menționați susțin că interacţiunile de pe Internet ar putea fi considerate analoge legăturilor pasagere care se stabilesc cu „străinii din tren" *(the stranger on a train phenomenon)* (Rubin, 1975). În aceste interacțiuni, fiecare se deschide şi autodezvăluie detalii intime străinului de pe scaunul de alături, detalii pe care poate nu le-a împărtăşit niciodată cu familia, prietenii sau colegii de birou. Date fiind aceste caracteristici ale mediului social virtual, întrebarea este de ce oamenii simt nevoia să lase adevăratul „eu" să iasă la suprafață aici. Câteva motive par a fi suficiente pentru ca acest lucru să se întâmple. Oamenii au nevoie să fie văzuţi de ceilalţi, aşa cum se văd ei, au nevoie ca anumite aspecte ale personalității, care nu au fost validate ca fiind reale de cei apropiați, să fie cunoscute și recunoscute de un altul, pentru ca în felul acesta să devină trăsături autentice ale conceptului de sine (Bargh *et al.,* 2002).

În ultimele două decenii, cercetările au evidențiat impactul spațiului protejat online, comparativ cu cel al mediului social real, asupra construirii relațiilor și a exprimării identității (Bargh *et al.,* 2002; McKenna, Green și Gleaso, 2002). Astfel, s-a constatat că, la o probă de timp de reacție, subiecții care au interacționat față în față au răspuns mai repede la prezentarea unor caracteristici ale eului lor social actual, în timp ce după interacțiunea pe Internet răspunsuri mai rapide au fost date în cazul auzirii unor caracteristici ale eului real. Aceste rezultate arată că eul real, adevărat, a fost într-o mai mare măsură activat în timpul interacțiunilor pe Internet. O altă constatare a fost aceea că oamenii care au interacționat pe Internet au avut un mai mare succes în prezentarea eului real partenerilor lor de comunicare, comparativ cu oamenii care au interacționat față în față. De asemenea, în cadrul interacțiunilor online, gradul de potrivire dintre descrierea propriei persoane de către subiect și caracterizarea făcută de partener este mai mare în cazul eului real, decât în cazul fațetei sociale a eului actual (Bargh *et al.,* 2002).

Când o persoană preferă să dezvăluie eul real pe Internet, este de așteptat ca ea să dezvolte relații apropiate mai mult în acest spațiu, dar aceasta va face ulterior eforturi pentru a le muta în afara mediului virtual și pentru a le transforma în „realitate socială" (McKenna *et al.,* 2002). S-a demonstrat tot empiric fapul că oamenii care consideră mai ușoară exprimarea eului real pe Internet au raportat o mai rapidă formare a relațiilor în acest spațiu și că aceste relații rezistă în timp. Mai exact, 63% din participanții la studiul autorilor mai sus menționați au declarat că au vorbit la telefon cu cineva cunoscut pe Internet, 54% au scris și trimis scrisori prin poșta electronică și 54 % s-au întâlnit cu prietenul virtual și în viața reală. De asemenea, oamenii care și-au format prima impresie pe Internet și-au plăcut mai mult partenerul când s-au întâlnit față-în-față comparativ cu situația în care prima interacțiune a avut loc în viața reală. Concluzia cercetătorilor a fost că aceste rezultate pot reprezenta o dovadă a faptului că relațiile stabilite pe baza autodezvăluirii mutuale sunt mai puternice decât cele care au ca fundament atracția fizică.

Protecția unică a Internetului încurajează oamenii să utilizeze această manieră de comunicare pentru exprimarea identității, dar utilizarea Internetului, a rețelelor de socializare nu exclude anumite riscuri. Abilitatea de a adopta identități diferite pe Internet pune sub semnul întrebării problematica structurii identității, și anume, dacă este de preferat identitatea singulară sau identitățile multiple. Deși posibilitatea exersării mai multor indentități poate avea efect terapeutic, lipsa abilității de a integra și gestiona aceste euri multiple virtuale, poate, în unele cazuri, să ducă la prăbușirea, destrămarea identității, atenționează Amichai-Hamburger (2005). Robert Kraut și colaboratorii (1998) au realizat un studiu longitudinal prin care au arătat că utilizarea excesivă a Internetului pentru comunicare a fost asociată cu deteriorarea relațiilor cu familia, micșorarea cercului social al utilizatorilor și un nivel ridicat al depresiei și singurătății. Diminuarea contactelor sociale de tip față-în-față, în favoarea prieteniilor virtuale poate avea efecte asupra sănătății psihologice a persoanei. Citând o serie de studii, Whitty (2008) atrage atenția asupra faptului că, deși în general, cercetările sugerează că Internetul are efecte pozitive în diverse arii, folosit în mod excesiv, are efect contrar.

Așa cum am mai precizat anterior, efectul spațiului virtual de comunicare asupra dezvăluirii eului real depinde de caracteristicile de personalitate ale utilizatorului. Amichai-Hamburger, Wainapel și Fox (2002) au realizat un studiu care evidențiază că auto-

dezvăluirea eului real în mediile sociale depinde de personalitatea subiectului. Astfel, s-a constatat că persoanele extrovertite și cu un nivel scăzut de neuroticism dezvăluie „eu real” în interacțiunea față în față, spre deosebire de introvertiți și nevrotici, care-l prezintă mai curând în spațiul virtual. Aceste rezultate au fost completate și de alte studii care arată că localizarea eului real în mediul online corelează negativ cu extraversiunea și conștiinciozitatea și pozitiv cu neuroticismul și cu rușinea (Marriott și Buchanan, 2014). De asemenea, s-a constatat că oamenii care sunt anxioși social și singuri se pot exprima mai bine pe Internet decât o fac în relațiile offline (McKenna *et al.*, 2002).

Scopul studiului

Studiul de faţă a avut un dublu scop. Pe de o parte, ne-am propus să analizăm relația dintre anumite anumite aspecte psihologice și interacţiunea pe rețelele de socializare: mai precis să verificăm dacă persoanele introvertite și cu un nivel crescut de neuroticism localizează (sau dezvăluie) eul real în spațiul virtual și implicit, dacă extravertiții și persoanele cu neuroticism scăzut localizează eul real în viața reală. Pe de altă parte, am verificat și legătura dintre timpul petrecut pe Internet, vîrsta participanților și numărul rețelelor de socializare utilizate. Pornind de la cele două finalităţi, au fost formulate următoarele ipoteze:

I.1: Există o corelație semnificativă între localizarea eului real și factorii de personalitate Big Five în sensul că:

> I.1.1. Persoanele introvertite localizează eul real pe Internet spre deosebire de persoanele extravertite care localizează eul real în relațiile reale.
>
> I.1.2. Persoanele cu nevrozism ridicat localizează eul real pe Internet spre deosebire pe persoanele cu nevrozism redus, care localizează eul real în relațiile reale.

I.2: Există un model predictiv al localizării eului real în funcție de predictorii: timiditate, depresie și anxietate.

I.3: Persoanele care petrec mult timp pe Internet în scopul socializării localizează eul real în spațiul virtual.

I.4: Există un model predictiv al localizării eului în funcție de predictorii timp petrecut pe Internet pe zi, timpul petrecut pe Facebook pe zi, timpul petrecut pe chat pe zi, numărul rețelelor de socializare și preferința pentru păstrarea anonimatului, când acest lucru este posibil.

Metodologia cercetării

Cercetarea de față are ca obiectiv extinderea cercetării realizate de Amichai-Hamburger și colaboratorii săi (2002), în care participanții au fost voluntari, contactați în camerele de chat. Această procedură ar fi putut influența rezultatele cercetării și, de aceea, am propus o abordare diferită: contactarea participanților prin intermediul Facebook-ului. Studiul a fost efectuat pe un lot de 120 de subiecți. Aceștia au avut vârsta cuprinsă între 14 și 50 de ani cu o medie de 26.66 ani și o abatere standard de 7.38, dintre care 20,8 % bărbați și 79.2% femei.

Variabilele studiului sunt:

Variabila dependentă: localizarea Eului Real, cu două niveluri:

- Localizarea eului real în spațiul virtual (pe Internet).

- Localicarea eului real în viața reală (interacțiuni de tip "față-în-față").

  Variabile independente:
- Extraversiunea, cu următoarele dimensiuni: afectivitate, sociabilitate, asertivitate, activitate, excitabilitate, veselie;
- Nevrozismul cu anxietate, furie, depresie, timiditate, vulnerabilitate;
- Genul cu două niveluri: feminin și masculin;
- Numărul de reţele de socializare utilizate;
- Preferința pentru anonimat, atunci când acest lucru este posibil: prezentă și absent;
- Timpul petrecut pe zi în scopul socializării virtuale: pe Internet, pe chat/messenger, pe Facebook.

Instrumente

Cercetarea s-a realizat utilizând două instrumente: chestionarul „Localizare eu real" preluat din studiul realizat de Amichai-Hamburger *et al.* (2002) și tradus în limba română și BF©plus 150, construit în cadrul colectivului E-team (Constantin și colab. 2008, Macarie și colab. 2008), reprezentând varianta scurtă a chestionarului BigFive209.

Chestionarul *„Localizare eu real"* are la bază conceptul lui Carl Rogers de "eu real" pe care Bargh și colaboratorii săi (2002) l-au utilizat pentru a studia efectul mediului în care se realizează interacțiunile umane asupra exprimării eului real. Scorurile mari sunt obținute de persoanele care localizează eul real în interacțiunile pe Internet, iar scorurile mici de persoanele care localizează eul real în relațiie tradiționale, de tip față-în-față. Chestionarul cuprinde patru itemi ce se focalizează asupra modului în care subiecții se deschid în fața prietenilor virtuali, comparativ cu cei din viața reală. Cel de-al doilea instrument utilizat este *BF©plus 150*. Subscalele utilizate in aceasta cercetare sunt extraversiunea si nevrozismul. Chestionarul are itemii formulaţi sub forma unor aserţiuni cu două variante de răspuns, ambele la fel de dezirabile, pentru a fi evitată tendinţa de faţadă. Subiecţii au fost invitaţi să aleagă una dintre cele două variante, fiecare exprimând unul dintre polii dimensiunii măsurate. Două exemple de itemi sunt acestea: "În relaţiile cu ceilalţi: prefer să-mi împărtăşesc emoţiile şi sentimentele; nu simt nevoia să mă implic emoţional prea mult." și "Presiunea activităţilor zilnice: îmi creează un sentiment de disconfort; mă stimulează/ îmi pune sângele în mişcare."

Chestionarele au fost aplicate online, prin intermediul sistemului furnizat de googledocs. Link-ul respectiv a fost distribuit prin pagina personală de Facebook a celui de-al doilea autor, cât și pe grupuri Facebook. Invitația de a completa chestionarul nu a fost personalizată, iar subiecții nu au fost contactați personal prin mesaje. Astfel, fiecare persoană a avut libertatea de alege dacă dorește sau nu să competeze chestionarul, orice posibilitate de identificare a persoanei care a completat chestionarul fiind exclusă. Rezultatele au fost înregistrate automat de googledocs într-un fișier de tip Excell, datele fiind importate ulterior în programul SPSS 13.0 for Windows pentru analize statistice.

Analiza și interpretarea datelor

Ipoteza numărul 1 a cercetării noastre avansează ideea potrivit căreia există o corelație semnificativă între localizarea eului real și factorii de personalitate. Pentru verificarea acestei ipoteze am calculat coeficientul de corelație Pearson între factorii

extraversiune și nevrozism și localizarea eului real, cât și coeficientul de corelație Pearson dintre subdimensiunile extraversiunii, respectiv nevrozismului și localizarea eului real.

Ipoteza derivată 1.1. Persoanele introvertite localizează eul real pe Internet spre deosebire de persoanele extravertite care localizează eul real în relațiile reale.

Tabelul 1.1. *Corelațiile Eului real cu Extraversiunea si cu subdimensiunile Extraversiunii.*

Localizarea eului	Extraversiune						
	Extraversiune	Afectivitate	Sociabilitate	Activitate	Asertivitate	Excitabilitate	Veselie
	r=-.031	r=.006	r= -.017	r=.033	r= -.108	r= -.015	r= -.021
	p=0.736	p=0.947	p=0.857	p=.723	p=.239	p= 0.869	p=.8118

După cum se observă în tabelul 1.1., ipoteza nu este susținută de rezultate, corelațiile fiind nesemnificative. Nici factorul extraversiunie și nici subdimensiunile sale nu corelează cu localizarea eului real. Acest rezultat arată că nu există un pattern de localizare a eului real în funcție de aceste trăsături de personalitate. Rezultatele obținute sunt în contradicție cu cele obținute de Amichai-Hamburger și colab. (2002). Invalidarea ipotezei ar putea fi explicată prin chestionarele diferite utilizate în această cercetare și în cercetarea autorului mai sus citat. Amichai-Hamburger și colab. (2002) a utilizat inventarul de personalitate Eysenck, iar în studiul de față s-a aplicat un model BigFive. O altă explicație pentru invalidarea ipotezei ar putea fi legată de diferența dintre eșantioanele celor două cercetări și modul de contactare a participanților. Autorii menționați au abordat subiecții în camerele de chat, unde anonimatul este prezent în totalitate, cercetătorii și participanții nu se cunosc la nici un nivel și orice indice fizic este absent. În cercetarea de față subiecții au fost accesați via Facebook, printr-o postare publică într-un cont personal. Chiar dacă participanții nu au putut fi identificați, este posibil să fi intervenit tendința de fațadă. În plus, mulți dintre cei care au completat chestionarul au menționat acest lucru printr-un comentariu la postarea respectivă, sau au dat un „like".

Potrivit ipotezei 1.2. persoanele cu nevrozism ridicat localizează eul real pe Internet spre deosebire de persoanele non-nevrotice care localizează eul real în relațiile reale. Această presupunere a fost susținută de rezultatele acestui studiu, corelația dintre nevrozism și scorul total la localizarea eului real fiind mare, pozitivă și semnificativă (r= .326, p=0.00). Persoanele cu nevrozism înalt, localizează eul real în spațiul virtual, spre deosebire de persoanele cu nevrozism redus, care localizează eul real în interacțiunile de tip față în față. Așadar, persoanele reactive emoțional, care trăiesc intens evenimentele care pe alți oameni nu îi afectează atât de mult, care au tendința de a interpreta situațiile obișnuite ca fiind amenințătoare și de a transforma frustrările în dificutăți fără scăpare, se deschid mai ușor pe Internet, datorită particularităților specifice ale acestui mediu. Controlul emoțiilor în aceste circumstanțe este mai ușor de realizat, spre deosebire de contextele sociale normale care reprezintă un factor de stres. Persoanele non-nevrotice sunt mai greu de supărat și mai puțin reactive din punct de vedere emoțional. Fiind calme și stabile emoțional se exprimă și se dezvăluie mai ușor în interacțiunile tradiționale de tip „față-în-față" și nu au neapărat nevoie de mediul securizant oferit de Internet. Corelațiile subdimensiunilor nevrozismului cu localizarea eului real au fost analizate mai departe,

pentru o înţelegere mai profundă a legăturii dintre cele două concepte. În urma analizelor statistice, trei corelații s-au evidențiat, după cum se poate observa în tabelul 1.2. de mai jos.

Tabelul 1.2. *Corelații între localizarea Eului real și subdimensiunile nevrozismului.*

Localizarea eului		Nevrozism					
	Nevrozism	Anxietate	Furie	Depresie	Timiditate	Exagerare	Vulnerabilitate
	r=.326**	r=.214*	r= -.058	r= .321**	r= .315**	r= .106	r=.166
	p=.000	p=.019	p=.530	p=.000	p= .000	p =2.48	p=.069

Nevrozismul total corelează pozitiv și semnficativ cu localizarea eului. Anxietatea corelează pozitiv, slab și semnificativ cu localizarea eului real (r=.214, p= .019). Altfel spus, subiecții anxioși localizează eul real pe Internet și au tendința de a dezvălui mai mult anumite informații personale în mediul online. Persoanele care experimentează stări de frică pentru o situație anume sau trăiesc această senzație la nivel general, ca și cum e pe cale să se întâmple ceva periculos, sunt mai degrabă dispuse să dezvăluie aspecte semnificative despre sine pe Internet decât față în față. La polul opus se află persoanele care sunt în general calme și îndrăznețe, pentru care, conform rezultatelor, interacțiunile de tip față în față nu produc anxietate. De asemenea, subdimensiunea depresie corelează pozitiv, mediu și semnificativ cu localizarea eului real (r=.321, p=.000). Corelația sugerează că persoanele care au tendința de a se simți triste, demoralizate și descurajate, lipsite de energie, localizează eul lor real pe Internet. Mediul securizant din spațiul virtual le oferă acel suport moral, de care persoanele ce nu exprimentează aceste trăiri negative nu au nevoie sau, atunci când au nevoie, preferă să-l caute în mediul social fizic, real (offline). O altă corelație pozitivă, semnificativă și medie, a fost identificată între subdimensiunea Timiditate a Modelului Big Five și localizarea eului real (r=.315, p=.000). Cu alte cuvinte, persoanele timide localizează eul real pe Internet. Mediul securizant, lipsa indicilor fizici ai timidității, controlul momentului interacțiunii, posibilitatea păstrării anonimatului, posibilitatea editării informațiilor în timpul comunicării (caracteristici ale comunicării mediate de computer) oferă oportunitatea persoanelor extrem de sensibile la părerea celor din jur să dezvăluie aspecte semnificative despre ele pe Internet. Joinson (2001) susține că, atunci când identitatea este protejată, oamenii sunt mai dispuși să se autodezvăluie și să fie mai sinceri din punct de vedere emoțional. Suler (2004) a numit această disponibilitate "dezinhibiția beningnă", concept ce se referă la împărtășirea de emoții, secrete și temeri. Rezultatele studiului de față ar putea conduce la interpretarea că persoanele timide se simt eliberate de această frică nerealistă de a fi criticați și ridiculizați, Internetul oferindu-le oportunitatea de a stabili relații semnificative, care în contexte normale și din cauza impresiilor greșite, nu ar fi fost poate inițiate. Persoanele care nu se simt intimidate de contextele sociale localizează eul real în interacțiunile offline, datorită faptului că nu sunt împiedicați de temeri supradimensionate. În concluzie, persoanele timide, anxioase și depresive (în termeni de trăsături de personalitate ale modelului Big Five) localizează eul real în spațiul virtual.

Prin ipoteza numărul 2 a studiului de față apreciem că există un model predictiv al localizării eului real în funcție de predictorii: timiditate, depresie și anxietate. Pentru

testarea acestei ipoteze am realizat o regresie liniară multiplă. Astfel, interpretarea puterii de predicție este următoarea:

- predictorul anxietate explică 3.8% din varianța variabilei localizare eu real, varianța explicată de predictor fiind semnificativă(r^2aj= .380, p=.019);
- predictorii anxietate și depresie explică 8.9% din varianța variabilei localizare eu real, varianța explicată de predictori fiind semnificativă (r^2aj=.890, p=.002).
- predictorul depresie explică în plus 5.9% din varianță, față de modelul anterior.
- predictorii anxietate, depresie și timiditate explică 10.9% din varianța variabilei localizare eu real, varianța explicată fiind semnificativă (r^2aj=.109, p=.001).
- predictorul timiditate explică 2.7% în plus din varianță față de modelul anterior.

Cel mai puternic model predictiv este alcătuit din predictorii: anxietate, drepresie și timiditate, explicând o varianță de aproape 11% din variabila criteriu localizare eu real (Tabelul 1.3).

Tabel 1.3 *Localizarea eului real în funcție de predictorii: timiditate, depresie și anxietate.*

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df 1	df 2	Sig. F Change
1	.214[a]	.046	**.038**	4.99907	.046	5.676	1	118	.019
2	.323[b]	.104	**.089**	4.86401	.059	7.644	1	117	.007
3	.363[c]	.132	**.109**	4.81011	.027	3.637	1	116	.059

a. Predictors: (Constant), N-Anxietate;
b. Predictors: (Constant), N-Anxietate, N-Depresie
c. Predictors: (Constant), N-Anxietate, N-Depresie, N-Timid;
d. Dependent Variable: Scor Total localizare Eu Real d.

Ipoteza numărul 3 din studiul nostru este aceea că persoanele care petrec zilnic mult timp pe Internet în scopul socializării, localizează eul real în spațiul virtual. Pentru verificarea acestei ipoteze am calculat coeficientul de corelație Pearson dintre variabilele localizare eu real și timp petrecut pe Internet. Ipoteza a fost confirmată de corelația pozitivă, medie și semnificativă (r=.370, p=.000). Cu mare probabilitate că investirea în Internet realizată de utilizatori nu se realizează doar în termeni de timp, ci este și o investiție emoțională. Persoanele care petrec mult timp pe Internet se regăsesc în acest spațiu și consideră că în acest mediu pot împărtăși aspecte semnificative despre sine.

Ipoteza numărul 4 lansează ideea că există un model predictiv al localizării eului în funcție de predictorii timp petrecut pe Internet pe zi, timp petrecut pe Facebook pe zi, timp petrecut pe chat pe zi, numărul rețelelor de socializare și preferința pentru păstrarea anonimatului când acest lucru este posibil. Pentru verificarea acestei ipoteze am realizat o regresie liniară multiplă (Tabelul 1.4).

Tabel 1.4 *Model predictiv al localizării eului în funcție de predictorii timp petrecut pe Internet pe zi, timpul petrecut pe Facebook pe zi,timp petrecut pe chat pe zi, numărul rețelelor de socializare și preferința pentru păstrarea anonimatului*

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df 1	df 2	Sig. F Change
1	.370[a]	.137	.130	4.75439	.137	18.733	1	118	.000
2	.454[b]	.206	.193	4.57868	.069	10.230	1	117	.002
3	.464[c]	.215	.195	4.57357	.009	1.262	1	116	.264
4	.506[d]	.256	.230	4.47213	.041	6.322	1	115	.013
5	.550[e]	.302	.272	4.34938	.046	7.583	1	114	.007

a. Predictors: (Constant), Timp petrecut pe internet/zi.
b. Predictors: (Constant), Timp petrecut pe internet/zi, Timp petrecut pe Facebook/zi
c. Predictors: (Constant), Timp petrecut pe internet/zi, Timp petrecut pe Facebook/zi, Timp petrecut pe chat /zi
d. Predictors: (Constant), Timp petrecut pe internet/zi, Timp petrecut pe Facebook/zi, Timp petrecut pe chat /zi, număr reţele de socializare utilizate
e. Predictors: (Constant), Timp petrecut pe internet/zi, Timp petrecut pe Facebook/zi, Timp petrecut pe chat /zi, număr reţele de socializare utilizate, preferinţa pentru anonimat.

Ipoteza a fost confirmată de rezultate. Astfel,

- Modelul 1 având ca unic predictor variabila timp petrecut pe Internet/zi în scopul socializării explică 13% din varianța variabilei localizare eu real, varianța explicată fiind semnificativă (r^2aj= .130 p=.000).
- Modelul 2 având ca predictori variabilele timp petrecut pe Internet/zi și timp petrecut pe Facebook/zi explică 19.3% din varianța variabilei localizare eu real, varianța explicată fiind semnificativă.(r^2aj= .193, p=.000). Predictorul timp petrecut pe Facebook pe zi explică cu 6.9% mai mult din variață față de modelul anterior (o varianță semnificativă).
- Modelul 3 având ca predictori timpul petrecut pe Internet/zi, timpul petrecut pe Facebook/zi și timpul petrecut pe chat/zi explică 19.5 % din varianța variabilei localizare eu real, varianța explicată fiind semnificativă (r^2aj=.195, p=.000). Predictorul timp petrecut pe chat pe zi explică cu 0.9% mai mult din varianță față de modelul anterior (varianță nesemnificativă).
- Modelul 4 având ca predictori variabilele timp petrecut pe Internet/zi, timp petrecut pe Facebook/zi și timp petrecut pe chat/zi și numărul rețelelor de socializare utilizate explică 23 % din varianța variabilei localizare eu real, varianța explicată fiind semnificativă (r^2aj=.230, p=.000). Predictorul număr rețele socializare utilizate explică în plus 4.1% din varianță față de modelul anterior (varianță semnificativă).
- Modelul 5 având ca predictor variabilele timp petrecut pe Internet/zi, timp petrecut pe Facebook/zi și timp petrecut pe chat/zi și numărul rețelelor de socializare și păstrarea anonimatului când acest lucru este posibil, explică 27.2% din varianța variabilei criteriu localizare eu real, varianța explicată fiind semnificativă (r^2aj=.272, p=.000). Predictorul preferința pentru păstrarea anonimatului când acest

lucru este posibil explică în plus 4.6% din varianță față de modelul anterior (varianță semnificativă).

Rezultatele de mai sus sugerează că există un model predictiv al localizării eului, cel mai bun predictor fiind timpul petrecut pe Internet, respectiv Facebook, pe zi, numărul rețelelor de socializare și preferința pentru anonimat.

Discuţii şi concluzii

Potrivit cercetării prezente, care este în acord parțial cu alte studii empirice realizate până acum, Internetul furnizează un mediu favorabil autodezvăluirii și formării unor legături semnificative între indivizi, în special în cazul persoanelor cu scoruri accentuate la nevrozism. Mai precis, aceste persoanele localizează eul real pe Internet, spre deosebire de persoanele cu scoruri mici la nevrozism, care localizează eul real în viața reală. De asemenea, s-a dovedit că timpul petrecut pe Facebook accentuează tendințele depresive ale utilizatorilor și nu timpul investit în mediul virtual, în general. În ceea ce privește localizarea eului real, rezultatele studiului de față sugerează faptul că persoanele care petrec mult timp pe Internet au tendința de a se autodezvălui în mediul respectiv, mai mult decât o fac în contextele sociale obișnuite. Așadar, navigatorul de Internet investește atât timp, cât și emoții.

De ce oamenii se manifestă diferit pe Internet? McKenna și colab. (2002) sunt de părere că mediul securizant de pe Internet ar avea un efect pozitiv asupra comunicării și relațiilor virtuale. Mulți autori argumentează că trăsăturile unice ale comunicării în spațiul cibernetic reprezintă motivele pentru care oamenii sunt dispuși să ofere informații relevante despre sine. Anonimatul puternic, diminuarea importanței aspectului fizic, distanța fizică și amplificarea controlul asupra timpului și ritmului interacțiunii sunt cele care par să faciliteze dezvăluirea eului real pe Internet (McKenna și Bargh, 2000). Cu mult timp înainte, Carl Rogers (1951) a susținut că descoperirea adevăratului eu, adesea mai mult sau mai puţin exprimat în viața reală și diferit de eul ideal, de eul actual sau de cel posibil, reprezintă finalitatea terapiei, a procesului de dezvoltare și devenire a persoanei. Fără această autenticitate, individul nu se poate exprima liber în interacţiunile sale cu ceilalţi. Dacă viața reală nu-i permite uneori, să exprime eul său adevărat, am putea afirma că Internetul poate reprezenta o oportunitate de a fi el însuși. A te putea exprima și dezvălui, a fi acceptat așa cum eşti sau măcar a nu fi persecutat pentru cine și ce eşti are efect eliberator și duce la o mai profundă acceptare de sine. În concluzie, comunicarea în mediul online ar putea avea efect terapeutic dacă nu este utilizată excesiv și dacă relațiile semnificative care se construiesc în acest mediu sunt transferate apoi în viața reală.

Bibliografie

Amichai-Hamburger, Y. *Personality and the Internet,* în Y. Amichai-Hamburger (Ed.), The social net: Human behavior in cyberspace (pp. 27-55). New York: Oxford University Press, 2005.

Amichai-Hamburger, Y., Wainapel, G., & Fox, S., *On the Internet no one knows I'm an introvert": extroversion, neuroticism, and Internet interaction*. CyberPsychology and Behavior, *5* (2), 125-128, 2002.

Bargh, J. A., McKenna, K. Y. A., & Fitzsimons, G. M., *Can You See the Real Me? Activation and*

Expression of the "True Self" on the Internet. Journal of Social Issues, *58* (1), 33-48, 2002.
Bargh, J. A., McKenna, K. Y. A., *The Internet and Social Life*, Annual Reviews Psychology Nr. 55, 573-590, 2004.
Constantin, T., Macarie, A., Gheorghiu, A., Iliescu, M., Fodorea, A., & Caldare, L., *Chestionarul Big Five PLUS – rezultate preliminare*. În M. Milcu, Cercetarea Psihologică Modernă: Direcţii şi perspective (pg. 46-58). București: Editura Universitară, 2008.
Joinson, N. A., *The Oxford Handbook of Internet Psychology*, Oxford University Press, 2007.
Kraut, R., Patterson, M., Lundmark, V., Kiesler, S., Mukophadhyay, T., & Scherlis, W., *Internet paradox: A social technology that reduces social involvement and psychological well-being*? American Psychologist, 53(9), 1017-1031, 1998.
Macarie A., Constantin T., Orzan A., Constantin L., & Fodorea A., *Modelul Big Five al personalităţii: abordări teoretice şi modelarea empirică a unui chestionar standardizat*. Revista Psihologia Resurselor Umane, 6 (2), 62-74, 2008.
Marriott, T.C. & Buchanan, T., *The true self online: Personality correlates of preference for self expression online, and observer ratings of personality online and offline*. Computers in Human Behavior, 32, 171-177, 2014.
McKenna, K. Y. A., *Through the Internet looking glass: Expressing and validating the true self*. In A. Johnson, K. McKenna, T. Postmes, & U.-D. Reips (Eds.), The Oxford handbook of internet psychology (pp. 205-221). Oxford, UK: Oxford University Press, 2007.
McKenna, K. Y. A., & Bargh, J. A., *Plan 9 From Cyberspace: The Implications of the Internet for Personality and Social Psychology*. Personality and Social Psychology Review, 4 (1), 57-75, 2000.
McKenna, K.Y.A., Green, A. S., & Gleaso, M. J., *Relationship formation on the Internet: What's the big attraction?* Journal of Social Issues, 58 (1), 9-31, 2002.
Rogers, C., *Client-centered therapy*. Boston: Houghton-Mifflinm, 1951.
Rubin, Z., *Disclosing Oneself to a Stranger: Reciprocity and Its Limits*. Journal of Experimental Social Psychology. 11 (3): 233-260, 1975.
Suler, J., *The Online Disinhibition Effect*. CyberPsychology & Behavior, 7 (3), 321-326, 2004.
Whitty T. M., *Liberating or debilitating? An examination of romantic relationships, sexual relationships and friendships on the Net.* Computers in Human Behavior, 24, 1707-1723, 2008.

IMPLICAŢII MORALE ALE INTERNETULUI

THE MORAL IMPLICATIONS OF THE INTERNET

Nicuşor BONDAR[1]

Abstract

Changes in consciousness are at all levels. Individuals who would not normally do gestures in the real world, in cyber-space are doing them repeatedly. In specialized journals, the Christian is invited to "taste of forbidden pleasures on the web, the place where sin and simulation is awaiting a new seeker of pleasure." The web is presented as the place of inter-social magnetism that "fascinates and gives the power you need". Libertarianism in language and attitude is possible precisely because of this lack of responsibility and of any activism on the concrete plane. You can now buy anything *via* the Internet, providing you have a foreign currency account with a bank using one of the electronic payment systems. Practicaly, it tends toward a huge, unique global network, through which all the work of mankind can take place. But the question is whether the avalanche of advantages of embedded digital technologies on the Internet is a hidden way, to the freeing of freedom in all its aspects. No one can challenge the usefulness of the Internet. But remaining within the limits of utility is a matter for the person, both as an individual and as a society. We are witnessing the abolition of the human being's freedom of manifestation. It is absolutely necessary for the school to have a visible and active presence on the Internet and to participate in the public dialogue on the development of ethical and moral criteria applicable in this field.

Key words: cyber, consciousness, person, internet implications.

I. Scurt istoric, evoluţie şi tendinţe

„La început, Internet-ul a fost un proiect al Departamentului Apărării al S.U.A., derulat între anii 1968-1972, fiind un sistem de calculatoare interconectate. Denumit ARPA-net, el vehicula pe liniile telefonice analogice fişire de date care ar stârni astăzi râsul şi copiilor de gimnaziu. Întrezărind utilitatea sa, proiectul a fost finanţat de anumite cercuri politice, ajungând să controleze acum traficul informaţional mondial. Ce este Internet-ul? În linii mari, este o reţea uriaşă, globală, un sistem de reţele interconectate de calculatoare, şi care conţine câtva milioane de servere de date, la care se conectează oricine, însă orice

---

[1] Doctorand, Liceul „Mihail Sadoveanu" Borca, Neamţ. nicusor_bondar@yahoo.com

calculator cu un software necesar (minimal) poate constitui la rândul său server în reţea. Suportul fizic de legătură e constituit din canale de comunicaţie care pot fi linii telefonice, sisteme de transmisiuni pe cabluri sau fibre optice, canale radio, canale de satelit, reţele de telefonie mobilă etc. Internet-ul a cunoscut în ultimii ani o evoluţie „fulgerătoare”, datorată în primul rând evoluţiei sistemelor de calcul (dar şi a reţelelor de telecomunicaţii). Procesoarele computerelor „au sărit” în numai doisprezece ani de la viteze de lucru de 3.5 Mhz (Intel XT) la 3020 de MHz (Intel Pentium IV), astfel că un P4 este astăzi de aproape 1000 de ori mai rapid şi mai „puternic” decât în anul 1990. Explozia se datorează fondurilor enorme alocate cercetării şi dezvoltării acestui domeniu. Calculatorul este astăzi, absolut necesar în orice activitate ce vizează „progresul” local sau global. Absolut toate procesele industriale, de proiectare, tehnologice, bancare, de transporturi, medicale, de învăţământ, etc., sunt controlate şi conduse cu ajutorul calculatoarelor. Informaţiile de toate felurile sunt „digitalizate” pentru a putea fi prelucrate de computere. Ca atare, a fost nevoie să se descopere şi implementeze tehnologii ultraperformante de transmisiuni şi reţele de comunicaţii capabile să transporte la viteze mari cantităţi mari de informaţie. Astfel, de la banala linie telefonică inventată de Bell şi dezvoltată de Ericsson, s-a ajuns astăzi la reţeaua digitală integrată (ISDN), la reţelele mobile GSM (Global Systems for Mobile) sau DCS (Digital Celular System) de generaţia a treia, capabile să transporte până şi imagini TV. Tot aşa, de la emisia radio descoperită de Marconi s-a ajuns la transmisiile radio prin vastele reţele satelitare care pot tranzita cantităţi enorme de informaţie. Această informaţie este extrem de diversificată, de la emisiuni radio şi TV la poştă electronică, de la telefonie clasică la video-conferinţe, de la date meteo la tranzacţii financiare, de la informaţie destinată pieţei de consum la transmisii militare.Astfel, în Internet există concomitent o foarte mare cantitate de informaţie extrem de diversă.Dacă până la apariţia şi dezvoltarea Net-ului se vorbea de informatică, de ştiinţa calculatoarelor, de telecomunicaţii, de electronică şi de automatizări ca domenii separate de studiu, astăzi diferenţele dintre acestea tind să se anuleze, toate dizolvându-se, încet dar sigur, în colosul informaţional şi comunicaţional amintit, IT&C (Information Technology & Comunication), Tehnologia Informaţiei şi Comunicaţiilor (TIC). Iar Internet-ul a devenit suportul, din toate punctele de vedere al mondializării informaţionale. Practic orice aparat electronic, de la banalul telefon, televizor, computer de bord al maşinii sau chiar frigider, se proiectează deja în occident cu o interfaţă inteligentă care să-l conecteze la Internet. În foarte multe ţări tranzacţiile comerciale şi financiare se realizează prin intermediul reţelei. Nu mai există absolut nici o instituţie care să nu aibă propria adresă de poştă electronică (e-mail) sau propriul site de Internet (loc virtual) şi să nu-şi deruleze măcar un procent al activităţii sale prin această “industrie”. Încet, dar foarte sigur, sprijinit prin legi adecvate ca mai sus amintita Hotarâre de Guvern 1440 din decembrie 2002, Internet-ul îşi face loc în viaţa fiecăruia, de la individ la naţiune şi lume în ansamblu, iar acest lucru se întâmplă pentru că în lumea virtuală a acestuia posibilităţile sunt practic nelimitate. Oricine poate fi utilizator de Internet dar în acelaşi timp şi creator al acestuia, pentru că dezvoltarea sa este nelimitată. Ce se poate face în Internet? Răspunsul este: absolut orice, de la transmisii de date, voce, TV, până la discuţii filosofice sau teologice, de la comunicare personală interumană (e-mail, chat, i-phone) pâna la dezvoltarea şi încheierea de afaceri, de la tranzacţii personale (plăţi electronice şi comerţ electronic) până la tranzacţii la nivel de stat şi internaţionale

(burse şi licitaţii electronice).Utilizatorii lui pot fi, în aceeaşi măsură, oameni de ştiinţă care găsesc aici biblioteci şi bibliografii impresionante şi în absolut toate domeniile, de la ştiinţa pură la artă şi sport, dar în aceeaşi măsură pot fi şi psihopaţi sau maniaci, criminali sau perverşi, care găsesc şi aceştia aici totul, de la cea mai scabroasă pornografie, la posibilitatea unor acte criminale organizate. Fiecare poate adăuga ceva în vasta reţea, de aceea, se poate vorbi de o devenire (în sens pervertit), de "desăvârşire" în ştiinţa de a stăpâni reţeaua. Toate sistemele educaţionale pregătesc tinerii în mod obligatoriu pentru folosirea Internetului, şi dacă mai acum câţiva ani se vorbea de posibilitate în acest sens, azi toată lumea vede în acesta o necesitate, viaţa tinde să nu mai poată fi concepută în absenţa sa. Cele mai bine plătite job-uri (locuri de muncă) sunt cele din tehnologia informaţiei. În lumea occidentală (înţelegând prin aceasta sistemul capitalist al economiei de piaţă şi nu o anumiă poziţie geografică) inginerii de telecomunicaţii, programatorii şi analiştii, dezvoltatorii şi integratorii de soluţii IT "la cheie", web-masterii (adică cei care proiectează, realizează, implementează şi întreţin site-urile în Internet), sunt cei mai căutaţi, apreciaţi şi bine plătiţi profesionişti. Oamenii sunt încurajaţi prin toate mijloacele, mai ales printr-o publicitate acerbă, să-şi procure calculatoare sau sisteme (chiar şi terminale mobile GSM sau DCS) şi să folosească din plin resursele puse la dispoziţie de Internet. E mult mai comod să stai în faţa calculatorului şi să vizitezi toate muzeele mari ale lumii, să citeşti absolut tot ce-ţi trece prin minte, să participi la evenimente culturale, sportive sau mondene, să înveţi în biblioteci celebre sau să-ţi tipăreşti manuale din orice domeniu, să-ţi rezervi locuri la teatru, concert sau chiar la companii aeriene sau de căi ferate, să comanzi mâncare sau să-ţi faci cumpărăturile la un e-store (magazin virtual), să plăteşti facturi restante sau să tranzacţionezi împrumuturi, toate acestea în mod simplu, apăsând taste, în lumea virtuală a Internetului, decât să le faci în lumea reală, cu efort, stres, timp pierdut, etc. Succesul Internetului se bazează în primul rând, pe nevoia intrinsecă a omului de a rezolva totul simplu şi fără efort, pe alterarea până la dispariţie a noţiunii de jertfă şi sacrificiu în sens creştin, şi în fine, pe uriaşul instinct de conservare degenerat în autosuficienţa unui confort fizic cât mai plăcut şi mai continuu.

Desigur, resursele imense disponibile în reţea nu sunt rele în sine. De asemenea, posibilitatea comunicării aproape gratuite între oameni aflaţi la zeci de mii de kilometri distanţă este absolut fantastică. Dar nu reprezintă toate acestea, oare, un mod subtil de a virtualiza, de a superficializa viaţa? Să nu uităm că folosirea Internetului se numeşte navigare, mai exact surfing. Acest termen desemnează un sport nautic inventat în S.U.A., în care tinerii, urcaţi pe "scânduri cu vele" (atunci când se foloseşte energia eoliană) sau pe "scânduri" pur şi simplu (când se foloseşte energia valurilor), navighează încercând să se menţină cât mai mult timp în picioare. Sportul acesta implică un risc destul de mare, o nesiguranţă evidentă (ce siguranţă poate oferi o simplă bucată de lemn în vâltoarea valurilor), dar în acelaşi timp, o satisfacţie enormă, generată de plăcerea de a rezista în picioare mai mult decât alţii (la fel se întâmplă şi în viaţa socială, care a nu mai este o luptă pentru supravieţuire, ci a devenit o luptă pentru a trăi mai confortabil material decât ceilalţi). Şi atunci, adoptarea termenului de "surfing" pentru deplasarea în nesfârşitele pagini www (world wide web, adică dimensiune globală a reţelei) ale Internetului, nu vrea să semnifice tocmai asemănarea izbitoare dintre irosirea timpului pe plaje şi în valuri, şi irosirea timpului în Internet? Cred că e mai mult decât o asemănare, şi anume o asemănare

intenţionată încă de la proiectarea acestei aplicaţii www, realizată în Elveţia la cincisprezece ani de la apariţia Internetului, adică în 1990. Aşa cum Biserica este corabia (sugerată şi de forma fizică de navă) care poate duce omul în siguranţă pe marea vieţii concrete până la finalitatea mântuirii, cyber-modul de viaţă (navigarea ca dependenţă), calculatorul, poate fi "bucata de scândură" care îl prinde pe acesta în surfingul nesfârşit prin marea vieţii virtuale, Internetul, spre finalitatea depersonalizării şi chiar demonizării definitive. Am spus "poate fi", pentru că în multe cazuri nu este. Folosit cu măsură şi luat ca o parte oarecare a vieţii umane, Internetul este deosebit de util. Omul poate beneficia de avantajele acestuia şi fără a deveni dependent de ele, însă acest lucru este astăzi, mai ales în rândul adolescenţilor şi tinerilor din mediul urban, din ce în ce mai greu, şi asta pentru că asemenea unui curent în artă, literatură sau modă, Internet-ul modelează conştiinţele, ceea ce duce la implicaţii în plan moral, atât la nivel individual cât şi la nivel de grup. Încă nu se poate vorbi în mod clar de o etică a reţelei, de o cyber-morală, însă aşa cum se vorbeşte de cyber-spaţiu sau cyber-relaţie, până la o cyber-morală respectată ad-literam de toţi internauţii nu mai este decât un pas" (Nistea 2002).

Modificările de conştiinţă se regăsesc la toate nivelurile acesteia. La nivel individual se întâmplă în primul rând o modificare de atitudine inconştientă, care derivă din faptul că Internet-ul este o lume virtuală în care poţi să păşeşti păstrând anonimatul, ceea ce duce la o "întărire" a personalităţii de sine stătătoare. Indivizi care în mod normal nu ar face în lumea reală anumite gesturi, în cyber-spaţiu le fac în mod repetat. Ce înseamnă cyber? Prefixul care a ajuns să inventeze o nouă lume provine din verbul grecesc "ciber", care înseamnă a conduce, a administra. Ca terminologie Internet, el derivă din cibernetică, ştiinţa conducerii, a controlului informatizat, al sistemelor tehnice sau biotehnice, şi a ajuns să formeze cuvinte cu trimitere directă la utilizatorii de Internet: cyberspaţiu – lumea virtuală a reţelei Internet, cyberprieten – prieten făcut în reţea, fără contact fizic.

Ca "simţ specific" al iubirii în ordinea căderii, pudoarea e cea care în mod normal acţionează în planul conştiinţei, oprind individul de la anumite lucruri, pe care le simte instinctiv ca ruşinoase, imorale. În relaţiile interumane, de multe ori, ruşinea este bariera care opreşte omul de la săvârşirea păcatului. De exemplu, în societate, pe stradă, puţini oameni privesc imagini pornografice, în prezenţa altor oameni, "de ruşinea" acestora. Însă în faţa ecranului, singur cu voluptoasele tentaţii, puţini sunt cei care rezistă ispitei de a face surfing, devorând cu ochii şi mintea aceste imagini sau filme, şi asta pentru că nu îi vede nimeni. Ruşinea se diminuează până la anulare, cyber-pornografia devine obişnuinţă care operează modificări de conştiinţă şi comportamentale, astfel că nu e exclus ca odată operate, aceste modificări să-l facă pe individ să treacă de la lumea virtuală la cea concretă, în manifestarea acestor devieri. În reviste de specialitate, creştinul e invitat la "gustarea plăcerilor interzise, pe web, locul unde păcatul şi simularea abia aşteaptă un nou căutător de plăceri. Tentaţia e atât de mare, că nici cel mai mare nu rezistă." Asemenea invitaţii sunt menite să încurajeze formalismul (exterior şi interior) creştin, pliat pe satisfacerea instinctelor erotice ascunse în fiecare individ. Prin stimularea în acest fel a abdicării de la morală, se urmăreşte încetul cu încetul eliminarea conştiinţei. Ideea de comunitate se alterează, individul angajându-se în comunităţi virtuale, dar practic trăind o acută singurătate fizică, în plan concret.

Izolarea faţă de oameni duce în final, la izolarea şi faţă de morală, individul ajungând să-şi petreacă viaţa într-o lume virtuală care îi oferă un simulacru de viaţă, o amăgire. Sunt destul de multe cazurile (chiar şi în România), în care cupluri unite de o dragoste iniţială puternică (poate nu chiar autentică) s-au destrămat datorită intervenţiei Internetului în viaţa lor. Web-ul e prezentat ca locul magnetismului intersocial, locul care „fascinează" şi îți dă puterea de care ai nevoie. Libertinajul în limbaj şi în atitudine e posibil tocmai datorită acestei lipse de responsabilitate. Nu dai socoteală nimănui pentru cuvintele şi gesturile tale, deci cu atât mai puţin pentru ceea ce este sau devine cealaltă persoană, care de multe ori, e necunoscută total (chiar şi la nivelul numelui). De asemenea o cyber-relaţie nu implică prezenţe fizice concrete în anumite locuri şi momente de timp, ci doar „lâncezeală" confortabilă în faţa calculatorului.

Această lipsă de responsabilitate şi de orice activism în plan concret, coroborată cu modul artificial, sintetic, de hrănire ieftină şi rapidă practicat pe scară largă în occident datorită atât lipsei de timp, dar mai ales existenţei supraproducţiei de hrană artificială, poate conduce în viitor chiar la mutaţii de ordin biologic, concretizate în indivizi supraponderali şi apatici, fără nici o vlagă fizică sau psihică, storşi de orice energie şi cu organisme debile, în care minţile obosite de surfing sau de o muncă statică, de ore întregi în faţa calculatorului, ne se vor mai dezvolta în nici o direcţie cu excepţia culturii informatice sub toate aspectele acesteia (lucru care se întâmplă deja cu prea mulţi adolescenţi), fiind practic lipsite de exerciţiul gândirii concrete, şi nu vor mai avea nici o legătură cu sufletele, căzute şi acestea în letargia pierderii identităţii umane şi înlocuirii acesteia cu non-identitatea informaţională, în care omul devine informat, fără a mai fi format din nici un punct de vedere, deci cu atât mai puţin duhovniceşte. Poţi cumpăra azi orice prin Internet, cu condiţia să ai cont în valută la o bancă ce foloseşte unul din sistemele electronice de plăţi. Rapiditatea, flexibilitatea şi disponibilitatea ridicată a magazinelor virtuale (deschise non-stop), pliată pe lipsa de timp şi dorinţa de comoditate a omului eficient, contemporan, a făcut ca astăzi, e-commerce-ul şi e-bussines-ul, tranzacţiile în lumea virtuală, să tindă de la posibilitate la necesitate. Răspândirea şi utilizarea crescută a e-bussines-ului (afacerilor derulate electronic) a dus la crearea şi dezvoltarea continuă a unei comunităţi globale de oameni de afaceri care îl utilizează. Comunităţile internaţionale diferenţiate pe natura serviciilor şi produselor oferite, vor înlocui treptat comerţul tradiţional. Se estimează că până în anul 2015 vor exista în lume peste o sută de mii de site-uri comerciale" (Cristian, 1999). Se integrează astfel, în acest m-commerce (comerţ mobil) serviciile financiare, telecomunicaţiile, informaţiile publice sau private şi serviciile web. Practic, se tinde către o uriaşă reţea unică, mondială, prin care să se deruleze toată activitatea omenirii, şi care să garanteze libertatea şi securitatea tuturor acţiunilor individuale, cu condiţia ca indivizii să posede coduri şi parole individuale de acces cu care să poată fi identificaţi.

Dar, se pune problema: cât de reală este libertatea de mişcare într-o reţea bazată pe controlul strict al transferurilor? Şi nu cumva, avalanşa de avantaje ale tehnologiilor digitale integrate pe Internet reprezintă un drum ascuns, către anularea libertăţii sub toate aspectele?

II. Viaţa morală în contextul globalizării

De-a lungul timpului omul a trecut de la o conştiinţă pur morală, încercând astăzi să re-valorizeze morala, însă pe criterii de evaluare exterioare, ca un fapt de viaţă oarecare. Lumea globală tinde să modeleze şi să imprime o conştiinţă religioasă a unor oameni fără inimă, care gândesc fără nici o cenzură autentică de conştiinţă şi fără să mai simtă cu inima, având capacitatea de a teoretiza „echidistant" absolut orice aberaţie şi stupizenie, dacă îşi văd textele tipărite sau mediatizate audio-video, dacă li se face publicitate şi dacă ideologia la modă le gâdilă cât de cât orgoliile mărunte" (Dăianu art. cit.).

Conştiinţa morală antecedentă şi concomitentă tinde să devină doar consecventă, şi aceasta diluată până la anulare. Remuşcările sunt considerate sentimente învechite, omul e „bombardat" zilnic prin toată mass-media cu ideea că nu trebuie să existe remuşcări, că acestea aparţin personalităţilor slabe, că el, omul trebuie să fie tare, să facă tot ce-i trece prin minte, să trăiască „clipa", e învăţat că trăirea „din plin" a vieţii în sensul de satisfacere a tuturor dorinţelor e perfect justificabilă şi dezirabilă. Astfel, dispariţia conştiinţei morale, sau, în cel mai bun caz, minimalizarea rolului evaluator al acesteia, conduce omul la realitatea existenţei doar în planul conştiinţei psihologice, la realitatea trăirii eu-lui personal orientat spre imperativele biologicului sau cel mult ale raţionalului pur. De la criteriul unic al raportării la Hristos s-a ajuns la identificarea binelui cu tot felul de valori şi, în final, la situaţia actuală a raportării conştiinţei la un bine înţeles ca şi confort maxim al individului, ca satisfacere continuă şi imediată a tuturor dorinţelor, în primul rând biologice şi apoi materiale, majoritatea dintre acestea inventate de lumea occidentală şi declarate standarde de viaţă. Influenţele media au aici un rol formativ ridicat, omul se adaptează şi se conformează la ceea ce i se transmite, se lasă format de publicitate, de imperative socio-culturale, ca şi de orgolii de tot felul. Orice teorie sociologică, psihologică sau de altă natură, care îmbracă justificativ o plăcere sau o împlinire biologică sau materială este imediat mediatizată insistent pe toate căile posibile, până ajunge să fie acceptată şi considerată ca normală. Funcţia creatoare a conştiinţei îşi modifică şi ea scopul. Oamenii nu-şi mai realizează vocaţia înmulţind fiecare talanţii primiţi de la Dumnezeu, sau şi-o vor realiza deformat, punîndu-se exclusiv în slujba lor, spre împlinirea vieţii ca scop în sine, sub imperiul confortului cu orice preţ. Omul nu se autocenzurează ci, mai curând, se autojustifică, pe baza criteriilor impuse de societate prin mass-media, dar şi prin condiţionările de toate felurile, evitând nu numai autocenzura raportată la Hristos, dar şi orice fel de autocenzură morală. În fine, funcţia unificatoare se realizează şi aceasta în mod cu totul răsturnat, omul globalizat refuzând solidaritatea cu celelalte persoane din cadrul cercurilor de existenţă tradiţionale: familie, etnie, naţiune.

Globalizarea înseamnă adaptarea nevoilor unei comunităţi, a unei ţări, la cerinţele lumii. Acest lucru are repercusiuni în plan social şi socio-profesional. Economiile tradiţionale (ca cea a României) sunt intenţionat conduse spre faliment, industriile şi agricultura dezorganizate şi „privatizate", ceea ce înseamnă că blocuri întregi de oameni sunt la limita şi sub limita sărăciei, categorii întregi de profesii sunt pe cale de dispariţie. Pentru a-şi vinde marfa, a avea asigurate pieţe de desfacere, firmele transnaţionale occidentale au condus lucrurile spre transformarea ţărilor fără putere financiară în importatoare de produse, dar nu orice fel de produse, ci doar cele ale categoriei kitch. Prin campanii violente ale grupărilor minoritare aşa-zis ecologiste se tinde către interzicerea

fabricării de produse din resurse naturale şi spre obligativitatea folosirii înlocuitorilor artificiali în toate, hrană, îmbrăcăminte, etc.

Copiii sunt învăţaţi că trebuie să reuşească în viaţă cu orice preţ (reuşita fiind echivalată cu profitul material şi confortul maxim), ca atare, ei sunt încurajaţi să îmbrăţişeze meserii căutate şi bine plătite: computere, telecomunicaţii, economie şi marketing etc. şi, în mod obligatoriu, limba engleză, a cărei cunoaştere a devenit paşaportul şi garanţia „reuşitei în viaţă" la modul „sans-frontieres", paşii următori fiind căutarea job-urilor la firme multinaţionale şi în final, emigrarea spre ţările declarate de O.N.U. ca „standarde" mondiale, datorită nivelului de trai ridicat. Astfel, ei devin robii concepţiilor materialist-individualiste, conform cărora, realizarea profesională, avansarea pe scara socială şi câştigul nelimitat sunt scopuri primare, abia când acestea sunt realizate se poate pune şi problema căsătoriei şi eventualitatea naşterii de copii.

Mai mult, omul economic este obligatoriu şi omul digital, având cunoştinţe de computere, Internet, tehnică în general şi limba engleză în special, pentru a se adapta definitiv statului mondial realizat pe aceste infrastructuri. Munca până la epuizare (programul occidental de muncă adoptat din ce în ce mai mult de firmele româneşti revendică întrega zi, cu pauzele corespunzătoare doar alimentării organismului) trebuie stimulată cumva, şi acest lucru se face, pe lângă salariile mult peste medie prin distracţiile de „socializare" din weekend-uri sau sărbători laice ca şi prin cele din viaţa de noapte petrecută în baruri şi discoteci, unde consumul de alcool vine să compenseze senzaţia de oboseală şi indispoziţie. Formalismul moral al Drepturilor Omului este evident, pentru că un om bolnav şi înfometat nu are practic ce face nici cu libertatea presei, nici cu cea de exprimare, un şomer nu are ce face cu dreptul la libera asociere, şi un analfabet nu are ce face cu dreptul de a beneficia de toate oportunităţile. Drepturile comunitare impuse sunt doar de ordin politic şi juridic, se reflectă în plan moral ca o eliberare a animalului din om, lacom să-şi consume toate drepturile şi libertăţile promise, făcându-se pe sine sclav al banilor, lăcomiei, consumului şi simţurilor sale. Dreptul individului, al cetăţeanului, se transformă în dreptul individualistului, alienat prin ruperea de grupul în care s-a format, etnic, social sau profesional"

La nivelul etniei se introduce încet o mentalitate a ridiculizării tradiţiilor. Identitatea etnică se traduce în domeniul religiei, culturii şi istoriei, neseparate între ele. Tradiţiile etnice devin în abordarea „bunului simţ" raţional al lumii globale multiculturale doar folclor, obiect de studiu al ştiinţei etnografice sau al diverselor studii comparate, temă de speculaţie filosofică sau marfă şi spectacol, degradându-se sub formă de obiecte artizanale, turism folcloric sau spectacole folclorice destinate consumului unei diaspore care vede în ele o garanţie (legându-se cu disperare de aceasta) a consensului ei etno-istoric". În contextul globalizării, etnia cu specificul ei trebuie să dispară, conştiinţa apartenenţei la neam să se dilueze până la anulare, astfel încât să apară conştiinţa apartenenţei la un alt grup, de o altă factură. Şi pentru că omul aparţine ontologic unei comunităţi, s-au creat artificial comunităţile socio-profesionale actuale (după modelul breslelor medievale europene), în care informaticienii, specialiştii în IT, inginerii de diverse domenii, economiştii, medicii, etc., se regăsesc la nivel mondial ca având aceleaşi preocupări, probleme de viaţă şi necesităţi, putând foarte simplu să formeze o comunitate indiferent de provenienţa etnică. Atunci când temelia e surpată, naţiunea se clatină şi ea.

Creştinismul care a valorizat întreaga existenţă istorică a naţiunii române, este astăzi ameninţat de secte, de incultură, de economism şi ultraeficienţă, de ecumenism şi sincretism, într-un cuvânt de tot ceea ce înseamnă globalizare. Astfel, în planul conştiinţei globalizarea aduce mutaţii importante, alterând sau anulând toate funcţiile acesteia. Rezultatul este o îmbolnăvire a conştiinţelor, de la dedublare şi până la demonizare. Globalizarea vine să ofere punctul de sprijin, prin transformarea identităţii într-o apartenenţă identitară la o categorie sau grup, la o conştiinţă colectivă în spatele căreia omul se ascunde debusolat. Noile identităţi profesionale, tehno-culturale sau chiar electronice (în care omul e un cod numeric într-o reţea), vin să înlocuiască atât identitatea religios-culturală a omului tradiţional, cât şi pe cea naţional-politică a omului modern.

Astfel, au apărut libertăţile secolului luminilor, ale momentului 1848 şi ulterioare, libertăţi sociale, politice şi naţionale, fiecare având rolul său în istorie. După aceasta au apărut Charta ONU şi drepturile omului, ca libertăţi individuale manifestate la nivel mondial, „garanţii" ale civilizaţiei, la care trebuie să adere naţiunile. Sub masca binevoitoare a eliberării de sub totalitarismele de toate felurile, lumea globală vine să ofere false libertăţi: libera circulaţie în UE, libera opţiune exprimată nestingherit, libertatea de stabilire în orice ţară, libertatea de a beneficia de toate oportunităţile facilei ere digitale – toate fiind condiţionate de necesitatea de a avea bani pentru călătorii şi emigrare, educaţie, pentru a te exprima, conturi şi coduri de acces pentru lumea digitalizată. Şi în plan moral asistăm la anularea în mod ascuns a libertăţilor, prin programele de control al naşterilor, care atentează la libertatea familiilor de a procrea, ca şi la libertatea de a întemeia o familie creştină datorită politicilor privind resursele umane ale firmelor occidentale, conduse strict după criteriul eficienţei economice, conform cărora obligaţiile familiale sunt o frână în calea canalizării întregii energii creatoare a salariatului la progresul şi profitul firmei. Astfel, angajările se fac pe criterii discriminatorii obligând potenţialii candidaţi la constrângeri în plan familial, pentru a obţine sau păstra un loc de muncă, responsabilitatea fiind transferată din planul vieţii morale în cel al vieţii economice. Neasumându-şi responsabilitatea unei familii, a unei relaţii normale de familie omul e obligat să-şi asume responsabilităţi de ordin tehnoeconomic, financiar, faţă de firma unde lucrează, faţă de societatea redusă la coordonata eficienţei economice. Nevoia de relaţie se transformă într-una sau mai multe relaţii superficiale cultivate la nivel sexual sau cel mult intelectual, latura afectivă ignorându-se voit. De aici şi până la lipsa de responsabilitate la care conduce o relaţie impersonală pe Internet este doar un pas, viaţa ca persoană şi comuniune, denaturată în concepţiile globaliste în viaţă ca individ şi grup social sau profesional, se virtualizează depersonalizant, omul global devenind o existenţă neutră, docilă şi supusă sistemului de control, o simplă unealtă în timpul programului de lucru, iar în restul timpului un cod numeric în comunicare cu alte coduri numerice. Legată de responsabilitate, şi datoria îşi pierde sensul autentic.

Neînţelegerea datoriei de a întoarce Dăruitorului darurile şi în primul rând viaţa, provine din neacceptarea sensului teonom al existenţei. Însă de aici şi până la respingerea oricărei datorii morale este un drum lung, dar făcut repede în lumea globală. Formalismul moral al acesteia a denaturat şi sensul datoriei morale faţă de familie sau faţă de om în general, înlocuindu-l cu sensul datoriei formale faţă de societate, faţă de întregul sistem, datoria devenind obligaţie şi fiind îndeplinită ca atare, juridic şi de cele mai multe ori neutru, fără implicaţii la nivelul simţirii, al sentimentului. Omul global va fi o sumă de

drepturi şi obligaţii pe care le va exercita şi îndeplini echidistant, neutru, sau cel mult trăind sub imperiul obsesiei permanente de a nu fi tras la răspundere pentru nimic, de a nu i se putea imputa nimic, de a nu fi responsabil pentru nimic. Acest om va vrea să beneficieze de toate drepturile sale, fără să dea prea mult în schimb, începând cu planul material al existenţei şi până la cel afectiv şi religios-moral, devenind practic o individualitate la limita umanului.

III. Internet, între utilitate, necesitate şi dependenţă.

Nimeni nu poate contesta utilitatea Internetului. Ca sursă de documentare foarte bine organizată şi foarte cuprinzătoare, el e folosit de majoritatea oamenilor de ştiinţă, a cercetătorilor, studenţilor şi chiar elevilor. Ca loc de întâlnire şi discuţii ştiinţifice, problematizări şi găsiri de soluţii în toate domeniile, e folosit, de asemenea, cu succes şi aproape fără costuri. Dacă s-ar limita la aceste tipuri de utilizări, oamenii ar avea în Internet un aliat de nădejde în rezolvarea tuturor dificultăţilor de ordin practic sau de comunicare. Poşta electronică şi serviciile de voce şi date prin reţea fac posibilă comunicarea la preţuri extrem de mici în toate colţurile lumii.

Însă rămânerea în limitele utilităţii e o problemă ce priveşte persoana, atât ca individ cât şi ca societate. Libertatea de a folosi sau nu Internetul e o chestiune personală în primul rând, însă în cazul în care locul de muncă este cu activitate în internet, chestiunea nu mai ţine de libertate, ci trece în domeniul necesităţii. La început, plăţile prin acesta erau comode, dar nu obligatorii. Astăzi foarte multe firme obligă partenerii de afaceri să posede conturi electronice şi să negocieze afacerile prin site-urile de e-bussines. De la cardurile electronice folosite pe scară largă în lume, se trece treptat la moneda electronică, a cărei existenţă e o certitudine şi se bazează pe criptografierea prin cheie publică şi pe semnăturile digitale, ca şi moduri de securizare" (Herescu 2001). În această perspectivă spre care ne îndreptăm prin toate aceste servicii globale (GSM, GPS, Internet, etc.) orice persoană va fi controlabilă în orice moment, ea devenind din existenţă personală, existenţă digitală, pur obiectuală, un cod numeric identificabil şi controlabil şi care e obligată să se mişte într-o lume digitală, după nişte reguli impuse. Asistăm astfel la anularea libertăţii de manifestare a fiinţei umane. De la utilitate, trecând prin necesitate, Internetul devine dependenţă, într-un mod care exclude orice posibilitate de alegere. Mai există, însă, şi un alt aspect al drumului utilitate – necesitate – dependenţă, care vizează liberul arbitru şi care e deja realizat, de foarte multe persoane, în special tineri "internauţi".

Aceştia, în marea lor majoritate, au plecat de la utilitatea găsirii de bibliografii, documentaţii, etc., dar au ajuns la necesitatea unor cyber-relaţii sau la necesitatea "pătimaşă" a prezenţei în cyber-spaţiu, şi de aici la dependenţa de Internet ca mutaţie umană. Internetul vine să rezolve anumite nevoi umane: nevoia de realizare şi împlinire combinată cu respectul de sine, nevoia de apartenenţă (rezolvată prin apartenenţa virtuală la diferite comunităţi pe Net, nevoia de actualizare a eu-lui, de transcendere a sinelui şi de realizare a "adevăratei identităţi" (ceea ce s-ar traduce prin anularea identităţii umane şi dobândirea unei false identităţi în lumea virtuală), şi în fine, anumite "nevoi – rezultantă", care se manifestă sub forma nedefinită a unor complexităţi de ordin psihologic sau chiar psiho-somatic, moral sau metafizic". Modul de rezolvare a acestor nevoi este însă unul fals, care constă, în esenţă, în falsificarea relaţiilor interumane autentice, a comuniunii, în forma cyber-relaţiilor de toate felurile. Şi aşa cum o relaţie in-terumană autentică şi reală crează

o anumită dependenţă (normală până la un punct), tot aşa şi cyber-relaţia crează dependenţă, astfel că, la un moment dat, timpul petrecut în faţa calculatorului legat la Internet va deţine un procent majoritar în viaţa individului.

Comoditatea unei cyber-relaţii, care induce superficialitatea ca o caracteristică a relaţiei în general, modificând astfel caracterul uman, va fi cea care va genera în final dependenţa. Omul e înclinat spre confort (comoditate), mai mult, toată mass-media induce cu violenţă această idee a supremaţiei confortului, declarându-l indicator de viaţă, astfel că o cyber-relaţie va deveni din distractivă (la început), necesară şi în final obligatorie, apropiindu-se de statutul de "a doua fire". Adaptarea la lumea virtuală va include mutilări ale gramaticii, lexicului, (prin folosirea de simboluri cyber şi în vorbirea din viaţa reală), întărirea identităţii false (virtuale), închiderea în sine şi deschiderea doar către lumea cyber care tinde să se substituie existenţei reale, toate acestea evoluând de la o fază a dependenţei spirituale, prin cea psihică (deja patologică), şi până la cea severă (ce include şi biologicul)"(Nistea 2002). Această dependenţă poate fi evitată prin folosirea cu măsură a Internetului, iar această măsură şi-o cunoaşte fiecare în parte. Orice cyber-relaţie poate fi benefică sau malefică, iar acest lucru depinde de cei care o angajează, fiind o problemă de conştiinţă morală. Ea poate fi benefică atunci când se transpune şi în planul existenţei concrete, când partenerii care au angajat-o tind să o mute în plan real, bazându-se pe sinceritate şi asumându-şi cu responsabilitate toate aspectele ei. Practic, folosirea Internetului în general, atât ca sursă de documentare, cât şi ca loc de întâlnire sau mediu de comunicare, ţine tot de conştiinţa personală. „[...] iar când munca e complexă şi mintea trebuie să fie absorbită puţin, dar inima nu. [...] nu vă dăruiţi inima treburilor, mâinile şi mintea, dar când inima e la Hristos atunci şi treburile se sfinţesc, există o continuă odihnă sufletească lăuntrică... Atunci când inima este dăruită lui Dumnezeu, cugetarea va fi şi ea la Dumnezeu, iar mintea la treabă" (Drăgănescu 2001).

În acest mod, Internetul rămîne la nivel de unealtă utilă care poate uşura munca, munca intelectuală, se pot face plăţi, comerţ, afaceri, se pot cerceta şi consulta biblioteci, documentaţii, se pot purta discuţii pe orice teme, se poate comunica de oriunde şi oriunde, se pot exploata la maxim posibilităţile acestuia. Rămânând la nivelul utilităţii, sau chiar la cel al unei necesităţide ordin exterior, acesta nu va afecta libertatea personală, nu va opera modificări în conştiinţa umană şi nu va lăsa urme la nivel moral. Este absolut necesar să abordăm problema astfel, pentru că Internet-ul nu mai e demult doar o joacă, o opţiune printre altele. El devine pe zi ce trece o prezenţă constantă în viaţa umană. În consecinţă, datorită faptului că nimic din ceea ce este omenesc nu trebuie să fie lipsit de interes este nu numai moral dar şi obligatoriu ca problematica vastă legată de Internet şi de implicaţiile acestuia în viaţa umană, asimilată şi transformată spre slujirea omului. E absolut necesar ca scoala să aibă o prezenţă vizibilă şi activă pe internet şi să participe la dialogul public despre dezvoltarea criteriilor etice şi morale aplicabile în acest domeniu, criterii ce se pot găsi numai în valorile umane" (Aghiorâtul 2000).

"Lumea Internetului, ca toate celelalte *lumi* sau *medii* are nevoie de creștinism. Dar această prezență nu trebuie să fie una haotică, ci îndrumată de principii pastorale creștine și adaptate, care să dea o anumită coerență și concertare misiunii creștine. Pastorația pe Internet are nevoie de o viziune antropologică tradițională dar inculturată, întrupată în

mediu specific și de o teologie pastorală adaptată Internetului prin faptul că ține seama de specificitățile prezenței și relaționării în lumea Internetului.

Structurarea coerentă a pastorației pe Internet trebuie să treacă prin încurajarea unor studii creștine despre psihologia prezenței și relaționării pe Internet și despre implicațiile concrete asupra utilizatorilor ale invovațiilor tehnologice în acest mediu. Aceste studii ar trebui să conducă și la crearea unui set de ghiduri cu explicații și recomandări pentru cei care fac misiune pe Internet, pentru părinți, pentru copii și pentru tot creștinul." (Nistea 2010).

Bibliografie

Aghiorâtul, Cuviosul Paisie; *Cu dragoste şi durere pentru omul contemporan;* Chilia „Buneivestiri" Schitul Lacu, Sfântul Munte Athos, 2000, p. 174 – 175.

Drăgănescu, Mihai; *Societatea informaţională şi a cunoaşterii. Vectorii societăţii cunoaşterii,* la adresa de Internet http://www.racai.ro/dragam, 2001, p. 56, 57.

Herescu, M. Mădălin Vlad; *E-business, evoluţie şi tendinţe;* în: PC World, 2001, nr.9, p.72.

Laura Cristian; *Savant şi sacerdot;* în: Planeta Internet, 1999, nr. 27, p. 55.

Nistea, pr. Iulian; *Internet şi cyber-relaţie,* la adresa de Internet www.nistea.com, 2002;

Idem, *Internetul: tendinţe şi pastoraţie;* în: Studii teologice, 2010, nr. 4.

DESPRE AGRESIVITATEA MICULUI ECRAN

ON THE AGGRESSIVENESS OF THE SMALL SCREEN

Mariana MANTU[1]

Abstract

Since its appearance, television has had an immense success and shortly after became one of the most developed communication channels with impact on all social and economic groups. While the cinema halls were emptying and the big screen entered in an obscure zone, the television won another important *victory*: that against the written letter of the newspapers. Nevertheless and in spite of such a spectacular route, television has lately lost ground: the retraction of the small screen from people's lives has its explanation in the appearance of other types of screens and technologies that offer new and challenging communicational experiences. The huge success of social networks, the internet and computer games come to confirm this phenomenon.

The quality of the television programs, with all the exaggerated and violent paradigms they include, has a negative impact on people's behavior. Excessive exposure to such programs may generate aggressive attitudes, loss of inhibition, and, in the long run, a change in behavior and in the way people approach problems of different life circumstances. Nevertheless, there are other factors, such as poverty, discrimination of any kind, the educational environment and family relationships that should be taken into account in the assessment of aggressive human behavior.

Key words: television, aggresiveness, behavior.

În 1895, fraţii Lumiere îşi lansau primele imagini în mişcare pe care publicul din salonul Indian al restaurantutlui „Grand Cafe" din Paris le-au privit cu uimire şi încântare. Iluzia optică a perceperii continue a mişcării avea să fie primul pas al drumului către apariţia filmul şi a marelui ecran. Revoluţionarele începuturi au reprezentat încercarea (imposibil de imaginat înainte vreme) de a copia viaţa în mişcare, de a oferi unui public aflat într-o sală special amenajată pentru acest act, detaliile cotidianului aşa cum erau ele în realitate. De la simplele imagini care arătau, de exemplu, ieşirea unor muncitori dintr-o

---

[1]Associate Professor, Ph. D., „Gh. Asachi" Technical University, Iaşi.
mantu_mariana@yahoo.com

fabrică sau intrarea unui tren în gară şi până la filmele super-tehnologizate ale zilelor noastre nu a trecut chiar foarte mult timp.

Despre film, în accepţiunea de astăzi (adică, o poveste structurată pe baza unei idei dinainte gândite – ulterior, acesta se va numi scenariu) se poate vorbi, odată cu apariţia filmului mut, o perioadă remarcabilă în istoria cinematografului, care însă nu avea să dureze mult, pentru că apariţia coloanei sonore a marcat o nouă şi foarte productivă eră. Evoluţia cinematografului a fost rapidă, dacă este să considerăm numai faptul că, în jurul anului 1910 existau deja câteva mii de săli de cinema în Europa şi America.

De la această revoluţionară invenţie şi până la apariţia următorului ecran, de această dată mai mic, nu a fost decât un pas. Noua invenţie a însemnat pătrunderea întregii lumi în casele oamenilor şi, spre deosebire de film, o soluţie mai confortabilă, comodă şi, într-un final, accesibilă tuturor. Televiziunea a adus însă, o dată cu ea, izolarea individului care a preferat această variantă, în locul emoţiei colective a sălii de cinema. Deşi la ora actuală sala de cinema se află într-un impas vizibil, nici micul ecran nu deţine supremaţia, el fiind înlocuit de alte ecrane şi mai accesibile şi mai uşor de accesat. Aceste ultime cuceriri ale tehnologiei au oferit (şi continuă să o facă) noi şi din ce în ce mai provocatoare experienţe comunicaţional-informative, la care se adaugă vasta pardigmă a entertain-mentului.

Prima imagine alb-negru şi fără sonor a televiziunii este datată 30 aprilie 1939, cu ocazia inaugurării *Expoziţiei Mondiale* de la New-York. Micul ecran le oferea oamenilor mai mult decât o povestea dintr-un film: le oferea informația, distracția şi îi educa. Ca şi cinematograful, televiziunea a avut o evoluţie spectaculoasă, în paşi rapizi. De la primul semnal TV prin care englezul Baiard a reuşit transmiterea unei imagini la o distanţă de 705 kilometri şi până la sofisticatele tehnologii actuale, această invenţie remarcabilă a umplut viaţa şi timpul oamenilor, creând uneori, chiar o adicţie ale cărei influenţe, nu tocmai favorabile asupra individului, au început să se facă simţite.

În 1856, Giovanni Casell concepe pantelegraful, un dispozitiv care a reuşit să transmită desene sau imagini pe distanţe scurte. Peste cincizeci de ani, se va stabili, prin intermediul fototelegrafiei, prima legătură Berlin-Paris. În 1911 este inventat belinograful (după numele inginerului francez Eugene Belin), iar în 1927 este perfecţionat iconoscopul (Vladimir Zworykin), un nou dispozitiv care a contribuit la o mai bună calitate a tuburilor catodice ale receptoarelor. În 1936 se inaugura BBC, un post oficial care emitea douăsprezece ore pe săptămână.

Cu excepţia unei perioade de întrerupere din timpul celui de-al doilea război mondial, televiziunea şi-a continuat drumul ascendent, cu un moment de apogeu înregistrat între anii 1948-1949. Astfel, în Statele Unite, de pildă, existau în 1947 doar câteva mii de televizoare, pentru ca în anii `90 să existe în lume peste un milliard de aparate TV.

În timp ce radioul a început treptat să se retragă din viaţa oamenilor, televiziunea s-a îndreptat cu paşi repezi spre perioada ei de glorie, concretizată prin introducerea unor programe din ce în ce mai atractive, a transmisiunilor live, şi, nu în ultimul rând, prin ancorarea în momentele socio-politice cheie ale societăţii, cum ar fi, de exemplu campaniile electorale. Cu acest imens succes, televiziunea a devenit, într-un timp record, unul dintre cele mai dezvoltate şi mai la îndemână canale de comunicaţie, cu un imens impact asupra tuturor grupurilor socio-economice. În timp ce sălile cinematografelor începeau să-şi piardă

spectatorii, marele ecran intrând într-un con de umbră, televiziunea a mai câştigat şi o altă *bătălie* şi anume aceea cu litera tipărită a ziarului, pentru că oamenii preferau să petreacă în faţa micului ecran un număr din ce în ce mai mare de ore din *loisir*-ul zilnic.

Efectul de bumerang pe care însă televiziunea l-a resimţit nu după mult timp s-a concretizat într-un fenomen care a devenit din ce în ce mai evident: izolarea socială a omului căruia îi era oferită, în esenţă, o falsă percepţie asupra relaţiilor sale în raport cu ceilalţi şi cu societatea, deoarece, chiar dacă se afla în contact permanent cu întreaga lume, individul rămânea izolat şi singur. În acelaşi timp s-a creat şi un nou tip de cultură, cultura media, născută din supremaţia imaginii asupra cuvântului, ceea ce a dus şi la schimbări vizibile în profilul omului modern care se va raporta din ce în ce mai mult la tehnologie şi facilităţile comunicaţionale oferite de aceasta. Astfel „*mutaţiile dramatice din societatea contemporană, cum ar fi scăderea foarte rapidă a interesului pentru cultura cărţii, au fost puse deseori exclusiv pe seama culturii media şi în mod special a fost blamată televiziunea*” (Paşcan, p. 235).

În anii din urmă însă, televiziuneaa început să piardă teren: retracţia micului ecran din viaţa oamenilor îşi are explicaţia în apariţia altor tipuri de ecrane care oferă experienţe comunicaţionale noi şi provocatoare. Succesul imens al reţelelor de socializare, al internetului, al jocurilor pe calculator vin să confirme acest fenomen, astfel că numărul orelor petrecute în faţa televizorului a scăzut simţitor.

Cu toate acestea, televizorul a rămas o prezenţă a vieţii cotidiene, o modalitate de a fi în contact cu societatea, cu realitatea din jur care însă, nu de puţine ori, ajunge în casele oamenilor în forme voit exagerate și agresive. Paradigma acestora este extinsă: violenţa, macabrul, sentimentalitatea ieftină, crima, scenele de război, reportajul de senzaţie, cu alte cuvinte toate acele forme ale cotidianului care fac audienţă bună. O expunere excesivă la un asemenea tip de programe poate genera atitudini agresive ale oamenilor, pierderea inhibiţiei în modalitatea de a reacţiona la factorii exteriori şi, pe termen lung, chiar o modificare a comportamentului în acest sens. Subiectul violenţei televizate a fost şi rămâne unul de maxim interes, cu luări de poziţie apărate cu fermitate, cu dezbateri aprinse şi argumentări pe măsură.

Desigur, violenţa a existat din totdeauna şi continuă să existe: în natură, în istorie, în formele artei, şi, nu în ultimul rând, în realitatea unei societăţi aflate, nu de puţine ori în derapaj şi la limita către anormal şi tendinţele distructive. Până la un punct ea este necesară şi uneori chiar justificată. O astfel de societate, nu de puţine ori conflictuală în esenţa ei, a şi generat *sindromul lumii ostile* (*the mean world syndrome*, ca parte a *teoriei cultivării* cu referire la efectele pe termen lung ale televiziunii asupra individului), un fenomen care face referire la lipsa de încredere a oamenilor în ceea ce priveşte propria lor siguranţa în spaţiul public (şi nu numai). În mod paradoxal, însă, s-a atras atenţia asupra relaţiei de inversă proporţionalitate între reacţia la violenţă şi teama generată de posibilele pericole ale lumii din jurul nostru. Astfel, sensibilitatea la durerea şi suferinţa aproapelui, devine din ce în ce mai opacă, pe măsură ce *sindromul lumii ostile* devine din ce în ce mai evident. Cu alte cuvinte, capacitatea omului de a empatiza cu suferinţa umană este evident diminuată, dar nu conduce (cum s-ar putea crede) la o creştere a capacităţii de auto-apărare în cazul agresivităţii reale, a actelor de violenţă. Cei care petrec multe ore în faţa televizorului şi au predilecţie către programele agresive “*supraestimează şansele de a se confrunta cu*

violenţa, cred că tot ceea ce se află în imediaţa apropiere este nesigur, afirmă că teama de orice agresivitate este o problemă personală foarte gravă şi presupun că infracţiunile sunt în creştere, indiferent de particularităţile fiecărui caz în parte" (Gerbner, *trad. n.*).

Ceea ce se vede astăzi în documentare, reality-show-*uri*, filme, transmisiuni în direct se îndreaptă, nu de puţine ori, aproape spre o exclusivitate a agresivităţii, pentru că "*prin reproducerea infinită a imaginilor şocante, fie ele legate de sex sau violenţă, (...), media transformă ştirile în divertisment şi divertismentul în viaţă.*" (Kubey, *Media...* trad.n. 5). Un număr semnificativ de experimente şi statistici au concluzionat cu privire la efectele negative ale agresivităţii ecranului, astfel că *„s-a afirmat şi s-a dovedit de către cercetătorii autorizaţi în domeniu (...) că violenţa televiziunii influenţează comportamentul prin modelarea convingerilor oamenilor*" (Pruteanu).

În ciuda restricţiilor impuse, a tuturor măsurilor luate pentru limitarea audienţei sau încadrarea programelor pe grupe de vârstă, fenomenul agresivităţii micului ecran nu a putut fi stopat, problema punându-se nu numai în termeni cantitativi, cât şi „calitativi", adică luând în consideraţie modalităţile concrete prin care violenţa apare pe micul ecran. Putem vorbi de două tipuri de imagini agresive pe care privitorul le poate accesa: este vorba de violenţa şi agresivitatea realităţii ca atare (imagini ale războaielor, crimelor, cataclismelor naturale, accidentelor, abuzurilor de orice natură) şi de imagini care aparţin ficţiunii (filmul, care uneori, din perspectiva de mai sus, se află la graniţa cu cine-verite-ul, cu documentarul).

Mai mult decât atât, un semnal de alarmă serios a venit şi din direcţia influenţei imaginilor agresive asupra copiilor și adolescenților care sunt mai predispuși să imite un comportament violent, în principal pentru că nu posedă o capacitate bine definită de a distinge între realitate și ficțiune și au o tendință accentuată de a copia ceea ce văd. Prin urmare, la nivel comportamental, ei devin mai puțin cooperanți, mai puțin răbdători și mai neiertători în rezolvarea conflictelor și a problemelor din viața lor. Statistic, un copil se naşte astăzi într-o casă în care televizorul funcţionează, în medie, mai mult de şapte ore pe zi. O primă consecinţă se face simţită în modelul educaţional pe care îl oferă societatea. Astfel, "*pentru prima data în istoria omenirii, majoritatea poveştilor despre oameni, viaţă şi valori nu sunt spuse de către părinţi, şcoală, biserică sau de către o comunitate care are ceva de spus, ci de către un grup de conglomerate îndepărtate care au ceva de vândut.*" (Gerbner, trad.n.) iar "*rolurile în spiritul cărora sunt crescuţi copii astăzi nu sunt create în casă, artizanal sau inspirate de comunitate. Ele sunt produse ale unui sistem complex, integrat şi globalizat de fabricaţie şi marketing. Violenţa în televiziune este o parte integrantă a acestui sistem*" (idem).

Astfel, *„un raport al Comisiei pentru violența în mass-media din 2012 al Societății Internaționale de Cercetare a Agresiunii (...) concluzionează că în ultimii 50 de ani, un număr mare de studii efectuate în întreaga lume au arătat că vizionarea televiziunilor violente, jocurile agresive sporesc probabilitatea unui comportament agresiv*" (Kaplan, trad.n.) În cadrul acestui fenomen se poate detecta un cerc vicios: dacă agresivitatea conduce la un comportament de aceeaşi factură sau contribuie la acesta, dacă violenţa naşte violenţă, atunci posibilele victime ale acesteia vor deveni subiectele "fierbinţi" ale emisiunilor de ştiri sau posibile personaje ale unui scenariu de film.

În articolul intitulat "*Dependenţa de televiziune nu este doar o metafora*" cercetătorii Robert Kudey şi Mihaly Csiksyentmihaly analizează fenomenul legăturii dintre violenţa unor programe de televiziune şi aceea din viaţa reală, în primul rând sub raportul existenţei unei dependenţe a individului faţă de micul ecran. Pornind de la definirea termenului de adicţie şi a modului în care aceasta influenţează viaţa omului atât în plan personal, cât şi social, autorii fac referire la acei oameni pentru care privitul la televizor ocupă un numar mare de ore din zi, în detrimentul altor activităţi care ar fi cu mult mai utile pentru sănătatea lor fizică şi mentală. Astfel, fenomenul de dependenţă apare atunci când" *oamenii îşi dau seama că nu ar trebui să se uite la televizor atât de mult pe cât o fac şi totuşi, într-un mod ciudat, se simt incapabili să reducă numărul de ore*" (Kubey, Csiksyentmihaly, *Television…*, trad.n.).

Statistica arată că în ţările lumii industrializate, un om se uită la televizor în medie, trei ore pe zi, ceea ce reprezintă o jumătate din totalul timpului său liber. Un calcul simplu arată că o persoană care trăieşte 75 de ani, va petrece nouă ani din viaţă în faţa micului ecran. Studiile şi testele efectuate în această direcţie au confirmat faptul că persoanele dependente de televizor se simt lipsite de energie, apatice, au o dispoziţie proastă, prezentând deficit de memorie şi o diminuare a capacităţii de concentrare şi a creativităţii, stări de anxietate, depresie şi generând atitudini mimetic agresive, derapaje de comportament care, în final, pot conduce la o percepţie deformată, potenţial periculoasă asupra realităţii.

Fenomene asemănătoare apar şi în cazul jocurilor pe calculator, în ciuda elementului interactiv conţinut al acestora. Studiul concluzionează că "*pentru un număr din ce în ce mai mare de oameni, viaţa online poate apărea câteodată mai importantă , mai la îndemână şi mai intensă decât viaţa trăită faţă-n faţă. (...) Televizoarele şi calculatoarele sunt peste tot. Dar micul ecran şi internetul nu trebuie să intervină în calitatea vieţii individuale. Prin cantitatea de relaxare şi refugiu pe care le oferă, televiziunea poate fi benefică în doze limitate. Dar când obiceiul intervine în capacitatea omului de a evolua, de a se dezvolta, de a învăţa lucruri noi, de a începe o viaţă activă, atunci el se transformă într-un fel de dependenţă care trebuie luată in calcul la modul cel mai serios*" (Kubey, Csiksyentmihaly, idem, trad.n.).

Pornind de la definirea de către Aristotel a dramei şi a catharsisului, Berkowitz aduce în discuţie existenţa celor două luări de poziţie, diferite în ceea ce priveşte influenţa imaginilor violente asupra unui posibil comportament violent al individului. Astfel, o parte a oamenilor de ştiinţă afirmă că imaginile de acest tip pot nu pot influenţa negativ individul, deoarece acesta va încerca să se "debaraseze" de posibilele impulsuri violente, conştientizând pericolul care ar putea apărea ca o consecinţă a acestora. Poziţia opusă susţine că indivizii pot fi realmente influenţaţi în mod negativ prin dobândirea "*obiceiului de a-şi exprima energiile agresive prin acţiuni sociale distructive*" (Berkowitz, p.1, trad.m.) Aceeaşi diferenţiere de opinii este semnalată şi de Hepburn: "*Cu câteva decenii în urmă, câţiva psihologi au emis ipoteza conform căreia violenţa în lumea nereală a televiziunii* ar avea un efect cathartic *şi ar reduce astfel şansele unui comportament violent în lumea reală. O altă categorie de pshihologi, însă, a început să se îndoiască de acest lucru, când, în urma cercetărilor efectuate, au relevat faptul că mare parte din ceea ce se vede pe ecran este perceput ca real*" (Hepburn, trad.n.).

Folosind datele experimentale şi statistice obţinute din observarea influenţei imaginilor cu conţinut agresiv asupra comportamentului uman, Berkowitz concluzionează că “*televiziunea şi filmele pot avea totuşi, unele efecte persistente*“ (Hepburn, trad.n.). Astfel, “*dacă un copil vede în mod repetat că eroii de pe ecran rezolvă o situaţie prin intermediul acţiunilor agresive, el poate ajunge la concluzia că agresivitatea reprezintă un comportament dezirabil. Pericolul social major inerent este legat de efectele temporale produse pe o perioadă relativ scurtă de timp, imediat după vizionare*” (Hepburn, trad.n.). Situându-se totuşi pe o poziţie de mijloc, Berkowitz arată că există şanse de modificare a comportamentului uman în cazul vizionării excesive a programelor care conţin imagini violente, în sensul creşterii posibilităţii ca un individ să acţioneze agresiv în condiţiile reale ale vieţii cotidiene. Şi totuşi, „*o întrebare rămasă valabilă este dacă mărimea efectului este suficient de mare încât televiziunea trebuie considerată o amenințare publică*" (Huesman, trad.n.), dacă luăm în considerare că majoritatea celor care urmăresc programe agresive nu se transformă, în cele din urmă, în ucigași în serie sau psihopați. Există și alți factori (cum ar fi sărăcia, discriminarea de orice fel, mediul educațional impropriu, relațiile deficitare de familie, nivelul limitat de cultură, etc.), care ar trebui luaţi în considerare la evaluarea unui comportament violent.

Cu toate acestea, spectacolul care invadează existenţa oamenilor descrie “*obsesia mass mediei pentru senzațional, scandalos şi dimensiunea şocantă a unei situaţii sau a unui context*“ (Kubey, Media…, trad.n.). Mai mult decât atât, o explicaţie ar putea fi şi faptul că “*trăim într-un mediu ameţitor de dinamic care alterează modurile noastre de cunoaştere şi informare. În toate aspectele vieţii noastre de fiecare zi, avem de-a face cu o creştere a informaţiei transmise foarte rapid. Într-un sens real, tehnologiile informaţionale sunt extensii ale minţii, afectând modul nostru de a gândi*.” (Huesmann, trad.n.)

Conceptul de *hiper-spectacol*, de exemplu, adică acea formă de divertisment care exhibă într-un mod exagerat dramele sau situaţiile inconfortabile din viaţa celebrităţilor generează mult discutatul fenomen al agresării (fie ea şi pasivă) intimităţii persoanei. Din acest punct de vedere “*ceea ce separă aceste hiper-spectacole de un spectacol obişnuit este (1) intersectarea celebrităţii cu tragedia, (2) scopul şi intensitatea acoperirii media (i.e. capacitatea celebrităţii de a domina toate mijloacele media şi de a întrerupe un program obişnuit) şi (3) rezistenţa story-ului la dezintegrarea informaţiei*” (Kubey, Media…trad,n.) Kitsch-ul, sentimentalismul, cinismul - toate acestea caracterizează un model pe baza căruia se construiesc astfel de *spectacole*, sau cum a formulat-o un mare regizor*: "în Beverly Hills oamenii nu-şi aruncă gunoiul. Ei o fac în emisiuni de televiziune"* (Woody Allen).

Cei care sunt direct responsabili de acest model de programe intruzive şi violente au lăsat demult la o parte minima etică, deoarece goana după profit şi audienţă anulează acţiunea pozitivă îndreptată spre scăderea efectelor negative asupra profilului comportamental al consumatorilor de televiziune. Astfel, s-ar putea naşte o serie de înrebări, ca de exemplu: “*unde ar trebui împământenită această etică într-o lume a ideologiilor fragmentare, a perspectivelor religioase conflictuale, şi a tradiţiilor istorice*? *Este această etică diferită de aceea care se aplică unui film? Sau să considerăm problema reprezentării adversarilor sau grupurilor despre care se crede că au comis atrocități cu sute de ani în urmă, când tradițiile orale au construit mituri de proporții uneori minunate. Astfel de*

mituri pot fi perpetuate acum, nu din cuvânt sau din povestiri în jurul focului, ci prin reinterpretări la televiziune sau în film, care pot reconstrui evenimente cu ajutorul diferitelor ideologii puternice folosite ca explicații suplimentare contextuale" (Fortner, Fackler, trad.n.).

Prin urmare, impactul pe termen lung al violenței excesive îl va atrage pe spectator într-un *labirint* cu potenţial distructiv în care toți (producătorii, directorii de televiziune şi nu în ultimul rând, însuşi privitorii) îşi au partea lor de vină. Desigur, primii responsabili de acest fenomen, înşişi producătorii acestor programe şi-au luat din timp măsurile de protecţie, invocând vechea butadă a "*pâinii şi circului*". Mai mult chiar, ei au arătat cu degetul spre toate racilele societăţii actuale, care într-un mod firesc şi chiar îndreptăţit, îşi pot găsi locul în programele de televiziune. Astfel, "purtătorii *de cuvânt ai industriei TV afirmă că programele violente sunt doar o reflectare a societăţii şi că orice efort de a le modifica s-ar interfera cu garantarea Primului Amendament în legătură cu libertatea presei. O altă categorie pretinde că oferă publicului ceea ce acesta doreşte să vadă şi că nu are nici o responsabilitate în acest sens. Un alt răspuns din partea reţelelor TV este că părinţii sau familiile sunt cei care trebuie să aibă responsabilitatea în acest sens. În nici una dintre aceste poziţii nu s-a evidenţiat dorinţa de a recunoaşte studiile de cercetare care arată că apetitul pentru violenţă a fost stimulat de către glorificarea violenţei şi de către dieta zilnică a programelor violente transmise în fiecare casă din America"* (Hepburn, trad.n.)

Chiar dacă ei înşişi sunt din când în când conştienţi de influenţa negativă pe care o pot resimţi în urma vizionării excesive a programelor agresive, consumatorii de televiziune par a uita că au la îndemână cel mai simplu mijloc de a le (se) opri: telecomanda. Însă tot ei ar trebui să fie aceia care să mediteze şi la faptul că *„în lume există doar două forțe, sabia și spiritul. Pe termen lung, sabia va fi cucerită de spirit* "(Napoleon Bonaparte).

Concluzii

De la primele imagini alb-negru şi până în zilele noastre, televiziunea a parcurs un traseu spectaculos şi rapid, devenind unul dintre cele mai populare şi accesibile mijloace de comunicare şi entertainment. După această evoluţie pe care cândva o avusese şi marele ecran, televiziunea a început treptat să fie surclasată de alte dispozitive informativ-comunicaţionale, de alte ecrane, prin care accesul la acelaşi tip de programe a devenit mai atrăgător şi mai la îndemână. În ciuda acestui fenomen, televiziunea continuă totuşi, să-şi păstreze un număr substanţial de adepţi care petrec o mare parte din timpul lor liber în faţa micului ecran.

Mai mult chiar, cu toată concurenţa amintită mai sus, cercetătorii vorbesc de un fenomen de adicţie pe care unii privitori ai micului ecran îl dezvoltă în detrimentul sănătăţii lor fizice şi mentale. În momentul în care acest fenomen de dependenţă se suprapune cu un anumit tip de programe televizate, în care predomină un discurs agresiv şi chiar violent, oamenii pot deveni ei înşişi agresivi şi violenţi. Cercetările în domeniu se situează pe două direcţii distincte: una prin care se minimalizează influenţa programelor violente, cealaltă prin care se trage un semnal de alarmă în privinţa unui potential comportament agresiv al

individului care este influenţat de “spectacolul” televizat prezentat în forme voit exagerate şi cu impact emoţional puternic.

Bibliografie

Berkowitz, Leonard, The Effects of observing Violence, https://pdfs.semanticsscholar.org
Czitrom, Daniel J**.,** *Media and the American Mind: from Morse to McLuhan***,** http://monoskop.org
Fortner, Robert, S. and Fackler Mark, P., *The Handbook of Global Communication and Media Ethics*, https://book.google.ro
Gerbner, George, *T.V. Violence and the Art of Asking the Wrong Question*, Center for Media Literacy, www. medialit.org
Hepburn, Mary A. *Myth and Reality*, www.socialstudies.org
Huesmann, L. Rowell**,** *The Impact of Electronic Media Violence: Scientific Theory and Research*, Adolesc Health. 2007 Dec; 41(6 Suppl. 1): S6–13. Huesmann, L. Rowell**,** *The Impact of Electronic Media Violence: Scientific Theory and Research*, Adolesc Health. 2007 Dec; 41(6 Suppl. 1): S6–13, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/> Web. 20 May, 2016
Kaplan, Arline, Violence in the Media: What Effects on Behavior? Psychiatric times, October, 05, 2012, www.psychiatrictimes.com., Web. 19 May, 2016.
Kubey, Robert William, *Media Literacy in the Information Age*, https://books.google.ro
Kubey, Robert, Csiksentmihaly, *Television Addiction is no Mere Metaphor*, http//www.sciam.com/ 2002/0202issue/0202kubey.html.
Paşcan, Aurora, *Postmodernismul şi cultura media - convergenţe şi divergenţe*, www.diacronia.ro
Pruteanu, G., *Televiziunea, generator metodic de prost-gust şi violenţă*, www. pruteanu.ro
Ott, Brian L. and Mack, Robert L., *Critical Media Studies: an Introduction*, https://book.google.ro

MODALITATI EURISTICE SI ALGORITMICE DE LUARE A DECIZIILOR

EURISTIC AND ALGORITHMAL MODALITIES FOR DECISION MAKING

Georgiana CORCACI[1]

Abstract

In mathematics, a differential equation is an equation for an unknown function with one or more variables. It takes the form of a relationship between the function itself and a number of its derivatives of different orders. Through this work, we will operationalize the underlying concepts of making decisions, imagining that, on the axis of the human psychic system, a pole is represented by affectivity, emotion, heuristics, and the other pole is algorithmic, represented by character, temperament, morality, and consciousness. We believe that we can not counterbalance them metaphysically in an equation, because we do not believe in a human binary algorithm.

The decision-making theory, shaped in the twentieth century, is a highly appreciated formulation by today's economists and psychosociologists. Depicts people as "rational optimization tools" (Kanheman and Tversky). If we are given the opportunity, we weigh each option, considering its value and probability, and then we choose the one with the "greatest utility". How do we make the decisions? We can say about consciousness that it is a kind of algorithm that, after scrolling, displays two values as soon as the problem is solved: 1 or 0, good or bad, correct or false, positive or negative etc? Interpreted (only) in these terms, consciousness is closely related to morality, and then we come to the question: is the moral algorithm of the consciousness program? Can we be moral and affective at the same time? There are questions that we propose to answer in our approach.

Key words: personality, algorithm, heuristic, decision.

Introducere

Când deschidem *Minima Moralia* (Andrei Pleșu, 2005), ne întâmpină dilematic un motto:*„Lui Constantin Noica. Dacă nu l-aș fi cunoscut, n-aș fi putut scrie aceasta carte.*

[1] Conf. Univ. Dr. Universitatea „Petre Andrei” din Iași, Facultatea de Psihologie si Științele Educației. gcorcaci@gmail.com

Dacă l-aș fi ascultat, n-aș fi scris-o”, făcându-ne să ne întreptăm spre o mai veche preocupare, ea însăși dilematică, care pornește de la o afirmație a lui Norbert Wiener, care spunea că “nu poți fi moral și afectiv în acelați timp”. În demersul nostru ulterior, am înțeles că Wiener a fost influențat probabil, de *Etica* lui Spinoza, unde găsim o doctrină a conduitei, fără ca problema moralei să fie pusă în mod explicit. Morala înseamnă “negativism, ea ceartă şi discreditează”, considera Spinoza, “umileşte ceea ce este, în numele a ceea ce ar trebui să fie”, memoria ducându-mă neliniștitor la Hegel, care susţinea că „spinozismul a ucis cu adevărat morala”. Vom lăsa întrebările pentru minte și vom încerca să înțelegem cu sufletul, interiorizând Kantian, legea morală din noi înșine, dar mai ales conştientizand cerul înstelat de deasupra noastră. Care ne sunt modalitățile de alegere? Alegem mai curând euristic sau algoritmic? Dimpotrivă sau deopotrivă? Aristotel ne spune că cel mai bine este sa ne definim termenii dilemei: alegere, eurisitica, algoritmica, moralitate si afectivitate și apoi să le contrabalansăm metafizic într-o ecuație, urmând să descoperim dacă va fi diferențială sau nu…

Operaționalizarea termenilor

Sistemul psihic uman. Operaționalizarea termenilor reclamă mai întai o conceptualizare sistemică a psihicului uman pregătită de teoria sistemului funcțional din fiziologie (P. K. Anohin, 1970), structuralismul psihologic (gestaltism: R. Mucchielli, J. Piaget), cibernetica (N. Wiener, 1948) și îndeosebi, de teoria generală a sistemelor (L.von Bertalanffy). *Sistemul psihic uman* este un sistem energetic-informaţional de o complexitate deosebită, reprezentând cele mai înalte şi perfecţionate mecanisme de autoorganizare şi autoreglaj, fiind dotat cu dispoziţii selective antiredundante şi cu modalităţi proprii de determinare antialeatorii (Paul Popescu Neveanu, 1980). Medicul roman Stefan Odobleja, în lucrarea *Psihologia consonantistă*, aparută în Franța în 1938-1939 și psihologul Mihai Ralea, în studiul *Schița unui sistem de psihologie* (1964), anticipau conceptele de sistem psihic, dar și interacțiunea proceselor și însușirilor psihice (apud P. P. Neveanu, 2013).

Evoluția sistemului psihic uman trebuie să aibă în vedere principalele coordonate funcționale: 1. Este un sistem deschis privind schimburile energetice și informaționale cu mediul, sau din punct de vedere cybernetic, este deschis comunicațional. Evoluția se face în baza unei cauzalități de tip circular, adică de la cauză la efect și de la efect la cauză. Pe aceasta bază, se elaborează constante cărora le datorăm programele pentru receptarea, decodificarea, elaborarea comportamentelor. 2. Este un sistem închis privind reglarea și echilibrul sistemului. Pe măsura constituirii sale are tendinta de închidere, dobândind mai multă libertate, mai multă autonomie față de mediu datorită posibilităților constructive și transformatoare exercitate față de influențele externe (ex. înțelegerea, creativitatea în gandire etc.).

Din perspectivă cibernetică, geneza psihicului uman reclamă o dublă comunicație: 1. marea comunicație a individului cu lumea externă, al carei rezultat este modelul informațional al realității externe în diferitele sale forme de organizare și concretizare; 2. mica comunicație a individului cu sine însuși, al carei rezultat este modelul informațional al propriului eu. În raport cu macrosistemele fizic, biologic, socio-cultural ale realității,

sistemul psihic uman este un subsistem, iar ca obiect de investigare psihologică este un sistem alcătuit din subsisteme rezultate din interacțiunea elementelor, acestea din urmă fiind: procese, funcții, stări, însușiri psihice.

Modelul personalităţii, propus de P. P. Neveanu (2013), porneşte de la considerarea *activităţii* ca mod esenţial de existenţă a vieţii psihice. Activitatea, pe măsura desfăşurării ei de-a lungul existenţei individului, conduce la cristalizări psihice, la invarianţi structuraţi, constituiţi în patru subsisteme, astfel:

- Analog motivelor şi scopurilor fundamentale ale activităţii umane, în structura personalităţii întâlnim *subsistemul de orientare.* Acesta cuprinde concepţia despre lume şi viaţă, ansamblul de valori asimilate de individ, idealul de viaţă, imaginea, conştiinţa de sine, ansamblul motivelor şi intereselor, dominantele afective, reprezentând strategii ale personalităţii. *De ce ? Unde ?*
- Subsistemului substanţial-energetic al activităţii i-ar corespunde, în structura personalităţii, *subsistemul bioenergetic,* în cuprinsul căruia distingem: intercorelaţiile neuro-hormonale, tipul somatic transmis individului prin zestrea sa genetică, tipul de activitate nervoasă superioară, temperamentul. *Cum ?*
- Mijloacelor interne şi externe ale activităţii le corespunde *subsistemul instrumental* al personalităţii, care arată ce poate face persoana, care este calitatea răspunsului şi acţiuni sale asupra ambianţei. Include particularităţile de manifestare şi gradul de dezvoltare al proceselor psihice (senzorialitate şi motricitate, percepţii, reprezentări, priceperi, deprinderi, obişnuinţe, nivel de pregătire, memorie, gândire, imaginaţie, afectivitate, voinţă) şi mai ales aptitudini, capacităţi, potenţial creativ. Cuprinde nivelul de cultură generală şi profesională, ceea ce a achiziţionat persoana pe baza învăţării, acţiunii şi funcţionalităţii acestor procese (ca informaţii, operaţii şi structuri operaţionale) care-i permit manifestarea activă şi creatoare în ambianţă.
- Componentelor autoreglatoare şi organizatoare ale activităţii le corespunde *subsistemul relaţional - valoric şi de autoreglaj,* reprezentat de structura caracterială. Ce *fel de om este?*

Concepând astfel personalitatea, ne apropiem mai mult de realitatea ei complexă, dinamică, plurifuncţională şi oferă, totodată, repere mai cuprinzătoare pentru cunoaşterea şi înţelegerea manifestărilor ei concrete. Trebuie avut însă în vedere faptul că, orice model are numai o valoare orientativă, că elementele şi subsistemele relevate sunt general-umane. Dar, că modul cum se intercorelează ele, cum se integrează şi se ierarhizează, cum se constituie anumite dominante structurale şi funcţionale, este individual, specific fiecărei fiinţe umane. În acest sens, modelul clasic al personalităţii (format din temperament, aptitudini şi caracter) este cel mai elocvent.

Afectivitatea. *"Afectivitatea este fenomenul de rezonanță a lumii în subiect și care se produce în măsura și pe măsura dispozitivelor rezonante ale subiectului și este totodata vibrația expresivă a subiectului social în lumea sa, o lăuntrică melodie existențiala care erupe în acțiune și reorganizează lumea. Emoția este nu numai trăire subiectivă dar și comunicare evaluativă, este nu numai o funcție dinamico-energetica subiectivă, vectorială, dar și o conduită afectivă"* (P. Popescu Neveanu, 2013). Așadar, în cadrul proceselor afective, pe prim plan se aflã nu atât obiectul, cât *valoarea* și *semnificația* pe care o are

acesta pentru subiect, *relația dintre obiect și subiect,* în care obiectul capata semnificație în funcție de gradul și durata satisfacerii trebuințelor. Întelegem astfel, de ce același obiect poate produce stări afective diferite unor persoane diferite, sau chiar aceleiași persoane, atunci când el a satisfacut integral trebuințele acesteia, doar parţial sau deloc. Relaționarea unică sau repetată a individului cu diverse obiecte, fenomene, evenimente etc. se soldează cu construirea treptată, în plan subiectiv, a unor trăiri și atitudini, care reprezintă poziții față de acestea și care pot fi oricând redeclanșate.

Caracterul. În greaca veche, cuvântul "caracter" înseamnă tipar, pecete, iar cu aplicare la om semnifică fizionomia individului luat, nu atât sub raportul chipului său fizic, cât sub cel al structurilor sale psihice, spirituale, pe care le deducem din modelul său propriu de a se comporta în activitate şi relaţii sociale. E o fizionomie spirituală prin care subiectul se prezintă ca individualitate irepetabilă. Particularităţile de caracter presupun o anumită constanţă, stabilitate. În sens larg, caracterul este un mod de a fi, un ansamblu de particularităţi psihoindividuale, ce apar ca trăsaturi ale unui portret psihic global.

Dar, dintr-o perspectivă mai restrânsă, caracterul reuneşte însuşiri sau particularităţi privind relaţiile pe care le cultivă subiectul cu lumea şi valorile după care se conduce. În cadrul sistemului de personalitate, caracterul reprezintă latura relaţional-valorică, fiind un ansamblu de atitudini-valori (P. P. Neveanu, 2013). Cu alte cuvinte, caracterul e o formaţiune superioară la structurarea căreia contribuie trebuinţele umane, motivele, sentimentele superioare, congingerile morale, aspiraţiile şi idealul. Trăsăturile caracteriale exprimă motivele şi scopurile acţiunilor omului (tendinţe, trebuinţe, motivaţii) precum şi ce reprezintă omul ca fiinţă socială, care e orientarea sa faţă de muncă, societate şi faţă de sine însuşi (complexul său aptitudinal).

Motivele acţiunilor umane se clasifică în trei categorii care sunt bine delimitate între ele: motivele biologice (legate de organism, conservarea şi dezvoltarea sa), motivele psihologice (în strânsă legătură cu viaţa psihică) şi motivele sociale. Eul şi societatea exercită asupra instinctelor o acţiune de disciplinare, admiţând manifestarea unora din pornirile legate de diferitele instincte şi stăvilind manifestarea altora. *Actul de corectare e un act de voinţă, fiind rezultatul unui efort mai mult sau mai puţin îndelungat. Trăsăturile de caracter care rezultă în urma acestui efort îndelungat de voinţă sunt: perseverenţa, conservarea, hotărârea, curajul, spiritul de iniţiativă, disciplina şi independenţa în acţiune.*

Atitudinile sunt trăsături de caracter care derivă din orientarea individului. Sunt considerate trasături caracteriale numai cele care satisfac o serie de cerințe: sunt esențiale, definitorii pentru om; sunt stabilizate, durabile, determinând un mod constant de manifestare a individului și permițând anticiparea reacțiilor acestuia; sunt coerente cu toate celalalte, caracterul presupunând nu trăsături izolate, juxtapuse, ci sinteza, structurarea bine definită a trăsăturilor de virtute datoriă cărora oamenii se diferențiaza între ei. Modelul balanței caracteriale sugerează ideea potrivit căreia atitudinile există două câte două, una opusă celeilalte. Procesul este deosebit de complex, fiind determinat nu atat de numărul situaților pozitive sau negative cu care se întâlnește individul cât, mai ales, de întărirea sistematică a unora dintre ele.

Conștiință – moralitate. Pe frontispiciul templului din Delphi este scris: ”Cunoaște-te pe tine însuți!” (”*Gnothi seauton!”*), cu energiile și fortele sale ascunse, iar un aforism al înțelepciunii ne învață: „Ceea ce este aici (în microcosmosul ființei mele) este pretutindeni (în macrocosmos), ceea ce nu este aici, nu este nicaieri”. Cuvântul conștiință derivă din două cuvinte: verbul latin *scire*, care înseamnă “a ști” și prepoziția latină *cum*, care înseamnă “cu”. Etimologic vorbind, conștiința înseamnă “a ști cu”. Conștiința este cunoașterea intuitivă sau reflexivă pe care o are fiecare despre propria existență și despre lucrurile din jurul său. În Oxford English Dictionary găsim de asemenea, câteva definiții ale cuvântului conștiință: a. Conștiințe comune sau reciproce; b. Cunoaștere interioară sau convingere pe care cineva o are în special despre ignoranța, vina, lipsurile sale; c. Faptul sau starea de a fi conștient de ceva; d. Starea sau facultatea de a fi conștient ca și condiție sau existând concomitent cu gândurile, sentimentele și voința; e. Totalitatatea impresiilor, gândurilor și sentimentelor ce alcătuiesc existența conștientă a unei persoane; f. Starea de a fi conștient, considerată condiție normală a unei vieți sănătoase, active. Putem spune despre conştiinţă că este un fel de algoritm care, în urma parcurgerii, *afişează* două valori, imediat ce problema este rezolvată de algoritm: 1 sau 0, bine sau rău, corect sau fals, pozitiv sau negativ etc? Interpretată (doar) în aceşti termeni, conştiinţa este strâns legată de morală si atunci ajungem la întrebarea: *este morala algoritmul programului conștiința?*

Morala - algoritmul programului conștiință? Dacă în trecut, subiectul moralității intra în sfera teologiei și a filosofiei, în present, științe precum neurologia, antropologia și sociologia ne permit să demistificăm fenomenul și să înțelegem mecanismele care stau la baza comportamentului moral. Este necesar să diferenţiem conştiinţa socială de conştiinţa individuală. *Conştiinţa socială* se formează şi se dezvoltă în decursul istoriei societăţii, reprezentînd reflectarea existenţei sociale a oamenilor.

Conştiinţa individuală se formează şi se dezvoltă în decursul ontogenezei fiecărui om, reprezentînd reflectarea propriei sale existenţe, a condiţiilor specifice individuale de viaţă, activitate, educaţie. Prin educaţie, conştiinţa socială intervine în formarea conştiinţei individuale, iar reflectarea conştientă presupune raţionalitate, reprezentarea anticipativă a rezultatelor viitoarelor acţiuni, intenţionalitate, dirijarea activităţii spre atingerea anumitor scopuri, orientarea spaţio-temporală diferenţială, creativitate, selecţie critică, autoexigenţă şi respon-sabilitate faţă de actele proprii etc. Ideea de individualitate se referă la caracterul unic, original al personalității, pe baza căruia putem diferenția un individ de altul. Ideea de concret ne duce la o cunoaștere a personalității și ne permite o predicție la ceea ce va face în mod concret un individ într-o anumită situație. Între cele două, stă decizia și libertatea de acțiune, responsabilă și asumată.

Considerații despre modalitatea de luare a deciziilor

În secolul al-XX-lea ideile conturate de Blaise Pascal și Pierre Fermat cu privire la Teoria Probabilităţilor au fost dezvoltate, formulându-se *Teoria deciziei*, o formulare foarte apreciată de către economiștii și psihosociologii de astăzi. Teoria deciziei înfățișează oamenii drept *instrumente raţionale de optimizare*. Dacă ne este dată ocazia, cântărim fiecare opțiune, luând în considerare valoarea și probabilitate sa, apoi o alegem pe cea cu „cea mai mare utilitate”. Teoria deciziei explică cum am lua decizii dacă am fi computere

perfect logice sau ființe atotștiutoare. Dar nu suntem. Factorii care duc de fapt la modelarea deciziilor noastre ar putea fi, înclinațiile native, emoțiile, așteptările, înţelegerea greşită a lucrurilor, conformismul dar și alți factori foarte umani. Deși modul în care luăm deciziile ar putea părea inconsecvent sau, uneori, de-a dreptul denaturat, ceea ce este cu adevărat intrigant este cât de des aceste forțe aparent iraționale ne împing în direcţia deciziilor corecte (apud Dobre, I., Victor Badescu, A., Pauna, L. 2016).

Trebuie să începem prin a conștientiza faptul că multe dintre deciziile noastre nu sunt calculate în mod conștient**.** În fiecare zi, ne-am putea afla în fața a 2500 - 10.000 de decizii, variind de la griji minore, la întrebări majore, iar multe dintre acestea sunt luate în adâncurile necunoscute ale subconștientului. Ap Dijksterhius (Universitatea Radboud, Nijmegen, Olanda) și colegii săi au descoperit că gândirea subconștientă este deosebit de rafinată când vine vorba să luăm decizii dificile, precum ce casă vom cumpăra sau ce mașină să alegem dintre două mașini care au multe diferențe. Ce stă la baza acestor decizii instinctive? Nefiind accesibile examinării conștiente, procesele sunt incredibil de greu de imaginat.

O teorie ar fi că sunt bazate pe *euristică – procedee mentale empirice care, aplicate în situația potrivită, conduc la decizii rapide cu un efort minim.* „Euristica recunoașterii", spre exemplu, ne împinge să alegem opțiunea cu care suntem familiarizaţi când avem foarte puține informații, în timp ce „euristica satisfacerii" ne îndeamnă către prima opțiune ce atinge sau depășește așteptările atunci când nu este în interesul nostru să amânăm o decizie.

Euristicile sunt rezultatul alegerilor bune anterioare – fie învățate din greșeli, fie asimilate de-a lungul evoluției umane – nefiind așadar de mirare faptul că sunt de obicei corecte. Petter Todd (Universitatea Indiana, Bloomington) a demonstrat că o metodă bună de a alege un partener de viață se bazează pe echilibrul dintre satisfacție și suficiență. Euristica de recunoaștere, pe de altă parte, pare a sta la baza alegerilor corecte la întrebările cu variante de răspuns multiple. Însă unii critici se întreabă dacă alegerile noastre subconștiente chiar sunt bazate pe euristică; aceștia susțin că acest mod de a lua decizii nu ar fi nici simplu, nici rapid, deoarece am avea nevoie de un mecanism mental complex pentru a alege euristica pe care să o utilizăm (Petter Todd, 2007).

În schimb, *la baza alegerilor noastre subconștiente ar putea sta emoțiile*. Știm acum că, *departe de a fi în antiteză cu rațiunea, emoțiile reprezintă de fapt*, *un ghid care ne împinge către deciziile ce prezintă beneficii* (Petter Todd, 2007). Euristicile și emoțiile ne ajută în mod subconștient să ne concentrăm asupra a ceea ce contează. Acest lucru este la fel de important când luăm decizii în mod conștient. Chiar și cele mai simple situații din viața de zi cu zi sunt prea complexe pentru creierele noastre. Așa că simplificăm.

Kacelnik (1988) consideră ca principala forţa ce ne influențează deciziile este învățatul continuu. Cu alte cuvinte, învățăm din experiență și favorizăm ceea ce a mai funcționat înainte. Dar, suntem, de asemenea, influențați de stările noastre interne schimbătoare – lucruri precum foamea, setea și libidoul – așadar, alegerile noastre sunt dictate de nevoile noastre. Teoria deciziei se confruntă de mult cu problema inconsistenței oamenilor, dar Kacelnik susține că inconsistențele aparente dintre deciziile noastre pot apărea doar deoarece, preferințele noastre se modifică în funcție de nevoi. „Utilitatea este o țintă mobilă," declară acesta. Poate că nu avem „rațiunea economică" susținută de teoria

tradiţională a deciziei, dar alegerile noastre au logica lor, pe care el o numește „rațiune biologică”. Suntem buni la a recunoaște pe cine să imităm, susține Laura Schulz de la MIT, care a descoperit că până și copiii mici evaluează expertiza „profesorilor” lor. Ca rezultat, *tendința oamenilor de a se conforma conduce adesea la alegeri surprinzător de bune*. Aceasta ne permite să ne adaptăm când mergem la o școală sau slujbă nouă și să facem achiziții inteligente ale unor produse nou-apărute fără să deținem toate informațiile despre alternative. Dezavantajul este că, în acest mod, putem de asemenea, să adoptăm comportamentul ilegal sau imoral al celor din jurul nostru sau să fim influențați de către liderii manipulatori. Un alt aspect al comportamentului uman ce atacă teoria deciziei este *atenția față de ceilalți*. În multe situații, o persoană rațională nu ar trebui să coopereze, de vreme ce aceasta poate epuiza resurse prețioase ce ar fi mai bine utilizate în scopurile proprii. Din punct de vedere evolutiv, ar putea să se susţină că anumite forme de altruism ne ajută să formăm alianțe și ne îmbunătățesc poziția socială. O facem oricum datorită *stării de mulțumire pe care o dă altruismul,* stare ce reprezintă modul de recompensare al jucătorilor de echipă de către evoluție. De fapt, suntem păcăliți de o eroare a minții noastre. Și nu este singura astfel de „eroare”. Cercetătorii teoriei deciziei au dezvăluit o varietate de convingeri mentale ce stau la baza comportamentelor noastre cele mai ilogice și arbitrare.

Deși creierul uman nu calculează opțiunile precum un computer rațional, deciziile noastre au adesea efect. Cu toate acestea, unele dintre convingerile noastre mentale sunt greu de explicat. În situații noi sau atunci când informațiile sunt limitate, avem obiceiul nefericit de a lua decizii bazându-ne pe conexiuni aleatorii. Consecințele acestui așa-numit *efect de ancorare, identificat pentru prima dată de către Daniel Kahneman,* (Universitatea Princeton) pot fi copleșitoare. Un studiu a relevat că oamenii ce au fost rugați să scrie un număr mare au licitat ulterior mai mult pentru obiecte a căror valoare era necunoscută decât cei ce au scris numere mici (Kanheman, D. 2012).

Daniel Kanheman dezvăluie inclusiv atitudinile noastre (caudate) când vine vorba de risc. *Tindem să fim mai atenți decât ar fi logic atunci când există probabilitatea de a pierde puțin sau a câștiga mult.* Cu toate acestea, alegem fără nicio justificare opțiuni riscante când există șansa unui câștig mic sau a unei pierderi mari. În ultimii ani, înclinația noastră de a subaprecia evenimentele rare, dar catastrofice a fost denumită *efectul lebedei negre* (Nassim N. Taleb, 2010). Un alt factor ce stă la bază unor decizii rele este *confirmarea unei prejudecăți* – tendința noastre de a ne baza exagerat de mult pe orice vine ca o confirmare la o opinie a noastră. Apoi, mai există aversiunea pe care ne-o stârneşte posibilitatea pierderii a ceva: *este mai neplăcut să pierdem decât să câștigăm ceva de aceeaşi valoare,* așa că protejăm ceea ce avem în loc să ne folosim de oportunitățile de a obține un câștig. Ar mai fi de menţionat că preferăm recompense mai mici acum în favoarea unora mai mari mai târziu.

Concluzii

Dacă preferați merele prunelor și prunele perelor, între mere și pere veți alege, în mod evident, merele. Sau nu... În realitate, oamenii nu demonstrează un astfel de comportament logic. Acest tip de inconsistență, cunoscută drept *intranzitivitate,* a reprezentat o adevărată problema pentru matematicienii ce au încercat să înţeleagă modul în care

luăm decizii. Dar este posibil, ca greşeala lor să fi fost că au considerat creierul uman un computer şi nu o entitate biologică ce trebuie să rezolve problema comparării merelor, perelor şi prunelor (Kanhemann, D. 2012). Este adevărat că înțelegerea a ceea ce se petrece în creier când luăm decizii este foarte vagă. Kanhemman, Todd si Taversky au convenit că trebuie să existe o *„monedă de schimb mentală comună"* pentru a compara opțiuni. Care este aceasta, și cum transformăm merele, perele, sau orice altceva în ea, reprezintă un mister. Kanhemann susține că deoarece creierului îi lipsesc timpul și puterea unui computer, evaluează doar un număr limitat de caracteristici ale fiecărei opțiuni. Acest proces ar putea explica intranzitivitatea, susține Kanhemann. Conform lui, creierul utilizează un fel de sistem de votare: diferite zone ale creierului cântăresc anumite atribute ale merelor, perelor și prunelor, să spunem, și se luptă între ele pentru a impune propria alegere. Dacă nu există un câștigător clar, v-ați putea decide în favoarea oricăruia dintre fructe, depinzând de care zonă se întâmplă să fie la comandă în acel moment. Intranzitivitatea ar putea să fie un produs secundar care apare ca urmare a modului de funcţionare a creierului uman, mai degrabă decât o trăsătură care a evoluat în propriul avantaj. In termeni de alegere, de decizie, *nu poti fi moral si afectiv in acelasi timp,* spune Wiener. Cei doi termeni, *moralitate si afectivitate*, nu pot fi considerati individual, ci doar in relatie, pe o axa unde decizia este responsabila și implica toleranța sau nu fata de erorile etice ale individului, in aceeasi masura in care ii pretinde acestuia totala responsabilitate fata de alegerile sale.

Moralitatea și afectivitatea nu se exclud reciproc, dar există un mecanism între ele, care controlează apropierea sau departarea lor. Acest mecanism funcționează pe baza ideii de responsabilitate. Astfel, pe măsura ce responsabilitatea persoanei se extinde de la propria persoană spre un al doilea person, respectiv către grupuri, națiuni, stat etc. moralitatea și afectivitatea se exclud reciproc din ce în ce mai puțin. Mecanismul responsabilității nu este intamplator ales. Responsabilitatea este un concept care se confruntă cu trecerea de la individ la colectiv. Moralitatea este un concept care presupune existența colectivului, socialului, interpretarea asupra lui Binelui și Raului, fiind un produs al socialului. Afectivitatea este un concept care presupune existența individului, Eului. Este vorba despre o etică a opțiunii, a responsabilității, a unei decizii de alegere, a unei raționalități care nu desparte gândirea sensibilității, a moralei de afectivitate, a constiintei de responsabilitate, care caută nu o adevărată abstractă și gol, ci adevărat trait. "O moralitate este imposibilă decât dedus dintr-o experiență de iubire, de la o angajare, de la aderare la crez, la o doctrină, la un om, la un zeu" (Plesu, A. 2003).

Faptul că nu poți fi moral și afectiv în acelasi timp, pune în discuție tragicul opțiunii, dramă imediată a vieții într-o alegere între absolutismul virtuții și abisul viciului. Prelucrare cum trebuie, devine armonie; prost practicate, sunt dezacord, și din ele derivă virtuțile sau, după caz, viciile. În dilema lui Wiener, pe primul plan se află nu atat obiectul, cat și valoarea semnificației pe care acesta o are pentru subiect, în care obiectul capătă semnificație în funcție de gradul și durata satisfacerii trebuintelor. Necunoscuta? Este alegerea constienta de a fi impreuna, morala si afectiv, la acelasi timp. Este, conform ciberneticii, acea comunicare a individului cu sine însuși al cărei rezultat este modelul informațional al propriului eu.

Bibliografie

Berger, J., *Invisible Influence: The Hidden Forces That Shape Behavior*, Paperback, Simon & Schuster, UK, 2016.
Dijksterhius, A., *Goals, Attention, and (Un)Consciousness*. Kindle Edition, Holland, 2013.
Dobre, I., Victor Badescu, A., Pauna, L., *Teoria deciziei*, Editura ASE, 2016.
Kacelnik, A., *Psychology of Learning and Motivation,* Volumul 22, Gordon H. Bower, Standford University, California, 1988.
Kanheman, D., *Thinking, Fast and Slow,* Penguin Books Ltd, UK, 2012.
Nassim Nicholas Taleb, *Lebada neagra. Impactul foarte putin probabilului,* Editura Curtea Veche, București, 2010.
Popescu Neveanu, P., *Tratat de psihologie generală*, Editura Trei, București, 2013.
Plesu, A., *Minima Moralia*, Editura Humanitas, București, 2003.
Schulz, L. E. *Children's understanding of the costs and rewards underlying rational action.* Cognition 140, 14–23, 2015.
Todd, P.M., Penke, L., Fasolo, B., and Lenton, A.P. *Different cognitive processes underlie human mate choices and mate preferences.* Proceedings of the National Academy of Sciences, 104(38), 15011-15016, 2007.
Todd, P.M., *How much information do we need?* European Journal of Operational Research, 177(3), 1317-1332, 2007.
Todd, P.M., Billari, F.C., and Simão, J. *Aggregate age-at-marriage patterns from individual mate-search heuristics.* Demography, 42(3), 559-574, 2005.

COMUNICAREA INTERPERSONALĂ ȘI PROBLEMA INTERSUBIECTIVITĂȚII.
ARGUMENTE PENTRU UN MODEL RETORIC AL INTERSUBIECTIVITĂȚII

INTERPERSONAL COMMUNICATION AND THE ISSUE OF INTERSUBJECTIVITY.
ARGUMENTS FOR A RHETORICAL MODEL OF THE SUBJECTIVITY

Codrin Dinu VASILIU[1]

Abstract

The issue of interpersonal communication speaks for a well-grounded theoretical project from an epistemological point of view in the field of psychology science (with the related references to the science of sociology). This particular good setting provides the opportunity of thinking the issue of intersubjectivity (a matter still challenging for the speculative practice of philosophy) on the very horizon of interpersonal communication. And, from this point of view, a good solution for passing from the subjectivity issue to that of intersubjectivity (or from the personal issue to that of interpersonal) is given by the rhetorical function of communication. The rhetoric appears as a satisfactory choice for the system of interpersonal communication as well as for the ontology of intersubjectivity.
Key words: intersubjectivity, rhetoric, philosophy, model of interpretation, interpersonal communication.

1. În loc de introducere

Dacă primul sens al filosofiei ține de faptul de a pune în ordine relația dintre gândire și existență, sarcina sa secundă se află în legătură directă cu analiza intersubiectivității. Din acest punct de vedere, tema comunicării interpersonale, așa cum este ea formulată în teoriile psihosociale, constituie un bun prilej pentru o completare de perspectivă cu privire la problema intersubiectiității, despre care consider că nu și-a găsit încă o rezolvare decisivă în câmpul speculației filosofice.

---

[1] PhD, Main Researcher, grd. III, Romanian Academy, Iasi Branch, Institute "Gh. Zane". codrindinuvasiliu@gmail.com

Dacă este să divagăm și să întârziem puțin, cred că trei sunt problemele solicitante ale filosofiei actuale: problema relației dintre minte și corp, problema relației gândirii cu limbajul și problema intersubiectivității. Așadar, îmi propun să aduc dinspre filosofie o problemă care ar putea câștiga în înțelegere în chiar teritoriul psihologiei și în chiar această teorie nouă, care se dezvoltă în marginea comunicării interpersonale.

În legătură cu un astfel de demers, mă simt obligat să fac unele precizări preliminare, care mie mi se par importante.

În primul rând, vreau să dau voce unei chestiuni care ar putea părea ca fiind de la sine înțeleasă. Cu toată tăria și toată retorica posibilă, vreau să subliniez, mai întâi, următorul lucru: *psihologia are multă încredere în psihologie*. Este o încredere pe care și-o oferă și în baza căreia funcționează ca știință a psihologiei. Psihologia dispune de această mișcare de repliere epistemologică, prin care știe cum să se prezinte. Și, mai ales, cum să se certifice. În legătură cu sarcinile pe care și le trasează, în legătură cu urgențele epistemologice pe care le resimte și în legătură cu propriile creșteri și descreșteri istorice. Psihologia stă bine în relația cu domeniul său de activitate. Are un raport onorabil cu spațiul disciplinar pe care îl controlează. S-a așezat corespunzător în parantezele pe care singură și le-a deschis, ca știință autonomă, cel puțin de la Franz Brentano încoace[1]. E o bună achiziție, cum s-ar spune, în câmpul cunoașterii.

Și, pentru a depăși atmosfera tautologică, trebuie spus că această situație este determinată de cel puțin trei fenomene. Trei determinări pe care nu ni le amintim prea des, în ordine epistemologică.

În primul rând, psihologia și-a fixat deja un sistem canonic discursiv, prin care are acces la buna administrare a pozitivităților psihologice. Istoric, literatura speculativă a fenomenelor sufletului a produs, la un moment dat, în secolul al-XIX-lea, suficiente acumulări și suficiente precauții pentru a revendica și ocupa un teritoriu în legătură cu care a dovedit că are cea mai bună înțelegere. Psihologia are, în spate, această dezvoltare a pretenției de științificitate (din perioada modernă), prin care a devenit o teorie a psihologiei în sensul celei mai bune soluții de control a gândirii evenimentelor psihologice. Altfel spus, psihologia, înțeleasă ca un corpus al discursurilor chestiunilor sufletului[2], s-a așezat foarte bine în propria pretenție teoretică și a devenit o știință bine formată a psihicului. Așadar, prima încredere pe care și-o oferă sieși psihologia este siguranța sa științifică. De aici și autonomia care o caracterizează, cum deja am precizat mai devreme. Așadar, psihologia crede în știința psihologiei și acest lucru nu este de ignorat.

În al doilea rând, psihologia a ocupat un loc bun în interdisciplinaritatea cu științele naturale ale corpului și cu științele sociale ale trupului. Ca știință, s-a așezat în corpusul științelor, dar ca știință autonomă, și-a definit foarte bine granițele și intertextualitățile. Și,

---

[1] După cum se știe, constituirea psihologiei ca știință autonomă s-a realizat, în principal, prin contribuția a trei gânditori: Wilhelm Wundt, Hermann Erbbinghaus și Franz Brentano. Dar Franz Brentano este primul care o separă definitiv de trunchiul filosofiei și conturează prima epistemologie sistematică a psihologiei. De văzut lucrarea lui Franz Brentano *Psychologie vom empirischen Standpunkte* (*Psychology from an Emipirical Standpoint*).

[2] Până în secolul al XIX-lea psihologia a fost onsiderată (cu rare excepții) ca făcând parte din corpul filosofiei și având ca obiect sufletul.

tocmai în acest sens al propriei sale teritorializări, unele dintre normele epistemologice și unele dintre solicitările speculative de dincolo de graniță au fost preluate ca sarcini utile și în câmpul său teoretic. Cumva, lucrurile sunt în legătură. Buna așezare științifică a psihologiei a determinat buna sa credință în alte proiecte științifice care, ușor, ușor, i-au rafinat modalitățile de punere în chestiune a chiar problemelor sale specifice. Nu mai poți crede, astăzi, de exemplu, într-un discurs teoretic al psihologiei dacă acesta nu este cuplat cel puțin la problemele biologiei sau ale sociologiei.

În al treilea rând, psihologia și-a dezvoltat o bună cultură empirică. O bună relație cu empiriile. Nu doar în sensul acestora de cauze și conținuturi ale percepției și reprezentării, ci mai ales în sensul că și-a construit un întreg edificiu de experimentare a particularului și de analiză a datului psihologic în pozitivitatea sa empirică. În ordine istorică, descriptivismul și analitiza critică a psihicului au trecut din ordinea speculativă filosofică în metodologia controlată științific de experimentul empiric.

Așadar, cred că psihologia se definește și prin chiar această încredere în sine. Și această stare de spirit epistemologică mi se pare profund justificată.

În comparație, filosofia nu are încredere nici măcar în filosofie. Scepticismul este mereu discursul său median. Îndoiala și obsesia critică sunt mereu solicitate în exercițiul speculativ de natură filosofică. „Știu că nu știu”, „mă îndoiesc de orice”, „nu pot cunoaște ceea ce încă nu știu”, „care sunt limitele cunoașterii?”, „ce este lucrul în sine?”, „care sunt lucrurile despre care trebuie să tăcem?”. Toate acestea reprezintă insignele preferate ale filosofiei. Filosofia pare că stă la nesfârșit sub semnul gândului lui Gilles Deleuze: dar dacă filosofia nu vrea să fie sinceră? Dacă filosofia nu vrea să spună adevărul?

Dar să revenim.

2. Teorii tradiționale ale interpersonalizării

Am vorbit, mai sus, despre autonomia și autoconsistența științei psihologiei. Despre decizia epistemologică pe care și-o anunță, la nivel sistemic, teoriile psihicului ca discursuri integrate într-un proiect științific, numit, în general, psihologie. Tocmai această autoconsistență devine un factor regulativ pentru punerea în chestiune a interpersonalizării și intersubiectivității. Și tocmai autonomia precizată deja, oferă o distanțare critică pentru aceste chestiuni. Este momentul pentru o trecere în revistă a modalităților în care este problematizată interpersonalizarea și intersubiectivizarea. Pentru început, trebuie subliniate câteva aspecte care țin de aceste problematizări, în câmpul teoriilor psihologice.

În primul rând, pentru câmpul teoretic al psihologiei, intersubiectivizarea nu reprezintă o problemă a evidenței subiectivității, așa cum apare ea în speculația filosofică. Intersubiectivitatea nu este analizată pentru a închide dosarul subiectului ca fundament al cunoașterii și acțiunii. Astfel, intersubiectivizarea nu este o consecință și o necesitate speculativă a subiectivizării. Dimpotrivă, intersubiectivitatea funcționează fie ca dimensiune a interpersonalizării, fie ca fenomen al interpersonalizării. În primul caz, este vorba despre dimensiunea cognitivă, în al doilea, despre un fenomenele simbolice psiho-sociale. În al doilea rând, dat fiind caracterul interpersonal, intersubiectivitatea este conceptualizată mai ales, ca o problemă de interacțiune. Interactivitatea pare a fi sensul decisiv al acestui termen compus.

Pornind de la aceste două precizări preliminare, în câmpul teoriilor psihosociale, cele mai interesante abordări ale interpersonalizării mi se par următoarele:

1. Abordarea behavioristă a comportamentului non-reflexiv în relațiile recurente. Stephan A. Mitchell definește această situație astfel: „în relațiile recurente, construim împreună patternuri ale interacțiunii, care implică o influență reciprocă”[3]. După cum știm, este vorba despre ce facem unii cu ceilalți în relațiile interpersonale presimbolice (anterioare relațiilor lingvistice, așa cum este, de exemplu, relația dintre mamă și nou-născut).

2. Teoria contagiunii afective. Tot Stephen A. Mitchell subliniază importanța fenomenului contagiunii afective în relațiile interpersonale (cu trimitere la autori precum Harry Stack Sullivan, Edward Tronick, Hans Loewald sau T. Ogden).[4] Stephen A. Mitchell aduce în discuție faptul că situațiile cu încărcătură afectivă puternică provoacă fenomene de contagiune: afectele puternice provoacă afecte corespondente.

3. Configurațiile psiho-sociale de tip eu-celălalt. Acest subiect este extrem de larg, dar aș reține, pentru acest demers, doar problema empatiei și cea a nevoii de recunoaștere.

4. Constituirea limbajului în comunitatea psiho-socială. Chestiunea limbajului trimite la ideea că limbajul este produsul unui sistem aproape nelimitat al relațiilor interpersonale (și din punct de vedere istoric, și din punct de vedere social).

5. Problema neuro-cognitivistă a neuronilor în oglindă. După cum bine se știe, la sfârșitul secolului trecut, o serie de neurofiziologi de la Universitatea din Parma[5], în experimente pe maimuțe, au descoperit existența unor neuroni care reacționează la fel atunci când maimuțele observă pe cineva că apucă mâncarea sau când ele însele întreprind acest gest.[6] Este destul de tentant să gândim că tocmai acesta este nexusul neuro-cognitiv al sensului interpersonalizării.

În literatura de specialitate, aceste abordări apar rar ca fiind definitorii de pe o poziție unică. Ele mai curând se suprapun și se completează. De exemplu, contagiunea afectivă își poate găsi o parte din explicație în teoria neuronilor în oglindă. Pe de altă parte, există și dezbateri consistente cu privire la formatarea istorică sau culturală a acestor fenomene. Nu este aici locul pentru a stabili configurația lor generală.

Mă interesează mai curând cadrul conceptual care le este comun, episteme în care sunt ele formulate și problematizate. Care sunt notele definitorii ale tuturor acestor situații care țin de ceea ce mi se pare mie că reprezintă cele mai interesante teoretizări psiho-sociale ale inter-personalizării.

---

[3]„People in recurrent relationships coconstruct behavioral patterns of interaction involving reciprocal influence.” (Stephen A. Mitchell, *Relationality from Attachment to Intersubjectivity*, Taylor & Francis, New York, 2000, p. 60).

[4] „Affect is contagious, and, on the deepest level, affective states are often transpersonal. Intense ffects like anxiety, sexual excitement, rage, depression, and euphoria tend to generate corresponding affects in others.” (ibidem, p. 61).

[5] Giacomo Rizzolatti, Giuseppe Di Pellegrino, Luciano Fadiga, Leonardo Fogassi, and Vittorio Gallese.

[6] Mirror Neuron, Articol Wikipedia (https://en.wikipedia.org/wiki/Mirror_neuron).

3. O minimă analiză conceptuală

Toate situațiile amintite mai sus au în comun faptul că implică o situație de limită. Sunt definite de o limită de permeabilitate reciprocă, în relația interpersonală. Astfel, interpersonalizarea este definită mai ales prin (1) dimensiunea transpersonală, (2) analogie și (3) situații de interacțiune. Corelând toate aceste aspecte, cred că ajungem la concluzia că avem de a face cu un izomorfism de interacțiune. Ele se petrec în momentul în care are loc interacțiunea și nu pot fi înțelese decât prin simetrie și structuri constitutive comune.

În concluzie, interpersonalizarea apare acolo unde se insinuează limita subiectivității ca muchie a unei reciprocități prin care personalizarea și interpersonalizarea devin constitutive fiecare pentru cealaltă. Astfel, din punct de vedere constitutiv, interpersonalizarea implică o situație pe care o putem numi alterpersonalizare. Dimensiunea ei intențională ține de experiența pe care propria-mi persoană o are cu celălalt, ca persoană dată psiho-social de acest izomorfism de interacțiune.

Pe de altă parte, acest izomorfism presupune faptul că structurile constitutive ale persoanei mele sunt aceleași cu structurile constitutive ale persoanei celuilalt. Și aici, ajungem la întrebarea cea mai complicată pe care și-o pune fenomenologia, mai ales în tradiția lui Edmund Husserl: cum putem fi siguri că intersubiectivitatea ține de acest izomorfism? Cum pot oferi un temei suficient intersubiectivității, pornind de la situația subiectivității? Cum pot fi eu sigur că celălalt există, că gândește în aceeași convenție cu mine, că gândește în același context în care mă aflu și eu cu gândirea mea și că gândirea sa are aceleași efecte subiective precum efectele subiective ale gândirii mele? Cum știu că ne întâlnim în cunoaștere cu același tip de gândire, cu aceeași organizare empirică și cu aceeași relație cu lumea din care facem parte? Cum este subiectivitatea mea o justificare suficientă pentru a crede că și celelalte subiectivități funcționează în aceiași parametri, dincolo de capitalul de cunoaștere și de formatarea noastră ideologică? Cum este posibil să vorbim, să ne cunoaștem și să ne transformăm, atât timp cât nu știm unii de alții ca atare?

4. Constituirea fenomenologică a intersubiectivității

Întemeietorul fenomenologiei, Edmund Husserl, mai ales prin lucrarea *Meditații carteziene*, pune în joc cel mai cunoscut caz al metafizicii intersubiectivității. Pornind de la reducția dubitativă carteziană, cu intenția de a stabili principiile unei științe universale, Husserl ajunge la o primă concluzie conform căreia „nu pot emite și nu pot concepe ca fiind valabilă nicio judecată pe care să nu o fi creat anterior eu însumi dintr-o evidență, din experiențe în care lucrurile și stările de lucruri respective să-mi fie prezente ele însele, în persoană”[7]. Este locul în care se dezvoltă ideea conform căreia întemeierea unei științe universale este dată de subiectivitatea așa cum este ea determinată de constituția absolută (evidentă de la sine, imanentă și universală) a eului transcendental.

---

[7] Edmund Husserl, *Meditații carteziene. O introducere în fenomenologie*, Traducere de Aurelian Crăiuțu, Humanitas, București, 1994, p. 43

Problema este una epistemologică și argumentația este mult mai complexă, dar trebuie reținut următorul aspect: subiectivitatea este prinsă în inter-determinarea dintre fluxul permanent al conștiinței și existența transcendentală a eului pur. Altfel spus, mă aflu în permanență prins între datele permanente ale conștiinței mele (date externe sau interne) și structurile absolute ale subiectivității, care determină existența și cunoașterea acestor date. Conceptul de subiectivitate la Husserl este unul epistemologic, deși este profund influențat de profesorul său, Franz Brentano. Acest concept are, ca sarcină metodologică, delimitarea fundamentelor posibilității cunoașterii. Acesta este, cred, sensul tare, metafizic, al ideii de subiectivitate. Și, tocmai datorită acestei intransigențe, trecerea de la subiectivitate la intersubiectivitate a reprezentat, cel puțin din punct de vedere istoric, punctul critic al fenomenologiei. Ea nu a convins de fiecare dată, dar a constituit contextul necesar pentru întreg edificiul speculației fenomenologice.

Metodologic, Husserl trece de la problema subiectivității la cea a intersubiectivității printr-o mișcare de translație. Trecerea este subtilă, dar, tocmai de aceea, importantă. Ea se joacă în termenii analogiei și ține de faptul că pentru a susține până la capăt evidența subiectivității, dată de eul transcendental, trebuie să accept faptul că alteritatea are sens: adică ideea de alteritate produce toate condițiile necesare pentru ca alte subiectivități să existe în analogie cu propria-mi subiectivitate. Este unul dintre puținele locuri în care deducția fenomenologică are un comportament atipic, operând mai curând printr-un discurs euristic. Nu mai există aici intransigența epistemologică specifică radicalismului reducției prin care se ajunge la ideea de eu transcendental, pornind de la deducția dubitativă a *cogito*-ului cartezian. În același timp, se regăsește aici unul dintre principiile necesare ale existenței fenomenologiei. Abordarea fenomenologică este absolut necesară pentru a răspunde la problema intersubiectivității printr-o analiză a subiectivității. Fenomenologia este contextul necesar în care îl înțeleg pe celălalt, ca fiind evident de la sine, așa cum sunt și eu evident de la sine, în calitatea de agent al eului transcendental. Cred că aici analiza epistemologică ar putea fi dusă mai departe, printr-o critică a agenței pe care o joc, la nivelul fluxului conștiinței, ca subiect al eului transcendental. Dar această chestiune trebuie să rămână pentru altă ocazie.

Constituirea fenomenologică a alterității este dată de necesitatea transcendentală a alterității. Altfel spus, dau sens alterității nu pentru a produce un orizont de referință pentru propria-mi subiectivitate, ci pentru că celălalt nu poate fi lipsit de sens și subiectivitatea sa nu poate fi decât într-o relație de analogie cu subiectivitatea mea. Astfel, principiul intersubiectivității este prim: el este cel care determină principiul subiectivității, și nu invers. Intersubiectivitatea nu numai că întregește dosarul subiectivității, dar îi oferă și temeiul necesar. Astfel, în mod surprinzător, intersubiectivitatea devine instanța transcendentală a comunității subiectivităților, așa cum eul pur este instanța transcendentală a subiectivității. În acest context, sarcina critică speculativă este aceea de a explicita emergența subiectivității și imanența subiectivă a intersubiectivității în aceeași perspectivă speculativă.

Cum putem, însă, descrie emergența subiectivității și imanența intersubiectivității. Cred că putem înțelege fluxul conștiinței (în calitatea acestuia de context al experienței subiectului) în termenii unei relații secunde, reflexive pe care o dezvoltă subiectivitatea cu experiența sa dată. Este vorba despre trăirea acestei experiențe, de valorizarea în context

personal a unei experiențe date în context fenomenologic. În această situație, la bază, eu sunt celălalt al experienței mele. Sunt alteritatea primă a emergenței propriei subiectivități. Sunt propria mea intersubiectivitate. Astfel, dacă mai sus am vorbit despre alter-personalizare, cred că aici, termenul de altersubiectivizare devine la fel de util.

În acest loc, devine clar faptul că problema intersubiectivității are puține șanse de rezolvare pe linia concordanței dintre constituția propriei subiectivități și constituția subiectivității pe care o intuiesc în ceilalți. Pentru că subiectivitatea și intersubiectivitatea încep să se exprime împreună, punându-mi la dispoziție o alteritate pe care o experiez în contextul propriei subiectivități. Este o diferență de nivel. Este ea suficientă pentru a deschide teatrul intersubiectivității? Deocamdată, nu cred că este suficientă. Nu am la dispoziție suficiente instrumente speculative pentru a o considera suficientă. Dar este absolut necesară. Și totuși, ce se deschide în chietura acestei condiții necesare dar nu încă suficiente?

Cred că constituirea intersubiectivității nu ar trebui să mai reprezinte tema unei analize reductive radicale. Și cred că tocmai aceasta este perspectiva suplimentară pe care mi-o oferă câmpul teoretic al interpersonalizării, așa cum este el desfășurat în științele psihicului. Analiza intersubiectivității trebuie degrevată de sarcina unei descrieri metafizice reductive și constitutive și trebuie gândită mai curând în termenii unui proiect personal al subiectivității. Intersubiectivitatea trebuie să devină dimensiunea alterpersonală a subiectivității. Dar pentru a deschide ceva mai mult această idee, cred că am nevoie, măcar pentru început, de un context speculativ în care să o plasez și să o interpretez. Altfel spus, am nevoie, deocamdată, măcar de o ipoteză de lucru pentru ca exercițiul meu speculativ să meargă mai departe.

5. Contextul speculativ al intersubiectivității, ca dimensiune a alterpersonalizării

Problema intersubiectivității ca dimensiune a alterpesonalizării subiectivității poate fi pusă în discuție în marginea ideilor de consistență și coerență a trăirii subiective. Iar consistența și coerența acestei experieri nu le pot înțelege decât ca determinații prime ale unui proiect al fericirii. Pare a fi un dat al trăirii noastre faptul că subiectivitatea tinde spre o consistență și coerență care nu pot fi explicate decât în termenii căutării fericirii.

În vorbirea noastră de zi cu zi, folosim destul de des expresia „fericire personală" și cred că expresia aceasta trimite la ceva mai mult decât la simpla apropriere a unei stări de beatitudine. Cred că expresia vorbește și despre faptul că fericirea este un proiect al personalizării în termenii alterpersonalizării.

Totodată, cred că nu putem gândi consistența și coerența subiectivității ca simpli indicatori de stare. Cred că avem de a face, mai curând, cu valori care trebuie jucate. Altfel spus, consistența și coerența nu pot fi constituite decât prin angajare: ele reprezintă coordonatele subiective ale intersubiectivării prin tocmai faptul că eu, ca subiectivitate, le pun în joc și le valorific. Aici cred că situația este determinată de un complex extrem de larg de factori, produși mai ales de existența biologică a corpurilor și existența psiho-socială a trupurilor. Dar vreau să subliniez măcar un lucru: din punctul de vedere al personalizării propriei noastre subiectivități, nu ne suntem suficienți. Nu suntem niciodată împliniți, decât sub semnul complinirii. Există ceva care mă dejoacă și mă destructurează în chiar faptul că

subiectivitatea mea se joacă și este angajată. Trăirea propriei experiențe este supusă unei alte dimensiuni intenționale: aceea de a ne angaja (în permanență) în asigurarea consistenței și coerenței propriei subiectivități doar ca jucător al intersubiectivității.

Este poate un alt solipsism, dar măcar este vorba despre un solipsism slab, pe care îl putem analiza dincolo de o sarcină metafizică radicală. Siguranța teoretică a psihologiei mă aduce în acest punct în care nu mai am nevoie de o radicalizare a intersubiectivității.

Lucrurile trebuie înțelese altfel.

6. Consistența și coerența în termenii fascinației și ficționalizării

Acesta este momentul unei alte reveniri. Și revenirea este dată de faptul că trebuie făcute niște precizări suplimentare.

Relația cu experiența noastră, definită ca subiectivitate, a fost descrisă de cele mai multe ori, în termenii apercepției. Emergența primă în constituirea epistemică a subiectivității ține de această idee a apercepției: ea reprezintă o experiență sensibilă, imanentă, imediată, permanentă, dinamică, intențională, de ansamblu și nemodulată. Și tot ea dă conținut fluxului permanent al conștiinței. Aici, devine transparentă revenirea și vedem că ne întoarcem la una dintre problemele prime ale proiectului speculativ metafizic. Cum trecem de la o stare nemodulată (în stare brută, formată psihic, dar neformulată semantic) la expresia rațională? Problema poate fi pusă și în termeni psihologici și există o largă literatură de specialitate cu privire la ceea ce am putea numi constituirea și organizarea psiho-socială a conștiinței. Interesul meu speculativ ține, însă, de o altă suprafață de semnificare. Mă interesează mai curând, cum dăm sens acestei substanțe nemodulate a apercepției. Care sunt efectele semantice ale constituirii și organizării psiho-sociale a conștiinței în orizontul apercepției. Este, de exemplu, întrebarea pe care și-a formulat-o Martin Heidegger în legătură cu unitatea imaginației la Immanuel Kant. Pe fond, chestiunea poate fi formulată cam așa: Cum mă preiau interpretativ pe mine ca subiectivitate personală, pornind de la expunerea mea empirică permanentă? Și chestiunea merge mai departe: Care este relația mea semasiologică cu propria mea experiență.

Pornind de la ideea lui Paul Ricoeur, cred că această relație poate fi înțeleasă în termenii narativității.[8] Relația cu propria-mi subiectivitate poate fi descrisă cel puțin ca un flux narativ continuu. Consistențele mele discursive au o consistență narativă. Propoziția, funcția propozițională, judecata, discursul, fraza, conceptul (chiar și categoriile) cred că au o substanță narativă. Emergența semantică a subiectivității este narativă, pentru că ține, de fiecare dată, de o diferență de fază[9] și este determinată temporal[10]. Fluxul conștiinței este o relatare, este o povestire, este ceva în legătură cu faptul că sunt o narațiune continuă a

---

[8] În volumul al treilea al lucrării *Temps et récit*, Paul Ricoeur vorbește despre identitatea narativă și o înțelege ca dimensiune existențială a unei duble integrări narative: cea a povestirii în sens istoric și cea a povestirii în sens narativ.

[9] Idee dezbătută pe larg de tradiția analitică.

[10] În general, paternitatea acestei idei este atribuită lui Paul Ricoeur. Cert este că el a sitematizat-o cel mai bine în lucrarea sa *Temps et récit* (volumele I-III). De altfel, una dintre traducerile posibile a acestui titlu ar fi: timp și narațiune.

propriei experiențe subiective. Relația mea cu propria-mi experiență este una narativă. Consistența și coerența subiectivității sunt date pe linie narativă.

Și aici, intervine declicul retoric. Tot ceea ce trăiesc în legătură cu mine are doar un sens ficțional. Prin diferență, nu știu dacă există o altă posibilitate a subiectivității sau a lumii. Trăiesc, altfel spus, în cea mai restrânsă modalitate posibilă. Împotriva lui Leibnitz, relația cu experiența mea subiectivă este radicală: trăiesc în singura modalitate posibilă. Sunt lumea mea și nu am altă certitudine a lumii. Pe această cale, revenim la Descartes și, în contra notă, existența mea nu poate fi decât una ficțională. Ține de relația mea narativă cu propria-mi subiectivitate. Lucrurile devin interesante: Exercițiul speculativ al lui Husserl îl scoate pe Descartes din exercițiul său speculativ. Dar și aceasta pare a fi o problemă pentru o altă ocazie. Revenind la concluziile noastre, ficțiunea mea trebuie să existe într-un limbaj, într-un discurs, adică trebuie să facă o impunere ficțională exterioară pentru a face posibilă autofascinația. Trebuie să fascineze.

Pentru a exista, ca ficțiune a propriei subiectivități, eu trebuie să devin martorul de încredere al fascinației alterității. În proiectul fericirii, dat de necesitatea consistenței și coerenței subiectivării, trebuie să existe o legătură semnificativă între funcția subiectivă a autoficționalizării și funcția intersubiectivă a fascinării. Aceasta este limita pe care aș numi-o retorică. Și este vorba despre limita pe care interpersonalizarea o dă intersubiectivității. Aici cred că lucrurile devin ceva mai așezate.

7. Pentru moment, să vorbim câte ceva despre retorică

Dar să vorbim puțin despre retorică așa cum o cunoaștem cu toții. Despre retorică am auzit multe și nu prea avem o impresie pozitivă. Retorica este singura teorie și singura știință negativă. La modul general, noi europenii cam așa o percepem. Nu este nici măcar știință, decât de cel puțin ordinul al patrulea, pe ramura lingvisticii, a teoriei critice sau a hermeneuticii. Are faptele ei bune, dar e o cutie a Pandorei. Pentru că retorica, dincolo de eficiența sa, este arta disimulării și reprezintă, prin excelență, tehnologia impunerii ideologice. Aceasta este o percepție comună pe care o avem cel puțin noi, europenii.

Acest lucru este determinat de cel puțin două prejudecăți. Una, vine de la Platon și ține de scandalul său cu sofiștii, acei tutori (remunerați) ai cunoașterii cu orice preț. Sofiștii, după Platon, erau niște speculanți epistemologici. Predau arta de a câștiga disputele și cereau bani. Cum s-ar spune, nu aveau nicio justificare morală atunci când se ocupau cu predarea tehnologiei câștigării disputelor. Teoria lor nu avea nicio legătură cu viața virtuoasă, ținea doar de un lung exercițiu al șmecheriei și disimulării. Supărarea lui Platon a devenit cumva substanța epistemei în care a fost înțeleasă retorica în istoria europeană. Mai ales, pentru faptul că s-a transmis în istorie un fel de stigmat dat de preconcepția că sofiștii au avut vreo legătură cu moartea lui Socrate. Percepem astăzi, cel puțin atunci când suntem neatenți, retorica prin prisma acestei situații imorale: sofiștii fac bani din cunoaștere și fac parte, cumva, din conspirația condamnării lui Socrate.[11]

[11] Ca digresiune, merită amintite câteva lucruri. Se spune că primul care a avut profit financiar din cunoaștere a fost Thales, considerat fiind ca primul reprezentant al filosofiei în spațiul european (cu ceva secole înainte chiar de a se fi inventat cuvântul filosofie). Anecdota cu privire la presele de

A doua chestiune defavorabilă retoricii ține de una dintre definițiile sale celebre: retorica este arta convingerii. Și, în modul în care considerăm în mod obișnuit relația noastră epistemologică cu problema cunoașterii, avem de-a-face aici, cu un paralogism al metodei. De ce? Pentru că, din punctul de vedere al adevărului, nu avem nevoie de o artă pentru a convinge. Convingerea nu ar trebui să fie legată de o artă (de o tehnologie). Simpla expunere a cunoașterii corecte[12] este suficientă pentru a ne împărtăși cu toții din același adevăr. Convingerea trebuie câștigată de la sine, în virtutea unui *ethos* deja dat și care se află într-o relație preliminară cu adevărul. Ea este deja, un instrument al convingerii și este deja un instrument patentat al cunoașterii corecte. Arta convingerii devine o supra-patentare și produce suspiciune în cetate. Este suficient să convingi, să pui argumentarea pe o bună poziție. Convingerea este dată de la sine, în simpla sa formulare discursivă. Nu trebuie să existe mecanisme în plus. Restul e subterfugiu și devine suspect. Astfel, retorica nu poate decât să încurce și să producă ocazii ilogice și imorale pentru implementarea adevărului. În momentul în care înțelegem retorica în sensul artei de a convinge, deschidem sensul negativ al ideologiei: convingerea cu orice preț. Retorica, deja stigmatizată de Platon, devine un instrument al răului psihosocial: formulează manipularea, dă fundamentul strâmb al ideologiilor. Cele două situații sunt înrudite și țin de ideea că retorica formulează o teorie (sau o tehnologie) în care obiectivul speculativ ține direct de faptul de a reuși cu orice preț.

Gândul că reușita cu orice preț nu ține de o bună poziție morală merită să-l păstrăm. Măcar ca instrument de alertă în viața noastră psiho-socială. Dar principiul acesta nu ține de obiectivul expres al retoricii. Ține cel mult de anumite pragmatici retorice. Și retorica a fost exersată din plin în acest sens. A fost și este folosită pentru astfel de disimulări. Însă, pe de altă parte, retorica ține nu de o teorie formativă (chiar dacă a intrat în agenda curiculară romană și medievală) și nici de o teorie normativă (chiar dacă este folosită ca instrument de construcție a discursurilor ingineriilor sociale).

În primă instanță, retorica, ține mai curând de o topografie. Înainte de a fi topologică (ideologică), este topografică. Retorica este o geografie a spațiului deschis de relația corp-discurs. Retorica se insinuează atunci când apare intuiția că discursurile și corpurile se amestecă, se pliază unele peste altele și nu se mai pot formula decât prin reciprocitate. Retorica este prima care pricepe că vorbim cu corpul și că nu poate exista decât un corp al vorbirii. Tot ce ține de tehnologia retorică este o consecință a acestui fapt: relația noastră cu lumea este o relație de tip corp-discurs. Aici apar tropii sau figurile, aici se insinuează dialectica, argumentarea, persuasiunea, ideologia, ironia, strategia, alegoria și așa mai departe.

Dar ce reprezintă relația corp-discurs? Relațiile de tip corp-minte sunt multe în istoria gîndirii științifice și sunt și mai multe în istoria speculativă filosofică. Atenția îmi este atrasă mai curând, de teoria critică a Școlii de la Frankfurt. În acest sens, prezența

---

măsline este celebră. Totodată, istoric vorbind, remunerația inteligenței nu s-a oprit la grecii antici. Pe de altă parte, Socrate se pare că s-a martirizat singur. O spune chiar și dialogul lui Platon, *Apărarea lui Socrate*. Istoric vorbind, Platon nu prea avea dreptate. Socrate, așa cum l-a înțeles Platon, nu avea un comportament diferit de cel al sofiștilor decât prin faptul că nu cerea bani. În rest, tehnologiile sale de convingere țineau de același instrumentar.

[12] Nu trebuie ignorat faptul că însăși formularea ideii de cunoaștere corectă are și un substrat retoric.

noastră socială este determinată de un dublu corp. Un corp psihologic, să zicem, și un corp social. Sunt locatarul unei dubluri. Pe de o parte, trăiesc corpul meu psihic în termeni sociali. Pe de altă parte, existența mea socială este chiar corpul meu psihic. Sunt ferm convins că lucrurile pot fi clarificate și modular: există destule instrumente teoretice pentru a analiza sau a înțelege structural corpul meu psihic și corpul meu social. Dar, aici, nu mă interesează decât relația lor. Dublura. Dualitatea funcțională. Dialectica, altfel spus. Trăiesc într-un corp cu două muchii: una interioară, una socială. Iar relația dintre ele nu poate fi decât una angajantă. Stimulată în această dimensiune a alterpersonalizării. Astfel, dublul meu corp produce, mereu, un dublu limbaj. De multe ori, credem că dublul limbaj ține de o schimbare de poziție. Dublul limbaj este doar o consecință a dublului meu corp. Este o chestiune de reciprocitate, așa cum am precizat mai sus.

Figura dublului corp ar trebui să fie următoarea: sunt ancorat într-un corp al meu dar sunt angajat într-un corp social. Și lucrurile se complică aici. Nu mă pot gândi pe mine decât în orizontul interpersonalității și nu pot gândi personalitatea (alteritatea) decât în locul meu. Retorismul devine cea mai bună soluție ontologică a comunicării interpersonale și cea mai bună soluție a altersubiectivității. Trăiesc nu o situație existențială, ci una retorică.

Astfel, tensiunea dintre dublul corp și dublul limbaj, pentru că este cel mai bine pusă în chestiune de tradiția retoricii, aș numi-o retorism. Limita retorică a altersbiectivității ca răspuns al subiectivității la problema intersubiectivității. Nu cred că putem formula o teorie a comunicării interpersonale decât în această ontologie retorică a dublului corp. Retorismul este cheia de interpretare pentru orice câmp teoretic al unei teorii a comunicării interpersonale cu referință la problema intersubiectivității.

Cred că limita retorică este limita semnificației evenimentului interpersonal (situației interpersonale) și tocmai această limită retorică devine orizontul speculativ relevant pentru o înțelegere integrată a intersubiectivității. Pe de altă parte, cred că subiectivitatea este încă o problemă care ține, în ansamblul ei, de un exercițiu speculativ metafizic. Dar, pe de altă parte, problema intersubiectivității nu cred că mai are multe șanse speculative. Ea nu poate fi gândită, cu adevărat, decât în acest exercițiu critic al întâlnirii dintre teoriile psihosociale ale interpersonalizării și analiza critică filosofică a intersubiectivizării. În acest sens, un câmp de lucru util poate fi dat de această idee a alterpersonalizării, ca limită retorică a altersubiectivizării. Adică, să ducem problema în altă parte, unde poate sunt termeni mai buni.

Bibliografie

Brentano, Franz, *Psychology from an Emipirical Standpoint*, Taylor & Francis, Traducere de Antos C. Rancurello, D. B. Terrell și Linda L. McAlister, Londra & New York, 2009.

Husserl, Edmund, *Meditații carteziene. O introducere în fenomenologie*, Traducere de Aurelian Crăiuțu, Humanitas, București, 1994.

Mitchell, Stephen A., Relationality from Attachment to Intersubjectivity, Taylor & Francis, New York, 2000.

Ricoeur, Paul, *Temps et récit*, Volumul III, Édition de Seuil, Paris, 1985.

-- *Mirror Neuron*, Articol Wikipedia, weblink: https://en.wikipedia.org/wiki/Mirror_neuron

VALORIFICAREA COMPETENŢELOR MUZICALE: ASPECTE FORMATIVE ÎN EDUCAȚIA ARTISTICĂ

VALORIFICATION OF MUSIC COMPETENCES: EDUCATIONAL ASPECTS IN ARTISTIC EDUCATION

Viorica CRIŞCIUC[1]

Abstract

The research is marked by the *curriculum* development and development of the last decades, which is conceptually and methodologically in the search and adaptation phase. The curriculum, as opposed to traditional school curricula focused on the teaching of musical subjects, is focused on the formation of musical competences, thus marking a shift from the encyclopedia of musical culture to the culture of contextualized musical action. This change has led to focusing the teaching on the education of a religious personality, where a core place has the training of specific competencies. Praxiologically, the actuality of the research is confirmed more negatively, in the practice of musical education, persisting a methodology for the formation of musical competences on the principles of scientific knowledge.

As a consequence, the didactic process in the Music Education discipline is made more confusing and incoherent, teachers insist on teaching-learning-evaluation of musical subjects and not on the training of pupils / students of competencies specific to the main fields of Music publishing.
Key words: scientific knowledge, specific skills, musical education.

Importanţa problemei date constă în marcarea neconcordanței între planurile teoretic și aplicativ ale formării competenţelor muzicale în cadrul disciplinelor și structurarea unei metodologii specifice de formare a competenţelor muzicale, care să coreleze principii - obiective - conținuturi - metode/ procedee/ tehnici/ forme/ activități de predare - învăţare - evaluare a materiilor muzicale și de receptare a valorilor muzicii; delimitarea criteriilor de clasificare a competenţelor muzicale în contextul activităţilor muzical-didactice la disciplina Educaţia muzicală.

Contribuţia metodologică la constituirea unei didactici a educației muzicale prin integrarea strategiilor specifice procesului de formare a competenţelor muzicale constituie

[1] PhD, university lecturer, Alecu Russo Balti State University.
vioricacrisciuc@gmail.com

soluția științifică elaborată de noi a *problemei cercetării*. Scopul studiilor constă în stabilirea, fundamentarea și validarea metodologiei specifice de formare a competenţelor muzicale.

În vederea atingerii scopului propus, au fost stabilite următoarele **obiective**:

1. Studiul în plan istoric a gradului de cercetare a problemei.
2. Stabilirea criteriilor de clasificare a competenţelor muzicale din perspectivă estetică, muzicologică și pedagogică.
3. Fundamentarea tipologiei competenţelor muzicale.
4. Identificarea principiilor metodologice de formare a competenţelor muzicale.
5. Fundamentarea metodologiei specifice de formare a competenţelor muzicale.

Problema formării competenţelor muzicale a parcurs calea istorică de la predarea-învăţarea-evaluarea elementelor de semnificare a sunetelor muzicale, la formarea unor informații complexe despre muzică și de la acestea – formarea unui sistem de competențe ca acțiune complexă a receptării muzicii și de formare-dezvoltare a competenței muzicale; toate cele trei componente (cunoștințe-capacități-atitudini) sunt marcate de atitudini, comportamente, aptitudini [1, p.122].

În conformitate cu demersurile examinate, considerăm că termenul potrivit pentru desemnarea actului de cunoaștere artistic-estetic este *formarea competenţelor muzicale.*

În această bază o definire a procesului de formare a comp*enţelor muzicale* ca *acţiune dinamic-praxiologică de interpretare, creaţie, audiţie, reflecţie a muzicii și de formare acțional-contextualizată a unui sistem de competenţe muzicale* nu s-a realizat încă. La nivelul subiectului receptor, acest proces reprezintă receptarea mesajului muzical și achiziționarea informaţiei drept acțiune de convertire a informației muzicale în cunoștințe-capacităţi-atitudini prin valorificarea activă a experiențelor de viață și a celor muzical-artistice ale elevilor/studenţilor, provocându-i la trăiri estetice și la noi acțiuni de învățare și formare muzical-artistică.

Clasificarea competenţelor muzicale.

Competenţele, în viziunea mai multor savanţi, au un nivel de generalizare diferit: cu cât clasa obiectivelor este mai mare, cu atât este mai generală. Competenţele au valoare diferită, fiind grupate în:

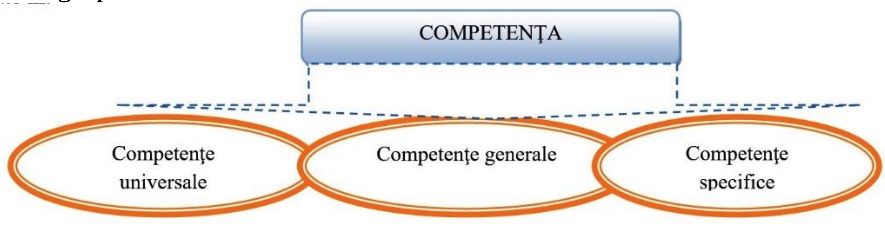

Fig. 1. Clasificarea generală a competenţelor.

1. **Competenţe universale** – proprii şi aplicabile în orice gen sau formă de activitate şi sunt structurate de Comisia Europeană în opt competenţe de bază;
2. **Competenţe generale** – care se manifestă şi se formează într-un domeniu de cunoaştere sau activitate umană. Respectiv, potrivit celor patru domenii de cunoaştere: competenţa comunicativ-lingvistică, competenţa artistic-estetică;

3. **Competenţe specifice** - realizabile într-o sferă relativ îngustă, precum competenţa interpretativă ca şi componentă a competenţei artistic-estetice.

Competenţele specifice se definesc pe domeniile activităţilor muzical-didactice de bază, în cazul nostru, pe disciplina Educaţia muzicală şi se formează pe parcusrsul unui semestru sau an şcolar. Ele sunt derivate din competenţele generale, fiind etape în dobândirea acestora.

În această ordine de idei, *caracterizarea competenţelor specifice* în mare parte se ealizează în raport cu clasificarea domeniilor specifice Educaţiei muzicale.

1. Sunt multifuncţionale: participă la rezolvarea unei diversităţi de probleme de viaţă, sociale şi didactice;
2. Sunt multidimensionale: antrenează diferite procese cognitive şi capacităţi intelectuale.

Astfel, *stadiul dezvoltării cognitive* se caracterizează prin operaţii concrete ale gândirii şi începutul operaţiilor formale. În clasele mici unii elevi pot fi capabili să lucreze cu abstracţiuni, dar cei mai mulţi dintre ei, au nevoie de generalizări pornind de la *experienţe concrete*. Toate elementele muzicii în procesul predării pot lua numele de cunoştinţe muzicale, această calitate le conferă caracter unitar, care lucrează pentru formarea competențelor [2, p.94]. D. Hopkins și M. Ainsow menționează că, deoarece schimbările în formare nu sunt menținute până la nivelul exercitării unor efecte asupra elevilor, va trebui să recunoaștem că se investește mai ales, în dezvoltarea personalului, nu în îmbunătățirea performanțelor elevilor. Formarea competențelor trebuie deci, să se desfășoare conform unor modele specifice cunoaşterii artistico-estetice, a căror selectare trebuie să se facă după anumite criterii:

- gradul de adecvare la specificul disciplinei *Educaţie muzicală*;
- convertirea modelelor generale de formare a individului la principiile educației muzicale: reinterpretarea specifică, corelarea educaţiei muzicale cu viaţa, unitatea educaţiei, instruirii şi dezvoltării muzicale;
- interacţiunea componentelor macanismului specific formării competențelor.

Surse de referință definesc *competența* drept o integralitate de cunoștințe, capacități, atitudini, care se manifestă promt în soluționarea unei probleme, îndeplinirea unui rol, a unei funcții sau exprimarea unei stări (X. Roegiers, M. Minder, M. Călin, S. Cristea). Competenţele mai sunt definite drept cunoştinţe care au devenit operaţionale de M. Călin, I. Jinga și E. Istrate ș.a., drept capacitate intelectuală cu posibilităţi de transfer şi care se asociază cu componente afective şi atitudinale, de motivare a acţiunii – de P. Popescu-Neveanu. Majoritatea autorilor menționează pentru cunoștințe însușirea de a fi operaționale și de a exprima și atitudini, fapt demonstrat epistemic în această bază de Vl. Pâslaru, care menționează această calitate ca fiind caracteristică în cea mai mare măsură cunoștințelor artistic-estetice, deci și celor muzicale [4, p.67].

În acest context, aderând la convingerile savanţilor menţionaţi în cercetare, elaborarea tipologiei competenţelor muzicale, s-a bazat pe procesualitatea cunoaşterei muzical-artistice (B. Asafiev, I. Gagim, etc.). Impulsul/ forma (aspectul perceperii mesajului muzical, etapa cunoaşterii primare) constituie o evocare, deoarece cunoştina este parte a unei teorii. Impulsul muzical este concretizat drept prima vibraţie/senzaţie care apare discret şi involuntar în adâncurile psihice, urcând spre suprafaţă pentru a căpăta forma muzicală, iată fundamentul în orice încercare de a cunoaşte muzica. Când ne referim la

dezvoltare ca un element procesual al muzicii, acesata însemnă că o cunoştinţă teoretică poate deveni funcţională dacă e aplicată practic (aspectul înţelegerii, aplicării, sintezei), deci acesta este mecanismul convertirii cunoştinţei teoretice într-o formă practică – în capacitate [5, p.82]. Numai prin capacitatea de aplicare practică a cunoştinţelor muzicale în activităţile muzical-didactice: audiţie, creaţie, interpretare, reflecţie, se formează competenţele necesare elevului, respectiv, ne referim la **funcţionalitatea competenţelor muzicale**. Elementul *terminus* din procesul cunoaşterii muzical-artistice, este atunci când cunoştinţele funcţionale devin atudini, comportament și afectivitate. Forma psihologică interiorizată a aspectelor competenţelor este reprezentată de **atitudini, comportamente,** și de **aptitudinile** elevului/studentului vis-a-vis de arta muzicală.

Percepţia/ receptarea muzicii este considerată bază şi esenţă a activităţii muzicale. În cercetările sale, I. Gagim a stabilit şi a caracterizat trei niveluri generale ale percepţiei muzicale: (a) filosofic: muzica acţionează asupra simţurilor elementare – plăcere-dezgust, excitare-linişte; (b) psihologic: este perceput mesajul artistic, se face transferul sonorului în psihologic, mişcarea exterioară devine interioară (imagistic); imaginația este indispensabilă individului uman, facilitând actul prin care se conferă sens și semnificație logică experiențelor, făcând posibilă nu numai trăirea dar și retrăirea evenimentelor; (c) spiritual: muzica comunică cu subiectul integral, energia muzicii tinzând să se exteriorizeze în acţiuni, perceperea şi cunoaşterea muzicii [3, p.24]. Analizând izvoarele teoretice şi metodologice am constatat caracterul universal al competenţelor muzicale, cercetând clasificările din diferite epoci istorice de către personalităţi notorii ale domeniului şi din perspectiva domeniilor principale pe care se fondează Pedagogia muzicală (*Psihologia muzicii* şi *Muzicologia*). Precum am menţionat, procesul de predare-formare la elevi a cunoştinţelor muzicale presupune nu numai tratarea lor tradiţională/clasică ci şi din ***perspectiva dinamică*** a proceselor interioare între elementele muzicii. Deci, pentru o viziune de perspectivă în procesul formării competenţelor muzicale, este necesară tratarea competențelor ca ***sisteme funcţionale*** ce facilitează receptarea /înţelegerea /învăţarea /asimilarea conţinuturilor ca o etapă importantă în trăirea fenomenului artistic, respectiv formarea/ dezvoltarea competenţelor domeniului. Prin urmare, procesualitatea în cunoaşterea artistico-estetică realizată în baza conceptelor fundamentale, gnoseologice, epistemologice în cunoaşterea realităţii, cunoaşterea muzicală şi clasificarea competenţelor muzicale (Aristotel, I. Kant, G. Hegel, B. Asafiev, Gh. Orlov, E. Nazaikinski, V. Bobrovski, L. Mazeli, V. Meduşevki, Vl. Pîslaru, I. Gagim, M. Morari), au determinat re-conceptualizarea pe interior şi re-gândirea tipologiei competenţelor după principiile specifice de formare la elevi a competenţelor muzicale în activităţile muzical-didactice a lecţiei [1, p.44].

Potrivit **Standardelor de eficienţă a învăţării Educaţiei muzicale în învăţămîntul primar şi gimnazial** din Republica Moldova (2011), menţionăm că standardele propuse în documentul Ministerului Educaţiei al Republicii Modova, au în vedere competenţele necesare de formare-evaluare specifice disciplinei Educaţia muzicală şi sunt formulate potrivit celor patru domenii de activitate muzicală, considerate obligatorii pentru învăţământul general: creaţie muzicală elementară, interpretare muzicală (vocal-corală şi la instrumente muzicale pentru copii, reflecţie). Acest fel de a înțelege competenţele muzicale ne-a determinat să clasificăm/divizăm competenţa specifică în:

Competenţe muzicale din domeniul I - Audiţie;
Competenţe muzicale din domeniul II – Interpretare muzicală;
Competenţe muzicale din domeniul III – Creaţie muzicală;
Competenţe muzicale din domeniul IV –Reflecţie.

Competenţele muzicale specifice domeniilor Educaţiei muzicale – sunt caracterizate prin nivelul de manifestare a atitudinilor şia stărilor comportamentale specifice elevului receptor de muzică. În literatura psihologică, filosofică şi pedagogică potrivit cercetătorilor (J. Piaget, L. Thurstone, G. Allport, A. Chircev, V. Measişcev, D. Vrabie, Vl. Pâslaru, I. Gagim) în structura atitudinilor sunt prezente atât elemente cognitive cât şi elemente afective şi comportamentale. Componentele cognitivă şi afectivă ale atitudinii sunt acelea care determină conştientizarea şi semnificaţia raportului subiect-obiect. Prin urmare, în aprecierile estetice date unei creaţii muzicale, prin comportamentul propriu-zis al subiectului educaţiei în activităţile muzical-didactice de audiţie, interpretare, creaţie, toate marcate de reflecţie, este angajată într-un mod integral, atât sfera intelectuală, cât şi în cea emoţională. În baza acestor constatări cu referire la problema abordată, menționăm că temelia mecanismelor interioare şi exterioare o constituie trăirile emoționale. *Competenţele specifice* cuprind mai multe elemente intim legate şi interdependente: conştiinţa muzicală, convingerile despre muzică, aprecierile, valorizările, care decurg din concepţia de viaţă a elevului, din sistemul său de valori [6, p.123].

Înțeleasă în sens larg, competența muzicală (*formată pe integralizarea cunoștințelor fundamentale, cunoștințelor funcţionale, cunoștințelor la nivel de atitudini*), este și o competenţă de aplicare a cunoştinţelor muzicale în activităţile muzical-didactice ale lecţiei, și nu numai (*Figura 2*).

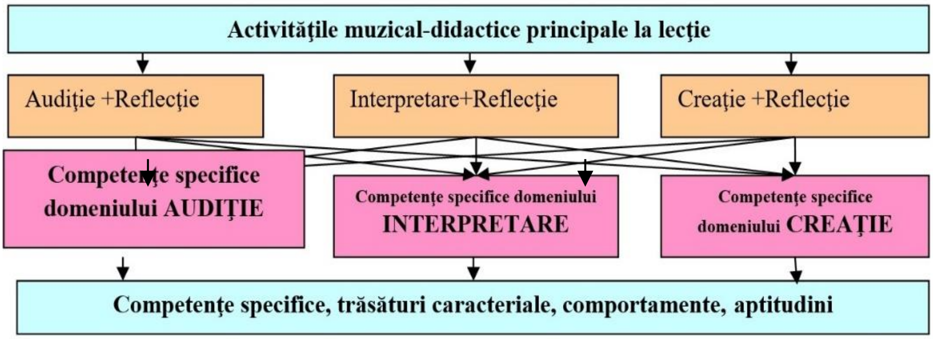

Fig 2. Clasificarea competenţelor specifice.

Prin formarea competenţelor muzicale, elevii își pot dezvolta continuu capacităţile, fiind ghidaţi de obiectivele:

- stăpânirii unui ansamblu de *cunoştinţe muzicale fundamentale*;
- dezvoltării capacității de a aplica cunoştinţele în situaţii simple – *funcţionalitatea cunoştinţelor*;
- rezolvării diferitor situaţii-problemă, fertilizând capacităţile cu viziuni proprii;
- rezolvării unor situaţii semnificative în variate contexte de viaţă cotidiană – *comportamente* și *atitudini*;
- valorizării prin: acceptarea unei valori, preferinţa pentru o valoare, angajare.

Modelele de predare a cunoştinţelor muzicale în scopul dezvoltării domeniului cognitiv

Modelul interacţional (J. Bellak, J. R. Davitz) este centrat pe mai multe categorii de semnificaţii, inclusiv pe cele de ordin afectiv, care conțin implicit şi conceptele cheie de receptare a mesajului muzical: emoţie, trăire, stare de cânt (I. Gagim). Modelul interacțional, conform lui I. Gagim, cumulează funcțiile cunoașterii de tip muzical la nivel *filosofic* (muzica acţionează asupra simţurilor elementare – plăcere-dezgust, excitare-linişte), *psihologic* (este perceput mesajul artistic, se face transferul sonorului în psihologic, mişcarea exterioară devine interioară imagistic), *spiritual* (muzica comunică cu subiectul integral, energia muzicii tinzând să se exteriorizeze în acţiuni de percepere şi cunoaştere a muzicii). Acest model oferă *cunoştinţe fundamentale* [3, p.97].

Modelul multidirecţional, aplicabil la proiectarea conţinuturilor educaționale, care instituie varietatea cunoştinţelor teoretice şi istorice, accesibilitatea însușirii lor practice, dinamice, afective. Acest model oferă calea optimă de predare a cunoştinţelor, el fiind aplicat în practică după criteriul *interacţiunii aspectelor sonore, vizuale, verbale a* cunoştinţelor *în activităţile muzical-didactice,* elevul realizând obiectivele în totalitatea taxonomiei lor, de la *cogniție* la *capacitate* şi de la aceasta la *atitudini*.

Modelul sau stilul integrat, care valorifică iniţiativa elevilor, fiind ajutaţi de profesor să iniţieze acţiuni, să le analizeze avansând de la concret la abstract, să-și expună punctele de vedere, să identifice lacunele în propriile experiențe de cunoaștere, profesorul împărtăşindu-le din experienţa proprie și dirijându-le activitatea în mod discret la crearea motivaţiilor şi formularea concluziilor.

Bibliografie

1. Crişciuc V. *The mechanism of artistic coghition in teaching music.* În: *Review of artistic education, Artes publishing house,* Romania-Iaşi 2012, p. 7-15.
2. Jonassen D., Tassmer M. *Taks Analysis Methods for Instructionnal Design,* 1999, 544 p.
3. Klausmeier H.J. *Conceptual Development during the School Years*. În: Cognitive Learning in Children. New York Academic Press, 1976. 322 p.
4. Nonaka I., Takeuchi H. *The Knowledge Creating Company*. Oxford: Oxford University Press, 1995. 320 p.
5. Paşca E.-M. *Un posibil traseu al educaţiei muzicale în perioada prenotaţiei, din perspectiva interdisciplinară.* Iaşi: ARTES, 2006. 308 p.
6. Pălărie V. *Pedagogie*. Ch.: Univers Pedagogic, 2007. 160 p.
7. Pâslaru Vl., Drăguţan A., Grâu E. *Atitudini fundamentale*. Ch.: Cartier Educaţional, 1998. 40 p.
8. Roegiers X. Roegiers X. *Manuel scolair de developpement de competences dans l'enseignement.* BIEF, Departement de science de l'education de l'URL, 1998. 220 p.
9. Rusu, Marinela, *Emoțiile – de la cunoașterea de sine la autoreglare*, Ed. Ars Longa, Iași, 2017.
10. Weawer W., Price G. *Synectics: Its Potential For Education*, Ernest Benn Limited: London, 1990. 422 p.

REPERE PSIHOLOGICE PRIVIND BLOCAJELE IMAGINAȚIEI CREATIVE, ȘI DEPĂȘIRA ACESTORA

PSYCHOLOGICAL REFERENCES ABOUT THE CREATIVE IMAGINATION BLOCKAGES, AND THEIR OVERCOMING

Daniela Roșca-CEBAN[1]
Olimpiada Arbuz-SPATARI[2]

Abstract

For a professional, a creative blockage is not just frustrating - it is potentially harmful to career. When creator's actions are based only on creative imagination in the process of creating a prosper future, it's unacceptable to have a lack of ideas or energy. But all creative deadlocks are not identical. Different types of blockages require different solutions. In this paper, we present the references made by psychology researchers about the blockages of creative imagination, and the ways to overcome them from psychological point of view.
Key words: *creative imagination, blockage of creative imagination, overcoming blockage***.**

Introducere

Pentru început, este necesar să precizăm că termenul *imaginație creativă,* pe parcursul evoluției sale, a avut următoarele forme: *fantezie; creativitate, imaginație creatoare, imaginație productivă.* Având abateri nesemnificative în tratare, aceste noțiuni păstrează conținutul lor constructiv și funcțional în toate aspectele. Astfel în investigațiile cercetătorilor menționați mai jos, acest terment poate avea formă diferită, dar duce în sine același mesaj. Pentru J. Piaget, *creativitatea* este sinonimă cu *imaginația creativă.* Ajungând la concluzia fermă, că imaginația este procesul psihic predilect al creativităţii [Apud 2, p.327-337]. Imaginația creativă se manifestă în multe feluri, ceea ce face dificilă pentru psihologi studierea, cercetarea și definirea ei. Gândiți-vă la modul în care creativitatea informează inovația tehnică, expresia artistică, eforturile științifice, alegerile individuale ale vieții, rezolvarea problemelor și jocul. O astfel de varietate de domenii!

Deși psihologii nu sunt de acord cu o definiție anumită, există un înțeles general în care creativitatea/imaginația creativă, implică producerea unei idei, a unei acțiuni sau a unui obiect nou și valorizat. Valoarea unui efort creativ depinde de circumstanțe sau de

---

[1] PhD. Candidate, Pedagogical State University "Ion Creangă", „Ion Creanga”, Chișinău.
[2] Associate Professor, PhD., Pedagogical State University "Ion Creangă", Chisinau, Rep. Moldova. olimpiada123@mail.ru

contextul cultural. Este posibilă generarea în fiecare zi a unei soluții creative pentru problemele vieții, fără a fi realizate. Dar când apare necesitatea de a produce ceva creativ la cerere, creatorul poate întâmpina un blocaj creativ. Blocajul creativ este starea în care nu mai puteți crea nimic nou. Motivul poate fi orice - suprasolicitarea psihologică, problemele personale, oboseala fizică și lipsa de somn, lenea, frustrarea, conflictele, apatia din faptul că nu se întâmplă nimic nou în viață. Și deși adesea, această stare este depășită de la sine, ea nu poate fi ignorată [5]. Psihologul și cercetătorul A. Cosmovici în lucrarea sa *Psihologia generală,* a propus următoarea structură a blocajelor creativității/imaginației creative:
1. ***Blocajele culturale. Conformismul*** este unul din ele: dorința oamenilor ca toți cetățenii să se poarte și să gândească la fel. Cei cu idei sau comportări neobișnuite sunt priviți cu suspiciune și chiar cu dezaprobare, ceea ce constituie o descurajare pentru asemenea persoane.
2. ***Blocajele metodologice*** sunt acelea ce rezultă din procedeele de gândire. Așa e cazul rigidității algoritmilor anteriori. Prin algoritm înțelegem o succesiune determinată de operații permițând rezolvarea unei anumite categorii de probleme (așa sunt formulele matematice, un algoritm este "regula de trei simplă" etc). Noi suntem obișnuiți să aplicăm într-o situație un anume algoritm și, deși nu pare a se potrivi, stăruim în a-1 aplica, în loc să încercăm altceva.
3. ***Blocaje emotive***, întrucât, așa cum se știe, factorii afectivi au o influență importantă: teama de a nu greși, de a nu se face de râs, poate împiedica pe cineva să exprime și să dezvolte un punct de vedere neobișnuit. De asemenea, graba de a accepta prima idee este greșită, fiindcă rareori, soluția apare chiar de la început. Unii se descurajează rapid, dat fiind că munca de creație, de inovație este dificilă și solicită eforturi de lunga durată. și tendința exagerată de a-i întrece pe alții implică evitarea ideilor prea deosebite și dăunează procesului de creație [Ibidem 1, p.166-167]. În această ordine de idei, autorul Vîju C. prezintă clasificarea sa a blocajelor creativității, parțial completând ideile expuse mai sus, în viziunea ei în manifestarea creativităţii pot apărea factori de blocaj generaţi de cauze diverse:

Factori de blocaj de natură emoţională: descurajare, neîncredere în propriile capacităţi, egocentrismul, individualismul, teama de a fi diferit decât cei din grupul său, teama de eşec, de dezaprobare socială, tendinţa exagerată de a-i întrece pe alţii, dependenţa excesivă faţă de opiniile altora etc. Factorii afectivi au o influenţă importantă, iar teama de a nu greşi, de a nu face rău, poate împiedica pe cineva să exprime și să dezvolte un punct de vedere neobişnuit. De asemenea, graba de a accepta prima idee ca fiind greşită, fiindcă rareori, soluţia apare chiar de la început. Şi tendinţa exagerată de a-i întrece pe alţii implică evitarea ideilor prea deosebite și dăunează procesului de creaţie.

Blocaje provocate de factorii educativi; profesori, părinţi etc.:

- orientarea excesivă a studenților asupra succesului, în sensul atingerii performanţelor şcolare cât mai înalte;
- orientarea studenților, după colegii de aceeaşi vârstă;
- sublinierea permanentă a apartenenţei la un sex sau altul;
- accentul exagerat pe competiţie sau pe cooperare;
- considerarea indivizilor divergenţi ca fiind anormali;
- critica prea matură a ideilor;
- conduita noncreativă a profesorului etc. [6].

O clasificare mai detailată o găsim la autorul Popescu G. Ea a realizat o investigație a blocajelor creativității, la diverşi autori, deducând următoarea structură a blocajelor creativităţii, sistematizare ce este frecvent amintită de diverşi autori.

1. *Blocaje culturale* – conformismul, cei care se comportă diferit sunt sancţionaţi de ceilalţi, priviţi cu suspiciune şi, în consecinţă, persoanele creative sunt descurajate; atitudinile pe care le putem include aici sunt: dorinţa de a se conforma modelelor sociale, de apartenenţă, conformism la ideile vechi, slabă capacitate de a transforma sau modela ideile, încredere exagerată în statistici şi experienţa trecută, sentimentul că îndoiala este un inconvenient social; neîncrederea în imaginaţie, în fantezie, prin acordarea unei atenţii exagerate raţionamentelor, unde putem include: primordialitatea factorilor practici în luarea deciziilor, slaba capacitate de a modifica ideile, încredere exagerată în raţiune.

2. *Blocaje emoţionale,* printre care amintim:

- teama de a nu greşi;
- teama de a fi minoritar;
- graba de a accepta prima idee;
- descurajarea rapidă;
- tendinţa exagerată de a-i întrece pe alţii;
- capacitatea redusă de a se destinde, de a lăsa incubaţia să lucreze;

3. *Blocaje metodologice* sunt cele ce reflectă procedeele de gândire:

- rigiditatea algoritmilor folosiţi anterior sau insistenţa în aplicarea aceloraşi algoritmi pe care i-am mai folosit în situaţii în care nu sunt potriviţi;
- fixitatea funcţională este folosirea obiectelor potrivit funcţiei lor obişnuite, fără a încerca să le utilizăm şi în alt mod;
- critica prematură, evidenţiată de Al. Osborn, este frânarea sugestiilor ce pot apărea pentru rezolvarea diferitelor probleme;

4. *Blocaje perceptive*:

- incapacitatea de a se interoga asupra evidentului;
- incapacitatea de a face distincţia dintre cauză și efect;
- dificultăţi în definirea problemei;
- dificultăţi în defalcarea problemei în elementele sale componente, care ar putea fi abordate mai uşor;
- dificultatea de a distinge între fapte şi problemă;
- discordanţă între proiectul realizat şi cel personal.

***5. Blocaje legate de relația individ-grup*:**

▪ lipsa de comunicare care poate avea formele: comunicare imposibilă din cauza discordanţei limbajului, vocabularului; comunicare incompletă; comunicare deformată, denaturată voluntar;
▪ marginalizarea individului creativ, întrucât comportamentul său nu respectă normele sociale;
▪ lipsa de autenticitate datorită presiunilor exercitate de constrângerile sociale sau culturale;
▪ izolarea, fie datorită respingerii de către ceilalţi, fie din iniţiativă personală determinată de teama de a nu greşi;
▪ dependenţa încurajată de grup, obţinută prin intermediul recompenselor şi pedepselor, a informaţiilor, a căilor financiare [3, p. 45-46].

Revenind la Vîju, observăm că preîntâmpinarea și ***înlăturarea factorilor de blocaj*** se poate realiza prin redefinirea periodică a unor concepte, idei, obiecte şi fenomene, încurajarea rezolvării euristice a problemelor, pe bază de imaginaţie și fantezie, antrenarea

studenților la activităţi instructiv-educative care stimulează dezvoltarea unei atitudini creatoare

Modalităţi de surmontare a blocajelor creativităţii

Pentru a dezvolta creativitatea în învăţământ, în primul rând, trebuie schimbat climatul, pentru a elimina blocajele culturale și emotive, puternice în şcoala din trecut. Se cer relaţii destinse, democratice, între studenţi şi profesori, ceea ce nu înseamnă a coborî statutul social al celor din urmă. Cercetările pe această temă au arătat că atitudinea pozitivă a profesorului faţă de creativitate este unul dintre cei mai importanţi factori; care facilitează creativitatea și diminuează timiditatea copiilor. Condiţia primă a dezvoltării creativităţii elevului este ca profesorul să ştie ce înseamnă a fi creativ, să aibă cunoştinţe de bază despre creativitate, despre psihologia creativităţii, despre posibilităţile de dezvoltare a acesteia în procesul de învăţământ. Altfel, el nu va putea încuraja ceva ce nu înţelege sau despre care nu ştie mare lucru [6]. Autorul Rosanes K. propune metode mai inedite de a depăși blocajele creativității. Făcând o prezentare pe pagina UCREATIVE el ne propune ideile ce urmează:

Periodic, la oamenii creativi, apar acele zile în care creierul pare mort. Nu apar idei, nu există combustibil creativ în timp ce gândirea apasă cu termenele proiectelor în derulare. În mod obișnuit, această situație este cunoscută sub numele de bloc creativ, mulți se confruntă cu acest tip de situație, fie cauzată de probleme personale, blocaj mental, bariera emoțională, defalcare în comunicare etc. Toți oamenii din industria creativă o experimentează. Un scriitor, designer, pictor, sculptor sau chiar un director artistic se confruntă cu această situație frustrantă. Cu toate că blocul de creație este inevitabil și apare în fața noastră din când în când, această situație nu ar trebui să fie ignorată pentru că poate fi într-o anumită măsură, dăunătoare. Dacă o persoană se simte blocată și nu știe de unde să înceapă și de la ce idei, atunci, ea se confruntă cu un bloc de creație. Vom enumera zece dintre cele mai comune și eficiente modalități de a depăși blocajul creativ (bazat pe experiențele personale) pentru a aduce înapoi acea mică scânteie de creativitate de care este nevoie!

1. Autoevaluarea. Înainte de a purcede la orice acțiuni, încercați să vă autoevaluați. Meditați a supra următoarelor întrebări:

- *De ce nu sunt motivat?*
- *Ce blochează drumul meu spre ideea de care am nevoie?*
- *Eu omit ceva, ce anume?*

Este important să se răspundă la întrebările de mai sus înainte de a face concluziile că v-ați confruntat cu un blocaj creativ.

2. Lectura. Lectura este întotdeauna una dintre sursele cele mai eficiente de inspirație. Cărțile și revistele sunt în partea de sus a listei mele. Citit o ficțiune, carte pentru copii ilustrată, un catalog de fotografie sau o revista de modă. Cărțile de ficțiune vor stimula imaginația creativă în timp ce revistele vor spori judecata în design.

3. Căutarea inspirație în internet și în afara acestuia. Există întotdeauna ceva mai mult pe Internet decât filme și muzică. Există numeroase bloguri și portofolii online, care prezintă cele mai bune realizări în lumea designului. Încercați să le răsfoiți pentru găsi condimentul creativ de care aveți nevoie în lucrul vostru. Sau mai bine, vizitați cea mai apropiată galerie de artă și inspirați-vă. Ce-mi place cel mai mult în galeriile de artă și muzeele, este că avem posibilitatea de a vedea operele de artă reale, iar mie personal aceste vizite îmi dau acel sentiment creativ de care are nevoie fiecare artist plastic și simplu

amator. Este ca și cum ai avea acea conexiune instantanee cu artistul, doar prin admirarea operelor lui.

4. Grifonajul pe hârtie. Luați un creion și o foaie de hârtie, apoi începeți să grifonați. Schițați tot ce aveți în minte. Prin aceasta, puteți dezvolta abilitățile de desen și grifonaj, aleatoriu rezultatul ar putea fi un ingredient eficient în formularea conceptului dvs. de design. Acesta este motivul pentru care schițarea este întotdeauna un factor important în fiecare proces de creație.

5. Pauză, plimbare sau vacanță. Închideți computerul pentru un timp. Ieșiți la plimbare și încercați să observați lucrurile minunate din afara locului vostru de muncă, pe care le omiteți în fiecare zi. Relaxați-vă. Faceți o pauză de o zi sau două, sau plecați într-o scurtă vacanță, aceste zile vă pot reîncărca energia creativă, iar când veți reveni la locul de muncă, veți simți un nou val creativ!

6. Audierea muzicală. O altă modalitate eficientă de a lupta cu blocajele creative, este de a asculta muzică. Eu de obicei, pornesc difuzoarele în volum mare de fiecare dată când am de lucru în design. Ritmul melodiei mă activizează, totodată furnizează creativitatea în creierul meu. Uneori, unele dintre opere de artă și desenele mele sunt inspirate de piesele ce sună în timp ce lucrez. Această metodă a fost eficientă pentru mine, astfel merită încercată!

7. Sociabilitatea, comunicarea cu persoane din alt domeniu de activitate. O conversație cu alte persoane din afara serviciului sau domeniului în care activați, vă pot ajuta să găsiți idei care ar putea facilita depășirea blocajului creativ. Ce este important în comunicarea cu alte persoane este faptul că această comunicare va poate genera o idee proprie la baza căreia pot sta ideile sau gândurile persoanelor cu care discutați. O conversație informală cu pasagerii din transport public ar putea să formeze acea scânteie creativă de care aveți nevoie.

8. Acordarea întrebărilor, investigații. Vă confruntați cu un blocaj creativ, probabil, pentru că nu adresați suficiente întrebări cu privire la proiectul dumneavoastră. Care este publicul țintă? Ce au nevoie? Faceți mai multe investigații cu privire la proiectul dumneavoastră. Cum alți designeri fac acest lucru? O scânteie creatoare pornește de la un concept bine planificat și o idee, înainte de a lua creionul și hârtia în mână.

9. Somn liniștit. Odihniți-vă și dormiți bine. Dormiți corespunzător normelor. Conform unui studiu citat într-un articol din The New York Times, cei care au dormit mai mult au demonstrat o activitate mentală mai bună, inclusiv capacitatea de a face conexiuni noi între idei separate. Cu alte cuvinte, oamenii sunt mai creativi după somn. Somnul va reîncărca nu numai corpul vostru, dar și capacitatea creierului de a genera rapid idei noi.

10. Jocul. Muncește intensiv. Joacă-te cu pasiune. Joaca nu este doar pentru copii, ci și pentru adulți, în special, pentru cei care au nevoie să fie creativi. Într-o convorbire TED de Tim Brown, CEO al IDEO, el a menționat că "crearea unui birou în care oamenii au siguranța și confortul pentru a juca și nefiind judecați, permite lucrătorilor să ia mai multe decizii riscante și creative". Am un set de figurine anime în zona mea de lucru. Ori de câte ori mă simt mai puțin creativ, joc tir cu ele iar înapoi revin la lucru cu un sentiment mai creativ. Jocul este calea spre curiozitate, descoperire și creativitate.

Majoritatea sfaturilor de mai sus au fort utile pentru autor în depășirea blocajelor creative, indiferent de modalitățile care le alegeți, atâta timp cât acestea aduc spre

dezvoltarea creativității, ele merită încercate [4]. Analizând metodologia de depășire a blocajelor creativității, propuse de Rosanes K., și făcând un raport la domeniul nostru al creației, noi propunem o strategie la care vor apela studenții ce se confruntă cu blocajele creative. Deși propunerea noastră este diferită din punct de vedere al execuţiei, totuși noi propunem studenților să apeleze la subconştientul lor și să exploreze cele mai întunecate elemente ale procesului creativ, de la depăşirea blocajelor creative până la modul în care se confruntă cu propriile dubii, cu autoevaluarea şi cu opiniile obiective și subiective a celor din jur. Pe lângă toate acestea, noi recomandăm un exerciţiu care va putea ajuta studenții să depășească blocajele creative. Unii specialiști în domeniu recomandă întreruperea procesului de muncă atunci când studentul simte un blocaj creativ, în timp ce alţii consideră că blocajul va trece de la sine fără a întreprinde măsuri imediate de depășire a acestuia, și procesul de muncă nu trebuie să fie întrerupt. Frica de critică este unul dintre inamicii creativităţii, deși unii studenți ignoră criticile străinilor sau colegilor şi ţin cont doar de plăcerea şi mulţumirea de la procesul creativ, alții sunt influențați, fapt care denotă aspectul pasiv sau refuzul procesului creativ. Ceea ce face acest exercițiu demn de menţionat este faptul că multe dintre competențele formate în urma acestui exercițiu se pot aplica la fel de bine şi în alte domenii, de la domeniul artistico-plastic până la științe ale educației. Pictura decorativă pe sticlă point to pint este una dintre tehnicile care sunt ideale pentru începători în domeniul creativ. Tehnica este destul de simplă și accesibilă, totodată setul de materiale necesar, este destul de mic. Desigur, este nevoie de un efort pentru a obține rezultatele, maeștrilor consacrați acestui domeniu. Dar abilitatea vine cu timpul și experiența.

La nivelul *blocajelor culturale*, din fericire studenții instituțiilor cu pofil artistic inclusiv studenții facultății arte plastice și design, nu se confruntă cu *conformismul,* deoarece în cadrul instituției sunt agreate manifestările inedite a studenților și sunt apreciate orice apariții noncomformiste. Tehnica picturii decorative pe sticlă prin valorificarea ornamentului indian, permite studentului, la etapa incipientă să își formeze propria idee în baza celor existente, astfel *neîncrederea în propria imaginație* va fi evitată. La nivelul *blocajelor emoționale,* exercițiul care în propunem presupune decorarea unui platou cu ornamente indiene, materialele utilizate permit înlăturarea oricăror greșeli, în caz că acestea apar, de aici rezultă că *teama de a nu greși*, va fi evitată, odată ce orice moment neprevăzut poate fi cu ușurință înlăturat. Tema aleasă este comună întregului grup care studiază cursul pictura decorativă pe sticlă, astfel sarcina și cerințele sunt identice față de fiecare student, nelăsând loc pentru *teama de a fi minoritar*. În procesul realizării lucrării de curs, studenții vor avea ca sarcină realizarea căutărilor grafice și cromatice, din toate schițele va fi aleasă lucrarea cea mai reușită și potrivită, *astfel graba de a accepta prima idee* va fi evitată.

Exercițiul propus este aplicat la studenții de anul II sem. 1, și va fi prima lor experiență a tehnicii date. Indiferent de nivelul primului rezultat, toți studenții vor fi încurajați, deoarece aceste exercițiu are ca scop nu doar depășirea blocajelor creativității ci și formarea competențelor de bază a tehnicii respective. Acest tip de activitate este destul de simplu, nu necesită o pregătire prealabilă, iar calitatea primului produs creativ, în cazul dat nu este cel mai important aspect al procesului. Astfel *studentul nu se va descuraja* în această activitate creativă. Din perspectiva *tendinței exagerate de a-i întrece pe alții,* chiar și nesănătoasă, concurența nu va afecta toți studenții în același mod. Vor exista mereu studenți care “reușesc” să performeze indiferent de mediul la care este expus, cei care

reușesc în ciuda mediului, nu datorită lui. În aceeași ordine de idei, exercițiul *Neirografica,* are ca scop exteriorizarea energiei acumulate, și astfel deblocarea potențialului creativ. Conceptul acestui exercițiu, inițial nu a avut ca scop dezvoltarea imaginației creative a studenților artiști plastici, ci avea o sarcină mai curând de valorificare a potențialului energetic.

Neirografica: este o metodă creativă de transformare a lumii. Principiul *Neirograficii* este simplu și clar - vom desena senzațiile și le vom încărca cu energie. În principiu, metoda desenului intuitiv este comun tuturor și ușor de înțeles. Faptul că aceste desene pot transforma starea generală a oamenilor, sau pot îndeplini dorințele și determina propriul viitor, este o teorie mai recent. Acest tip de desen, fig.1, presupune inserarea sensurilor interne în linia trasată, planificarea, armonizarea spațiului intern.

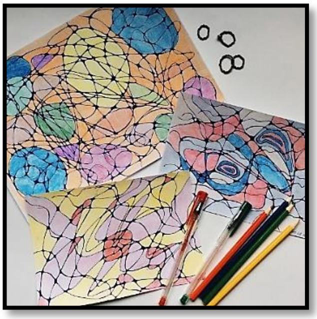

Figura 1. Neirografica realizată de Tatiana Glychkova.

Inițial, această metodă atrage prin posibilitatea de a atinge scopurile dorite. Această metodă s-a dovedit a fi atât de electrizantă și interesantă, întrucât motivează să luați imediat stiloul sau creionul în mână și să purcedeți la desen. În desen nu este implicat nici un factor extern doar propriile senzații. Cel mai dificil lucru în acest proces este de a concentra toată forța energiei și de a o exterioriza prin desen. Atât algoritmul de desen în neirografica vă permite realizarea acestui proces, cât și alți factori. Conform algoritmului sunt propuse următoarele etape:

- concentrarea forțelor și a dorințelor;
- exteriorizarea senzațiilor interne pe hârtie;
- transmiterea mesajului intern prin liniile trasate cu creionul sau stiloul.

Când desenul este terminat și vă simțiți complet satisfăcut, dorința este eliberată energetic și ea se va îndeplini. De asemenea, există o interpretare a aceastei metode, ca fiind o metodă care ajută la descoperirea propriilor stări, spre exemplu, când o persoană resimte o încordare interioară, foarte profundă, și poate chiar un blocaj creativ, dar nu poate înțelege motivele acestei stări. În astfel de situații, se propune această activitate, care presupune că persoana se așează la locul de lucru, se dedică fluxului energetic, desenează intuitiv și ca rezultat înțelege originea stării care o afectează.

Neirografica - metoda de armonizare a stării interioare.

Autorul acestei metode Pavel Piskareov în prelegerile sale, vorbește despre fiica sa, care a început să deseneze intuitiv, și datorită acestui proces, a devenit un copil frumos, fericit și sănătos. Conform teoriilor sale, acest proces într-adevăr, a îmbunătățit starea

copilului său. Și cel mai important, este simplitatea metodei, este nevoie de doar un pix/creion, un marker și o bucată de hârtie. Și nu există reguli; desenând intuitiv, starea interioară se îmbunătățește.

Figura 2. Neirografica realizată de Tatiana Glychkova
pentru armonizarea stării interioare.

Neirografica - metoda de echilibrare după un eveniment emoțional. Această metodă este excelentă pentru reprezentarea prin desen a emoțiilor negative, a furiei după un conflict și eventual, depășirea acestor stări. Desenul intuitiv al cercurilor în timpul sau după conflict, transformă perfect furia, precum și rotunjirile colțurilor ascuțite. În urmă cu doar cinci minute de desen intuitiv, după starea de mânie și indignare, persoana revine la calm și poate vorbi liniștit. Și cel mai important lucru este că puteți desena până la o stare de satisfacție completă. Din perspectiva artistico-plastică, noi am raportat metoda elaborată de autorul Piskareov la cerințele cursului BAD. Astfel, o parte din principiile acestei metode, vor contribui la elaborarea lucrării Gama de contrast-neirografică. Subiecților li se repartizează foi formatul A4 și creioane simple. Ei sunt rugați să închidă ochii și cu ajutorul creionului să traseze intuitiv ceea ce le sugerează starea lor la momentul dat, timp de 1 minut fig. 3.

Figura 3. Studenții anului I de studii, în procesul realizării neirograficii.

Studenții vor repeta acest exercițiu în 3 variante, pe foi A4. Ei vor alege de sine stătător varianta pe care o consideră mai reușită și vor desena cu creionul simplu, un pătrat cu dimensiunea de 13,5 x 13,5 care va cuprinde o porțiune din desenul intuitiv. Această porțiune va fi selectată în baza principiului centrului compozițional și va fi completată cu elementele limbajului plastic după caz. Compoziția obținută va fi transpusă cu ajutorul hârtiei carbon pe o foaie formatul A4 curată pentru prelucrarea cromatică. Prelucrarea cromatică presupune utilizarea gamei de contrast, care cuprinde extragerea întregului spectru cromatic din ton în ton și adăugarea în calitate de activizare plastică tonalitățile acromatice. Gama cromatică de contrast este o succesiune de culori dispuse într-o gradație

armonioasă. Ea este condiționată de existența unei anumite dominante cromatice și realizează unitatea coloristică a compoziției plastice.

Prelucrarea schiței cu ajutorul culorilor gamei de contrast presupune aplicarea întregului cerc spectral, cu alegerea unei dominante, astfel vor fi formate câteva aspect, cald, rece şi combinat. Prezentarea etapizată a procesului realizării compozițiilor neirografice – în Figura 4 (a,b,c,d).

a) *b)*

a)Desenarea intuitivă cu ochii închiși a neirograficii.
b)Selectarea porțiunii neirograficii în care se citește centrul compozițional.

c) *d)*

c)Transpunerea neirograficii pe suport curat cu ajutorul hârtiei carbon.
d)Prelucrarea cromatică cu ajutorul gamei de contrast și cizelarea grafică.

Concluzii

Uneori, oamenii creativi care se confruntă cu un blocaj creativ, de multe ori, se regăsesc stresați, copleșiți și incapabili de a produce idei originale. Considerăm că fiecare persoană se naște cu potențialul de a se angaja într-o viață creativă. Diverse practici sociale și circumstanțe de viață pot acționa împotriva acestui potențial. Creativitatea sau imaginația creativă nu este importantă numai atunci când proiectăm cursuri de formare, ci îmbogățește viața noastră și a altora. Acțiunile creative ajută cultura și societatea să evolueze.

Bibliografie

1. Ibidem Cosmovici A., *Psihologia generală.* Iași: Ed. Polirom, 1996. 256 p. p.166-167.
2. Apud Popescu-Neveanu P., *Dicționar de psihologie.* București: Ed. Albatros, 1978. p.327-337.
3. Popescu G., *Psihologia creativităţii.* Bucureşti: Editura Fundaţiei România de Mâine, 2007. 145 p. p. 45-46.
4. Rosanes K., *Beating Creative Block: 10 Ways to Bring Back Creativity* 2013, Disponibil http://www.ucreative.com/articles/beating-creative-block-10-ways-to-bring-back-creativity/ (vizitat 27.03.2017/ 9:46).
5. Rusu, M., *Inteligența emoțională*, Ed Universitas, Iași, 2015.
6. Как выйти из творческого ступора Disponibil: https://www.myjane.ru/articles/text/?id=15562(vizitat 13.04.2018/ 11:22)]
7. *Blocajele creativităţii,* Disponibil http://corneliaviju.blogspot.md/2014/11/blocajele-creativitatii.html (vizitat 27.03.2017/ 9:46)]

ROLUL COMUNICĂRII INTERCULTURALE ÎN INCLUZIUNEA SOCIALĂ ȘI EDUCAȚIONALĂ

THE ROLE OF INTERCULTURAL COMMUNICATION IN SOCIAL AND EDUCATIONAL INCLUSION

Elena MOTAȘ[1]

Abstract

Today's world is characterised by a larger number of contacts, resulting in communication with people having various linguistic and cultural backgrounds. This process of communication takes place as a consequence of networking in the business environment, in contexts of military cooperation, science, education, mass-media, entertainment, tourism, as well as migration caused by lack of workforce or political conflicts. Under all of these circumstances, communication needs to be as constructive as possible, without generating interruptions or misunderstandings.

When interacting with people having different cultures, a culturally competent professional attracts and understands the specific concepts in their way of perceiving, thinking and acting. Real social and educational inclusion is a process that is based on the understanding and respecting diversity, on principles that include everyone and each individual's needs are taken into account and accomplished.

Culture is a basic concept in diversity. Culture is defined as learned patterns of perception, values and behaviours shared by a group of people, who are also dynamic and heterogenous. In addition, culture means *emotions* and *feelings*. Cultural groups share perceptions and ways of seeing the world. Culture is the lens through which people see the world. All the information is filtered through this perceptive objective. People select, evaluate and organize information that is coming from the external environment *via* perception. Culture influences communication.

Key words: interpersonal communication, linguistic and cultural skills, inclusive education, assertive communication.

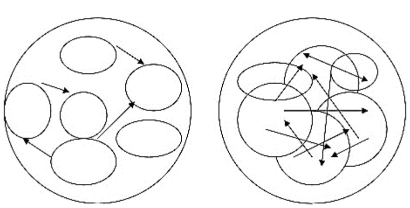
„Educaţia care urmăreşte formarea unor persoane capabile să aprecieze diferite culturi, care trăiesc împreună într-o societate multiculturală, acceptând să evolueze în contact cu aceste culturi pentru ca o astfel de diversitate să devină un element pozitiv,

[1] researcher, PhD., ”Alexandru Ioan Cuza” University, Faculty of Sociology.
ali_motas@yahoo.com

îmbogăţind viaţa culturală, socială şi economică a mediului” (Deviza Comitetului pentru şcolile din Quebec). Conceptul de comunicare interculturală se bazează pe ”dialogul culturilor”, ,,înţelegerea dintre culturi”, ,,valoarea şi originalitatea fiecărei culturi”, ,,înţelegerea dintre comunităţi”, principii şi valori ce trebuie valorificate şi în mediul şcolar. La baza procesului de învățământ adresat tuturor, minoritari și majoritari trebuie să stea fără nici o îndoială perspectiva interculturală. Educația poate constitui, fără doar și poate, o soluție pe termen lung la problemele unei societăți multietnice si multiculturale. Comunicarea interculturală presupune de asemenea, o nouă abordare a orizontului valorilor, deschizând noi piste de manifestare a diversităţii şi diferenţelor, cultivând totodată, atitudini de respect şi de deschidere faţă de diversitate; este şi un răspuns specific, pedagogic, la încercarea de soluţionare a unor consecinţe socio-culturale impuse de amploarea fenomenelor migraţioniste dar şi o modalitate de prevenire şi atenuare a conflictelor. În cadrul activităţilor formale şi nonformale, comunicarea contribuie la o mai bună cunoaștere între diferitele comunități dar și la întărirea coeziunii sociale la nivel local.

Diversitatea este un aspect fundamental al tuturor societăţilor şi vizează atât diferenţele care există între oameni ca individualităţi, cât şi cele între diverse grupuri. Existenţa unor identităţi multiple, a valorilor, tradiţiilor, obiceiurilor şi a modului de relaţionare diferit pentru indivizi sau grupuri, impun cu necesitate abordarea educaţiei şi a societăţii din perspectivă interculturală. Aceasta reprezintă atât o nouă provocare cât şi o condiţie pentru realizarea coeziunii sociale care are la bază cultivarea respectului reciproc şi a înţelegerii atât între indivizi cât şi între grupuri. Angajarea în interacţiuni interculturale este inevitabilă, și mai mult, ea poate aduce un plus de cunoaştere şi o îmbogăţire culturală. Fără o înţelegere reciprocă, diferenţele pot genera conflicte, care, dacă nu sunt rezolvate pe cale paşnică, pot degenera în violarea drepturilor omului. *Educaţia interculturală* propune o abordare pedagogică a diferenţelor culturale, strategie prin care se iau în considerație specificitățile spirituale sau de alt gen (diferența de sex, diferența socială sau economică etc.), evitându-se, pe cât posibil, riscurile ce decurg din schimburile inegale dintre culturi sau, și mai grav, tendințele de ierarhizare a culturilor. Abordarea interculturală nu este o nouă ştiinţă, nici o nouă disciplină, ci „o nouă metodologie ce caută să integreze, în interogaţia asupra spaţiului educaţional, datele psihologiei, antropologiei, ştiinţelor socialului, politicii, culturii, istoriei” (Cucoş, 2000).

Comunicarea interculturală presupune, dincolo de empatie şi ascultare activă schimbarea atitudinii, “acceptare şi participare”, “învăţarea convieţuirii – a învăţa să trăieşti împreună”, evitarea stereotipiilor şi a prejudecăţilor. Dezvoltarea abilităţilor de comunicare interculturală presupune învăţarea acestora atât în cadrul organizat (educaţia formală), cât şi în şi prin activităţi de educaţie non-formală şi informală. Dacă ar fi să reprezentăm schematic cele două tipuri de societăţi multiculturală și interculturală, ele ar arăta astfel:

a) b)

Dezvoltarea abilităţilor de a interacţiona eficient în contexte interculturale, chiar şi în cadrul unui mediu dominat de o aparentă omogenitate culturală, se realizează prin învăţarea unor comportamente specifice în cadrul unor influenţe educative de ordin formal, non-formal sau informal. Învăţarea este un proces de angajare activă în achiziţionarea de noi informaţii, formarea de noi deprinderi; înţelegerea, transformarea şi crearea de noi înţelesuri, interpretări ale realității pe baza interiorizării experienţelor şi în contactul nemijlocit cu tot ce ne înconjoară. Învăţarea nu este un proces care se realizează doar în şcoală. Experienţele de învăţare apar pe parcursul întregii vieţi şi în contexte sociale diverse (avem aici în vedere perspectiva educaţiei permanente - lifelong learning). Influenţele educative se referă la suportul explicit acordat celor care învaţă în scopul achiziţiei şi prelucrării personale a informaţiilor, a interiorizării valorilor şi normelor de bază ale unei societăți interculturale (deschise), şi formarea unui comportament care să promoveze valorile democratice. Prin acest tip de influenţe se urmăreşte, crearea unor oportunităţi pentru a înţelege necesitatea şi responsabilitatea de a acţiona, de a produce o schimbare, o diferenţă şi de a contribui la coeziunea socială (înţelegere, parteneriat, toleranţă etc). Cea mai importantă dimensiune referitoare la instruire, în acest context, se referă la exersarea atitudinilor şi abilităţilor care reprezintă un suport necesar comunicării interculturale bazate în primul rând pe acceptare a diferenţei, reciprocitate şi deschidere.

Educaţia/ învăţarea formală este asociată de cele mai multe ori, cu pregătirea şcolară, universitară sau post-universitară, prin care procesul educaţional se încheie cu o certificare ce atestă parcurgerea secvenţială a unui curriculum specific, pe baza unor strategii didactice şi de evaluare recunoscute, într-un cadru organizatoric bine determinat. Referitor la ponderea şi specificul educaţiei interculturale în cadrul activităţilor formale, există experienţe diverse în lume. Uneori, preocupările pentru educaţie interculturală rămân la nivelul unor simple deziderate ale şcolilor, alteori, există preocupări clare pentru cuprinderea acestei problematici în curriculumul şcolar. Spre exemplu, educaţia interculturală poate fi prezentă ca tematică specifică inclusă în curriculumul şcolar al altor discipline conexe ca educaţia civică, educaţie pentru cetăţenie activă, parte componentă a unor programe integrate sau tematici trans-curriculare sau o combinaţie între cele două variante.

Educaţia/ învăţarea non-formală include intervenţiile din afara sistemului formal, realizate tot pe baza unor programe structurate şi în cadre organizatorice bine determinate, însă, de cele mai multe ori, cu un grad mai mare de flexibilitate şi adaptare la nevoile concrete ale participanţilor. Câteva exemple sunt cele de perfecţionare la locul de muncă, programe de educaţie pentru sănătate, educaţie interculturală etc. Astfel, în curriculumul non-formal pot fi propuse activităţi extracuriculare, în afara clasei sau în afara școlii, organizate de diferite instituţii educative, pentru completarea curriculum-ului formal unde pot fi oferite ocazii pentru o mai bună intercunoaştere şi înţelegere a comunităţii.

Educaţia/ învăţarea informală se referă la totalitatea influenţelor variabile, neintenţionate la care individul este supus în mod permanent şi în contexte diferite: fie în mediul familial, la şcoală, la locul de muncă, fie prin intermediul mass mediei sau a noilor tehnologii informaţionale. Este vorba de procesul de socializare care poate fi invocat drept sursa celor mai directe experienţe de învăţare socială. Dacă avem în vedere „curriculumul informal" al şcolii putem discuta de ceea ce este definit în literatura de specialitate drept

„curriculum ascuns” şi anume, influenţele exercitate în mod spontan în şcoală fără a fi organizate sau promovate de profesori, dar şi, în mod mai general, cultura organizaţională şi climatul şcolii. În aceste categorii pot fi incluse modalităţile de relaţionare şi interacţiune din şcoală, limbajul folosit, filosofia şi valorile şcolii, simbolurile şi imaginea şcolii, manifestările şi comportamentele acceptate şi/sau tolerate în şcoală, influenţa anumitor grupuri/ sub-culturi din şcoală. Este evident că rezultatele tuturor acestor influenţe educative, fie în termeni de cunoştinţe, atitudini, valori, sau comportamente, poartă amprenta caracteristicilor definitorii ale arealului formal, nonformal sau informal. Ele sunt rezultatul interferenţelor între influenţele mediului concret în care trăim, dar şi ale capacităţilor individuale şi motivaţiile fiecăruia dintre noi. Totuşi, având în vedere specificul interacţiunilor interculturale, se pare că zona “informalului” reprezintă cea mai semnificativă sursă a învăţării care poate fi exploatată la maxim din perspectiva educaţiei permanente. Educaţia interculturală, de fapt, atât premisele cât şi consecinţele învăţării interculturale se află în această zonă a informalului şi apar atunci când ne confruntăm în mod spontan cu oameni noi, cu situaţii în care trebuie să interacţionăm cu alţii, mai mult sau mai puţin diferiţi de noi. Educaţia interculturală reprezintă, aşa cum am văzut anterior, o topică importantă atât la nivelul politicilor educaţionale dar şi a practicilor educative (formale, non-formale şi informale) propuse şi promovate de diferitele sisteme naţionale de învăţământ.

În construirea percepţiei noastre despre celălalt intervin o serie de factori care reflectă atât propriile noastre raţionamente, cât şi anumite generalizări pe care, în mod indirect le preluăm din societatea în care trăim. Există situaţii diverse în care apar anumite efecte negative, convingeri subiective ale unui anumit individ sau grup cu privire la caracteristicile altui individ sau grup, perceput ca diferit faţă de primul (grupul de apartenenţă). Este vorba deci de o deteriorare sau construire a unei imagini deformate a realităţii, apare o convingere sau o reprezentare preconcepută asupra unor categorii de persoane sau a unor indivizi care fac parte din acea categorie.

Stereotipul reprezintă un ansamblu de convingeri împărtăşite de un anumit grup sau individ, pe baza unor scheme rigide de înţelegere a altora, cu privire la caracteristicile personale sau trăsăturile de personalitate şi de comportament ale unui anumit grup de persoane. Stereotipizarea este procesul prin care sunt atribuite „etichete” generalizatoare asupra unor grupuri, clişee care pleacă de la anumite credinţe şi valorizări particulare subiective. Datorită stereotipiilor apar prejudecăţile, şi mai mult, apare discriminarea. Prin acest proces al stereotipizării are loc o simplificare a realităţii ce se organizează astfel pe categorii, potrivit unor caracteristici aparent comune. Anumite imagini se transformă în clişee sau etichete ce vor fi atribuite mai apoi, situaţiilor/ grupurilor/ persoanelor identificate subiectiv ca având aceste caracteristici. O experienţă de un anumit tip poate deforma realitatea, dar noi vom continua să judecăm situaţiile similare la fel cu cea care ne-a marcat judecata la momentul respectiv. Cu toţii avem prejudecăţi mai mult sau mai puţin întemeiate. Unele sunt pozitive altele însă sunt negative și nu întotdeauna exprimă neapărat părerea noastră. Desigur, astfel de stereotipuri apar şi în contexte educaţionale şi nu de puţine ori, suntem tentaţi să avem anumite prejudecăţi despre elevii leneşi, indisciplinaţi, de etnie romă etc. Evident, că uneori, suntem afectaţi, poate în mod inconştient de anumite stereotipuri care se propagă în societate și implicit, comunicarea este afectată. Desigur, sunt

astfel de situaţii diverse, în care stereotipurile afectează percepţiile noastre (de exemplu, când analizăm, critic sau mai puţin critic, un articol din ziar, o emisiune TV despre romi) sau chiar comportamentul nostru (atitudinea noastră – uneori, inconştientă, în situaţii sociale ca de exemplu, în tramvai cu un grup de romi). Cum ne putem debarasa de stereotipuri, cum putem elimina clişeele pe care le avem inclusiv cele care țin de comunicare ?

Identitate culturală şi diferenţe interculturale

Cultura reprezintă o structură complexă, o matrice de elemente, un pattern (complex de caracteristici cristalizate într-un anumit mod) care determină un specific aparte pe care un anumit grup (popor, naţiune, organizaţie, grup) le-au dobândit pe parcursul unui timp îndelungat şi care reflectă cunoştinţele, experienţele, credinţele, valorile, atitudinile, înţelesurile, regulile, religia, noţiunile de timp şi spaţiu, concepţia despre lume, viaţă, univers; obiectele materiale şi manifestările simbolice: arta, literatura, muzica, dansul etc. Prin intermediul influenţelor educative de tip informal, non-formal şi formal, cultura este transmisă generaţiilor următoare. De modul în care societatea înţelege să ofere, prin educaţie, o perspectivă coerentă şi viabilă asupra propriei culturi, şi mai mult deschisă asupra lumii şi mediului care ne înconjoară, depinde posibilitatea fiecăruia, ca individ, de a înţelege, aprecia diversitatea şi diferenţa şi de acţiona conform principiilor interculturale. Pentru a reliefa faptul că nu există culturi „mai bune” sau „mai puţin bune”, vom considera principiul teoretic al relativismului cultural, care are o puternică dimensiune practică şi care vizează interpretarea culturilor lumii şi a realităţilor dintre acestea. Astfel, este deosebit de relevantă judecarea valorilor în contextul şi funcţionalitatea lor, şi nu după criteriile altei culturi. Dacă ne referim la obiceiurile, tradiţiile unor popoare, suntem de acord că există diferite contradicţii şi elemente bizare care pot fi considerate ciudăţenii pentru cei care aparţin altor culturi. Graniţa dintre „bine – rău”, „civilizat – înapoiat ” sau „ tradiţional – modern” este dependentă de modul în care fiecare cultură şi fiecare individ se raportează la normele universale, parţial împărtăşite în comun. Este vorba de a accepta criteriul relativităţii având la bază o deschidere, poate chiar şi curiozitate, dar mai mult o toleranţă care să permită comunicarea interculturală.

Comunicarea şi importanţa dialogului intercultural

Comunicarea este o formă de comportament interuman care izvorăşte din nevoia de a relaţiona şi a interacţiona cu ceilalţi. Prin comunicare reuşim să ne înţelegem mai mult sau mai puţin eficient cu semenii. Comunicarea poate duce la relaţii de armonie, colaborare sau în mod contrar, când actul comunicării este denaturant, la dispute sau conflicte. Procesul de comunicare reprezintă, în fapt, cheia unor relaţii interpersonale pozitive care, la rândul lor, sunt sursa dezvoltării psihosociale a indivizilor dar şi a societăţii. Relaţiile interumane pot fi analizate prin intermediul modalităţilor de comunicare, care sunt de două tipuri: comunicare verbală şi nonverbală.

Ideea dialogului intercultural trebuie să aibă ca punct de plecare recunoaşterea diferenţei şi a multiplelor perspective şi dimensiuni ale lumii în care trăim. Aceste diferenţe, de opinie, de puncte de vedere, şi chiar valori nu există doar în cadrul unei culturi, ele sunt mult mai vizibile în disputele dintre diferite culturi. Tocmai de aceea, dialogul,

comunicarea sau medierea interculturală îşi propun să analizeze aceste perspective diverse cu un scop precis, şi anume, acela de a înţelege şi a învăţa pe baza experienţelor interculturale diverse. Avem în vedere aici, beneficiul pe care îl aduce schimbul de idei, opinii sau cunoştinţe în cadrul grupurilor heterogene din punct de vedere cultural. Este evident că în alte culturi, realitatea este percepută în mod diferit, modalitatea de relaţionare dintre oameni este diferită, viziunile sunt diverse. Trebuie să acceptăm diversitatea, să nu negăm existenţa unor puncte de vedere aparent sau în mod real diferite de ale noastre, mai mult, trebuie să înţelegem şi să fim deschişi la perspectivele aduse în discuţie de cei care nu văd lumea din aceeaşi perspectivă ca şi noi. Un dialog efectiv este acela care potenţează, pune bazele şi deschide interacţiuni deschise, care încurajează respectul pentru împărtăşirea ideilor şi pentru explorarea directă şi multiplă a modului în care lumea este percepută şi gândită. Ca proces, dialogul intercultural încurajează identificarea punctelor de vedere multiple dar indică şi o identificare a limitelor până la care indivizii pot accepta diversitatea. Tocmai de aceea, educarea în spiritul comunicării interculturale reprezintă un obiectiv major al formării indivizilor într-o societate dominată de globalizare şi puternic condiţionată de fenomenul migraţiei, unde diferenţele culturale sunt evidente şi abilitatea de a iniţia şi păstra un dialog bazat pe respect şi toleranţă.

Modelul comunicării interculturale

Pentru a înţelege valenţele specifice ale comunicării interculturale, trebuie să plecăm de la o definiţie concretă a comunicării. Desigur, există perspective diferite de a analiza procesul comunicării, ne vom limita însă la o perspectivă generală pentru a trece apoi în revistă şi câteva dintre aspectele specifice în contexte didactice şi contexte interculturale. Comunicarea este procesul de emitere a unui mesaj şi de transmitere a acestuia într-o manieră codificată prin intermediul unui canal către un destinatar, în vederea receptării. O altă definiţie a comunicării se referă la aceasta ca un mod fundamental de interacţiune psiho-socială a persoanelor, realizată prin intermediul limbajului articulat sau prin alte coduri, în vederea transmiterii sau obţinerii unei informaţii, sau a unor modificări de comportament individual sau de grup. Este extrem de important în educaţie să ţinem cont de tipul de grup şi particularităţile pe care anumite grupuri le au. Spre exemplu, vârsta este controlată în cadrul procesului de învăţământ prin organizarea educaţiei pe cicluri de învăţământ şi clase. Întotdeauna strategiile de muncă în grup trebuie aplicate conform particularităţilor de vârstă ale grupurilor cu care lucrăm (ex. pedagogia sau practica Instruirii asistate de calculator IAC în educaţia preşcolară, în ciclul primar, la studenţi – informaticieni, filologi etc. sau în educaţia adulţilor). Pentru educaţia interculturală, dar nu numai, este important să stimulăm formarea unor grupuri eterogene (participanţi de sexe diferite, de nivele intelectuale diferite, cu abilităţi şi interese diferite, proveniţi din medii culturale diferite).

Rolul educaţiei interculturale în rezolvarea conflictelor

Conflictele interculturale au un specific anume, ele pun în mişcare sentimente şi atitudini negative faţă de anumite grupuri, culturi. Acestea pot fi însă diminuate sau chiar prevenite printr-o perspectivă interculturală de concepere a educaţiei care să impună eradicarea violenţei, atenuarea şi aplanarea conflictelor, transformarea lor în dispute

pozitive. Dintre cerinţele unei educaţii interculturale care să formeze comportamente pozitive, amintim: formarea aptitudinii de a comunica asertiv (a vorbi dar şi a asculta); cooperarea şi munca în grup; respectul de sine şi de ceilalţi; procesul decizional democratic; asumarea responsabilităţii şi acceptarea responsabilităţii altora; stăpânirea dar şi exteriorizarea emoţiilor, sentimentelor, trăirilor; evitarea confruntărilor verbale şi fizice.

Termenul „interculturalitate" are o dimensiune dinamică ce exprimă interacţiune, el trimite la schimb, reciprocitate, interdependenţă, şi dialog. Educaţia care se realizează pe dimensiunea interculturală vizează două aspecte importante:

- dimensiunea cunoaşterii (care este de domeniul ştiinţific) - se realizează prin asimilarea de cunoştinţe teoretice cu privire la aspectele analizate pe parcursul studierii acestei discipline;
- dimensiunea experienţei (subiectivă şi relaţională) – se formează în activităţi practice (de tipul celor realizate şi practicate în activităţile de formare) şi ţine de personalitatea fiecăruia şi modul său de interacţiune cu cei din jur.

Prima dimensiune se referă, aşadar, la achiziţionarea de informaţii, pentru o cunoaştere directă şi obiectivă a realităţii, iar a doua, vizează aspectele motivaţional – afective prin care individul îşi transpune aceste cunoştinţe şi atitudini în comportamente specifice. De modul în care gândeşte şi acţionează individul depind nu doar relaţiile acestuia cu cei din jur ci şi societatea în ansamblu.

O societate deschisă care să asigure rezolvarea pe cale paşnică a conflictelor şi să respecte drepturile omului poate fi clădită doar prin contribuţia tuturor, în spiritul valorilor interculturalităţii.

Bibliografie

1. Bourhis, R.Y., Leyens, J-F., S*tereotipuri, Discriminare si relaţii intergrupuri*, Editura Polirom, Iasi,1997.
2. Chioncel, N., *Educaţie interculturală*, Editura Universităţii Oradea, 2008.
3. Cozma, T., *O nouă provocare pentru educaţie: interculturalitatea*, Editura Polirom, Iasi, 2001.
4. Cucos, C., *Educaţia. Dimensiuni culturale si interculturale*, Editura Polirom, Iasi, 2000.
5. Dasen, P., Perregaux, C., Rey, M., *Educaţia interculturală. Experienţe, politici, strategii,* Editura Polirom, Iasi,1999.
6. *Education Pack, All different – All Equal – Consiliul Europei*, Ghidul pentru educaţie interculturală, 1995.
7. Consiliul Britanic Bucuresti - *Proiectul Educaţia Interculturală,* http://www.intercultural.ro/ie/ro/index.php

ROLUL INSTITUŢIILOR DE ARTĂ ÎN INTEGRAREA ARTEI VIZUALE IEȘENE ÎN CULTURA LOCALĂ, NAȚIONALĂ ȘI INTERNAȚIONALĂ

THE ROLE OF ART INSTITUTIONS IN THE INTEGRATION OF THE VISUAL ART OF IAŞI INTO THE LOCAL, NATIONAL AND INTERNATIONAL CULTURE

Mirela ȘTEFĂNESCU[1]

Abstract

The culture institutions have a huge role in promoting and integrating the local cultural values in the national and international agenda. In this respect, we would like to highlight, in this article, the important role in the formation of new generations of visual artists, as well as in the evolution of visual arts in the Iasi landscape of cultural and educational institutions like ”G. Enescu” National University of Arts from Iasi, Union of Plastic Artists - Iasi Branch, the Moldova National Museum Complex of Iaşi, the Romanian Academy - Iasi Branch etc.

The local artistic life witnesses a continuous creative effervescence, fact supported by the established and young artists' exhibitions, which display a variety of styles, all of them trying to create their own plastic expression. The visual arts of Iaşi are also valorized internationally by the artists' participation in prestigious abroad exhibitions.

Key words: integration, visual artists, international culture.

Instituțiile culturale ieșene

La Iași s-au înființat Centrul Cultural Francez, Centrul Cultural German „Goethe” și Consiliul Britanic, care au reușit să aducă artiști vizuali valoroși realizând o legătură durabilă în promovarea și susținerea artei ieșene. Menționăm și faptul că numeroase astfel de evenimentele au fost organizate în colaborare cu Universitatea Națională de Arte ”George Enescu” - Iași (conform documentelor alăturate).

---

[1] PhD., “George Enescu” National University of Arts from Iaşi of Romania. mirela_stefanescu@yahoo.com

Arta contemporană în discuţie

-Work-shop organizat de Centrul British Council şi Asociaţia Vector-

Fig.1. *Expoziție la Centrul Biritish Council.*

Astfel, în aceste Centre Culturale au fost organizate expoziții colective sau personale oferind, pe de o parte, posibilitatea studenților Facultății de Arte Vizuale și Design de a se lansa în cariera artistică, iar pe de altă parte, punând la dispoziția artiștilor profesioniști spații generoase pentru evenimente expoziționale de valoare, intrând în circuitul cultural ieșean.

O expoziţie de sculptură la Centrul Cultural German

învăţământ

„Documenta 11" la Centrul Cultural German din Iaşi

Expoziţie de arte plastice moderne la Centrul Cultural Francez

Fig. 2. *Expoziții la Centru Cultural German.*
Fig. 3. *Expoziții la Centru Cultural German.*
Fig. 4. *Expoziție la Centru Cultural Francez.*

Pentru Iași, *Palatul Culturii* constituie o clădire impunătoare, construcție ce domină orașul, atât prin stilul arhitectural inedit față de celelalte clădiri, cât și prin relevanța culturală pe care acest edificiu monumental o are. El găzduiește una din cele mai valoroase instituții culturale din România și anume *Complexu*l *Muzeal Național - Moldova* ce include muzee cu valoare culturală națională: *Muzeul de Artă, Muzeul de Istorie a Moldovei, Muzeul de Etnografie al Moldovei, Muzeul Științei și Tehnicii,* precum și Centrul de Cercetare și Conservare – Restaurare al Patrimoniului Cultural.

Palatul Culturii, edificiu simbol al orașului Iași, înscris în Lista monumentelor istorice, reprezintă un important cadru instituțional, punând la dispoziția publicului ieșean numeroase evenimente (concerte, workshop-uri, prelegeri, conferințe) și expoziții, contribuind astfel, la susținerea vieții culturale și îmbogățirea patrimoniul cultural ieșean (acesta s-a redeschis în aprilie, 2016 după o perioadă de consolidare și de restaurare).

Fig. 5. *Palatul Culturii din Iași*[1]

[1] https://www.google.ro/search?q=expozitii+palatul+culturii+iasi, 25.01.2017.

Muzeul de Artă din cadrul Complexului Muzeal Național „Moldova" din Iaşi, pe de o parte, reprezintă un factor semnificativ în evoluția indirectă a artei ieșene, iar pe de altă parte, este continuatorul primei Pinacoteci din România, înfiinţată împreună cu prima instituție de învățământ artistic, în anul 1860 la Iași, adunând în cei peste 155 de ani de existenţă, un bogat şi valoros patrimoniu, din care nu lipsesc operele fundamentale ale artei româneşti, prin creaţia maeștrilor Gheorghe Panaiteanu Bardasare, Emanoil Bardasare, Constantin D. Stahi, Theodor Aman, Nicolae Grigorescu, Ştefan Luchian și Nicolaee Tonitza.

De-a lungul timpului, patrimoniul Muzeului de Artă din Iaşi „s-a îmbogăţit continuu cu noi şi valoroase opere de artă româneşti şi străine, provenite atât din donaţii, cât şi din achiziţii. În deceniul al treilea al secolului trecut, sub direcţia de doar patru ani a pictorului Ştefan Dimitrescu, colecţia Muzeului s-a extins cu un număr semnificativ de tablouri semnate de pictori români, printre care: Gheorghe Petraşcu, Theodor Pallady, Nicolae Tonitza, Camil Ressu, Nicolae Dărăscu, Sabin Popp, Octav Băncilă, Aurel Băeşu şi alţii"[2]. Muzeul de Artă din Iași a făcut numeroase achiziții, coordonate de muzeografii secției de artă a muzeului, până în decembrie 1989, în mare parte lucrări valoroase de pictură, ce au intrat în patrimoniul cultural al Muzeului.

Donațiile reprezintă, de asemenea, un fond important pentru Muzeul de Artă din Iași, primind în 1861 prețioasa colecție a lui Costache Negri, care era formată din 39 de tablouri, unele dintre ele atribuite unor pictori europeni celebri, precum: Van Dyck, Nicolas Poussin, Tintoretto, Paolo Cagliari Veronese, Francesco Solimena, Jan Both. Alte donații la fel de substanțiale aparțin avocatului Costache Dasiade, care cuprindea 30 de tablouri de artă europeană, precum și cea a lui Iancu Codrescu, care, printre lucrările donate în 1880, se numără şi portretul logofătului Teodor Balș, pictat de către unul dintre primii pictori români - Ion Balomir.

Fig.6. Ion Balomir, *Logofătul Teodor Balş*

Mai recent, Muzeul de Artă din Iași a primit donație tablouri de la pictorul Petre Achițenie în valoare de 500.000.000 lei (vechi). Horia Stelian Juncu, muzeograf, afirma

---

[2] http://palatulculturii.ro/muzeul-de-arta, 25.01.2017.

despre gestul lui Petre Achițenie, că „Un artist donator este precum un voievod, precum un rege, precum un ctitor de mari lăcașuri spirituale ale neamului”[3].

CAPETE DE RÎND
O donație în valoare de 500.000.000 lei
Nichita DANILOV

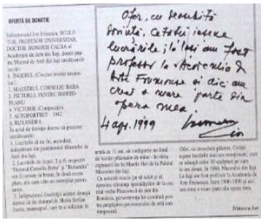

OFERTĂ DE DONAȚIE

Fig.7. Nichita Danilov, *O donație în valoare de 500.000.000 lei,* Monitorul, anul VII, nr.75 (1747), Iași, 2 aprilie 1997.
Fig.8. Donația lui Ion Irimescu, Sympozion, supliment cultural editat de ziarul 24 de ore, 21 aprilie 1999.

O donație importantă primită de Muzeul de Artă din Iași este aceea săvârșită de sculptorul Ion Irimescu, care a fost distins cu titlul de Doctor Honoris Causa al Academiei de Arte „George Enescu” din Iași, în anul 1997 și fost profesor între anii 1940-1950, îmbogățind patrimoniul muzeal cu o parte din lucrările realizate la Iași.

De asemenea, în patrimoniul cultural al Muzeul de Artă din Iași se află un număr mare de tablouri semnate de maeștri europeni printre care: Ricciarelli Daniele da Volterra, Felix Ziem, Peter van Bloemen, J. Cornelisz Droochloot, Johann Roos, Albert Decker etc., fond de artă străină care s-a materializat în anul 1963.

În prezent, Muzeul de Artă din Iași tezaurizează aproximativ 10.000 de opere de artă: pictură, grafică, sculptură, care vor fi valorificate în expoziții și, astfel, oferite publicului iubitor de frumos, după opt ani de ample lucrări de consolidare și restaurare ale Palatului Culturii[4].

„Academia Română, Filiala Iaşi este o instituţie de interes public şi de importanţă strategică la nivel naţional. Ca parte activă a Academiei Române și legatară a misiunii acesteia în Regiunea de Dezvoltarea Nord-Est, Filiala Iași a Academiei Române are următoarele patru obiective fundamentale: academic, științific, formator și comunitar”.[5] Privind din contextul integrării culturii locale în plan național și internațional Academia Română, filiala Iași contribuie în mod constant la promovarea valorilor și identității culturale ieșene prin implicarea unor importante resurse de patrimoniu național, precum și prin organizarea numeroaselor manifestări cultural - artistice fiind într-un parteneriat de mai mulți ani cu Universitatea Națională de Arte ”George Enescu” din Iași.

Dar, în privința noilor tendințe estetice, în spațiul cultural ieșean o importanță majoră reprezintă prezența, coordonarea și desfășurarea *Bienalelor Periferic* prin *Asociația*

---

[3] După cum afirma Horia Stelian Juncu în *Deschiderea expoziției retrospective a lui Petre Achițenie* de la Muzeul de Artă din Iași, citat de Nichita Danilov*, O donație în valoare de 500.000.000 lei,* Monitorul, anul VII, nr.75 (1747), Iași, 2 aprilie 1997.
[4] http://palatulculturii.ro/muzeul-de-arta, 25.01.2017.
[5] http://home.acadiasi.ro/ro/content/scurt%C4%83-prezentare

culturală - *Vector*. Organizație „alternativă ce alimentează dinamica spirituală ieșeană”[6], înființată în anul 2001, de către un grup de artiști al cărui lider era artistul Matei Bejenaru. Asociația Culturală *Vector* se dorește a fi o organizație alternativă de producere și pomovare a artei contemporane ieșene. În acest context, „Perifericul era un fel de *vector* de emancipare culturală, care forma o nouă elită intelectuală europeană și care problematiza situația orașului Iași”[7].

Iniţial, *Asociația Culturală Vector* era compusă din artişti şi cadre didactice ai Universităţii de Arte „George Enescu” din Iaşi, pentru ca, o dată cu trecerea anilor, structura instituţională să fie completată cu alţi creatori, dar și filosofi, sociologi, psihologi şi asistenţi sociali[8]. Acţiunile Asociaţiei Vector evidențiază statutul artistului şi instituţiilor de artă în societatea post-comunistă, „care introduce într-un mod agresiv regulile noii ordini socio-politice şi economice, reflectând, de asemenea, asupra modurilor alternative în care poate funcţiona arta fără a se baza pe o infrastructură culturală”[9].

Activitatea desfășurată de membrii Asociației Vector s-a concretizat în realizarea unor colaborări cu organizații înrudite din zonă precum KSAK Chișinău (Moldova), KUDA.org Novi Sad (Serbia) sau Platform Istanbul (Turcia), sau din Europa, ROTOR Graz (Austria), Platform Vasa (Finlanda) sau Asociația 2303 din Reims (Franța), solicitând fonduri europene pentru manifestări culturale, care erau tot mai accesibile în acea perioadă, în care România voia să adere la Uniunea Europeană. Un proiect inedit (între anii 2004 și 2007) a fost înființarea Galeriei *Vector* unde au fost organizate numeroase manifestări artistice și educaționale „asigurând o continuitate de evenimete artistice în Iași, între edițiile bienalei”[10]. Iar ca o consecință firească, în contextul în care numărul publicațiilor de artă sunt insuficiente, a apărut revista *Vector- artă și cultură în context*, care a reunit multe dintre tematicile artistice dezbătute în cadrul *Periferiului*, o publicație care există și în prezent.

Symposion
La Iași s-a deschis prima galerie alternativă de artă contemporană

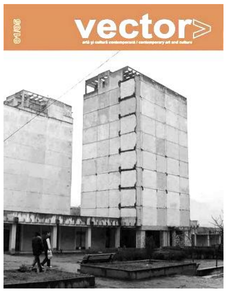

Fig. 9. *Articol – Inființarea galeriei Vector.*
Fig. 10. *Revista Vector.*

În complementaritate, în anul 2012 a fost lansată în România, în orașele București, Iași și Cluj, *Asociația Transit.ro*. Instituția are scopul de a încuraja practicile artistice

---

[6] Guţă, Adrian, *Generația ‘80 în artele vizuale*, Ed. Paralela 45, Pitești, 2008, p. 81.
[7] Matei Bejenaru, *Periferic- o nouă privire retrospectivă,* Revista IDEA online, nr. 46, 2014.
[8] Prezentarea Asociației Vector - https://perifericbiennial.wordpress.com/about-vector/17.07.2016.
[9] Prezentarea Asociației Vector - https://perifericbiennial.wordpress.com/about-vector/17.07.2016.
[10] Matei Bejenaru, *Periferic- o nouă privire retrospectivă,* Revista IDEA online, nr. 46, 2014.

contemporane din România, în cadrul diferitelor proiecte socio-culturale, printr-o gamă variată de activități, cum ar fi: dezbateri, întâlniri informale, expoziții de artă și documentare, seminarii, prelegeri, *workshop*-uri teoretice și practice, proiecții, concerte și publicații, promovând un dialog permanent între cultura locală și cea globală. Rolul asociației este de a-i informa pe toți cei interesați de evoluția artei internaționale, știri despre evoluțiile artei contemporane din Europa Centrală și de Est, oferind practicienilor mediului cultural românesc (curatori, artiști, critici de arta, scriitori, teoreticieni) acces la programele internaționale ale rețelei.

Peisajul artistic contemporan ieșean este mereu revigorat de evenimentele artistice ale Asociațiilor culturale alternative *Vector* și *Transit.ro,* care, individual sau împreună, constituite structuri de analiză culturală și reflecție socială eficiente.

Ca toate instituțiile de cultură ale statului Român și U.A.P.R. a trecut prin dureroasa tranziție de după decembrie 1989, o perioadă de mari frământări atât materiale cât și spirituale, regăsite de altfel și în expozițiile artiștilor, reunite la *Salonul anual ArtIs* (Art+Is=Iași). „Nimic nu părea să se mai schimbe în această tradiție a cenușiului și blazării, mai cu seamă într-un asemenea răstimp al *tranziției,* în care orice inițiativă cutezătoare se izbește de cel mai teribil, lipsa de fonduri.”[11]

Uniunea Artiștilor Plastici filiala din Iași a devenit, în timp, o instituție de cultură importantă în domeniul artei vizuale, a culturii locale și naționale. U.A.P. Iași s-a evidențiat, mai ales prin organizarea *Salonului ArtIs*, simpozioane, expoziții ale artiștilor ieșeni personale, de grup, colective și nu numai, concursuri sau tabere de creație. În prezent, Uniunea Artiștilor Plastici din Romania, Filiala Iași însumează peste 400 de membri[12], artiști plastici profesioniști, care s-au făcut remarcați, atât prin participarea la numeroase expoziții personale sau ale filialei Iași, cât și prin premiile şi bursele obţinute atât în ţară cât şi în străinătate.

Rolul U.A.P. România asumat prin statut este acela de „a promova interesele profesionale, materiale și morale ale membrilor săi, apărarea drepturilor acestora, precum și păstrarea memoriei celor care, în cursul timpului, au contribuit la afirmarea și dezvoltarea artelor plastice vizuale în România. U.A.P. susține activitatea membrilor săi, ca factor important în formarea și valorificarea patrimoniului național”[13].

Venind în sprijinul artiștilor ieșeni, a publicului iubitor de artă și a colecționarilor, Adunarea Generală a U.A.P. Iași din decembrie 2000 a aprobat la inițiativa pictorului Petrache Bicer, editarea și tipărirea unui buletin informativ despre toate manifestările expoziționale organizate de filiala Iași a U.A.P., precum și articole sau cronici plastice pe marginea unor expoziții personale, retrospective etc. Până în anul 2007, Revista *Info ArtIS* a fost una dintre supraviețuitoarele publicațiilor de artă vizuală din țară. Din anul 2007 Revista Info ArtIS devine catalogul ArtIs, în care sunt prezentate imagini și cronici despre *Salonul anual ArtIS*, inclusiv lucrările premiate și participanții.

---

[11] Dumitru N. Zaharia, *Iașul Vernisajelor,* vol. II *op. cit.*, p.112.

[12] Numărul membrilor crește de la an la an greție Universității Naționale de Arte „George Enescu” prin numărului mare de absolvenți care se înscriu ca membri în UAP filiala Iași.

[13] Statutul Uniunii Artiștilor Plastici din România, nr.1865 din iulie 2015, art. 7 publicat pe site-ul UAPR, https://uap.ro/statut/, 22.01.2016.

Instituții de învățământ artistic ieșean

Într-un alt plan, instituția de învățământ care pune, încă din gimanziu, bazele în educația artistică a viitoarelor talente, este *Colegiul Național „Octav Băncilă” din Iași*, care constituie un factor indispensabil în asigurarea cu tinere talente a artei ieșene.

Inființată la 1 noiembrie 1949, Școala Medie Tehnică de Muzică își deshidea porțile la 20 noiembrie 1949 în sediul din fosta str. Mohanescu unde astăzi se afla Casa Universitarilor, clădire improprie desfășurarii învățământului artistic. Școala Medie de Arte Plastice a funcționat ca secție împreună cu Școala de Muzică și Coregrafie. In anul școlar 1949-1950, școala avea trei secții: muzică, arte plastice și coregrafie. In anul 1956, se reînființează Școala Medie de Arte plastice asimilată liceelor teoretice, care își desfășura activitatea educațională în Str. Cuza Voda nr. 29, iar secția de Arte decorative se mută în clădirea fostei Școli de Arte și Meserii. Existența paralelă a celor două instituții școlare cu profil artistic încetează în anul 1959, când se creează Școala de Muzică și Arte plastice „Octav Bancilă” din Iași.

ut pictura poesis

Artele vizuale în galeriile școlare - talente ale educației artistice

Anotimpuri și nostalgii...

Expoziția absolvenților Liceului de Artă la Galeriile de Artă „Casa Cărții“

Fig.11. *Salonul Național de Artă plastică pentru elevi*.
Fig.12. *Expoziții ale absolvenților Liceului de artă.*

Din anul 2002, Liceul de Artă „Octav Bancilă” a devenit Colegiul Național de Artă „Octav Bancilă” Iași, având cinci secții de specialitate, muzica, arte plastice, coregrafie, teatru și arhitectură. Pentru fiecare nivel de școlarizare Colegiul dispune de întregul material curricular, o bază materială adecvată, săli de studiu, ateliere de creație și spații expoziționale, care oferă condiții optime pentru efectuarea procesului educativ, beneficiind de experiența cadrelor didactice recunoscute pe plan național și internațional.

Calitatea învățământului gimnazial artistic ieșean s-a făcut remarcată și pe plan internațional prin concerte în Franța, Germania, Italia, elevi bursieri și studenți în Elveția, Anglia, Japonia, SUA, Spania, Franța. De-a lungul timpului, Colegiul Național de Artă „Octav Bancilă” Iași s-a distins prin seriozitate și profesionalism, prin nenumeratele premii naționale și internaționale obținute în toate domeniile, atât cel artistic cât și cel de cultură generală[14]. Educația pentru frumosul artistic este o preocupare constantă a Colegiului Național „Octav Băncilă” din Iași, toți elevii și tinerele talente beneficiază de instruire de specialitate, corelată cu discipline de cultură generală, precum și cu cele mai noi tendințe

[14] Prezentarea Colegiului Național „Octav Băncilă” Iași - https://cnaob.wordpress.com/galerie /20.07.2016.

artistice ale artei contemporane.[15] Dintre expozițiile remarcabile ale elevilor Colegiului Național „Octav Băncilă” din Iași putem enumera: *Salonul Național de Artă plastică pentru elevi, Expoziții ale absolvenților Liceului de artă*, diferite concursuri și festivaluri de arte vizuale dedicate elevilor etc. Însă, sarcina principală a Colegiului este de a pregăti viitorii studenți pentru Universitățile de Arte din Iași și din țară.

Universitatea Națională de Arte ”George Enescu” din Iași este o instituție de învățământ artistic superior cu domenii și specializări multiple și în același timp cu profunde implicații în viața artistică ieșeană și națională, impunându-se „ca un important și avizat promotor al acestui valoros și original patrimoniu cultural”[16], militând pentru protejarea, păstrarea şi promovarea creaţiei artistice româneşti, cultivarea şi dezvoltarea gustului pentru frumos şi pentru o creaţie autentică, fiind concentrată atât pe promovarea culturii ieșene cât și pe activitatea de formare a tinerelor talente – creatori, interpreți, cercetători. Aceasta, prin „unirea celor trei domenii de artă – muzică, artă vizuală și artă scenică – poate duce la uimitoare descătușări de energii creatoare”[17], având ca obiectiv „formarea temeinică a viitorilor oameni de artă și, totodată, afirmarea viguroasă a studenților și carelor didactice, a universității în întregul ei, în viața artistică de astăzi, tot mai bogată, mai contradictorie și provocatoare”[18].

Fig.13. *Universitatea Națională de Arte ”George Enescu” din Iași.*[19]

În decursul anilor, au fost organizate numeroase manifestări artistice marcând aniversările a 135 (1995), 140 (2000), 145 (2005), 150 (2010), 155 (2015) de ani de la înființarea primelor instituții de învățământ artistic modern la Iași, reflectate în numeroase cronici, publicate în presa locală. Acordăm o importanță deosebită acestor aniversări ale Universității Naționale de Arte „George Enescu” din Iași, deoarece, pe lângă faptul că au

---

[15] Teodor Hașegan, *Artele vizuale în galeriile școlare – valențe ale educației artistice,* în *Cronica,* nr. 2, Iași, 2010, p. 7.
[16] Teodor Hașegan, *Artele vizuale în galeriile școlare – valențe ale educației artistice,* în *Cronica,* nr. 2, Iași, 2010, p. 7.
[17] Mihail Cozmei, *Pagini din istoria învățământului artistic modern din Iași la 150 de ani*, ediția a II –a cu adăugiri, Ed. Artes, Iași, 2010, p. 288.
[18] Mihail Cozmei, *Pagini din istoria învățământului artistic modern din Iași la 150 de ani*, ediția a II –a cu adăugiri, Ed. Artes, Iași, 2010, p. 288.
[19] https://www.google.ro/search?q=Universitatea+de+arte+iasi, 25.01.2017.

devenit o tradiție, reprezintă adevărate momente de cultură pentru comunitatea ieșeană, și nu numai.

Potrivit evaluărilor academice de nivel național, Universitatea Națională de Arte „George Enescu” din Iași a primit de la Agenția Română de Asigurare a Calității în Învățământul Superior calificativul *grad ridicat de încredere,* în anul 2010 și reconfirmat în anul 2015, certificare ce constituie apogeul unor prodigioase activități didactice și artistice, potențialul artistic și științific al cadrelor didactice și studenților universității[20].

Prin preocupările profesionale, U.N.A.G.E. contribuie la formarea unor noi generații de artiști, potențiali membrii ai Uniunii Artiștilor Plastici filiala Iași (U.A.P.R.). În acest context, menționăm și faptul că majoritatea cadrelor didactice ale Facultății de Arte Vizuale și Design sunt și membrii ai U.A.P.R. – filiala Iași, fapt ce asigură evoluția și vitalitatea artei vizuale din Iași.

Concluzii

Activitățile artistice realizate de cadrele didactice și studenții Facultății de Arte Vizuale și Design pe parcursul anilor, au contribuit eficient la confirmarea renumelui școlii ieșene de artă, conturând o evoluție consecventă a învățământului artistic superior[21].

Artele vizuale ieșene sunt puse în valoare pe plan local, național și internațional prin participarea artiștilor la numeroase expoziții de prestigiu din țară și străinătate.

Așadar, integrarea artei ieşene contemporane în cultura locală, naţională și internațională este asigurată prin instituții competente atât profesional, cât și ca structuri organizatorice.

Bibliografie

Bejan, Petru, *Amurgul frumosului*, Ed. Fundației Academice Axis, Iași, 2012.
Bejenaru, Matei, *Periferic- o nouă retrospectivă,* Revista IDEA online, nr. 46, 2014.
Cârneci, Madga, *Artele plastice în România 1945-1989*, Ed. Meridiane, București, 2000.
Ciucă, Valentin, *Un secol de Arte frumoase la Iași*, Ed. Art XXI, Iași, 2004.
Ciucă, Valentin, *O viață printre artiști și himere*, Ed. Art XXI, Iași, 2013.
Colța, Onisim, *Exerciţii de reflecţie,* Ed. Fundaţiei Interart Triade/Brumar,Timişoara, 2008.
Cozmei, Mihail, *Pagini din istoria învățământului artistic modern din Iași la 150 de ani,* ediția a II –a cu adăugiri, Ed. Artes, Iași, 2010.
Guţă, Adrian, *Generaţia ‘80 în artele vizuale*, Ed. Paralela 45, Pitești, 2008.
Hașegan Teodor, *Artele vizuale în galeriile școlare – valențe ale educației artistice,* în *Cronica*, nr. 2/ 2010, Iași.

[20] Mirela Ștefănescu, *Arta vizuală ieșeană între tradiție și inovație,* Review of Artistic Education, nr. 13-14, Ed. Artes, Iași, 2017, p. 221.
[21] Vezi și Mircea Ștefănescu, *Importanța desenului în procesul creației artistice,* Review of Artistic Education, nr. 13-14, Ed. Artes, Iași, 2017, p. 200.

Pașca, Eugenia Maria, *Variables and constants in the curriculum for the music specialisations of the romanian university education*, Review of Artistic Education no. 11-12, Iași, 2016.
Rusu, Marinela, Chandrinou, Theodora, *Characteristics and principles of art education,* Review of Artistic Educaion, Vol. 1, nr. 10, Iași 2015.
Simionescu, Atena, Elena, *Istoricul UAGE 1860 – 2015 – 155ani de învățământ artistic modern la Iași, Partea II – 1950 – 2015*, Ed. Artes, Iași, 2015.
Ștefănescu, Mirela, *Arta vizuală ieșeană între tradiție și inovație*, Review of Artistic Education, nr. 13-14, Ed. Artes, Iași, 2017.
Ștefănescu, Mircea, *Importanța desenului în procesul creației artistice*, Review of Artistic Education, nr. 13-14, Ed. Artes, Iași, 2017.
Zaharia, D.N., *Iaşul Vernisajelor*, vol. I, Ed. Cariatide, Iaşi, 1995.
Zaharia, D.N., *Iaşul Vernisajelor*, vol. II, Ed. Dosoftei, Iaşi, 2000.

COMUNICAREA INTERPERSONALĂ ŞI ATENUAREA DISTORSIUNILOR DE LIMBAJ

INTERPERSONAL COMMUNICATION AND ATTENUATION OF LANGUAGE DISTORTIONS

Doina Mihaela POPA[1]

Abstract

To modelize and improve an interpersonal communication rapport, one needs to reduce, or even eliminate distortions and jammings, an adaptation of our verbal and non verbal language to the one of our dialogue partner being also required, using means and techniques for comunication syncronisation. The attention needs to be simultaneusly directed both toward the form and content of the message being received, as to the personal confirmation response – the feedback – being restituted. J. Grinder and R. Bandler aim to structure a model for an ideal communication, in which distortions, generalisations and informational gaps are to be eliminated, and the connection between experiential and linguistic to be restored, in order to have the meaning of the message clarified.

Key words: interpersonal communication, message, distortion, jamming, syncronisation.

Comunicarea de tip sistemic. Cele mai multe orientări de sorginte sistemică ale teoriei comunicării - Şcoala de la Palo Alto, prin excelență - deplasează accentul de pe triada clasică a comunicării: *emițător/receptor/mesaj*, pe interacţiune**,** care coincide cu spaţiul de libertate dintre cele două roluri strict distribuite E şi R, în măsura în care, după J. Lohisse - "*răspunsul reprezintă o constrângere"* (Lohisse, 2002, p.132). Definind interacţiunea ca *"sistem*", Paul Watzlawick caracterizează drept atribut principal al fiinţei umane tocmai comportamentul de comunicare al acesteia (Watzlawick, 1979).

Interacţionismul înlocuieşte, aşadar, modelul behaviorist cu cel al împărtăşirii semnificaţiilor; în acest sens, studii situate la graniţa dintre antropologie, psihosociologie şi psiholingvistică, efectuate de M. Mead, demonstrează că fiinţele umane acţionează unele asupra altora pe baza schimburilor interindividuale simbolice (stimulii fiind interpretaţi activ şi nu doar receptaţi pasiv), în contextul acestei *împărtăşiri* structurându-se definitiv identitatea individuală.

---

[1] Associate Professor PhD, „Gh. Asachi" University of Iasi. doinamihaelapopa@yahoo.fr

În continuarea acestei orientări sistemice, ia naştere, la începutul anilor '70 ai secolului trecut, ceea ce avea să se numească: *Programarea Neuro-Lingvistică,* sau NLP, având ca fondatori un lingvist, John Grinder şi un psiholog, Richard Bandler, profesori la Universtatea Santa Cruz din California. Definită iniţial ca o nouă direcţie în psihoterapie, NLP devine repede o metodă de modelizare şi eficientizare comportamentală, impunându-se ca ştiinţă şi artă a eficienţei umane. În cadrul unor experimente, Grinder şi Bandler examinează cuvânt cu cuvânt, ipostază cu ipostază, felul în care marii specialişti ai comunicării procedează pentru a găsi cuvântul potrivit, gestul oportun, tipul de intervenţie adecvat; întreţinând o colaborare susţinută cu G. Bateson, Grinder şi Bandler îi au ca modele de inspiraţie directă pe Milton Erickson, specialist în metafora hipno terapeutică, pe Fritz Pearls şi pe Virginia Satir.

Curentul de gândire simbolizat de Şcoala de la Palo Alto abordează aspectul interactiv şi sistemic al comunicării; în cadrul aceleaşi direcţii de cercetare (după care, conform principiului sistemic al retroacţiunii, efectul este cel care determină cauza), fondatorii NLP aderă la filosofia lui *"ca şi cum"* (de altfel, *motto*-ul pe care l-am ales pentru capitolul nostru - reprezentând butada lui Bandler: "*Noi nu vă învăţăm decât minciuni. Dar faceţi ca şi cum ar fi adevărate, şi veţi vedea că funcţionează"* – nu face decât să parafrazeze un vechi proverb oriental: "*Dacă vrei să fii fericit, comportă-te ca şi cum ai fi!*"); conştienţi că deprinderile şi cunoştinţele fiinţei umane se sprijină masiv pe ficţiuni personale, non-asimilabile unor ipoteze ştiinţifice, iniţiatorii NLP sintetizează, în demersul lor, concluziile cercetărilor lui Bateson asupra patologiei limbajului (Bateson, 1980).

Colaborarea directă cu F. Pearls adaugă Programării Neuro-Lingvistice procedee de influenţă gestaltistă: mobilizarea corpului (şi a limbajului corporal, în ansamblu) pentru ameliorarea comunicării intrasubiective, centrarea atenţiei pe stimulii interni şi externi (imaginarul subiectului, amintirile acestuia) etc.; pe de altă parte, influenţa Virginiei Satir se face resimţită prin adoptarea tehnicii *recadrajului* (*reframing,* în engl.) şi a *sincronizării,* precum şi prin practica utilizării *predicatelor lingvistice* ale clienţilor - incluse în (şi deduse din) propriile lor sisteme de reprezentare.

La aceste nume trebuie adăugate cele ale lingvistului A. Korzybski - autor al unei *Semantici generale* - căruia Grinder şi Bandler îi datorează celebra formulă pe care şi-au însuşit-o drept *porte-parole* a întregii lor activităţi de cercetare: *"harta nu este teritoriul"* (Cayrol și Barrère, 1994) ca şi cel al lui N.Chomsky, autorul *Gramaticii generative şi transformaţionale* şi al teoriei structuraliste asupra limbajului; această interferenţă cu studiile de lingvistică a avut ca rezultat imediat perfecţionarea unuia dintre cele mai importante instrumente utilizate - aşa cum vom vedea - în practica NLP: *meta-modelul pentru limbaj.*

Premisele acestei întreprinderi cvasi-utopice (aceea de a deveni, prin mijloace exclusiv lingvistice, autorii propriei noastre schimbări dezirabile) şi care se suprapune peste fantasma unei *comunicării perfecte* (fără pierderi şi distorsiuni informative) sunt, în viziunea NLP, următoarele:

a. Cei mai buni *specialişti în comunicare* nu sunt experţii unei şcoli sau alta, ci *fiinţele umane însele, noi înşine, aplicând inconştient procedeele fundamentale, naturale ale comunicării,* cele pe care le "*inventăm*" personal, ori de câte ori comunicăm

într-o manieră satisfăcătoare cu noi sau cu ceilalţi, adică ori de câte ori reuşim să-i ascultăm, sau să ne facem înţeleşi de către ceilalţi.

b. Orice reuşită umană – în domeniul creaţiei, la fel de bine ca şi în actele noastre de toate zilele - este *rezultatul respectării şi executării unor programe interiorizate, mentale şi fiziologice,* pe care le putem decoda, reproduce şi adapta personalităţii noastre (şi, în consecinţă, schimba), în funcţie de propriile noastre obiective: este ceea ce se numeşte *modelizare.*

În 1975, Grinder şi Bandler publică, de altfel, primul volum al lucrării lor *The Structure of Magic,* inspirat de teoria chomskyană a structurii limbajului, volum în care autorii propun modelul Meta al limbajului; în acelaşi an apare *Patterns of the hypnotic technics* de Milton Erickson**,** în cadrul căreia autorii analizează tehnica modelizării practicate de către acesta cu pacienţii săi.

Postulatele NLP privind comunicarea, limbajul, comportamentul şi schimbarea umană se revendică de la curentul paloaltist şi au influenţat, la rândul lor, numeroase şcoli teoretice, printre care terapia conversaţională a lui C. Rogers (Rogers, 1974). Aceste supoziţii - identificabile, până la un punct, cu axiomele comunicării propuse de membrii *Colegiului Invizibil* – fundamentează o întreagă filosofie elementară a NLP, căci presupun o fiinţă umană perfectibilă și integrată într-un univers al comunicării preexistente.

- *Nu putem să nu comunicăm* - acest prim postulat reia una dintre axiomele palo-altiste asupra comunicării: comunicăm, cu voia sau fără voia noastră, iar în cadrul interacţiunii celei mai simple (*dialogul,* sau *comunicarea faţă în faţă),* există întotdeauna un *al treilea* "interlocutor" - care este *contextul,* şi care *recepteaz*ă (fie şi parţial) *mesajul* vehiculat, oferind un *feed-back* propriu; cuvintele nu reprezintă decât o parte minimă în cadrul unui mesaj: cercetările au putut estima că numai un procent de 7% din sensul comunicat este vehiculat prin cuvinte (informaţia digitală propriu-zisă); 38% este procentul aspectelor analogice ale vocii (paraverbalul): timbru, volum, intonaţie, ritm etc., iar restul de 55% este reprezantat de limbajul non-verbal: gesturi, posturi, mimică etc.
- *Harta nu este teritoriul* – acest postulat vizează limitele noastre de acces la realitate; ne raportăm la ceilalţi, la realitate, prin simţurile de care dispunem, acestea, aşa imperfecte cum sunt, fiind singurul nostru mod de percepţie şi, ulterior, de reprezentare subiectivă. Simţurile alterează însă percepţia noastră asupra realitătii, iar *"imaginea noastră despre realitate nu se află în relaţie de identitate cu realitatea insăși"* (Nedelcea, 2002, p.18); ele reprezintă o primă categorie de *filtre* – impuse de fiziologia noastră şi de capacităţile funcţionale (*extrem de* diferite de la o persoană la alta) ale organelor de simţ. Cu toate acestea, funcţionalitatea simţurilor este o condiţie *sine qua non* a comunicării, idee deloc nouă, de la Platon şi J. Locke încoace: *Nihil est in intellectu quod non prius fuerit in sensu.*

O categorie importantă de filtre este reprezentată de cutumele noastre culturale şi educaţionale, însumând valorile, principiile şi informațiile interiorizate conştient ori inconştient pe parcursul existenței - dar şi transgeneraţional, conform teoriei junghiene a inconștientului colectiv, altfel spus, grila culturală prin care descifrăm realitatea, operând o a doua alterare a acesteia, atât colectiv, cât şi individual. Hărţile sunt personale, unice şi, într-o anumită măsură, netransmisibile: chiar şi atunci când comunicăm excelent cu cineva,

o facem prin sistemul nostru propriu de simboluri, decodat parţial de partener, prin propria lui hartă: orice interacţiune presupune un schimb de simboluri cu valori diferite şi de reprezentări irepetabile şi inconfundabile, pe care le-am putea numi amprente simbolice. Consecinţa cea mai interesantă, care derivă din acest al doilea postulat pe care se sprijină majoritatea tehnicilor Programării Neuro Lingvistice este că putem ameliora comunicarea, respectiv, putem schimba raportarea noastră la realitate, doar schimbând filtrele pe care le folosim în mod inadecvat: nu realitatea e cea care ne tulbură, ci părerea noastră despre ea.

1. Orice pattern de comportament reprezintă cea mai adaptativă formulă aleasă la momentul respectiv; orice comportament, chiar simptomatic, este subsumat unei intenţii pozitive a persoanei în cauză, este tentativa ei particulară de a ieşi dintr-o situaţie dată, cea mai bună soluţie în acel moment.

2. Nu există eşec, există numai feed-back; substanţa acestui postulat este aceea că orice rezultat obţinut – chiar nedorit- poate fi utilizat ca informaţie de autoreglaj, de corecţie. Eşecul reprezintă doar o modalitate de a numi un rezultat nedorit sau inacceptabil.

Ca ştiinţă pragmatică, NLP concepe eficientizarea comportamentului de comunicare în termeni de rezultate dorite, luând în considerare posibilităţile, mai degrabă, decât necesităţile, curiozitatea, mai curând decât presupunerea şi întrebarea *cum?* în locul întrebării *de ce?* A comunica eficient, fără distorsiuni şi pierderi masive de informaţie, înseamnă descoperirea şi cunoaşterea *hărţii* propriei lumi, şi, în egală măsură, adaptarea, acordarea la harta interlocutorului nostru; *harta* reprezintă acel model simbolic al lumii exterioare constituit, pentru fiecare dintre noi în parte, printr-un laborios proces de filtrare.

1. *filtre fiziologice ale speciei* – orice percepţie a mesajelor este limitată de către posibilităţile neuro - fiziologice ale receptorilor noştri senzoriali.

2. *filtre socio-culturale* – între care limba maternă ocupă un loc privilegiat, structurându-ne spiritul şi furnizând mijloacele de expresie verbală, extrem de diferite de la o cultură la alta: eschimoşii au, spre deosebire de noi, peste douăzeci de substantive diferite pentru a desemna zăpada, de exemplu.

3. *filtre individuale* - extrem de importante în cadrul tehnicilor NLP, ele reprezintă, de fapt, cele cinci simţuri: vizual – V, auditiv - A, kinestezic-tactil - K, olfactiv - O şi gustativ – G. În general, sistemul de reprezentare individual preferă (atât pe planul comunicării verbale şi non verbale, cât şi pe plan imaginativ) un anumit canal senzorial, pe care îl privilegiază şi care devine sistem de reprezentare principal sau primar, fapt "trădat", aşa cum vom vedea, la nivelul lingvistic al expresiilor: "văd bine că…" "cum *te văd şi cum mă vezi…*", "*simt că…*", " *am auzit că…*", "*nu-mi miroase a bine…*", "*vezi tu…*", "*mă auzi sau nu …*?" etc.

Ansamblul acestor trei tipuri de filtre structurează în fiecare moment achiziţiile noastre, atât fiziologice, cât şi mentale, fiind, în egală măsură, moştenit şi dobândit. Procesul psiholingvistic de *filtrare* este unul triplu: el operează prin intermediul a *trei procese simultane principale*: selecţia (sau omisiunea), generalizarea și distorsiunea. Prima dintre acestea, selecţia, efectuează o triere cantitativă şi calitativă a informaţiilor provenite din exterior sau din interior, operând prin reprezentări mentale parţiale; codul nostru genetic este programat să "suporte" o cantitate medie de informaţie, pe care cele cinci simţuri ale noastre o dozează cu maximă precizie, în fiecare moment: excesul de informaţie este la fel de dăunător ca şi deficitul. *Generalizarea* este operaţia complementară *selecţiei*,

deoarece permite extinderea informaţiei proprii unui element asupra ansamblului din care acesta face parte. *Distorsiunea* procedează prin adaptarea şi deformarea reprezentărilor noastre, fie asociind elemente diferite, fie substituindu-l pe unul prin celălalt.

Filtrările succesive ale oricărui mesaj emis /recepţionat implică o serie de pierderi, datorate atât performanţelor limitate ale sistemului de comunicare uman, cât şi *bruiajelor* interne ori externe care tulbură schimbul de informaţii (Fèvre, Soto, 1995).

- *bruiajele interne* sunt cauzate de interferenţele normale datorate decalajelor dintre cortex/gândire/vorbire; creierul poate trata între 20 şi 30 de idei diferite pe secundă, ceea ce reprezintă între 1000 şi 2000 de idei pe minut, însă persoana care vorbeşte nu poate pronunţa decât 100, maxim 200 cuvinte pe minut, decalajul dintre gândire şi vorbire fiind în proporţie de 10/1 (ca să nu mai adăugăm şi faptul că, în timp de emiţătorul vorbeşte, creierul său, ca şi al destinatarului, continuă să proceseze şi alte tipuri de informaţie).
- *bruiajele externe*, provenind din mediul înconjurător, interferează în special cu procesul efectiv de transmitere a mesajelor, condiţionând, la rândul lor, emiţătorul şi receptorul.

Din mesajul pe care *crede* că îl transmite, emiţătorul nu exprimă, în realitate, decât un procent de 80%, apoi alte 10 procente se pierd din cauza interferenţelor materiale (zgomot de fond, pronunţare deficitară etc.) urmând ca distorsiunile, generalizările şi selecţiile operate de către receptor să mai perturbe încă 20% până la 60% din mesaj, materialul reprodus fiind, în final, a zecea parte din cel conceput iniţial (Lehnisch, 1991). Pierderile şi alterările, ca şi redundanţa, suferite în procesul de transmitere a mesajului sunt efectul componentelor psiho-fiziologice ale actului vorbirii : inhibiţii, blocaje, traume etc. Acesta este punctul în care intervine NLP, *modelizând* această *calitate* a interacţiunii, astfel încât *emisia/recepţia* să dobândească un grad de eficienţă sporit, iar informaţia receptată prin intermediul sistemului senzorial (Vizual/ Auditiv/ Kinestezic-tactil/ Olfactiv/Gustativ) să sufere pierderi minime. Astfel, maniera în care informaţia senzorială este sintetizată mental (prin preluare, stocare, codificare lingvistică) se constituie în sistemele de reprezentare (Nedelcea, 2002, p.37) - corespunzătoare principalelor modalităţi perceptive şi putând fi utilizate atât extern (e), cât şi intern (i); sistemul vizual (V) este utilizat atât (e)- când percepem vizual realitatea exterioară, cât şi (i) – când vizualizăm ceva (memorând sau imaginând) pe plan mental. Sistemul auditiv (A) se divide, în acelaşi mod, în cel extern (e) şi intern (i), iar cel kinestezic (K) incluzând: (e)- senzaţii tactile, de temperatură sau de textură şi (i)- senzaţii amintite, emoţii şi percepţii interne reunite în sfera *propriocepţiei şi interocepţiei.*

Sistemul vestibular constituie o parte importantă a kinesteziei şi este considerat, adesea, ca un sistem reprezentaţional separat. Pe plan lingvistic, el apare exprimat în expresii şi metafore ca: *a pluti, a se simţi în al nouălea cer, a-şi pierde echilibrul, a-şi ţine/ a-şi pierde cumpătul, a-şi pierde controlul, a fi descumpănit, a cădea în gol, a se prăbuşi, a simţi că zbori, a se avânta, a se lansa ş.a.* Aceste expresii înregistrează, în toate limbile, o tri-spaţialiate ascendentă *vs* descendentă bine definită, în funcţie de registrul emoţional redat: *sus* – bucuria extremă, exaltarea, fericirea; *în plan orizontal* - dilema, conflictul interior, furia; *jos* - depresia, tristeţea, boala, moartea. Este interesant de observat că *iubirea* este asimilată, transcultural, în foarte multe expresii, *patologicului: rom.: a fi nebun după*

*cineva, a-şi pierde minţile după cineva, a-şi pierde capul după cineva etc.; / fr.: avoir mal de quelqu'un, languir de quelqu'un, être fou de quelqu'un, tomber amoureux, perdre la tête etc.; / engl.: to fall in love, crazy about someone etc. (*Aceste trei sisteme reprezentaţionale (V/A/K) sunt şi principalele cu care operează cultura occidentală europeană, sistemele gustativ (G) şi olfactiv (O) fiind incluse, de obicei, în cadrul kinesteziei, sau asimilate unul altuia).

Tehnici de atenuare a distorsiunilor de comunicare Tehnica *traducerii* dintr-un sistem de reprezentare în altul echivalează, în viziunea NLP, cu traducerea dintr-o limbă într-alta, baza fiind premisa conservării sensului; într-o relaţie diadică de tip complementar – cum este cea între pacient şi terapeut- această metodă va consta în modificarea, adaptarea limbajului terapeutului, a *predicatelor* (cuvinte cu bază senzorială) folosite, la un alt sistem de reprezentare (cel al clientului), în vederea flexibilizării comunicării (această adaptare a limbajului este o tehnică folosită intuitiv şi de către adulţi, în relaţia cu copiii foarte mici, sau chiar cu animalele de companie; în cadrul interacţiunii părinte/copil, de ex., mamele şi tații recurg spontan la "*ecolalii"*- imitând, într-o "oglindă" sonoră, pronunţarea incorectă a copilului, sau folosesc excesiv *diminutivele*, ca şi cum ar adapta structura limbajului la universul infantil al interlocutorului).

În cadrul acestei tehnici, o altă etapă o reprezintă *comutarea* (prin intermediul exerciţiilor de *imagerie dirijată*, de exemplu) de pe un sistem senzorial de reprezentare, pe altul; astfel, o amintire traumatizantă vizualizată în culori sumbre, întunecate, reci (specifice – cultural - trăirilor negative: moartea este asimilată, în cultura europeană, *negrului*, tristeţea - *albastrului închis* etc) poate fi revalorizată afectiv prin comutarea – prin V/i – pe un spectru de culori deschise, calde, vitalizante, permiţând restructurarea totală a unei experienţe. *Predicatele* **(**nume generic atribuit în NLP limbajului verbal asociat sistemului preferat de reprezentare senzorială al unei persoane) trădează acest sistem al locutorului, iar *detectarea, citirea* lor sunt importante pentru obţinerea unui raport eficient de rezonanţă comunicativă cu Celălalt.

După tipul sistemului senzorial de reprezentare al fiecăruia: vizual, auditiv, kinestezic-tactil sau olfactiv/gustativ, predicatele privilegiate vor fi – la rândul lor- diferite, afirmă L. Fèvre şi G. Soto; păstrând modelul de clasificare propus, recurgem la exemple diferite, astfel, tipul vizual – va privilegia structuri verbale cu bază preponderent vizuală, tipul auditiv - va utiliza predicate specifice sistemului său de reprezentare, iar tipul kinestezic - va fi centrat pe câmpuri lexicale aparţinând mişcării, echilibrului etc, în timp ce tipul olfactiv/gustativ – va privilegia predicate de tipul: *adiere, aromă, boare, buchet, emanaţie, gust, mireasmă, miros, parfum, savoare, zefir, a adulmeca, a degusta, a flămânzi, a gusta, a înghiţi, a înseta, a linge, a mesteca, a mirosi, a mânca, a mesteca, a parfuma, a savura, a se sătura, a simţi, a sorbi* etc. *Traducerea* propriu-zisă - dintr-un tip senzorial în altul - are ca efect principal sincronizarea limbajului participanţilor la dialog, aşadar reducerea pierderilor – calitative şi cantitative - ale mesajului vehiculat.

Tehnica *reperării indicatorilor de acces* – complementară celei a *traducerii* - reprezintă totalitatea modificărilor fizice şi fiziologice perceptibile în cadrul unei interacţiuni - la unul sau la celălalt dintre parteneri, şi trădând – corporal - nu numai emoţiile acestora, dar şi sistemul de reprezentare preferat. Între aceştia, indicatorii vizuali de acces sunt predominanţi, reprezentând acele mişcări sistematice ale ochilor (*verticale şi laterale-*

în funcţie de modul în care gândim şi în care vizualizăm experienţa noastră), asociate, în neuro-fiziologie, cu activarea unor arii cerebrale diferite şi numite "*mişcări laterale ale ochilor*" sau LEM (în engl.: *lateral eyes mouvement).* Conform studiilor efectuate de către specialiştii în NLP, pattern-urile mişcărilor oculare sunt, în general, aceleaşi pentru dreptaci (şi inversate pentru stângaci). Aşa cum se ştie, mişcări oculare rapide – REM (în engl.: *rapid eyes mouvement*) apar în somnul cu vise (faza somnului paradoxal); în starea de veghe, vizualizarea unor amintiri, retrăirea unor impresii, ori pur şi simplu încordarea, concentrarea atenţiei asupra unui anumit aspect (real sau fictiv) provoacă mişcări oculare inconştiente, involuntare, dar care pot fi analizate şi descifrate. Astfel, când încercăm să ne imaginăm vizual ceva, ochii se mişcă în sus şi la dreapta; mişcările laterale către stânga indică sunete amintite, iar cele laterale către dreapta, sunete construite. Mişcările oculare în jos şi la stânga indică dialogul intern, iar cele în jos şi la dreapta, amintirea unor senzaţii; privirea pierdută, fără ţintă, defocalizată, este asociată cu vizualizarea.

Tehnica *submodalităţilor.* Utilizarea indicatorilor de acces este doar primul pas în stabilirea tipului de reprezentare generală a realităţii iniţiate de către cineva; pentru a putea face, însă, distincţii de fineţe în interiorul respectivului sistem reprezentaţional, NLP recomandă accesarea submodalităţilor – acele diferenţieri interne specifice, care structurează în mod particular percepţia şi reprezentarea verbală şi nonverbală a realităţii. Ideea de submodalitate perceptivă, ca şi cea de sinestezie, nu este nouă, ea aparţine antichităţii şi a fost exprimată indirect de către Aristotel în *De anima*, apoi reluată în *Parva naturalia* (Aristotel, 1972, pp. 46-47).

În interiorul fiecărui sistem perceptiv-reprezentaţional, apar *submodalităţi* care nuanţează calitativ şi cantitativ experienţa perceptivă particulară a fiecărui subiect; unele dintre ele sunt discontinue sau analogice, altele sunt continue, variind după scale de intensităţi şi sensuri diferite: intensitatea unei lumini, tonul unui sunet, al unei voci, senzaţiile de temperatură etc. Majoritatea submodalităţilor apar transpuse lingvistic, în cadrul *predicatelor* utilizate şi – aşa cum am văzut – analizabile în contextul mai larg al frazelor construite de către interlocutori; NLP le consideră "*coduri fundamentale de operare ale creierului uman"*, în afara cărora percepţia, gândirea şi limbajul ar apărea uniformizate, nivelate, slab diferenţiate şi cenuşii, într-un cuvânt, impersonale.

Identificarea acestor tipuri atât de diferite de *submodalităţi senzorial-perceptive*, împreună cu observarea principalilor *indicatori de acces* pot confirma sau infirma sensul mesajului - *verbal/nonverbal* - degajat în contextul interacţiunii. Cea mai seducătoare consecinţă privind lucrul cu submodalităţile este, însă, posibilitatea modificării acestora; în psihoterapie, transformarea percepţiei experienţelor trecute şi retrăite mental în mod dirijat poate schimba radical felul în care ne raportăm la acestea, diminuând suferinţa.

Elicitarea şi *calibrarea* constituie, în fine, două tehnici complementare, de maximă utilitate în travaliul psihoterapeutic, dar extinse şi la domenii cum sunt: învăţământul, managementul, negocierea, politica, rezolvarea conflictelor etc. Ambele tehnici - de tip socratic, inspirate de *maieutica* filosofului grec - au relevanţă numai în cadrul interacţiunii orale: prima dintre ele, elicitarea, se referă la procesul de *ghidare* a cuiva (în cadrul unui dialog faţă în faţă) prin intermediul mijloacelor verbale, paraverbale şi nonverbale, cu scopul inducerii unei stări sau al modificării stării existente. Această *ghidare* sau *dirijare* nu este deloc inocentă, asemănându-se - în multe aspecte - cu ceea ce Alex Mucchielli,

numeşte *manipulare prin comunicare* (Mucchielli, 2002, p.197). În sfera elicitării intră toate abilităţile inductive ale participanţilor la interacţiune (hipnoterapeuţi, regizori, profesori, negociatori etc.) care, dintr-un motiv sau altul, determină o schimbare în starea sau comportamentul partenerilor de dialog, prin mijloace *exclusiv lingvistice şi para-lingvistice,* mijloace pe care Aristotel le asimila, de altfel, unor *instrumente de percepţie senzorială* (Aristotel, 1996, p.87).

Alături de *elicitare* şi complementară acesteia, se găseşte poate cea mai atrăgătoare tehnică de utilizare/modificare a acuităţii senzoriale umane : *calibrarea* - procesul pe baza căruia putem recunoaşte diferitele stări şi emoţii ale celorlalţi. Conform specialiştilor NLP, calibrarea presupune două aspecte calitativ diferite: a. capacitatea de a sesiza că o persoană se află într-o anume stare (sub acest unghi, calibararea se poate confunda cu *empatia*); b. capacitatea de a sesiza acele elemente care fac *diferenţa* de la o stare la alta. Înainte de a constitui o tehnică specială în NLP, calibrarea constituie o sensibilitate particulară, specială (de care fiecare dintre noi dispune, într-un grad mai mare sau mai mic) pentru anumite tipuri de emoţii sau de stări, însoţită de recunoaşterea cu uşurinţă a acestora: este un proces în mare parte natural şi inconştient, bazat pe observarea unor aspecte ce ţin în special de conduita nonverbală şi paraverbală a partenerului cu care comunicăm direct, şi în foarte mică măsură de cea verbală. Însă tot atât de adevărat este că – pornind de la nişte abilităţi minimale - această facultate înnăscută se poate dezvolta şi educa, printr-o exersare conştientă Ameliorarea oricărui raport interpersonal de comunicare faţă în faţă impun, în plus, adaptarea limbajului nostru verbal şi non verbal la cel al partenerului de dialog, tehnică numită sincronizare, şi care presupune, simultan, îndreptarea atenţiei către forma şi conţinutul mesajului primit, dar şi către răspunsul personal de confirmare - feed-back-ul - pe care noi îl restituim.

Sincronizarea (Dafinoiu, 2002, p.116) reprezintă un fenomen natural: întâlnirea a două sau mai multe persoane, stabilirea unei relaţii interpersonale oarecare, dar cu intenţia - împărtăşită, premeditată - a unei reciprocităţi comunicative, antrenează un fel de *conta-minare corporală*, de apropiere, complicitate şi similitudine fiziologică, psihologică şi verbală spontane (frapant de asemănătoare celei întâlnite în timpul dansului). Ceea ce numim “ atracţie fizică” nu are loc - aşa cum am crede - numai între fiinţele care se iubesc; această “lege” este una universal interumană, manifestându-se cu atât mai multă pregnanţă, cu cât *spaţiul* dintre partenerii interacţiunii este mai mic. Dacă vorbim de *sincronizare directă*, aceasta presupune o *acordare verbală şi corporală* ”în oglindă”: vocea scade în tonalitate, urmând-o pe cea a interlocutorului, corpul adoptă un “paralelism” postural, capul se înclină în acelaşi unghi, iar mimica se sincronizează cu cea a partenerului: vom zâmbi, dacă el zâmbeşte, vom fi neutri sau trişti, dacă expresia lui exprimă seriozitate ori mâhnire; sincronizarea încrucişată, la fel de frecvent întâlnită, presupune adaptarea aceleiaşi postúri sau mişcări a celuilalt, dar transferând-o la alt membru.

Consecinţele imediate ale utilizării sincronizării sunt: 1. ameliorarea vizibilă a relaţiei cu un partener dificil, antipatic sau greu de suportat; 2. captarea atenţiei interlocutorului (tehnica este aplicată cu succes în… marketing, dar simplii vânzători o cunosc intuitiv!); 3.oportunitatea întreruperii politicoase, discrete, a unei conversaţii interminabile prin desincronizare, fie ea şi parţială, de exemplu, prin schimbarea tonului vocii, ori a direcţiei în care tălpile pantofilor se sprijină pe sol: îndreptaţi-le către exteriorul

cercului imaginar trasat pe sol de acestea, ca şi cum v-aţi pregăti să plecaţi deja (sau observaţi că aţi şi făcut deja lucrul acesta, inconştient, ori, mai grav, că partenerul dvs. a procedat aşa!) şi efectul - iminenţa întreruperii conversaţiei - va fi cel scontat. În general, orice desincronizare (totală sau parţială) întrerupe *patternul* de interacţiune, având ca efect redirecţionarea sau întreruperea schimbului; un profesor, (ori manager, ori politician) experimentat iniţiază, într-o primă fază, o sincronizare pe care o verifică printr-o desincronizare parţială ulterioară (o glumă, un zâmbet): dacă elevul/studentul (elevii/ studenții) reproduce (reproduc) schimbarea comportamentală, înseamnă că interac-ţiunea este stabilită pe aceeaşi "lungime de undă" şi că poate continua netulburată.

Concluzie. "*Numele nu este obiectul, iar harta nu este teritoriul pe care îl reprezintă, dar dacă aceasta este corectă, va avea o structură asemănătoare teritoriului, ceea ce o va face utilă"*- scrie A. Korzybski în *Sémantique générale*, subliniind faptul că limbajul nu traduce decât *aproximativ* experienţa interioară, la rândul ei *filtrată* la diferite nivele (individuale şi trans-individuale), prin *selecţie, generalizare şi distorsiune.* Grinder şi Bandler, îşi propun să structureze un model de comunicare ideală, care să conducă la eliminarea distorsiunilor, generalizărilor şi golurilor informaţionale. Numindu-l *Meta* - pentru că utilizează limbajul pentru a clarifica limbajul - autorii doresc restabilirea legăturii dintre *experienţial şi lingvistic,* în sensul clarificării sensului vehiculat de mesaj între cei doi interlocutori.

Fundamentat pe teoria structuralistă conform căreia *limbajul este gramatica gândirii noastre,* exprimând într-o structură de suprafaţă o altă structură, profundă, senzorială, infra-lingvistică, *Meta-modelul* NLP conţine un set de întrebări care o exclud pe una singură: *de ce?* - şi care sunt menite să clarifice, să limpezească, să re-creeze structura profundă a mesajului comunicat.

Bibliografie

Aristotel, (1972), *Parva naturalia,* Ed. Științifică, București.
Aristotel, (1996), *De Anima,* Ed. Aion, Oradea.
Bateson, Gr., (1980), *Vers une écologie de l'esprit,* Ed. du Seuil, Paris.
Cayrol, A., Barrère, P., (1994), *La programmation neuro-linguistique,* ESF, Paris.
Dafinoiu, I., (2002), *Personalitatea. Metode de abordare clinică,* Ed. Polirom, Iași.
Fèvre, L., Soto, G., (1995), *Guide du praticien en NLP,* Ed. Chronique Sociale, Lyon.
Lehnisch, J.-P., (1991), *Les secrets des grands vendeurs,* Ed. Marabout, Belgique.
Lohisse, J., (2002), *Comunicarea - de la transmiterea mecanică la interacțiune,* Ed. Polirom, Iași.
Mucchielli, A., (2002), *Arta de a influența,* Ed. Polirom, Iași.
Nedelcea, C., (2002), *Introducere in Programarea Neuro-Lingvistică,* Ed. Sper, București.
Rogers, C., (1974), *La relation d'aide et la psychothérapie,* ESF, Paris.
Watzlawick, P., (1979), *Une logique de la communication,* Ed. du Seuil, Paris.

LIMITE ALE COMUNICĂRII IMPERSONALE ÎN JUSTIȚIE

LIMITS OF THE IMPERSONAL COMMUNICATION WITHIN THE JUDICIARY

Alexandru SAVA[1]

Abstract

Impersonality is an atribute of the law, because the rule of law must be observed equally and universally. Normativity does not tackle with subjectivity or other personal atribute. On the other hand, during the trial, objective and subjective circumstances are observed and assessed, because the punishment needs to be individualised.

Communication becomes interpersonal, to the extent that these circumstances are accepted and evaluated by the judge. Eventually, if found guilty and sentenced to jail, the interpersonal communication becomes a limited one.
Key words: interpersonal communication, justice, personal circumstances.

1) Din cele mai vechi timpuri, legea a fost și rămâne o regulă care conține prescripții general obligatorii, cu caracter impersonal.[2] Această trăsătură este una de esență, deoarece, pe de o parte, este practic imposibil să fie emise legi individualizate pentru fiecare membru al societății, pe de altă parte, numai astfel poate fi obținută o altă cerință fundamentală a oricărui act normativ: egalitatea tuturor în fața legii. Cu alte cuvinte, nici legea nu trebuie să facă deosebire între cei vizați prin prescripțiile sale, acestea aplicându-se în mod egal tuturor, dar și toate persoanele trebuie să respecte în mod egal prevederile legale, fără excepții – în afară, desigur, de cazurile și situațiile când chiar legiuitorul instituie în textul actului normativ anumite excepții de la regula impersonalității.[3] De altfel, Themis, zeița justiției, este reprezentată ca fiind legată la ochi, tocmai pentru a sugera faptul că nu trebuie să facă distincție în aplicarea legii.

Dar impersonalitatea este o trăsătură și un principiu regăsit la un nivel extins pe plan social, care excede domeniul strict al justiției. „Impersonalitatea – a trata pe toți la fel,

---

[1] Researcher, grd. III, PhD., Romanian Academy, Iasi Branch, Institute "Gh. Zane". alexandru43@gmail.com

[2] https://legeaz.net/dictionar-juridic/lege

[3] Există totuși, acte normative care sunt în totalitate destinate aplicării față de o persoană individualizată, de exemplu decretul prezidențial de grațiere individuală.

indiferent de identitatea lor individuală – este unul dintre cele mai bune rezultate instituționale în panteonul teoriei dezvoltării [economice]. Domnia legii presupune norme care se aplică egal tuturor cetățenilor și sisteme judiciare care le aplică în mod imparțial. Drepturile de proprietate sigure și transferabile necesită o identificare fără referință la identitatea individuală.[…] Piețele și politicile competitive, toleranța religioasă și educația de masă presupun o societate în care indivizii să fie tratați la fel. Zeița Justiției, cu sabia într-o mână și balanța în cealaltă, legată la ochi pentru a nu vedea identitatea persoanelor a căror soartă o cântărește, este o icoană a societății cu acces deschis.[...] Pentru a fi sustenabilă la o scară largă, impersonalitatea trebuie să se regăsească în regulile de comportament, în noțiunile de dreptate, echitate și toleranță, chiar și în cele de morală și de etică. Oamenii trebuie să realizeze că este în interesul lor să susțină și să respecte normele în mod imparțial."[4]

În descrierea caracteristicilor legii este conținută și prevederea că cerințele sale impersonale pot și trebuie să fie puse în aplicare prin intermediul forței coercitive a statului, atunci când persoane individuale nu le respectă de bună voie. În asemenea momente, desigur, identitatea persoanei care încalcă legea devine cunoscută, astfel că trăsătura impersonală a legii suferă o primă relativizare. Aceasta ține tot de esența actului normativ, conținută în însăși concepția contractului social[5], deoarece obligativitatea respectării sale nu poate fi asigurată decât prin individualizarea celui sau celei care îi încalcă prevederile, cu ocazia utilizării forței de coerciție. „Nevoia de ordine este tot atât de specifică naturii umane, pe cât îi sunt și mândria, inerția, agresivitatea, lașitatea, indiferența sau ignoranța. [...] Recurgerea la forță în societate este necesară [...] pentru a impune o ordine adevărată asupra persoanei – aceasta n-ar mai fi necesară dacă toți oamenii ar fi la fel. [...] Prin recurgerea la forță se înlătură impersonalitatea omului atunci cînd aceasta tinde să disturbe ordinea existenței umane în societate."[6]

Atunci când concepe textul actului normativ, legiuitorul îi imprimă tonul impersonal și aplicarea generală, dar el are deja în vedere individualizarea sa din momentul punerii sale în aplicare, aceasta fiind generată de o circumstanță particulară și un individ

---

[4] John Joseph Wallis, „Institutions, Organisations, Impersonality, and Interests: The Dynamics of Institutions" - paper for the conference on *The Dynamics of Institutions in Perspective: Alternative Conceptions and Future Challenges*, Paris Oct. 3-4, 2008, pag. 1 (trad.n., A.S.).
https://www.colorado.edu/ibs/es/alston/psci4028/fall_2010/Wallis,%20Institutions%20and%20Impersonality.pdf

[5] Astfel cum a fost descris de către Jean Jacques Rousseau în: „Contractul social", Editura Antet XX Press, București, 2005, pag. 5 -Vreau să cercetez dacă în ordinea civilă [a se întelege „în dreptul public" – notă preluată în editia românească] poate exista vreo regulă de administrare legitimă și sigură, luându-i pe oameni așa cum sunt și legile așa cum pot fi. Voi căuta să îmbin necontenit, în cercetarea mea, ceea ce dreptul permite cu ceea ce impune interesul, astfel încât justiția și utilitatea să nu se afle de fel în contrazicere".

[6] Eric Voegelin, The collected works of..., vol. 27, „The Nature of the Law and Related Legal Writings", Edited by R.A. Pascal, J. L. Babin and J. W. Corrington, Louisiana State University Press, Baton Rouge and London, 1991, pag. 63-64 (trad.n., A.S.). https://books.google.ro/books?id=Z-dBz6q1aw8C&pg=PA64&lpg=PA64&dq=impersonality+of+law&source=bl&ots=9W-d6nP1Zj&sig=VxDnEAIT-uVAdiZ19sHPmGNhS5U&hl=ro&sa=X&ved=0ahUKEwjNob3sjfPaAhWGPxQKHfR_CGAQ6AEIYTAH#v=onepage&q=impersonality%20of%20law&f=false

identificabil, cu personalitate a cărei cercetare devine importantă în perioada care urmează comiterii actului antisocial. De remarcat că legiuitorul (senatorii și deputații, care dezbat și adoptă proiectele de legi primite în acest scop de la comisiile parlamentare – a căror inițiativă o pot avea și cetățenii, cu respectarea condițiilor legale) este format din persoane individuale, cu personalități și trăsături distincte, inevitabil diferite, care concep și dezbat proiecte de legi a căror aplicare e menită a fi una impersonală. În trasarea ordinei de conduită, aceștia „îi iau pe oameni așa cum sunt și legile așa cum pot fi, căutând să îmbine necontenit ceea ce dreptul permite cu ceea ce impune interesul, astfel încât justiția și utilitatea să nu se afle de fel în contrazicere" – așa cum își propunea și Rousseau în debutul lucrării mai sus citate, însă de pe poziția celui care are dreptul să stabilească și să impună conduita general obligatorie. Cerința impersonală care privește o anumită conduită generalizată, trasează un comportament ideal, astfel cum ar fi de dorit, pentru fiecare dintre cei care s-ar regăsi în situația descrisă în preambulul viitorului act normativ. Este, de asemenea, de dorit și de așteptat ca parlamentarii, atunci când concep și trasează textul legii, să găsească cea mai bună cale de îmbinare a „interesului individual" real cu cerința normativă ideală, teoretică, astfel încât, cu ocazia aplicării normei ideale în realitatea vieții de zi cu zi, să nu se ajungă la situații absurde sau prejudiciabile, sau aplicarea acesteia să nu fie practic imposibilă.

Acesta este și momentul când legiuitorul trebuie (sau este de așteptat) să aibă înțelepciunea să imprime o anumită concizie în exprimarea impersonală a textului legii, care însă să păstreze ușor decelabil *spiritul* care a determinat conceperea și adoptarea acelei legi. Laconicitatea reprezintă o altă cerință în redactarea legii, strâns legată de impersonalitate, care însă uneori, atrage dificultăți în interpretarea textului legal, conducând la erori în aplicarea sa. Efectul cel mai nociv al unor astfel de greșeli în concepția, interpretarea și/sau aplicarea legii este obținerea unei situații mai grave/dificile pentru cel sau cea față de care se aplică textul de lege – situație care n-ar fi fost acceptată de către legiuitor atunci cînd a conceput textul actului normativ și la care nu s-ar fi ajuns dacă în interpretarea și aplicarea legii s-ar fi urmărit în primul rând *spiritul*, și nu litera sa.[7]

De aceea, sarcina pe cât de complexă, pe atât de delicată a legiuitorului, este de a ști să facă litera legii ușor de înțeles pentru oricine, aplicabilă tuturor cetățenilor inevitabil diferiți și, în același timp, suficient de concisă pentru a se încadra în cerințele general legislative. De fapt, prin conciziunea formulărilor generale se obține cel mai bine efectul impersonal, pentru că adăugarea de amănunte, chiar dacă aparent necesare, în afara faptului că lungesc uneori inutil și prolix textul legii, creează premisele pentru interpretări nedorite ale textului legal – legea devenind neclară tocmai ca efect al unei dorințe de clarificare ineficient realizate.[8]

---

[7] De fapt, mai gravă este situația (din păcate nu imposibilă, chiar dacă rară) când legiuitorul este animat de un interes personal, sau de grup, atunci când concepe textul unei anumite legi, astfel că interesul personal se substituie celui general, în activitatea legislativă. Se impune în mod impersonal o anumită conduită, dintr-un interes cât se poate de personal, astfel încât, de aplicarea textului de lege să profite, în viața reală, în primul rând, cel care a redactat-o.

[8] Cea mai adecvată concizie continuă să o aibă adagiile juridice, care provin, majoritatea, din dreptul roman, acestea fiind preluate chiar în unele texte de lege, tocmai pentru a oferi pe alocuri o

În domeniul *common law*, unde, în mod tradițional[9] judecătorul are dreptul de a pronunța o hotărâre care să nu țină cont *ad literam* de textele legale existente (inclusiv de hotărâri judecătorești anterioare – adică precedentul judiciar) dacă în urma analizei cazurilor particulare prezentate ajunge la concluzia că aplicarea acestora ar conduce la situații mai grave pentru cei implicați, sau că detaliile specifice cazului nu se regăsesc în întregime în textele legale existente. Conduita prescrisă în astfel de hotărâri devine lege atât pentru părțile implicate în proces, cât și pentru orice alte persoane care s-ar regăsi pe viitor în aceeași situație. Din acest punct de vedere, *common law* este, chiar din momentul formării sale, mult mai apropiat de tipul de relație interpersonală, cel puțin în comparație cu specificul dreptului de tip *continental european*, care este unul tipic impersonal. Mai exact, transformarea caracterului impersonal într-unul interpersonal al comunicării și deciziei în justiție, este una mult mai fluidă, permisivă și adaptată intereselor reale ale indivizilor din societate, în sistemul *common law*, față de situația mai strictă, riguroasă – care însă poate deveni una artificioasă sau de-a dreptul injustă, cu ocazia aplicării textului legii, în sistemul *continental european* (al codurilor de legi de tip napoleonian).

2) Comunicarea interpersonală devine esențială în procesul penal, impersonalitatea[10] legii trebuind să permită o individualizare a actului de justiție, pe măsură ce prevederile actului normativ devin aplicabile unei persoane reale, care a fost trimisă în judecată pentru comiterea unei infracțiuni. Până acum câțiva ani, în interacțiunile dintre judecător și inculpat, martor și ceilalți participanți la procesul penal, comunicarea non verbală avea o importanță mai redusă, deoarece la dosarul cauzei erau consemnate doar cuvintele din declarațiile acestora, nefiind încă introdusă obligativitatea înregistrării audio-video a declarațiilor celor ascultați. Interpersonalitatea relaționării în procesul penal este importantă, pentru că procurorul sau judecătorul poate să deducă din atitudinea non verbală a persoanei audiate, că anumite întrebări trebuie modificate sau adăugate. Ezitările de pe parcursul declarației, o anumită mimică sau stare subiectivă decelabilă în expresia celui ascultat, pot atrage suspiciunea că martorul sau inculpatul ascunde adevărul sau nu declară tot ceea ce știe. În funcție de aceasta, magistratul – sau celelalte părți participante în proces,

---

expresivitate maximă formulării, condensând fericit intenția reală a legiuitorului într-o sintagmă sau o propoziție.

[9] Cu multe relativizări în ultimii 30-40 de ani, când și în statele cu justiție de tip *common law* domeniul de aplicare a acesteia a fost mult redus, prioritate având prevederile din *statute* – culegeri de texte legale adoptate și aplicate în mod asemănător cu legislația de tip *continental european*. „Examinarea prevederilor common law si a celor civil law [autorii anglo-americani denumesc dreptul de tip continental european cu termenul *civil law*] arată faptul că sunt mai multe asemănări decât deosebiri între aceste două sisteme de drept. În ciuda unor procese, culturi și instituții legale foarte diferite, *common law* și *civil law* au exprimat o convergență remarcabilă în felul cum tratează majoritatea problemelor legale. Sub presiunea actuală a globalizării, *dreptul civil* modern și *common law* arată multe semne de convergență” (trad. mea, A.S.) – Caslav Pejovic, *Civil Law and Common Law: Two Different Paths Leading To The Same Goal*, Victoria University of Wellington, Yearbook https://www.victoria.ac.nz/law/research/publications/about-nzacl/publications/nzacl-yearbooks/yearbook-6, 2000,p. 840. 2000/Pejovic.pdf

[10] Personalitatea legii penale este o regulă de aplicare a legii penale române în spațiu, prevăzută în art. 9, Cod penal – fără legătură cu tema acestui articol.

direct sau prin intermediul avocatului – pot trage concluzia că strategia ascultării și a întrebărilor trebuie schimbate, astfel încât adevărul cu privire la situația care face obiectul judecății să poată fi cunoscut de către participanții la proces și consemnat în mod corespunzător. De menționat faptul că în instanțe are efect doar adevărul judiciar, adică adevărul așa cum reiese din dosarul cauzei.

În ultimul proiect de schimbare a Codului penal, s-a propus, la articolul 110 (consemnarea declarațiilor suspectului sau inculpatului), introducerea unui nou alineat: *„Declaraţiile suspectului sau inculpatului vor fi obligatoriu înregistrate cu mijloace tehnice audio, sub sancțiunea excluderii acestei probe”. Această obligativitate este o schimbare binevenită a opticii legiuitorului privitoare la derularea procedurilor judiciare, care asigură accesul și pe parcursul urmăririi penale la detalii din cadrul audierii suspectului sau inculpatului, care pot deveni ulterior importante, în primă instanță sau în căile de atac, ca furnizând detalii specifice comunicării interpersonale, pentru că din acestea poate rezulta, de exemplu, necesitatea administrării din nou a unor mijloace de probă.* Uneori, consemnarea în scris a acestora și/sau a întrebărilor adresate persoanelor audiate la urmărirea penală și răspunsurile acestora nu are loc exact, aceasta făcându-se după dictarea procurorului, care poate decide consemnarea lor integral sau parțial, eventual respingerea unor întrebări. Permiterea accesului audio-video la derularea audierii suspectului/ inculpatului, deci întocmai cum aceasta a avut loc, este importantă, pentru că ajută la construirea apărării în primă instanță și/sau la motivarea apelului. În present, obligativitatea înregistrării declarațiilor persoanelor există numai la nivelul instanțelor, pe parcursul urmăririi penale înregistrarea audierii suspectului sau inculpatului efectuându-se doar dacă nu există vreo circumstanță care împiedică utilizarea mijloacelor de înregistrare. Această discrepanță dintre situația suspectului sau inculpatului în cadrul urmăririi penale, față de cea din timpul judecății, a făcut obiectul unei excepții de neconstituționalitate în dec. 2016, excepție respinsă de Curtea Constituțională.[11]

Dacă procesul penal se finalizează cu o condamnare la închisoare cu executare a celui judecat, pe timpul cât acesta va sta închis în penitenciar, comunicarea interpersonală între acesta și angajații unității de detenție suferă, într-o anumită măsură, o transformare. Pe parcursul executării pedepsei cu închisoarea, importanța manifestării non-verbale a deținutului devine una secundară, prioritară fiind măsura în care acesta respectă regulile de detenție până la expirarea perioadei de detenție. Desigur, că nu poate fi vorba de o impersonalitate a comunicării, trăsăturile specifice de personalitate, temperament etc.

---

[11]„Referitor la controlul de legalitate cu privire la audieri - sub aspectul loialităţii administrării probelor - un mijloc important l-ar reprezenta tocmai verificarea înregistrărilor audio sau audiovideo ale audierilor din cursul urmăririi penale. Codul de procedură penală consacră însă, în mod paradoxal, obligaţia înregistrării audio doar în cursul judecăţii, fază în care există garanţiile contradictorialităţii şi publicităţii, în timp ce la urmărirea penală, fază lipsită de aceste garanţii ale procesului echitabil, în cazul audierii suspectului/inculpatului - deşi înregistrarea este obligatorie - există posibilitatea derogării, posibilitate transformată, în practică, în regulă, iar în cazul audierii martorului înregistrarea este facultativă" – se arată în motivarea excepției.
http:// legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/188540

continuând să-și păstreze o anumită importanță, acestea putând chiar să afecteze decizii judecătorești, precum aprobarea sau respingerea unei cereri de liberare condiționată.

Din păcate, în trecut au existat perioade, în cadrul sistemelor totalitare, când detenția în penitenciar echivala, în mare măsură, cu pierderea identității deținutului, cu toate consecințele pe care aceasta le implica. În primii 10-15 ani ai perioadei socialiste, în unele închisori, individualitatea celor condamnați era redusă la un număr, consecința fiind supunerea acestora la un tratament impersonal în cel mai rău sens al cuvântului, în cadrul interacțiunilor directe aceștia nefiind tratați ca ființe umane, cu personalitate și demnitate. Comunicarea interpersonală era păstrată doar ca una strict formală, mentalitatea șefilor de închisoare și a gardienilor cu privire la deținuți (în special, la cei politici) find în mod evident impersonală – tuturor le era rezervat un tratament extrem de dur și înjositor. Impersonalitatea în ceea ce-i privește pe deținuții politici, se referă mai ales la statutul lor, aceștia nu mai erau considerați ca indivizi cu personalități și cerințe distincte, diferite, ci ca o masă de ființe care nu se individualizează prin nimic și cărora le este rezervat un tratament nivelator.

3) În mod esențial impersonală, legea este totuși creată cu un scop în care se ajunge, inevitabil, la interactiuni interpersonale. Într-o societate ideală, nu ar mai fi nevoie de legi, deoarece prescripțiile impersonale ale acestora ar fi oricum inutile, oamenii respectând din convingere prevederile legale. În realitate, impersonalitatea legii are în vedere „personificarea" sa prin aplicarea la specificul situațiilor particulare în care individul social se proiectează atunci când încalcă legea. De fapt, actul normativ impersonal nici nu și-ar mai avea rostul, în lipsa unei individualizări a prescripțiilor sale. Astfel, cel puțin în domeniul juridic, comunicarea impersonală este în același timp, una interpersonală, deoarece însăși menirea acestui tip de impersonalitate este una de tip interpersonal. Prevederile legale, în imensa lor majoritate, își găsesc, până la urmă, aplicarea la situații reale, această aplicare neputând fi posibilă dacă, chiar din momentul concepției lor, legile n-ar fi astfel gândite încât să-și contrazică practic impersonalitatea. Chiar dacă în drept impersonalitatea există doar pentru a se transforma în interpersonalitate, forma original (și esențial) impersonală a legii trebuie menținută, deoarece, în mod aparent paradoxal, numai astfel se pot reglementa în mod democratic și eficient multitudinea de aspecte în care se pot manifesta relațiile sociale.

Zeița justiției este legată la ochi pentru a fi nepărtinitoare, deci judecătorul, atunci când împarte dreptatea în cazurile particulare pe care le are de rezolvat, trebuie să revină, într-o anumită măsură, la un tip de impersonalitate în deciziile sale. Chiar dacă, în redactarea hotărârii face trimitere la elemente cât se poate de particulare, individualizând pedeapsa, conform cu circumstanțele pe care le-a analizat, proprii participanților la proces, obiectivitatea și lipsa părtinirii trebuie să stea la baza convingerii sale, fie aceasta de vinovăție sau nevinovăție. Impersonalitatea deciziei sale devine și mai evidentă în sistemul *common law*, sau în practica instanțelor constituționale: oricare altă persoană s-ar afla pe viitor într-o împrejurare asemănătoare până la identificare cu cea asupra căreia s-a emis decizia, va trebui să suporte aceleași consecințe – o justiție, deci, impersonală. Are loc, cu alte cuvinte, o transformare inversă celei suportate de la emiterea legii în Parlament până la aplicarea sa în instanță: hotărârea personală devine una impersonală – oricine va fi obligat s-o respecte, în măsura în care va fi aplicabilă faptelor sale.

Judecătorul *common law* prin același act juridic creează și aplică legea, emițând un act cu caracter interpersonal, care are însă menirea unuia impersonal. Lui i se recunoaște puterea de a anula impersonalitatea unui act preexistent (pe care, prin comparație, judecătorul continental european este obligat să-l aplice întocmai, fără excepție[12]), hotărând că nu este aplicabil în cauza dedusă lui spre judecată și de a-l înlocui pe acesta cu altul, mai bine adaptat situației respective, căruia îi conferă concomitent caracterul impersonal.

Impersonalitatea nu poate fi decât intim legată de noțiunile de egalitate și de justiție, acestea fiind deziderate îndelung dezbătute în filozofia politică.[13] Așa cum se știe, spre deosebire de legi, normele de morală au o anumită diversitate și specificitate, fiind mult mai bine *angrenate* în autenticul locului sau domeniului de activitate. Majoritatea normelor cutumiare, s-au dezvoltat din verificarea reiterată a unor soluții care și-au dovedit viabilitatea acolo unde au avut și au aplicabilitate. În acest sens, normele de morală se nasc în urma unor relații interpersonale care ajung să devină impersonale în urma acceptării de către comunitate. Impersonalitatea legii comportă câteva diferențe, statutul impersonal al normei juridice find unul impus, ca emanând de la un organ de putere în stat. Obligativitatea, generalitatea și egalitatea legii sunt caracteristici mult mai riguros asigurate, prin recursul, la nevoie, la forța de constrângere a statului. Impersonalitatea normei de drept este, cumva, mai unidirecțională, față de cea a normei de morală (cutumiară, nescrisă, tacit acceptată), impunerea pornind întotdeauna de la organul legislativ către membrii societății.

Cetățenii au motive să aprecieze atât atributul de impersonalitate, cât și pe cel de interpersonalitate în traseul pe care legea îl capătă, de la adoptarea sa până la aplicarea față de o anumită persoană. Impersonalitatea asigură ca toți să fie vizați de către legea penală și apărați în mod egal prin prescripțiile sale, iar nici un vinovat de încălcarea ei să nu rămână nepedepsit. Interpersonalitatea permite ca, în realizarea menirii pentru care a fost creată, adică în aplicarea sa, legea să recunoască și să respecte individualitatea și diversitatea ființelor umane. Chiar dacă este în interesul tuturor ca legea penală să fie întotdeauna aplicată, odată cu săvârșirea acestui deziderat – deci în finalul oricărui proces penal – una sau mai multe dintre părțile participante vor fi nemulțumite, vor avea impresia că, într-o anumită măsură, interesele nu le-au fost respectate și drepturile le-au fost încălcate. Acest tip de reacții sunt inevitabile pentru cei care pierd procesul în primă instanță și de aceea, legiuitorul a prevăzut, tot printr-o decizie impersonală, accesul la căile de atac, deci posibilitatea ca eventualele erori determinate de imperfecțiuni omenești de pe parcursul aplicării (deci „interpersonalizării") textului legii, să poată fi constatate și remediate. În final, după pronunțarea unei decizii definitive și irevocabile, chiar dacă legea a fost bine aplicată, una din părți tot va rămâne cu impresia că nu s-a făcut pe deplin dreptate. Acesta va fi întotdeauna unul dintre efectele interpersonalizării în justiție – norma ideală și impersonală dezamăgește atunci când trebuie să devină realitate.

---

[12] Conform adagiului: *nimănui nu-i este permis să adauge la lege*. Sau: *unde legea nu distinge, nici interpretul nu trebuie s-o facă.*

[13] Printre cele mai importante contribuții în acest domeniu al filozofiei politice și sociale din ultima jumătate de secol, amintim: John Rawls - *A Theory of Justice* (1971) și Amartya Sen – The Idea of Justice (2009).

Bibliografie

1. Pejovic, Caslav, *Civil Law and Common Law: Two Different Paths Leading To The Same Goal*, Victoria University of Wellington, Yearbook 6, 2000.
2. https://www.victoria.ac.nz/law/research/publications/about-nzacl/publications/nzacl-yearbooks/yearbook-6,-2000/Pejovic.pdf
3. Rousseau, Jean Jacques, „Contractul social”, Editura Antet XX Press, București, 2005.
4. Voegelin Eric, The collected works of..., vol. 27, „The Nature of the Law and Related Legal Writings”, Edited by R.A. Pascal, J. L. Babin and J. W. Corrington, Louisiana State University Press, Baton Rouge and London, 1991 (trad. mea, A.S.).
5. https://books.google.ro/books?id=Z-dBz6q1aw8C&pg=PA64&lpg=PA64&dq=impersonality+of+law&source=bl&ots=9W-d6nP1Zj&sig=VxDnEAIT-
6. Wallis, John Joseph, „Institutions, Organisations, Impersonality, and Interests: The Dynamics of Institutions” - paper for the conference on *The Dynamics of Institutions in Perspective: Alternative Conceptions and Future Challenges*, Paris Oct. 3-4, 2008 (trad. mea, A.S.).
7. https://www.colorado.edu/ibs/es/alston/psci4028/fall_2010/Wallis,%20Institutions%20and%20Impersonality.pdf
8. https://legeaz.net/dictionar-juridic/lege
9. http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/188540

NAȚIONALISM ȘI INOVAȚIE ÎN MUZICA ACADEMICĂ SUD AMERICANĂ

NATIONALITY AND INNOVATION IN THE SOUTH AMERICAN ACADEMIC MUSIC

Daniel DRAGOMIRESCU[1]

Abstract

Much of the composers of the twentieth century in South America have formed their own compositional style influenced by the formal and expansive harmonic processes of the late nineteenth century. Now, the musicians have returned to the clarity and simplicity of expression, in direct contrast to their romantic tendencies. The guitar preference is influenced by traditional folk music, which has imposed an original music school in the music world.

Key words: musical influence - folklore, guitar, South American music school.

Introducere

Jose Joaquin Emerico Lobo de Masquita, cei doi *Coelho Neto*, tată și fiu, *Ignacio Pererira Neves* și *Francisco Gomes de Rocha*, reprezentanți ai școlii din Minas Gerais, s-au făcut remarcați prin acest gen de activitate în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În general, lucrările se salvau pe o hârtie calitativă, ideală pentru a păstra pulberea focului de artificii și substanțe de pirotehnie locală. Drept tristă urmare, s-a consumat o mare parte din arhivele de specialitate.

În secolul trecut, facilitatea sporită a comunicațiilor maritime între Europa, Brazilia și Argentina va juca un rol important în apariția și dezvoltarea muzicii culte din cele două țări. Producțiile muzicale ale primilor compozitori brazilieni și argentinieni au scos la iveală un naționalism înnăscut, bucurându-se de beneficiile existenței unor mari teatre prezente în orașele capitală. Așadar *Teatrul Colon* din Buenos Aires, fondat în primul sfert al secolului al-XIX-lea, a fost înlocuit în anul 1908 cu actualul edificiu impunător, iar *Teatrul de Operă* demolat mai târziu, s-a transformat în cinema. Montevideo se mândrea cu *Teatrul Solis* care deținea o prestigioasă scenă de operă în timp ce Rio de Janeiro avea celebrul *Teatru Municipal*. Toate aceste instituții constituiau un important stimulent pentru

[1] Lecturer PhD., „George Enescu” National University of Arts, Iași, Romania, dany_guitar2000@yahoo.com

tinerii muzicieni, care, în combinație cu entuziasmul general al publicului pentru muzica lirică din acea vreme, îi conduceau la compozițiile de operă. Așadar, persoane ca *Antonio Carlos Gonus*, concurau cu teatrele italiene prin lucrări de succes ca *El guarani* și *El esclavo*. Primele opere ale lui *Francisco Hargreaves* (*La gate blanco, El vampiro* și *Los estudiantes de Bologna*) - precursor argentinian care și-a desăvârșit studiile muzicale la Florența - au avut premierele la Buenos Aires.

Cei mai importanți muzicieni argentinieni ai secolului al-XIX-lea, precum *Amancio Alcorta, Vicente Lopez Y Planes, Juan Bautista Alberdi* sau *Bartolomeo Mitre* au fost de fapt amatori, făcând parte din lumea politică și economică. Alții, ca *Jose Marmol* și *Olegario Andrade* s-au remarcat mai întâi ca poeți.

Primii muzicieni europeni ajunși pe teritoriul Braziliei în anul 1594 au fost iezuiții stabiliți la Bahia, vechea capitală a coloniei. În secolul al-XVI-lea, învățământul asigurat de preoții *Antonio Rodrigues* și *Antonio Dias* este preluat și continuat de *Diego da Costa* (tot față bisericească) în următorul secol. Domeniul lor („*fazenda*", din Santa Cruz, aproape de Rio de Janeiro), deținea în secolul al-XVIII-lea un adevărat conservator. „*Capitania*" (azi, Statul) din Minas Gerais, în acea perioadă, a fost de asemeni, centrul unei remarcabile activități muzicale, unde nu numai că artiștii locali (negri sau metiși) compuneau lucrări valoroase, ci erau conectați la actualitatea europeană, conservând lucrări de cameră ale lui Haydn, Pleyel și Boccherini, copiate la puțin timp după compunerea lor.

Aspecte ale muzicii academice din America Latină

Până în anul 1875, cele aproximativ trei teatre lirice cu sediul în capitala Argentinei, susțineau spectacolele trupelor italiene de gen aflate în turnee, făcând întotdeauna apel la cei mai buni interpreți locali. Datorită instabilității politice ce domnea la acea vreme, dezvoltarea muzicii culte pe teritoriul Mexicului a început destul de lent, în pofida potențialului său ridicat în domeniul acestei arte. Operele lirice, care proveneau întotdeauna din Europa, la fel ca toate lucrările instrumentale și orchestrale, erau montate la *Teatrul Palatului Vice-Regal* al capitalei aztece. Din păcate, cele câteva ediții ale festivalurilor destinate muzicii lui Beethoven nu au avut parte de continuitate, *zarzuela spaniolă* devenind deosebit de apreciată în rândul publicului, făcând destul de des obiectul unor scurte sezoane muzicale. Din cauza acestei lipse de interes care va persista până la începutul secolului XX, profesia de muzician, mai ales cea de compozitor, nu era una atractivă pentru segmentul tânăr al populației.

Primul compozitor și totodată, un precursor muzicii culte spaniole care a exploatat fondul de teme populare mexicane, *Felipe Villanueva* (1863-1893), va juca un rol important în dezvoltarea ulterioară a școlii naționale de muzică. Revoluția politică mexicană de la începutul secolului al XX- lea a produs importante schimbări și pe plan muzical. Așadar, la vârsta de numai 21 de ani, *Carlos Chavez* (1899-1978) a fost numit director al Consiliului fondat în 1877, exercitându-și funcția până în 1934. Simfoniile sale – *Simfonia Indiană* și *Antigone* – au cunoscut o mare popularitate internațională. În orchestrația anumitor balete compuse de acesta, cum ar fi *El fuego* și *Los cuatro soles,* Chavez a utilizat instrumente provenite din moștenirea indigenă pe care el însuși a descoperit-o și promovat-o. Cu ocazia

unei celebre expoziții organizată la „*Muzeul de Artă Modernă*” din New York în anul 1940, muzicianul a susținut o serie de concerte cu concursul unei orchestre mexicane care includea diferite instrumente împrumutate din cea mai veche tradiție aztecă. Reprezentațiile de mare ținută au fost recompensate pe deplin prin răsunetul pe care l-au avut în Statele Unite. Programul cuprindea nu numai compoziții originale sau aranjate de muzician, ci și lucrări de *Blas Galindo, Luis Sandi* și *Geronimo Baqueiro Foster*. *Carlos Chavez* a jucat un rol decisiv în fondarea *Orchestrei Simfonice a Mexicului*.

Dintre iluștrii reprezentanți ai artei muzicale sud-americane născuți la sfârșitul secolului al XIX-lea, îl putem consemna pe *Manuel Ponce* (1882-1948), a cărui lung sejur petrecut la Paris (1925-1933) i-a oferit șansa de a descoperi noi posibilități de tratare a exoticului muzicii populare mexicane, mai ales în cadrul unor interpretări lirice.

Blas Galindo (n.1910-1993), de origine indigenă, și-a completat studiile în domeniu sub îndrumarea lui Aaron Copland, în Statele Unite. Cu puțin înaintea Războiului Civil din anul 1936, acesta a susținut mai multe concerte în Spania. Pe lângă lucrările sale remarcabile, el a contribuit și la formarea unei generații de tineri artiști.

Unui alt muzician, *Julian Carillo* (1875-1965), considerat drept compozitorul cel mai radical al țării sale, i se alătură și *Rodolfo Halffter* de origine spaniolă.

O altă figură pregnantă a muzicii mexicane a fost și *Silvestre Revueltas* (1899-1940). Educația sa artistică de tip mixt se datorează școlii din Statele Unite, unde l-a avut ca profesor pe Felix Borovski. Cariera bogată în succese s-a finalizat cu moartea lui Revueltas, care l-a surprins în timpul interpretării propriului balet „*Renacuajo paseador*”, la Palatul de Belle Arte din orașul Mexico. Acesta a lăsat un număr impresionant de lucrări, toate fiind marcate de radicalismul său ireductibil și de o permanentă inspirație a folclorului muzical mexican.

Celor amintiți anterior li se mai alătură și *Luis Sandi, Geronimo Baqueiro Foster* și *Jose Rolon*, care completează aria de gen prezentă la acea vreme în Mexic. Însă, cu toate acestea, *Carlos Chávez* rămâne cel mai însemnat reprezentant al culturii muzicale din teritoriu mexican, nu numai pentru că a fost un lider indiscutabil al *mișcării „indigeniste*” sau pentru valoroasa producție artistică, dar și datorită formației complete, fiind printre altele și un mare dirijor care s-a străduit să facă cunoscută în țara sa muzica lui I. Stravinsky, A. Honegger, Fr. Poulenc, A. Berg, Ed. Varese și a altor compozitori.

Primul compozitor argentinian care și-a făurit o carieră muzicală strict profesională a fost *Pedro Esnaola* (1808-1878). Fiind o epocă în care opera din Rio de la Plata a cunoscut o extraordinară expansiune, în marile orașe de provincie au început să se construiască teatre. Așadar, la Cordoba, *Teatrul Rivera Indarte* organiza în mod regulat stagiuni de muzică lirică la fel cum se întâmpla și la *Teatrul Colon* și *Teatrul de Operă* din Rosario (regiune care avea o importantă comunitate italiană). În acest context, mulți dintre compozitori s-au consacrat acestui gen, dintre care îi amintim pe *Constantino Saito* (cu operele *Ollantay, Lazaro* și *La sangre de los guitarras*) și *Hector Panizza* (cu *Bizancio, Aurora*), a căror activitate desfășurată pe parcursul mai multor ani a fost legată de Școala din Milano.

Cu ocazia celebrării independenței Argentinei, *Arturo Berutti* a compus „*Evanghelina*” și „*Tarass Boulba*” prezentate la Scala, iar în anul 1910, „*Los Heroes*” la Teatrul Colon. Alături de acesta, *Felipe Boero* a creat opere ca „*Tucuman*”, „*Raquel*”,

,,*Ariana y Dionisio*” și ,,*El matrero*”; *Pascual de Rogatis*: ,,*Huemac* și *La novia del hereje*” iar *Raul Espoil „El candombe federal*”. Genul liric și-a găsit expresia deplină și în compozițiile mai recente ale lui *Juan Jose Castro „La zapatero*”, ,,*Bodes de sangre*”, amândouă scrise după piesele lui F.G.Lorca și „*Proserpina y el extranjero*”, operă ce a fost prezentată la Scala din Milano, înainte de Teatrul Colon. O importanță deosebită o constituiesc și operele lui *Alberto Ginastera,* în special ,,*Don Rodrigo*” și ,,*Bomarzo*” (pusă în scenă pentru prima dată la New York).

Deși cu o producție muzicală minoră, *Julian Aguirre* (1868-1924) dobândește celebritatea datorită unei foarte frumoase orchestrații a lucrării sale ,,*Huella y gato*”, realizată de dirijorul elvețian Ernest Asermet și prezentată în cadrul serilor de concerte pe care le-a susținut cu *Orquestra Estable* la Teatrul Colon. Lucrările lui Aguirre tind spre elaborarea unei muzici argentiniene, pornind de la elemente proprii. Au urmat mai apoi *Carlos Lopez Buchardo* (,,*Escenas argentinas*”), *Floro Ugarte* (,,*De tierra*” - suită orchestrală), *Gilardo Gilardi* („*El gaucho con botas nuevas*”) și *Felipe Boero*, a cărui operă ,,*El Matrero*” evocă în mod accentuat ținutul pampasului.

Tango-urile tipice scrise de *Juan Jose Castro* poartă o puternică amprentă a spiritului din Buenos Aires, la care se adaugă creațiile lui *Jose Andre* (,,*Impresiones portenas*”) și *Ernesto Drangosch,* care în ciuda originii cehe, a fost un compozitor de pură inspirație argentiniană. Lucrarea sa ,,*Obertura Criola*” continuă să trezească o adevărată revelație pentru cei ce o ascultă prima oară. În egală măsură, trebuie menționate ,,*Tango de Floro Ugarte*” și „*Variaciones sobre un tema de tango*” de *Luis Sianno*. Deși a avut o dublă misiune, de critic muzical și de compozitor, activitatea lui *Roberto Garcia Morillo* este una destul de bogată, amintind lucrări admirabile cum sunt: „*Cuatro Cantatas espanolas*” sau ,,*Variaciones olimpicas*”, continuând cu interpretările muzicale ale ,,*picturilor negre*” de Goya, pânzele lui Klee și ale lui Piet Mondrian.

Important muzician argentinian (deși originar din Galiția), *Roberto Camaño* este autorul a numeroase cântece, a unui ,,*Concierto para guitarra y orchestra*” și a unei „*Suite para cuerdas*”. Producția muzicală a lui *Rodolfo Arizaga* („*Martirio de Santa Olla*”) este la fel de importantă ca cea a lui *Carlos Suffero*, a cărui creație valoroasă nu a fost foarte bogată datorită practicării profesiei de pedagog. Despre ,,*Baladas de Liliecron*” se poate spune că a marcat începutul liedului în Argentina, iar ,,*Juegos rusticos*” a constituit un real punct de referință pentru muzica acestei țări. Tot lui i se datorează o altă piesă importantă: ,,*La noche*” – poem simfonic cu caracter impresionist. *Carlos Guastavino* și-a dat aportul la dezvoltarea muzicii culte argentiniene de inspirație folclorică, în special cu „*Jujena*”, ,,*Se equivoco la paloma*”, „*Bailecito*” și ,,*Danzas a la manera popular*”.

Revenind la *Alberto Ginastera* (născut la Buenos Aires în 1916), acesta face parte, alături de Villa-Lobos și Carlos Chavez, dintre compozitorii latino-americani cei mai celebri pe plan internațional. Alături de operele lirice menționate anterior, el a mai scris: concerte pentru pian și orchestră, „*Concerto pour violoncelle*”, „*Primul Cvartet*”, „*Al Doilea Cvartet*”, „*Sonata op.47*” pentru chitară solo, un ,,*Concert pentru orchestră*” creat în Dallas (Statele Unite, 1974) și „*Al Treilea Cvartet*”, ultimele două de inspirație bartokiană. Concertul, asemeni celui de-al doilea cvartet al lui Schömberg, are în componență o voce feminină care cântă 40 de poeme de Juan Ramon Jimenez, Garcia Lorca și Alberti. Rezultatul este unul uimitor, tocmai datorită tratării complete și seducătoare a

tuturor vocilor – cea umană și cele instrumentale. Fiind o personalitate complexă, *Ginastera* s-a dedicat activității pedagogice de specialitate la Institutul Latino-American de muzicologie din Buenos Aires, stabilindu-se spre bătrânețe, în 1971, la Geneva.

Alături de muzicienii enunțați anterior, trebuie menționat și Astor Piazzolla (1921-1992). Acesta s-a născut în Mar del Plata, Argentina, și a studiat pianul iar apoi compoziția la Paris, cu Nadia Boulanger. Un talentat cântăreț la bandeneon, el a devenit cunoscut pentru muzica sa inovatoare, care a împletit tangoul tradițional cu elemente de jazz și muzică clasică. Multe dintre piesele sale au devenit bine cunoscute prin transcripțiile lor pentru chitară. Conform știrilor din presă, pe data de 5 iulie 1992 s-a produs moartea marelui compozitor de tangouri moderne din Argentina, în vârstă de 71 de ani. Aproape cu doi ani în urmă, acesta a suferit o cădere din care nu și-a mai revenit. Moartea compozitorului vine doar la o lună după trecerea în neființă a altuia dintre marii muzicieni nativi ai Argentinei, Atahualpa Yupanqui.

Un reprezentant al mediului chitaristic argentinian, *Augustin Barrios* (1885-1944) provine din America de Sud (Paraguay). Barrios a avut un profesor foarte bun, școlit în tradiția lui Magin Alegre. Deci este evident că în zona respectivă au existat câțiva dascăli care practicau acea metodă de predat. El, cu harul său, probabil că a luat câteva lecții în Paraguay de la un elev al lui Alegre, apoi a venit în Buenos Aires cu părinții săi pentru a aprofunda același principiu. *Augustin Barrios* a fost un fenomen, un chitarist care, în momentul plecării sale din Argentina în Brazilia, deja cânta material clasic, plus muzică inspirată din dansurile și formele folclorice. Isaias Sávio a afirmat că l-a ascultat pe Barrios în recital la Teatro Solis în Montevideo, undeva după anul 1912: „*Concertul a fost un mare, mare succes*.”[1] Chitaristul paraguayan se afla în Brazilia atunci când Villa-Lobos l-a ascultat, rămânând foarte atras de stilul său interpretativ. Carlos Barbosa-Lima își amintește că exista un program publicat într-una dintre vechile reviste braziliene, care relatează că Barrios a susținut un concert în anul 1916, împreună cu Catullo Cearenese, minunatul compozitor brazilian de cântece.

Teritoriul Braziliei nefiind explorat în întregime, nu există foarte multe date cu privire la muzica arborigenilor, în consecință, aceasta fiind mai puțin cunoscută. Totuși, sunt câteva dansuri în care elementul indigen pare să primeze (*caterete* sau *catira*, dansată în statele din Sao Paulo, Rio, Minas Gerais, Mato Grosso și Goias); în rest, ea este prezentă doar în regiunile unde accesul este dificil. Așadar, pentru zonele populate de pe coastă, elementul negru a câștigat întâietatea, oferind muzicii braziliene energia și bogăția sa inegalabilă, la care se adaugă o paletă variată a instrumentelor din categoria celor de percuție: *atabaques* (tamburi), *matimba, idiofon scuturat* sau *zgâriat*, *ciucă* (membranofon), *ganza* sau *xaque-xaque* și *reco-reco, idiofon lovit*. Cu excepția *catirei* care reflectă muzica indigenă și *modinha* care evocă nostalgica *saudade* (tristețe, singurătate în sensul spiritual) a potughezilor, aproape tot restul muzicii populare redă, mai mult sau mai puțin, elementul negru, întâlnit în manifestații de tip individual. *Candomble, xango* și *macumba*, la fel ca *maracatu, reisado* și *congada*, păstrează caracterul liturgic sau dramatic; *batuque*,

[1]Peter Danner, *The Guitar in Latin-America. A personal view* by Carlos Barbosa-Lima as told to Peter Danner, part 1, GFA Soundboard (XIX/1), spring 1992, p.11.

coco și *lundu* se desfășoară net coregrafic, în timp ce există și forme care combină elemente culturale diferite cum sunt: *chôro, marcha, maxixe, samba.*

Primele manifestări ale naționalismului muzical în Brazilia au apărut la sfârșitul secolului al XIX-lea. Figurile importante ale acestei etape au fost *Alexandre Levy* (1864-1892), *Alberto Netomuneco* (1864-1920) și mai ales *Heitor Villa-Lobos* căruia i se datorează fundamentarea unui limbaj specific brazilian. Conform istoricilor, „*Sertaneja*", scrisă în 1869, este una dintre primele compoziții autohtone considerate culte, în care sunt exploatate elemente împrumutate din folclor. Cele două mari tendințe care au străbătut muzica acestei țări sunt următoarele:

- *tendința „naționalistă"* care era condusă de *Camargo Guarnieri*. Aceasta grupa adepții principiilor expuse de *Mario de Andrade* în lucrarea „*Eseu asupra muzicii braziliene*". Dintre cei care au aderat la această tendință merită să-i menționăm pe *Luciano Gallet* (1893-1931); *Oscar Lorenzo Fernandez* (1897-1948) căruia i se datorează forma *batuque*, frumoase cântece și un remarcabil cvartet; *Francisco Mignone* (1897-1986), autor al *congadei,* memorabilele „*Valsas de esquina*", „*Festas das igrejas*", „*Maracatu de Chico Rei*" și a operei „*Sargento de Milicias*". Obiectivul general al respectivilor compozitori a fost cercetarea și afirmarea unui limbaj național, fără a pierde din vedere caracterul tradițional al idiomei muzicale.
- *al doilea curent* a adunat muzicienii în jurul grupării numită „*Musica Viva*", grupare care avea la bază influența lucrărilor lui *Hans Joachim Koellreutter*, teoretician al tendințelor radicale.

Reprezentanți importanți cum sunt *Claudio Santoro* (1919-1990), *Eunice Catunda* (1915-1991) și *Edino Krieger* (născut în 1928) s-au inspirat pe de-o parte, din tezaurul folcloric național, iar pe de alta din creația dodecafoniștilor. Chiar și câțiva adepți ai *tendinței naționaliste* s-au alăturat mai apoi acestei grupări. Două astfel de exemple au fost *Guerra-Peixe*, o persoană cu o fire neliniștită, instabilă și *Claudio Santoro*, ambii adoptând noile poziții estetice. Grupul a integrat și mulți alți noi adepți: *Theodoro Nogueira, Nilson Lombardi, Sergio Vasconcellos* și *Mario Nobre*, care continuă lupta angajată împotriva reprezentanților altor curente. Această confruntare s-a accentuat o dată cu publicarea de către „*Musica Viva*" a propriilor opinii. Lista compozitorilor poate continua cu *Ernst Mahle, Wilson Lombardi, Mario Ficarelli* și *Breno Blauth*, toți având în comun faptul că au fost artiști independenți. S-ar părea că tendințele radicale au câștigat bătălia, însă, reapar din când în când noi manifestări de „*radicalism naționalist*", care încolțesc din nou speranța că râul își va relua cursul și că muzica braziliană, mereu la fel de vivantă pe plan popular, își va regăsi personalitatea puternică.

Unul dintre cei mai importanți profesori, interpreți și în același timp, promotori ai chitarei pe teritoriul latino-american, a fost *Isaias Sávio*. Prezența unei bogate activități chitaristice l-a atras pe acesta în Montevideo. *Sávio* a lucrat cu *Miguel Llobet*, devenind ulterior interesat de exploatarea rădăcinilor tradiționale a diferitelor regiuni ale Americii de Sud, în special zona Rio de la Plata și mai târziu Brazilia. Din punct de vedere al trăirilor sufletești, el s-a transformat într-un brazilian convins, având un temperament boem înnăscut. În anul 1930, auzind relatări despre succesul lui Augustin Barrios, despre înregistrări și implicit despre toată activitatea în ceea ce privește chitara, acesta a venit în Brazilia cu dorința de a exploata cultura tradițională. Mai întâi s-a dus în Porto Alegre, apoi

s-a mutat în São Paulo, iar în cele din urmă a decis să rămână ceva timp în Rio (considerat atunci un mic paradis). După o perioadă, a plecat în Belo Horizonte, un minunat oraș a cărui construcție a fost inspirată de Washington D.C. Aici, timp de un an, a predat și s-a implicat în studierea folclorului, descoperind mai târziu opera lui Villa-Lobos, de care a devenit foarte atras. În final, s-a stabilit în Rio de Janeiro, prin anii 1932 sau ‘33.

Isaias Sávio a studiat formele tradiționale și a început să compună, utilizându-le chiar și în compoziții ușoare, astfel că orice persoană de nivel mediu ar fi fost capabilă să cânte o muzică de bun gust. Acesta a publicat foarte multe dintre producțiile sale la editura Ricordi, care, după spusele lui Lima, ar fi intrat cu siguranță în posesia unei moșteniri de-a lui. Există multe transcripții realizate de Tarrega, care au avut nevoie de puțină revizuire, deoarece acesta a murit fără să le mai corecteze. La câteva studii, Llobet și Sávio au modificat o serie de glisări exagerate pe corzi precum și notele greșite prezente în unele locuri. Astfel, cei doi au dat spre publicare o mulțime din respectivele transcripții. Se speculează faptul că ar fi existat și o corespondență cu fiul lui Tarrega din Spania și bineînțeles cu Emilio Pujol. Ascultându-l pe Segovia în Buenos Aires, lucrurile care i-au atras atenția lui Sávio au fost frazarea, comunicarea, explorarea de culori surprinzătoare ale tonului, toate aceste elemente adoptându-le imediat în tehnica sa chitaristică.

Datorită prezenței Radio-ului Național, Rio făcea parte dintre acele locuri atractive pentru toată lumea. Tocmai din această cauză, *Laurindo Almeida* (o altă figură marcantă a lumii chitaristice) a venit din Santos în statul São Paulo și apoi a plecat în Rio prin anul 1935, deoarece radio-ul înflorea și oferea locuri de muncă pentru oameni. Unele persoane care îndrăgeau acest instrument, cântau la chitară după ureche. Când Isaias Sávio a ajuns pe tărâmul Braziliei în 1930, a întâlnit câțiva dintre acești muzicieni. El a afirmat că ar fi fost foarte greu să găsești pe cineva care să interpreteze muzică de o calitate îndoielnică; a fost surprins să descopere că existau foarte mulți cântăreți fără școală care creau piese minunate.

Unul dintre aceștia a fost și João Pernambuco (o poreclă care se referea la statul său natal din zona de nord-est), numele său adevărat fiind Guimarães. Dovedind a fi un instrumentist fantastic, el a făcut câteva înregistrări în 1928 și 1929 pentru Brazilian RCA Victor. Stilul său, caracterizat printr-o acuratețe ireproșabilă, constituia un element neobișnuit printre interpreții acelor timpuri. Nivelul interpretărilor lui Pernambuco a fost unul net superior față de cel a unui cântăreț obișnuit. Opera sa, pe lângă lucrări solo („Sound of Bells”), conține o mulțime de duete, interpretate la acel timp împreună cu unii dintre contemporanii săi. Este cunoscut faptul că lui Villa-Lobos i-a fost familiară muzica lui João Pernambuco.

Alături de acesta, mai existau și tradițiile unui alt mare instrumentist, Satiro Bilhar, bun prieten cu Ernesto Nazareth și cu același Villa-Lobos. Din spusele lui Sávio, Bilhar a fost un mare chorão (în portugheză înseamnă interpret de chôros iar a fi „chorão” se traduce că tu „plângi” după cineva – o conotație foarte sentimentală).

Amintind de primele grupuri chôro, unul dintre cele mai importante evenimente în acest sens s-a întâmplat în 1910, când s-a născut Pixiguinha, primul important compozitor brazilian cu descinderi africane. Numele său adevărat a fost Alfredo Vianna, „Pixiguinha” fiind o poreclă de la peziguin, care înseamnă în dialectul african „un băiat bun”. Bărbat

foarte plăcut și cu o influență puternică în dezvoltarea muzicii braziliene, a avut un adevărat impact asupra maselor. Pixiguinha, un geniu și totodată muzician autodidact, și-a început activitatea în primii ani ai tinereții ca interpret la flaut. Prima persoană care l-a promovat pe plan internațional ca și chitarist a fost Laurindo Almeida, deoarece Laurindo îl cunoștea personal, cântând deja cu el în câteva recitaluri. Dar acesta și-a făcut simțită prezența în acest domeniu și cu darul său de a scrie melodii frumoase, uluind pe toți care l-au ascultat.

Mai apoi, Pixiguinha a studiat muzica în mediul formal și a creat un grup numit „Os Oito Batutas", o formație regională destinată să cânte chôros-uri, utilizând diferite instrumente. A fost unul dintre primele grupuri importante care a interpretat muzică populară braziliană, în componența căruia făcea parte João Pernambuco la chitară și Donga, fratele lui Pixiguinha, la viola braziliană (o chitară cu corzi duble). Os Oito Batutas a fost fantastic iar aranjamentele muzicale erau făcute chiar de către fondatorul formației. Conceptul său de orchestrație poate fi legat de ceea ce realiza în America muzicianul Fletcher Henderson și mai târziu Duke Ellington. Brazilia, având o afinitate pentru muzica vocală, o dată cu apariția radioului însoțită de talentul lui Pixiguinha și a altor câteva persoane din același domeniu, a început să adauge cuvinte la unele piese.

Bineînțeles, că la dezvoltarea culturii muzicale a acestei țări și-au dat concursul și unii pianiști importanți care trebuie amintiți. Unul dintre primii astfel de interpreți care au avut un impact mare în Brazilia, a fost Louis Moreau Gottchalk (1829-1869). Fiind născut în New Orleans, acesta avea câteva cunoștințe despre mixul caribean de acolo (Barbosa-Lima afirmă că elementul de afinitate a muzicii braziliene cu cea din Statele Unite se poate întâlni chiar în New Orleans, deoarece acolo se află intersecția culturală Afro-Europeană). Gottchalk, ajuns în Chile în 1866, a fost un pianist fantastic, admirat de maeștrii europeni. Se spune că în anul 1869, când a venit în Rio de Janeiro, publicul de aici a fost șocat, deoarece ascultau un mare interpret care parcă povestea ascultătorilor prin ceea ce cânta. Acesta și-a petrecut tot restul vieții în acest oraș, fiind privilegiat printre muzicienii brazilieni.

O altă figură ilustră a peisajului muzical din Brazilia este reprezentată de Ernesto Nazareth (1863-1934), care a demonstrat harul său pentru această artă de la o vârstă fragedă. Una dintre lucrările sale cunoscute este „Brejeiro" (Răutăciosul), piesă ce a cunoscut un foarte mare succes pe teritoriul brazilian în anul 1880. Deși un pianist desăvârșit, Nazareth reușea să compună la fel de bine. În muzica lui se poate observa că pianul reprezintă un mic ecou al altor sunete. De aceea, multe dintre lucrările sale pot fi ușor adaptate (transcrise) pentru chitară. Piesele au avut un impact deosebit asupra publicului. Iubind opera lui Chopin, el a început să creeze frumoase valsuri braziliene la un nivel foarte înalt, fiind asemănat cu muzicianul polonez, de unde și denumirea de „....Chopin brazilian"[2]. Admirat de persoane ca Villa-Lobos, care i-a dedicat Chôros nr.1,

---

[2] Peter Danner, op.cit., p.14.

Nazareth a avut o activitate muzicală foarte bogată, devenind apreciat în zilele noastre din ce în ce mai mult.

În Brazilia există o tendință ca o parte din opera legendarului pianist să fie numită chôros, cu toate că acesta a apărut mai târziu. Nu este greșit, deoarece creația sa este considerată un precursor al acestei forme. Tot atunci a existat și o domnișoară care a fost prima femeie compozitor considerată importantă, pe numele său Chiquinha Gonzaga - Francisca Hedwiges Gonzaga (1847-1935), a cărei operă este deasemenea frumoasă și interesantă. În semn de respect, Nazareth a dedicat câteva dintre lucrările sale atât acestei femei cât și lui Satiro Bilhar, fapt ce dezvăluie că influența chitarei în muzică era prezentă încă de atunci. Piesa compusă pentru Bilhar poartă titlul „Tenebroso" (termen care înseamnă „foarte înfricoșător") și este o lucrare originală pentru chitară.

Pe la începutul secolului XX, muzicianul obișnuia să cânte în săli de cinema, la filmele mute. În anul 1922, cu marea contribuție a lui Villa-Lobos, Brazilia celebra primul secol de independență. La acest eveniment foarte important, numit „*Săptămâna artei moderne*" desfășurat în orașul São Paulo, s-au atins mai multe domenii culturale: sculptură, pictură, literatură – „*a fost mai degrabă ca o declarație culturală de independență. Acea săptămână a fost fantastică*"[3]. Acolo au participat mulți oameni cu un statut financiar de invidiat, proveniți din zona industriei din São Paulo, industrie care tocmai începea să înflorească. Așadar, s-au cheltuit sume importante de bani, evenimentul devenind primul festival de arte sponsorizat de organizații particulare. Astfel, s-a generat un val care a influențat lucrurile întâmplate mai târziu, în alte părți ale Americii de Sud. *Ernesto Nazareth*, deja înaintat în vârstă (se născuse în 1863), a luat parte la evenimentul relatat anterior, obținând în sfârșit, o binemeritată recunoaștere publică, pentru întreaga sa activitate.

Concluzii

Interesul crescut pentru chitară, a unei bune părți a iubitorilor și practicienilor de muzică, în timpurile recente, poate fi o simptomă a gustului modern pentru intimitatea muzicală. Cel mai important compozitor este Heitor Villa-Lobos, care prin lucrările sale destinate orchestrelor de cameră, cântece și prin piesele pentru chitară solo care conțin una dintre cele mai extinse și mai importante contribuții în repertoriul chitaristic aparținând unui compozitor contemporan, a arătat dragostea pentru o astfel de intimitate. Muzica sa pentru chitară dezvăluie puternice influențe izvorâte din următoarele surse: Bach, Impresionism (în special Debussy), arta miniaturii instrumentale (Chopin), muzica de salon a finalului de secol, muzica folclorică braziliană și ragtime-ul american. Aceste caracteristici primesc un aspect proeminent datorită unei preocupării atente pentru limbajul

---

[3] Ibidem.

armonic specific. De asemenea, creaţiile celorlalţi muzicieni au impus şcoala muzicală sud-americană în circuitul marilor valori mondiale.

Bibliografie

1. Danner, Peter, spring 1992, *The Guitar in Latin-America. A personal view* by Carlos Barbosa-Lima as told to Peter Danner, part 1, GFA Soundboard (XIX/1).
2. Golea, Antoine, 1987, *Muzica din noaptea timpurilor până în zorile noi*, vol II, Editura Muzicală, Bucureşti.
3. Ștefănescu, Ioana, 2002, *O istorie a muzicii universale*, Vol. IV, Editura Muzicală, București.
4. Santos, Turibio, 1985, *Heitor Villa Lobos and the guitar*, originally published by the Museu Villa-Lobos, 1975, first published in English by Wise Owl Music, Gurtnacloona, Bantry, Co.Cork, Ireland
5. *xxx* 2006, *Dicţionar de mari muzicieni*, Editura Univers enciclopedic, Bucureşti.

COMUNICAREA INTERCULTURALĂ ÎN DOMENIUL TURISTIC: BARIERE ȘI NOI PERSPECTIVE

INTERCULTURAL COMMUNICATION IN TOURISM: BARRIERS AND NEW PERSPECTIVES

Alina SUSLENCO[1]

Abstract

In present paper, investigates the problem of intercultural communication. This problem is very current because it is very difficult to communicate in the field of tourism, a dungeon characterized by major changes, a dynamic development perspective. For these reasons, employees in this field need to show a special intelligence and special communication skills to understand the tourists who are very different both as a style of communication and as a behavioral model.

The methodology used in present paper focused on the following methods: analysis, synthesis, induction, deduction. Finally, we must note that due to the development of intercultural communication, additional opportunities are offered to tourists on the one hand and to tourists, on the other hand, to understand and contribute to the success of the tourism sector.

Key words: communication, intercultural communication, tourism, communication barriers.

Introducere

În contextul dezvoltării turismului sub aspect mondial, comunicarea interculturală devine o necesitate. La fel, o necesitate devine și depășirea barierelor în comunicarea cu turiștii străini, care sunt total diferiți, atât din punct de vedere al limbajului verbal cât și din punct de vedere al celui non-verbal. De aceea, apare necesitatea de a aplica măsuri de depășire a barierelor în comunicarea cu turiștii din străinătate, din diferite țări pentru a putea atrage turiștii și a oferi servicii calitative.

---

[1]Lecturer. PhD, Univ. de Stat „Alecu Russo” din Bălți, Republica Moldova.
alina.suslenco@yahoo.com

Prezentare

Începând cu anii 1960, teoriticienii de comunicare au definit comunicarea ca „interpretarea sensului prin simboluri și semne”, această definire o observăm în lucrările specialiștilor Barthes, 1972, Levi Strauss, 1976, Saussure, 1960. Printre definițiile comunicării poate fi remarcată și cea care interpretează comunicarea ca „un proces de creare a sensului, puternic influențat de cultură”, care poate fi regăsită în lucrările cercetătorilor Berger și Luckman, în 1966, Foucault, 1969). Alți specialiști, precum Lustig și Koester în anul 1993, au rezumat aceste abordări într-o definiție modernă a comunicării: „comunicarea este un proces simbolic, interpretativ, tranzacțional, contextual, în care persoanele creează înțelesuri comune” [1,2,4].

Din cadrul acestei definiții am putea rezuma că în procesul de definire a comunicării apar mai multe elemente:

1.Simbolurile – care pot fi cuvinte, acțiuni sau obiecte – reprezintă mesajele sau informațiile pe care oamenii încearcă să le comunice.

2.Comunicarea este „interpretare” deoarece simbolurile pot fi interpretate în mod diferit, în momente diferite de părți diferite.

3.Termenul „tranzacțional” indică faptul că participanții la comunicare efectuează o tranzacție de informații; ei trimit și primesc mesaje de la unul la altul și creează sensuri în timpul conversației lor.

4.Comunicarea este „contextuală” deoarece are loc într-un context fizic, social, istoric sau cultural. Aceste contexte influențează scopul comunicării, natura relațiilor dintre participanți și comportamentul acestora.

5.Comunicarea este un „proces”, deoarece sensurile (percepții sau sentimente pe care le crează mesajele) se schimbă continuu.

6.„Înțelesuri comune” sugerează că este posibil de a ajunge la un compromis sau înțelegere a semnificațiilor ambelor părți [4].

Cercetătorii din domeniul comunicării Lustig și Koester în anul 1993 subliniază în definiția lor a comunicării că importanță are nu numai transferul de mesaje dar, de asemenea, crearea de informații și împărtășirea acestora. Un obiectiv major al comunicării este realizarea înțelegerii mesajelor transferate și semnificațiile lor [2].

Cuvântul *comunicare* înseamnă „comun”, și indică capacitatea de a obține înțelegere comună cu alte persoane prin intermediul acceptării și schimbului de gânduri și experiențe. Cuvântul *comunicarea* sugerează adesea similitudine, acord, sau consens în gândurile și experiențele împărtășite în comunicare. De exemplu, expresia „Suntem pe aceeași undă” implică faptul că sensul unui mesaj este înțeles și împărtășit între participanții unei comunicări. Multe definiții ale comunicării sugerează ceva comun, menționând înțelesuri comune. Aproape toate teoriile și definițiile asumă posibilitatea obținerii unei înțelegeri comune prin intermediul schimbului de gânduri și experiențe. Procesul de comunicare, de asemenea include, feedback-ul, care are cva scop să arate gradul de înțelegere a informațiilor comunicate [1].

Din păcate, procesul de comunicare nu atinge niciodată starea de perfecțiune. De fapt, de prea multe ori cuvântul *comunicare* este folosit incorect pentru a sugera un anumit nivel de similitudine sau acord în comunicare. Cercetătorii Habke și Sept în anul 1993,

caracterizează comunicarea ca „un proces de schimburi imperfecte". Acești autori au declarat că: „ Un gând complex este codificat într-un sistem limitat de codificare, transferat prin intermediul unor canale nesigure, pentru a fi codificat de o altă persoană printr-un proces imprevizibil. Procesul de codificare este restrictiv, mediul este provocator, procesul de decodificare este departe de înțelegerea și controlul codificatorului." Această definiție indică faptul că procesul de comunicare este foarte departe de la obținerea înțelegerii. Comunicarea nu este un proces de obținere a similarității sau acordului, este un proces de *înțelegere* a ceea ce alții încearcă să comunice și sensul mesajelor acestora. Obținerea unui acord și similaritate nu este o cerință a comunicării [3].

Comunicarea interculturală este un proces de comunicare în care persoanele dintr-o cultură încearcă să înțeleagă ce alții din diferite culturi încearcă să comunice și ce înseamnă mesajele lor. Termenul *intercultural* face aluzie la prezența a cel puțin doi indivizi care sunt cultural diferiți unul de altul în valori, codurile de comunicare preferate, sau așteptări de la comunicare. Comunicarea interculturală este adesea menționată ca fiind *comunicarea internațională,* mai ales, în lucrările cercetătorilor Lustig și Koester, 1993 [2].

Într-un context turistic, comunicarea interculturală efectuată de către turiști când aceștia se întâlnesc cu gazdele dintr-o cultură străină, și de gazde când întâlnesc turiști dintr-o cultură străină. Scopul comunicării culturale între turiști și gazde este de înțelege ceea ce fiecare parte încearcă să comunice: gazdele doresc să înțeleagă nevoile turiștilor și să ofere un produs, serviciu pe care turiștii îl doresc. Aceștia nu au nevoie să ajungă la un acord în comunicarea lor sau să creeze înțelesuri comune.

Dificultățile în comunicarea interculturală sunt cauzate de diferențele culturale. În procesul de comunicare interculturală turiștii și gazdele „se confruntă cu o cultură diferită de propria lor în ceea ce privește obiceiurile, valori, standarde și așteptări", subliniază Mishler, în 1955 și aderă la diferite standarde de comunicare. Aceștia adesea nu știu cum să comunice și să răspundă unui altuia. Stilul de comunicare care este dorit în cultura turistului poate să fie inadecvat în cultura gazdă. Cu cât mai mare este diferența culturală, cu atât mai multe dificultăți în comunicare. De exemplu, Sutton în 1967, observă că atunci când diferențele culturale sunt mari și incompatibile, există mai puține puncte comune culturale între participanții la comunicare; de aceea, comunicarea lor devine mai interculturală, dificilă și mai puțin eficientă; aceasta duce la neînțelegeri și interpretări greșite. Comunicarea interculturală poate deveni o problemă atunci când nivelul de diferențe culturale este destul de mare sau suficient de semnificativ pentru a crea discrepanțe în înțelegerea reciprocă a comportamentului de comunicare și crearea diferitor mesaje și interpretări, subliniază cercetătorii Lustig și Koester, în 1993. Turiștii mereu întâlnesc dificultăți de comunicare când se află în contact cu gazda, cauză fiind diferențele culturale, notează Pearce, în 1982. Diferențele culturale cauzează neînțelegeri și chiar ostilitate între turiști și gazdă apreciază cercetătorii Bochner, în 1982 și Bryden, în 1973 [2,3].

Diferențe semnificative între culturi care influențează comunicarea interculturală sunt indicii non-verbali, cum ar fi mișcarea corpului, privirea ochilor și expresiile pe față,

utilizarea spațiului, și chiar gesturi și posturi. De exemplu, cei care provin din climate mai reci, mențin distanțe fizice mai mari, pe când cei de la climate calde preferă să stea mai aproape de persoana cu care comunică. Europenii de la nord folosesc un spațiu mai larg pentru comunicări, pe când europenii de la sud folosesc un spațiu mai mic. Ca rezultat, cei din țările mediteraneene sunt văzuți de nordici, ca fiind intruzivi, încalcând cu ușurință spațiul privat al celuilalt, în timp ce meridionalii percep nordicii ca fiind persoane distante, reci, lipsite de afectivitate, apreciază specialiștii Lustig și Koester (1993) [2].

Culturile diferă în ceea ce privește nivelul acceptabil al contactului fizic între oameni în timpul interacțiunilor interpersonale. În culturile cu un nivel de contact fizic mai mare, cum ar fi cele din Orientul Mijlociu, America Latină și Europa de Sud, persoanele se ating reciproc mai mult în conversațiile sociale, și stau mai aproape unul de altul decât persoanele din culturi cu un contact fizic redus, ca de exemplu – Asia, Europa de Nord sau America de Nord, apreciază Hecht, care se ating mai puțin, se uită unul la altul mai puțin direct și stau mai îndepărtați unul de altul. Arabii, evreii, est-europenii și mediteraneenii aparțin culturilor cu mai mult contact și atingeri, pe când germanii, englezii și alte culturi anglo-saxone, aparțin culturilor non-contact, deoarece nu acceptă atingerile frecvente în relațiile sociale. Germanii, Scandinavii și Japonezii pot fi percepuți ca fiind reci, de către brazilieni și italieni, care la rândul lor pot fi percepuți ca agresivi, insistenți și prea familiarizați de către nord-europeni, apreciază Lustig și Koester (1993) [2].

Culturile diferă și în ceea ce privește locul unde persoanele pot fi atinse. În Thailanda și Malaezia este interzis să atingi capul cuiva, fiindcă este considerat a fi sacru, este centrul puterii spirituale și intelectuale a unei persoane. Culturile, la fel, variază după principiul – cine poate să atingă pe cine. De exemplu, în China, să dai mâina cu o persoană de gen opus este acceptabil, pe când în Malaezia, nu este. În țările musulmane, atingerile ocazionale între persoane de sex opus este interzisă [4]. În unele locuri există chiar și restricții legale împotriva îmbrățișărilor sau săruturilor făcute în public, chiar și între cuplurile căsătorite.

Culturile diferă una de alta în ceea ce privește gradul de contact vizual acceptabil. Europenii și nord-americanii privesc direct în ochii celeilalte persoane când ei ascultă, pe când afro-americanii se uită într-o parte. În Europa și America, cei care evită contactul vizual sunt considerate persoane, fie neatente, fie. Chiar, lipsite de politețe. Pe de altă parte, în Japonia și Coreea, persoanele nu privesc mult, unul în ochii celuilalt. Prea multă privire în ochi este considerată o lipsă de respect, ceva amenințător sau jignitor pentru asiatici. Japonezii și coreenii își apleacă capul și se uită în jos, atunci când vorbesc cu cineva mai în vârstă sau cu superiori. Cu toate acestea, prea puțin contact vizual este perceput ca a nu fi atent, nepoliticos, nesincer, necinstit sau timid [ ].

În Korea și Japonia, diverse mesaje sunt transmise prin intermediul ochilor. În tabelul 1. am redat indicii non-verbali care afectează comunicarea interculturală.

Tabelul 1. Indici non-verbali ce afectează comunicarea interculturală.

Caracteristicile Culturii	Caracteristicile Comunicării	Țări
Gudykunst, Ting-Toomey, Chua (1988); Hall (1976/1977, 1983), *Indirect*	Mesaje indirecte implicite, concentrare pe sensuri, utilizarea limbajului corpului și non-verbal, ambigue, utilizarea intermediarilor	Orientul Mijlociu, America Latină (Dodd, 1998); Japonia, Coreea, China, Africa de Sud (Gudykunst, Ting-Toomey, & Chua, 1988; Hall, 1976/1977, 1983); Afro-americani, Japonia, Coreea (Lustig & Koester, 1993); Afro-americani, Japonia, Coreea, Thailanda, China (Stewart, 1971; Condon & Yousef, 1975)
Hall (1976/1977, 1983), *Spațiu*	Distanța fizică mare în timpul comunicării, au nevoie de spațiu personal	Europa de Nord, America de Nord (Remland, Jones, & Brinkman, 1992); Marea Britanie, Statele Unite, Germania, Australia (Gudykunst, Ting-Toomey, Sudweeks, & Steward, 1995); Scoția, Suedia, Germania (Hall & Hall, 1990); Japonia, China, Statele Unite ale Americii (Andersen, Lustig, & Andersen, 1990); Europa De Nord, Canada (Hall & Hall, 1990)
	Distanța fizică mică, Importanța contactului fizic	Orientul Mijlociu, Africa, America Latină, Europa de Sud (Dodd, 1998); America de Sud, America Latină, Europa de Sud, Regiunea Mediteraneană, Țările Arabe, Indonezia (Andersen, Lustig, & Andersen, 1990); Orientul Mijlociu (Ruch, 1989); Mexic (Condon, 1985)
Argyle (1986), *Culturi de contact*	Persoanele fac contact fizic în timpul conversațiilor sociale	Orientul Mijlociu, America Latină, Regiunea Sud-Est a Europei (Hecht, Andersen, & Ribeau, 1989; Stewart, 1971; Condon & Yousef, 1975); Mexic (Condon, 1985); America Latină, Orientul Mijlociu, Israel, Grecia, Europa de Est (Samovar, Porter, & Stefani, 1998)
Argyle (1986) *Culturi non-contact (culturi de distanță)*	Persoanele nu se ating reciproc în timpul conversațiilor	Asia, Europa de Nord, America de Nord (Hecht, Andersen, & Ribeau, 1989; Stewart, 1971; Condon & Yousef, 1975); Japonia (Rowland, 1985); Germania, Marea Britanie, Scandinavia (Samovar, Porter, & Stefani, 1998)
Contact vizual	Privesc direct în ochi în timpul conversațiilor	Europa, Statele Unite ale Americii (Lustig & Koester, 1993)
	Se uită într-o parte, contact vizual mai puțin direct	Afro-americanii (Lustig & Koester, 1993) Japonia și Coreea (Argyle & Cook, 1976)

Sursa: elaborat de autor după analiza literaturii de specialitate.

Diferențele culturale privind limba, se referă la diferitele limbi vorbite, dialecte, accente și jargoane, producând diferite sunete în timpul vorbirii, folosind secvențe de cuvinte sau un grad diferit de a pune întrbări și de a face declarații directe. Diferențele culturale de limbă, de asemenea, se referă la diferențele în a găsi cuvintele potrivite sau construirea unei propoziții adecvate, și modul în care cuvintele sunt folosite pentru a crea un anumit sens. În diferite culturi diferite cuvinte sunt folosite pentru a forma sensul ideilor. De exemplu, ceea ce britanicii numesc „chips", americanii din Statele Unite le numesc „french fries". De asemenea, în culturile chineză, japoneză și coreeană există multe formulări verbale pentru a exprima diferite niveluri de respect față de diferite clase sociale, sex și grupuri de vârstă [4].

Diferite culturi folosesc vocabulare specializate pentru a se referi la caracteristici culturale importante ale mediului, ca zăpada din Islanda (Lustig și Koester, 1993) sau diferențierea sinelui. De exemplu, în limba Chineză există cel puțin 10 metode de a spune cuvântul „eu", iar în Japonia acest număr depășește 100 [2].

Aceleași cuvinte pot avea sensuri diferite. De exemplu, cuvântul „da" și cuvântul „nu" pot fi folosite în mod diferit pentru a crea sensuri diferite. În unele culturi din Asia, oamenii evită folosirea cuvântului „nu" și evită să dea răspunsuri negative deoarece, nefiind de acord în mod direct sau spunând cuvântul „nu" este considerat nepoliticos și dăunător pentru armonia socială. Pentru a putea spune „nu", asiaticii folosesc cuvinte diferite sau oferă nici un răspuns pentru a evita spunerea unei minciuni, sau oferă răspunsuri plăcute, chiar dacă nu sunt adevărate. Chinezii confirmă o declarație negativă cu „da". Japonezii au mai multe moduri de a spune „nu". În loc de a spune „nu", japonezii pot să zică „probabil, posibil, poate" sau „eu nu știu". Mexicanii, la fel, consideră că contrazicerea în mod direct este nepoliticoasă și lipsită de respect. Pe lângă acestea, în culturile asiatice se evită crtica în public, deoarece duce la pierdere imaginii și dăunează relațiilor sociale cu cei care critică. Reacțiile la critică, de asemenea, diferă. De exemplu, când sunt critcați, thaiuanezii se retrag din conversație, pe când americanii încearcă să se apere sau să-și crească flexibilitatea cognitivă [3].

Pentru afro-americani și euro-americani este foarte important ca să aleagă cuvintele corespunzătoare cu atenție. În culturile estice oamenii pot comunica în timp ce zic absolut nimic. Sensul este în tăcere sau spunând cât de puțin posibil. Ei consideră că tăcerea este o formă de comunicare. Persoanele se simt comfortabil în liniște. De exemplu, culturile asiatice, ca Japonia, Coreea și China, și culturile africane de sud, se concentrează mai mult pe liniște, vorbind nimic sau cât de puțin este necesar. Japonezii pun accentul pe importanța tăcerii asupra cuvintelor. Americanii băștinași cred că tăcerea este o caracteristică a unei persoane bune (Johannesen, 1974). În Japonia, Coreea și China oamenii capătă suspiciuni în legătură cu cei care vorbesc excesiv [4]. Cei care vorbesc prea mult nu sunt respectați. Pe de altă parte, americanii din Statele Unite se simt sub presiune când se face o pauză în conversație, de aceea încearcă să vorbească în continuu ca să evite situațiile de tăcere. Americanii din Statele Unite cred că cei care sunt tăcuți sunt slabi și nu au o opinie, iar cei care sunt „gălăgioși" sunt încrezuți și știu cum să iasă din încurcătură.

În diferite culturi oamenii atașează diverse valori la comentarii. În Statele Unite și Europa persoanele așteaptă comentarii într-o conversație. Euro-americanii, de exemplu,

oferă comentarii în conversații la ceea ce a spus o altă persoană anterior. Totuși, japonezii își exprimă punctele de vedere fără a da comentarii la ceea ce a zis altă persoană [2].

Unele culturi folosesc o comunicare mai verbală decât altele. Cuvintele directe și sensurile explicite care reflectă intenții și dorințe adevărate sunt importante în Europa și Statele Unite, pe când în Japonia, Coreea, China și Africa de Sud, un stil indirect este folosit mai mult, lucruri fiind lăsate nerostite [4].

În culturile arabă și latină oamenii folosesc metafore și proverbe pe scară largă și sunt foarte elaborați în comunicare. Acest fapt vine în contrast cu modul direct și explicit de comunicare al americanilor și europenilor. Dorința nord-americanilor de a trece la punct poate fi perceput de către asiatici ca agresivi sau nepoliticoși și chiar arogant, în special de către japonezi-americani, chinezi-americani și indieni care preferă un stil succint de comunicare, folosind afirmații modeste, pauze lungi și roluri sociale pentru a-și argumnta punctul de vedere [5]. Ca rezultat, euro-americanii pot percepe persoane din Asia, Arabia și culturile latine imprecise și confuze.

În tabelul 2 am redat indicii verbali ce afectează comunicarea interculturală.

Tabel 2. Indici verbali ce afectează comunicarea interculturală.

Caracteristici Culturale	Caracteristicile Comunicării	Țări
Cuvintele recunosc statutul	Cuvintele arată respect sau lipsă de respect	Japonia, China, Coreea (Lustig & Koester, 1993)
Referințe culturale complexe	Mai multe cuvinte pentru a exprima fenomene cultural semnificative	Islanda, Japonia, China (Leung, 1991)
Influențe verbale unice	Semnificații contradictorii își fac aparența (da înseamnă nu)	Japonia (DeMente, 1991); China (Leung, 1991)
Cuvinte vs Tăcere	Importanța cuvintelor, documente formale	Europa, Statele Unite ale Americii, Afro-americanii (Lustig & Koester, 1993); Grecia, Israel, Italia, Țările Arabe (Samovar, Porter, & Stefani, 1998)
	Importanța tăcerii și semnificația ei	Japonia, Coreea, China, Africa de Sud (Kincaid, 1987); Swaziland, Zambia, Lesotho (Kincaid, 1987); Japonia, India, Americanii băștinași (Samovar, Porter & Stefani, 1998); Coreea (Yum, 1987); Japonia (Tsujimura, 1987)
Comentarii	Comentarii cu privire la spusele anterioare	Europa, Statele Unite ale Americii (Gudykunst, Ting-Toomey, & Chua, 1988; Klopf, 1991)
	Comentarii fără legătură la cele spuse anterior	Japonia (Gudykunst, Ting-Toomey, & Chua, 1988; Klopf, 1991)
Gudykunst, Ting-Toomey, și Chua (1988); Gudykunst și Ting-Toomey (1988); Hall (1976/1977, 1983) *Direct*	Mesaje verbale explicite, utilizarea factelor și a obiectivității, confruntare directă, exprimarea directă a propriilor nevoi, adevăratele intenții	America de Nord (Dodd, 1998); Europa, Statele Unite ale Americii, Afro-americani (Hall, 1976 / 1977, 1983; Gudykunst, Ting- Toomey, & Chua, 1988); Japonia, Coreea (Lustig & Koester, 1993)
Gudykunst și Ting-Toomey (1988), *Elaborat*	Utilizarea de metafore, proverbe și limbaj figurat	Culturi Arabe și Latine (Gudykunst, Ting-Toomey, Chua, 1988; Gudykunst & Ting-Toomey, 1988)
Gudykunst și Ting-Toomey (1988), *Succint*	Formulări modeste, tăcere, pauze lungi, expresii precise, cantitatea exactă de informații necesare, numai absolutul necesar se spune, nu mai mult, nici mai puțin	Japonezi-Americani, Chinezi-Americani (Gudykunst, Ting-Toomey, & Chua, 1988; Gudykunst & Ting-Toomey, 1988; Lustig & Koester, 1993)

Sursa: elaborat de autor în baza prelucrării literaturii de specialitate

Conversațiile diferă în funcție de cât de direct sunt exprimate opiniile și gândurile. De exemplu, în Japonia, speakerii trebuie să meargă *împrejurul* temei. Ei indică doar indirect ce discută și ceea ce ei doresc ca ascultătorii să știe. Ei lasă ascultătorii să construiască sensul. Este considerat nepoliticos și neadecvat pentru speakeri să spună direct punctul specific care este discutat. Vietnamezii, la fel, discută împrejurul subiectului. În contrast, în culturile unde se vorbește engleza, speakerii trebuie să fie expliciți, să ofere explicații clare și să urmeze o logică liniară, ei sunt responsabili pentru structurarea conversației și creării sensului. Ca consecință, japonezii și vietnamezii pot să-i considere nepoliticoși și agresivi, iar englezii – pe japonezi – indeciși și confuzi [4].

Mai mult de atât, societățile occidentale gândesc în termeni liniari, conversațiile sunt organizate și mereu au un început și sfârșit. Pe de altă parte, asiaticii gândesc în termeni non-liniari, iar conversațiile nu au un plan, sunt caotice, fără limite și pot fi întrerupte.

În cadrul tabelului 3. am redat stilurile de conversație utilizate în comunicarea interculturală.

Tabel 3. Stiluri de conversație ce afectează comunicarea interculturală

Caracteristici culturale	Caracteristici de comunicare	Țări
Abstract	Accent pe facte și obiectivitate	Germania, Scandinavia, Elveția, Statele Unite ale Americii (Hall, 1976/1977, 1983 Hall, 1976, 1983; Ting-Toomey, 1985)
Afectiv-intuitiv	Implică sentimente și emoții subiective în loc de facte	China, Japonia, Coreea, Vietnam, Mexic, culturile latine (Hall, 1976); Nativi americani, Latinoamericanii, afro-americani (Samovar, Porter, & Stefani, 1998)
Axiomatic-deductiv	Inițiat cu un principiu larg din care se deducții și urmează factele	Germania, Scandinavia, Elveția, Statele Unite ale Americii (Hall, 1976/1977, 1983 Hall, 1976, 1983; Ting-Toomey, 1985)
Logica de „a se învârti în jur"	Se învârtește în jurul temei pentru a dezvălui domeniul	Japonia (Barnlund, 1989); China, Japonia, Coreea, Vietnam, Mexic, culturi latine (Hall, 1976); Nativ Americani, latino-americani, African-americani (Samovar, Porter & Stefani, 1998); Arabic, culturile asiatice și latino-americane (Hall, 1983)
Logica liniară	Strict la punct, intenții și explicații clare, informația este procesată secvențial în ordine	Regatul Unit, Statele Unite ale Americii (Dodd, 1998; Lustig & Koester, 1993); Germania, Austria, Elveția, Statele Unite ale Americii (Hall, 1983)
Dodd (1998), *Liniar*	Conversația are o singură temă, organizată cu un început și un sfârșit, puncte și subpuncte, dovezile vin din logică	Statele Unite ale Americii, Marea Marea Britanie (Dodd, 1998); Grozav Marea Britanie (Mishra, 1982)
Dodd (1998), *Nonliniar*	Are mai multe teme, dovezile vin din înțelepciune și autoritate, comunicare non-verbală, se planifică puțin	India (Kachru, 1988); China (Young, 1982)
Dodd (1998), *Nonliniar-liniar*	O temă principală cu multe subteme, multe teme prezentate simultan, un început și sfârșit precis, dovezile vin din experiență, norme sociale și teme culturale	

Sursa: elaborat de autor în baza cercetării literaturii de specialitate

Concluzii

Comunicarea, într-un context cultural diferit, poate fi foarte dificilă sau chiar imposibilă, ca rezultat al mai multor cauze. Există un număr foarte mare de dimensiuni conform cărora culturile diferă una de alta, care la rândul său poate crea dificultăți în comunicarea interculturală. Numărul de combinări ale acestor dimensiuni este foarte mare. Diferențele, în oricare dintre dimensiunile culturale, pot contribui la diferite percepții ale eficienței comunicării. Unele diferențe pot provoca mai multe probleme decât altele. Altele pot fi foarte plăcute și atrag atenția, cum ar fi, de exemplu, accentul englezesc.

Bibliografie

1. Lauring, J., *Rethinking social identity theory in international encounters: language use as a negotiated object for identity making*, International Journal of Cross Cultural Management, 2008.
2. Lustig, M., & Koester, J., *Intercultural competence: Interpersonal communication across cultures,* Harper College Publishers, New York, 1993.
3. Henderson, J. K., *Language Diversity in International Management Teams*, International Studies of Management and Organization, 2005.
4. Márkus, Z., & Wagner, B. GUIDE@HAND: *Digital GPS Based Audio Guide that Brings the Past to Life.* Digital Presentation and Preservation of Cultural and Scientific Heritage, p.15-25, 2011.
5. Mishler, A., *Personal contact in international exchanges. International behavior: A social-psychological analysis*, New York, 1965.
6. Morsbach, H., Aspects of non-verbal communication in Japan. *Journal of Nervous and Mental Disease*, p. 262–277, 2003.

ȘTIRI FALSE ȘI POST-ADEVĂR: BOALA DEMOCRAȚIEI CONTEMPORANE

FAKE NEWS AND POST-TRUTH: THE MALADY OF CONTEMPORARY DEMOCRACY

Arthur MIHĂILĂ[1]

Abstract

The deception in politics is not new, but in the last decade lying became a norm in political communication and electoral rhetoric. The appeal to emotion seems to be more effective in politics of today than the rational discourse, and the methods used are similar to the early 20th century propaganda. More and more demagogues and populists are winning the political disputes and some analysts are warning that the western democracy is dying. This paper examines the implications of the post-truth politics and ”alternate-reality strategy” for democracy and for the communication between government and citizens. The author analyses the negative consequences of this method of political communication and of the decadence of mass media.

Key words: Post-Truth, Fake News, Political Communication.

Cu trei decenii în urmă, politologul american Francis Fukuyama proclama, mai întâi într-un articol din revista neo-conservatoare *The National Interest* iar apoi într-o carte (Fukuyama, 1992), care dezvolta ideea originală, victoria democrației de tip liberal promovată de S.U.A. și de statele Europei occidentale. Fukuyama era convins că după prăbușirea sistemului comunist toate statele vor adopta modelul democratic și ideologia liberală, fapt care marchează sfârșitul progresului ideologic și politic. Democrația occidentală era considerată un regim politic perfect iar autorul susținea că acest lucru este atât de evident, încât cetățenii tuturor statelor vor face eforturi pentru adoptarea sa.

În momentul respectiv, datorită euforiei provocate de transformările din fostul U.R.S.S., majoritatea specialiştilor tindeau să fie de acord cu Fukuyama. Ce-i drept, unii autori, printre care se remarcă, datorită previziunilor relativ corecte, Samuel P. Huntington (vezi, Huntington, 1993), atrăgeau atenția asupra altor pericole, printre care cel mai amenințător părea a fi cel reprezentat de islamism. Nimeni nu a prevăzut însă faptul că democrația avea să se erodeze din interior.

[1] Lecturer, Faculty of Law, "Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca.
arthurmihaila@yahoo.co.uk

Evenimentele ultimului deceniu i-au determinat pe mulți analiști politici să accepte că, în momentul de față, democrația se află în impas. Chiar și Fukuyama a fost nevoit să remarce că previziunile sale au fost prea optimiste și că în primul deceniu al secolului XXI se poate constata o ”recesiune democratică” și ”o eroziune semnificativă a instituțiilor democratice” (Fukuyama, 2011, pp. 4-10). Statele care au abandonat sistemele politice autoritare și păreau să se îndrepte spre democrație au făcut în multe cazuri un pas înapoi, adoptând regimuri autoritare sau situându-se într-o ”zonă gri” de incertitudine, fiind greu de determinat dacă în viitor vor deveni democrații sau dictaturi.

La fel de îngrijorătoare, par a fi tendințele din statele democratice evoluate în care, deși formal, mecanismul de alegere a reprezentanților funcționează normal, procesul electoral este în momentul de față alterat de practici de propagandă politică care puteau fi întâlnite doar în perioada interbelică. Minciunile și dezinformarea sunt folosite fără jenă de politicieni nefiind sancționate de electoratul indulgent sau indiferent. Ultima campanie electorală prezidențială din S.U.A. și dezbaterile din Marea Britanie dinaintea referendumului pentru separarea de Uniunea Europeană sunt un exemplu perfect de demagogie politică, evidențiind succesul acestor tehnici[2]. Prezența într-un număr atât de mare a informațiilor false din media și a declarațiilor mincinoase ale politicienilor i-a făcut pe unii autori să declare că trăim într-o perioadă a ”post-adevărului”. Știrile false nu sunt însă un monopol al politicienilor. Companiile comerciale se folosesc deseori de ele pentru a-și promova interesele. Industria tutunului, cea producătoare de armament sau companiile din domeniul sănătății au promovat neadevăruri prin intermediul politicienilor, al unor oameni de știință sau lobiști (vezi pentru detalii Rabin-Havt, 2016).

Datorită impactului pe care îl avea, redactorii dicționarelor Oxford au declarat că ”post-adevăr” este cuvântul cel mai important al anului 2016. În dicționarul Oxford acest cuvânt era definit astfel[3]: ”**post-adevăr** – În legătură cu sau denotând circumstanțe în care faptele obiective sunt mai puțin influente în conturarea opiniei publice decât apelul la emoție și convingerile personale”. În afară de acest cuvânt se mai folosesc în mod curent termenii de ”contra cunoaștere, jumătăți de adevăr, opinii extreme, adevăr alternativ, teorii ale conspirației și, mai recent apelativul de știri false” (Levitin, 2017, p. X). Acestea sunt doar eufemisme care au rolul de a atenua duritatea realității. Atunci când vorbim despre un ”regim politic al post-adevărului” ar putea la fel de corect să îl numim un ”regim politic al minciunii”.

Spre deosebire de campaniile din trecut, campania electorală prezidențială din S.U.A. s-a bazat în mare parte pe răspândirea de zvonuri false și pe atacuri la persoană care s-au dovedit mai eficiente decât metodele de marketing politic tradiționale. In cadrul campaniei pentru desemnarea candidatului Partidului Republican, Donald Trump susținea că tatăl contracandidatului său, Ted Cruz, a fost unul dintre cei care au participat la asasinarea președintelui Kennedy în 1963[4]. Trump repeta și încerca să acrediteze o știre

[2] Vezi pentru o analiză detaliată a tuturor neadevărurilor promovate cu ocazia cestor evenimente Ball, 2017.

[3] https://en.oxforddictionaries.com/definition/post-truth

[4] http://thehill.com/blogs/ballot-box/presidential-races/288880-trump-revives-conspiracy-theory-linking-cruzs-father-to consultat în 7.05.2018.

care apăruse inițial într-un tabloid, National Enquirer. Același tabloid, care îl sprijinea pe Trump, avea să declare și că Cruz avea cinci amante, fapt pe care însă, nu reușea să îl probeze. În timpul campaniei prezidențiale, site-uri de pe internet care îl susțineau pe Trump, susțineau că Hillary Clinton ar patrona o rețea de bordeluri pentru pedofili aflate la subsolurile unor pizzerii. Unul dintre cei care au fost convinși de această poveste a încercat chiar să îi elibereze pe copiii sclavi sexuali care se presupunea că s-ar afla în bordelurile imaginare[5].

Trump a fost la rândul său ținta unei campanii de știri false apărute în tabloide și pe internet. Cea mai senzațională știre de acest gen a fost cea legată de o presupusă înregistrare video a unei orgii sexuale organizate de Trump cu niște prostituate în Moscova, și care s-ar afla în posesia președintelui rus Putin, fiind folosită pentru șantajarea lui Trump[6].

Știrile false lansate de Trump nu erau legate doar de contracandidați ci vizau și date statistice sau fapte pe care se sprijinea discursul său. În momentul lansării candidaturii sale, Trump promitea că va ridica un zid la granița dintre S.U.A. și Mexic pentru că majoritatea imigranților mexicani ilegali care trec granița sunt violatori, traficanți de droguri și criminali[7]. Întreaga sa campanie electorală s-a bazat pe o serie de declarații senzaționale, lipsite de orice fundament și pe acuzații pe care în unele cazuri le-a retras după ce a devenit președinte. Alegerea sa se datorează nu numai faptului că Hillary Clinton nu a reușit să îi convingă pe alegători că va oferi soluții pentru problemele lor ci și datorită exploatării sentimentelor xenofobe și a ignoranței cetățenilor americani.

Chiar și atunci când probe evidente arătau că susține un neadevăr, președintele S.U.A. își menținea poziția iar purtătorii săi de cuvânt găseau o modalitate de a justifica falsurile prezidențiale. După inaugurarea sa, Trump a susținut că la această ceremonie au asistat mai mulți cetățeni decât la orice altă ceremonie de inaugurare prezidențială. Atunci când consilierei sale Kellyanne Conway i-au fost arătate două fotografii, una din momentul inaugurării lui Trump și una din momentul inaugurării lui Obama, în care mulțimea de spectatori era vizibil mai mare, ea a replicat că Trump nu a mințit ci a prezentat ”fapte alternative”[8] această expresie devenind de atunci un adevarat brand Trump. Termenul de ”fapte alternative” sau de ”adevăr alternativ” a mai fost folosit, atunci când diverse declarații ale președintelui erau contrazise de statistici. Site-ul de investigații politice Politi-Fact, care a verificat declarațiile lui Trump a ajuns la concluzia că că ele erau în proporție de 69% false (Peters; Rider,; Hyvönen și Besley, 2018, p. 45).

În momentele în care Trump era contrazis de către jurnaliști eticheta orice fapt stânjenitor sau statistică drept ”știri false” refuzând să își argumenteze poziția. Este de necontestat faptul că și în legătură cu președintele S.U.A. au circulat diverse neadevăruri și

---

[5] http://time.com/4590255/pizzagate-fake-news-what-to-know/ consultat în 7.05.2018

[6] https://www.newyorker.com/culture/culture-desk/when-we-think-about-the-pee-tape consultat în 8.05.2018

[7] https://www.washingtonpost.com/news/fact-checker/wp/2015/07/08/donald-trumps-false-comments-connecting-mexican-immigrants-and-crime/?utm_term=.89b61627a7ea consultat îm 9.05.2017.

[8] https://www.nytimes.com/2017/01/22/business/media/alternative-facts-trump-brand.html

teorii ale conspirației lipsite de temei însă cele mai multe ”știri false” au fost puse în mișcare de tabăra prezidențială.

În Europa, știrile false aveau să joace un rol important în succesul celor care susțineau ”Brexit”-ul. Campania mediatică condusă de Nigel Farage, liderul partidului UKIP (Partidul pentru independența Regatului Unit), se baza pe două teme – invazia imigranților din țările arabe și din Europa de Est și faptul că Marea Britanie are mult de pierdut din punct de vedere economic dacă rămâne în Uniunea Europeană, fiind exploatată de către celalte țări și în special, de către tandemul Germania/Franța, care ia toate deciziile politice importante.

Campania se baza pe statistici false care exagerau aceste pericole[9]. Unul dintre afișele electorale ale campaniei înfățișa o mulțime de imigranți, despre care Farage pretindea că așteaptă să intre în Marea Britanie, fiind însoțit de sloganul: ”Punctul de ruptură: U.E. ne-a abandonat pe noi toți”[10]. În realitate, emigranții fotografiați se aflau la granița dintre Croația și Slovenia iar majoritatea doreau să ajungă în Germania și nu în Marea Britanie. Posterul imita un afiș nazist în care sub o mulțime de imigranți dispusă identic se afla inscripția: ”Cine a inundat orașele Europei după ultimul război – paraziții care o subminează”[11]. La fel ca și Donald Trump, Farage susținea că imigranții sirieni sunt violatori iar acceptarea lor în Marea Britanie va duce la creșterea numărului de agresiuni sexuale. În alt poster se anunța fals că ”Turcia (cu o populație de 76 de milioane) intră în U. E.”. Farage descria un tablou apocaliptic în care zecile de milioane de locuitori ai Europei de Est, Turciei, Siriei, Afghanistanului și Irak-ului vor invada în următorii ani țările vest-europene dezvoltate, și în special Germania și Marea Britanie. Europa se va transforma în scurt timp în ”Eurabia” susțineau adepții lui Farage, într-o zonă islamificată în care va fi impusă prin votul unei majorități islamice legea sharia iar creștinii vor fi persecutați.

Farage susținea că UE este condusă de fapt de către Germania, care i-a impus Marii Britanii condiții economice dezavantajoase. Marea Britanie, spunea liderul UKIP, va câștiga dacă iese din UE o sumă de 350 de milioane de lire sterline, care constituie aportul în surplus față de cât încasează din fondurile europene. Această sumă a fost inscripționată sub forma unei lozinci pe autobuzul său de campanie: ”Trimitem UE 350 milioane £ pe săptămână. Haideți să sponsorizăm cu ele Sistemul Național de Sănătate. Votați ieșirea”. După Brexit s-a dovedit că respectivul deficit nu există, suma cu care Marea Britanie contribuia săptămânal la bugetul UE fiind de fapt de 248 de milioane de lire sterline iar ea era returnată și investită în primul rând în agricultură și pentru dezvoltarea regiunilor sărace. Ieșirea din UE nu are drept rezultat plusuri financiare ci s-ar putea să aibă ca rezultat minusuri pentru că Marea Britanie încasa de la UE o sumă mai mare decât cea cu care contribuia. Întrebat la câteva ore după vot dacă suma de 350 milioane £ se va întoarce în Marea Britanie Farge a declarat că e vorba de o greșeală a echipei de campanie și că deși lozinca era scrisă pe autobuzul său nu avea idee cine a fost la originea ei.

---

[9] Vezi https://www.independent.co.uk/voices/michael-gove-boris-johnson-brexit-eurosceptic-press-theresa-may-a7533806.html consultat în 9.05.2017.

[10] Breaking Point: EU has failed us all.

[11] Vezi https://www.theguardian.com/politics/2016/jun/16/nigel-farage-defends-ukip-breaking-point-poster-queue-of-migrants

Folosirea fricii față de imigranți sau față de amenințarea cu șomajul și soluțiile simple dar nerealizabile pentru aceste probleme sunt comune noului val de populism și demagogie care afectează țările democratice. Marine Le Pen în Franța, Geert Wilders în Olanda, Bepe Grillo în Italia, Viktor Orban în Ungaria și un mare număr de oameni politici din America de Sud folosesc aceleași metode pe care le-au utilizat cu atât succes Trump și Farage.

Populismul, demagogia și folosirea minciunii politice pot fi observate și în țările islamice unde, sunt contopite de cele mai multe ori, cu religia. Președintele turc Tayyip Erdoğan a folosit o retorică populistă dar și teme întâlnite în propaganda islamistă într-o încercare de a-și menține legitimitatea și de a-și consolida puterea politică. O serie de falsuri și declarații ridicole au fost folosite pentru înlăturarea tuturor rivalilor politici și pentru închiderea ziarelor de opoziție. Datorită acestori măsuri cu caracter autoritar procesul de aderare a Turciei la Uniunea Europeană este în momentul de față pus sub semnul întrebării.

Succesul metodelor demagogice de manipulare și a informațiilor evident false pe care le folosesc acești politicieni i-a șocat pe analiștii politici care, de cele mai multe ori, nu le dădeau nici o șansă în alegeri. Totuși, simptomele bolii care afectează în momentul de față democrația, au început să se vadă cu mai mulți ani în urmă. Vinovați pentru epoca post-adevărului nu sunt doar demagogii ci și evoluția tehnologiei, a mass mediei și politica educațională din țările democratice. Simptomele tendințelor actuale au fost sesizate cu mai mult de un deceniu în urmă de către diverși teoreticieni.

Degradarea mass-mediei a început înainte ca presa tipărită să facă loc celei online. Într-o carte dedicată acestui subiect (Davies, 2009), Nick Davies descrie procesul prin care jurnalismul de investigație, care a dus la demascarea afacerii Watergate și a scos la iveală alte scandaluri politice, a devenit un gen publicistic pe cale de dispariție. De vină nu este presiunea oamenilor politici ci comercializarea presei. Până în anii ̓80, cele mai importante articole de presă erau cele de investigație. În acea perioadă multe ziare și reviste erau încă independente. În anii ̓80 -̓ 90, ziarele cele mai rentabile au început să fie cumpărate mai întâi de către oameni de afaceri iar apoi de către corporații internaționale. Jurnalismul de investigații era un proces costisitor, cercetările făcute pentru un articol durând de multe ori, câteva săptămâni sau luni. Cei mai talentați ziariști primeau salarii mari, fiind cei care scriau editorialele și articolele mai importante. Noii patroni ai ziarelor nu erau interesați să se ralieze unei linii politice și nici să facă jurnalism de calitate ci cumpăraseră ziarele din dorința de profit financiar. Pentru a avea câștiguri mai mari au renunțat la jurnalismul de investigație și la jurnaliștii talentați. În redacții au fost angajați jurnaliști tineri sau au rămas cei care se mulțumeau cu un salariu modest iar singurele surse de informație erau agențiile de presă care furnizau tuturor ziarelor aceleași stiri.

La rândul lor, motivate de același interes comercial, agențiile de presă au redus numărul de reporteri de teren și s-au bazat în mare parte pe știrile furnizate de politicieni. Oamenii politici aveau intresul de a prezenta doar informațiile favorabile și uneori furnizau știri false știind că ele nu vor fi examinate de nimeni înainte de publicare. Patronii de presă au făcut presiuni și pentru tabloidizarea ziarelor serioase sau măcar pentru includerea de știri senzaționale care se vindeau mai bine.

Trecerea la formatul online a accentuat degradarea presei. Odată ce s-a produs renunțarea la presa scrisă, principala sursă de venituri a multor ziare a fost publicitatea, care se acorda pentru accesarea unor articole. Cele mai multe articole accesate într-o perioadă de calm politic sunt cele de senzație, caracteristice presei tabloide. Datorită acestui lucru, pentru a-și menține veniturile, multe ziare au fost nevoite să facă concesii acestui format.

Până la apariția internetului, cel care voia să publice un ziar trebuia să beneficieze de fonduri pentru tipărirea tirajului necesar și pentru distribuție în teritoriul vizat. Mediul online a făcut posibilă apariția unor site-uri de știri și a unor publicații fără să fie nevoie de o finanțare masivă. Ziarele tradiționale s-au văzut nevoite să facă față concurenței unor publicații anonime care erau specializate în prezentarea unor știri în premieră. Publicațiile serioase, obișnuite să verifice și să confirme știrile, se aflau în inferioritate față de cele lipsite de scrupule care publicau știri neverificate. Gunnar Nygren și Andreas Widholm consideră că presiunea externă exercitată de site-urile de pe internet asupra jurnalismului profesionist, i-a determinat pe profesioniști să nu mai verifice știrile ci să se bazeze mai mult pe instinct decât pe fapte. Spre deosebire de știrile din trecut, cele actuale au devenit ”lichide” și volatile (Nygren și Widholm, 2018). Dacă nu te grăbești să le publici în 24 de ore ele sunt deja stiri vechi. Acest proces accelerat, și nevoia constantă de ”breaking news”, pentru a concura cu posturile de televiziune, facilitează, în opinia celor doi autori, apariția știrilor false și a noilor norme de evaluarea a adevărului. Pentru a fi publicată o știre, nu mai trebuie să fie adevărată ci doar plauzibilă. În locul jurnaliștilor cu expertiză încep să fie tot mai mult preferați cei care pot să se descurce mai repede în mediul online pentru a obține și publica rapid știri noi.

Succesul știrilor senzaționale și a știrilor false pare să se datoreze și scăderii gradului de cultură generală și a simțului critic în rândul consumatorilor tineri de știri. Într-o carte dedicată schimbării paradigmei în educație, de la memorarea unui mare număr de date și suprasolicitarea tinerilor la o educație bazată pe înțelegere și pe un program mai flexibil, Mark Bauerlain arată că intențiile bune ale celor care au schimbat programele didactice au avut un rezultat negativ. În ultimele decenii ale secolului XX tinerii erau supra-solicitați iar timpul pe care îl petreceau zilnic pentru a învăța și a-și face temele era de cel puțin 3-4 ore. În primul deceniu al secolului XXI, în învățământ s-a renunțat la învățarea bazată pe memorare iar volumul temelor pe care trebuie să le facă tinerii elevi a scăzut substanțial. Bauerlain citează un sondaj care arăta că la sfârșitul primului deceniu al secolului XXI majoritatea elevilor învățau și își pregăteau temele în mai puțin de 50 de minute zilnic.

Internetul a fost considerat inițial un mediu ideal pentru informare. Bauerlain citează declarațiile unor oameni politici care spuneau că tinerii de azi vor fi mai bine informați decât cei dinainte de era internetului pentru că vor avea acces la biblioteci virtuale, la muzee și site-uri care le vor oferi o cantitate imensă de informații. În realitate, studiile sociologice arată că tinerii americani nu sunt mai informați decât cei dinaintea lor și nici nu au mai multe cunoștințe de istorie, politică, sau științe, dimpotrivă, ei citesc mai puține cărți și ziare și sunt mai slab pregătiți decât părinții lor. Tinerii de azi, spune Bauerlain, folosesc cu multă ușurință tehnica de ultimă oră dar nu pentru a acumula cunoștințe ci doar pentru socializare și pentru a juca jocuri electronice și a urmări filme.

Atunci când vor să cunoască ceva despre o carte, nu o citesc ci, se informează despre subiectul ei dintr-un rezumat superficial pe care îl găsesc pe internet (Bauerlain, 2008) .

O opinie asemănătoare este exprimată și de către Charles P. Pierce care consideră că internetul nu a dus la creșterea numărului de persoanelor instruite ci la proliferarea site-urilor cu informații eronate și la popularizarea conținutului acestora. În mod paradoxal cei care caută informații pe internet nu sunt atrași de site-urile serioase ci de cele care prezintă informații într-un mod mai atrăgător sau senzațional. Internetul a favorizat deci, răspândirea în rândul maselor a unor idei false și excentrice care nu se puteau propaga în era jurnalismului pe hârtie (Pierce, 2010).

Lipsa culturii politice și a cunoștințelor de cultură generală face posibilă manipularea cu ușurință a alegătorilor prin intermediul știrilor false lansate pe site-uri obscure de internet. Alegerile electorale ale ultimilor ani au fost caracterizate de campanii pe site-urile de socializare care aveau drept țintă tânăra generație ce nu se informa prin intermediul ziarelor și nu era interesată de politică. Declarații ale administratorilor site-ului de socializare Facebook relevă că persoane din Rusia au creat conturi ale unor pretinși americani, răspândind informații false, în scopul influențării alegerilor în favoarea candidatului Trump considerat un politician rusofil. Postările agenților ruși au fost citite de 126 de milioane de americani[12]. Procedeul creării unei rețele de personalități false, dedicate denigrării unui candidat a devenit o practică curentă în majoritatea țărilor democratice. Cu ocazia alegerilor din România au fost demascate mai multe rețele de ”postaci” care aveau drept scop calomnierea adversarilor politici ai celui care îi angajase[13].

Succesul campaniilor online se datorează faptului că în acest mediu, datorită modului de organizare a informațiilor și a prezenței conținutului video sau a fotografiilor, impactul emoțional este mai puternic, prevalând asupra componentei rațional-logice. Zizi Papacharissi argumentează că mijloacele de comunicare și prezentare a informațiilor de pe internet (în special de pe Twitter, Facebook, Tumblr și Youtube) facilitează sentimentul de angajare și ușurează mobilizarea maselor (Papacharissi, 2015, pp. 1-5). Primăvara arabă, revoltele tinerilor din Londra, manifestările ”indignaților” din diverse țări europene sau Revoluția portocalie din Ucraina sunt rezultatul utilizării instrumentelor de socializare. Aceste instrumente duc la formarea unei mase virtuale care va reacționa ca o masă reală.

Într-o lucrare care analiza psihologia maselor în timpul Revoluției franceze, Gustave Le Bon observa că oamenii aflați în grupuri mari acționează diferit față de cei izolați. Masele sunt caracterizate printre altele, conform autorului francez, de impulsivitate, sugestibilitate și credulitate, exagerare și simplism, intoleranță, autoritarism și conservatorism. Mulțimile gândesc doar în alb și negru, respectă forța și nu sunt impresionate de bunătate, care este caracterizată drept slăbiciune. Ele pot fi manipulate cu ușurință de demagogii care le înțeleg (Le Bon, 1990, pp. 18-31). Observațiile lui Le Bon au fost reiterate și nuanțate de către cei care au studiat mișcările de masă care au dus la instalarea

---

[12] https://www.theguardian.com/technology/2017/oct/30/facebook-russia-fake-accounts-126-million

[13] Vezi de pildă http://www.tolo.ro/2015/10/19/procurorii-au-gasit-texte-antisemite-si-homofobe-date-postacilor-lui-udrea-ca-sa-le-imprastie/

regimurilor totalitare și sunt cel puțin în parte valide și în cazul maselor virtuale care se formează pe internet.

Papacharissi consideră că tehnologiile online contribuie la colapsul granițelor dintre public și privat și creează convergențe între zonele socialului, politicului și culturalului conducând la forme de expresie care amestecă și contopesc aceste sfere de activitate (Papacharissi, 2015, p. 94). Pe mijloacele de socializare, și în special pe Twitter, se formează comunități diverse, din punct de vedere rasial și cultural. Datorită faptului că mesajele sunt limitate la 280 de caractere[14] ele sunt simple și ușor de înțeles fiind un mediu ideal pentru propaganda politică. Politicienii populiști, care preferă mesajele simple și au drept principală țintă masele mai puțin instruite, folosesc cu precădere acest mediu pentru a comunica cu alegătorii. Donald Trump preferă și în momentul de față să comunice cele mai importante decizii sau să își atace adversarii politici prin intermediul Twitter-ului. O analiză de conținut demonstrează că trăsăturile cele mai importante ale ”tweet”-urilor sunt exagerarea, repetiția și provocarea (Papacharissi, 2015, p. 102-112). Răspunsurile pe care cei din comunitate le dau tweet-urilor îi face să se simtă implicați și că fac parte dintr-o comunitate politică.

Spre deosebire de autorii care opinează că alegătorii sunt induși în eroare de știrile false prezentate cu abilitate de politicieni, Lee McIntyre susține că acceptarea neadevărurilor, se datorează unei stări de ignoranță voită (McIntyre, 2015). Oamenii tind să accepte cu mare ușurință informațiile care le confirmă opiniile și să le respingă pe cele care le infirmă, chiar dacă ele sunt în mod evident adevărate. Politicienii necinstiți profită de aceată vulnerabilitate psihologică și în loc să le corecteze erorile se servesc de prejudecăți și opinii eronate pentru a-și atinge scopurile. Faptele false prezentate de ei sunt acceptate fără a fi verificate pentru că servesc nevoii psihologice de confirmare a prejudecăților. Politicienii analizează substratul de prejudecăți preexistent și le folosesc în scopul câștigării alegerilor, știind că o contestare a lor nu le-ar aduce decât deservicii.

Concluzii

Folosirea minciunii în politică sau cabotinismul nu sunt o noutate. Un autor francez observa cu ceva timp în urmă, faptul că politicienii tind să se comporte ca niște actori, jucând roluri de eroi, exagerându-și calitățile și transformând politica într-un spectacol (Schwartzenberg, 2011). Minciunile folosite în trecut în statele democratice ocupau însă un spațiu neînsemnat în cadrul discursului politic. Situația actuală este îngrijorătoare nu numai datorită metodelor folosite de candidați ci și datorită apatiei cetățenilor. Indiferența față de știrile false și față de necinste face posibilă o alunecare înceată spre autoritarism și către un regim al abuzurilor și încălcării drepturilor omului. Steven Levitsky și Daniel Ziblatt observau că în ultimul timp regimurile autoritare nu s-au instituit prin lovituri de stat sau insurecții militare ci printr-un proces lent de acumulare a puterii și limitare a libertăților de către președinți aleși democratic (Levitsky și Ziblatt, 2018). Procesul de revers al democrației din unele țări și atracția pe care o exercită personalitățile politice puternice ne demonstrează că democrația este un regim mai fragil decât părea la începutul acestui secol. Chiar dacă moartea democrației occidentale nu pare a fi iminentă, iar temerile sunt probabil

[14] Înainte de 7 noiembrie 2017 limita era de 140 de caractere.

exagerate pericolul nu trebuie neglijat. Cei care au responsabilitatea de a se opune demagogiei sunt intelectualii care trebuie să facă front comun și să promoveze valorile democratice.

Bibliografie

Ball, James, *Post-Truth: How Bullshit Conquered the World*, London: Biteback Publishing, 2017.

Bauerlein, Mark, *The Dumbest Generation. How the Digital Age Stupefies Young Americans and Jeopardizes Our Future (Or, Don't Trust Anyone Under 30)*, New York: Penguin, 2008.

Carpenter, Amanda, *Gaslighting America: Why We Love it When Trump Lies to Us*, New York: Harper, 2018.

Davies, Nick, *Flat Earth News: An Award-Winning Reporter Exposes Falsehood, distortion and Propaganda in the Global Media*, London: Vintage, 2008.

Fukuyama, Francis, *The End of History and the Last Man*, New York: The Free Press, 1992.

Fukuyama, Francis, *The Origins of Political Order: From Prehuman Times to the French Revolution*, New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011.

Huntington, Samuel P., *The Clash of Civilizations ?* în ”*Foreign Affairs*”, vol 72, nr. 3, Summer, 1993, pp. 22-49.

Jacoby, Susan, *The Age of American Unreason*, New York: Pantheon Books, 2008.

Keane, John, *Democracy and Media Decadence*, Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

Keyes, Ralph, *Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life*, 2004.

Le Bon, Gustave, *Psihologia mulțimilor*, București: Ed. Anima, 1990.

Levitin, Daniel, *Weaponized Lies: How to Think Critically in the Post-truth Era*, London: Penguin Books, 2017.

Levitsky, Steven; Daniel Ziblatt, *How Democracies Die*, New York: Crown, 2018.

McComiskey, Bruce, *Post-truth Rethoric and Compozition*, Logan: Utah State University Press, 2017.

McIntire, Lee, *Respecting Truth: Willful Ignorance in the Internet Age*, New York: Routledge, 2015.

Mounk, Yascha, *The People vs. Democracy: Why Our Freedom is in Danger and How to Save it*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2018.

Nygren, Gunnar; Widholm, Andreas, *Changing Norms Concerning Verification: Towards a Relative Truth in Online News?* în Otto, kim; Köhlerm Andreas (eds.*), Trust in Media and Journalism: Empirical Perspectives on Ethics, Norms, impacts and Populism in Europe*, Wiesbaden; Springer VS, 2018, pp. 39-60.

Papacharissi, Zizi, *Affective Publics: Sentiment, Technology, and Politics*, Oxford: Oxford University Press, 2015.

Peters, Michael W.; Rider, Sharon; Hyvönen, Mats; Besley, Tina (eds.), *Post-Truth, Fake News: Viral Modernity and Higher Education*, Singapore: Springer, 2018.

Pierce, Charles P., *Idiot America: How Stupidity Became a Virtue in the Land of the Free*, New York: Anchor Books, 2010.

Rabin-Havt, Ari, *Lies, Incorporated: The World of Post-Truth Politics*, New York: Anchor Books, 2016.

Rutenberg, Jim, *”Alternative Facts” and the Costs of Trump-Branded Reality*, New York Times, 28 ianuarie, 2017 consultat la https://www.nytimes.com/2017/01/22/business/media/alternative-facts-trump-brand.html

Schwartzenberg, Roger-Gérard, *L'État spectacle: Essai sur et contre le star system en politique*, Paris: le Livre de Poche, 1978.

Sunstein, Cass R., *On Rumors: How Falsehoods Spread, Why We Believe Them, and What Can Be Done*, Princeton: Princeton University Press, 2014.

BINECUVÂNTAREA PĂRINȚILOR

THE PARENTS`BLESSING

Ovidiu-Marius BOCȘA[1]

Abstract

This research covers (on various levels) the idea of blessing and good speech in communication. It contemplates a philosophical dispute between Theodor W. Adorno and his former student Jürgen Habermas on the possibility of emancipation of the individual and society. Adorno's position on the virtues and limits of communication and intersubjectivity relationships (success and failure issues) is a subtle one. Beyond the Kantian turn, the linguistic turn and the pragmatic and semantic turn (On the Habermas-Peirce-Apel line), inevitably - especially for this age - it is proper to consider a moral turn. Therefore, beyond the ethical theorization of our conduct (including in linguistics), it would be appropriate to concern ourselves with the moral act at the base of the growth of grass, that is, at the level of daily life, of primary education, of enlightening good habits.
Key words: blessing, blessing of parents, linguistic turn, pragmatic turn, moral turn.

Introducere

Binecuvântarea părinților înseamnă găsirea consonanței prin interpretări succesive ale unor ”imagini” pe care fiecare le păstrăm dincolo de experiența personală, într-un fel de ”amintiri comune” pe care le regăsim inclusiv pe banda lui Moebius, în sensul unor previziuni sau chiar ”amintiri despre viitor” mai puțin riscante decât ale lui Erich von Daniken, atâta vreme cât –fără a re-cădea în utopii, putem înțelege (la un anumit nivel) că ”gândirea slabă”[2] o întărește pe ”cea tare”, iar ”raționalitatea semnificantă” dă sens celei comunicative, deja ”colonizată” și ea de pesimism, scepticism, sau purtătoare a amprentei instrumentale. Trecutul și viitorul se întâlnesc în condițiile explicate deja de retro-sociologii, în mod asemănător teoriei lui A. D. Xenopol[3].

---

[1] PhD., Independent Researcher, School ”Ion Pop Reteganul”, com. Petru Rareș, jud. BN ovidiubocsa@yahoo.com

[2] Vezi : http://www.poezie.ro/index.php/essay/215196/Sensul_

[3] Xenopol consideră că faptele coexistente se repetă, fără a se schimba, iar faptele de succesiune se schimbă permanent, dar nu se repetă. Primele țin de științele teoretice, celelalte de specificul științelor istorice cf. *Les principes fondamentaux de l'histoire* (1899), și *La thèorie de l'histoire* (1908).

Avem deja repere de tipul ”limbajului de lemn” al unor ideologii sau al presupusului nou stil de viață - un fel de inerție, sub semnul accentuat al economicului și dominației – deja mult mai subtile, prin limbaj, lucru remarcat încă în Cratylos, dar și în ”*Cele zece teze ale vorbirii filosofului*”[1], unde Adorno indică nevoia adecvării formei și conținutului în teorie și acțiune, așadar, în întreaga noastră viață, sub condiția unei adecvări optimiste care ar întemeia acceptabilul și ca binecuvântare. Știm că progresul (tehnic) ne poate impinge deopotrivă, spre emancipare ca și spre dezastru.

Ingerul istoriei, tabloul lui Paul Klee ar fi icon-ul unor timpuri de răscruce, când ascultarea rațiunii, dar și a inimii (neîmpietrite încă), ne-ar putea aduce acordul părinților în privința moștenirii civilizației de care suntem responsabili. Veridiana, păzitoarea adevărului căruia își consacrase viața (din filmul cu același nume al lui Luis Buñuel), arată cât de vulnerabil poate fi omul dimpreună cu toate cele care ar putea să-l înalțe, adică credința, voința și rațiunea omului, și cât de grotești pot deveni, nu doar la nivel de limbaj cinematografic (unde metaforele pot spune mai mult decât cuvintele), ci în viața cea de toate zilele.[1]

Așadar, misterul binecuvântării, al vorbirii de bine și termenul bunăvoinței (despre care vorbea cu îndreptățire Kant în *Întemeierea metafizicii moravurilor)*[2], ar putea fi continuarea unei gândiri mature, nu doar în cuvinte și atitudini (ca cele surprinse în cazurile placebo și nocebo și explicate la nivelul biologiei cuatice), ci și în fapte recognoscibile. Este de remarcat, mișcarea interesului spre experiența semnificantă, dinspre cuvânt spre faptă.

1. Aspectul teologic și anthropologic

Învățături antice ale Orientului arată grija ce trebuie purtată gândurilor ce pot deveni cuvinte, grija asupra cuvintelor ce pot deveni fapte, grija asupra faptelor ce pot

---

[1] Gesammelte Schriften in 20 Bänden - Band 1: Philosophische Frühschriften.
Vezi și https://www.scribd.com/doc/15990497/Adorno-Thesen-uber-die-Sprache-des-Philosophen.

[1] Relațiile dintre comunități religioase au o istorie întnecată (indiferent din perspectiva analizei lor (progromuri, terorism, cruciade sau jihad) fiecare încearcă să se justifice, dar intoleranța crescută pe un teren al frustrărilor, al sărăciei, dogmatismului, educației precare sau fanatismului duce mereu la confruntări sângeroase, iar răul se extinde. Contextul câtorva exemple sunt grăitoare prin faptul că pornesc din cartierele sărace, ghetourile musulmane sau suburbiile cu așa-numitele ”banlieues”(asemănătoare cu favelas din Brazilia) din Paris și Bruxelles (ex. cartierul Molenbeek), asociate cu frustrări, droguri, forme excesive ale extremismului islamic, unde imamii radicali incită la război împotriva Occidentului. Totuși, oamenii de cultură musulmani au încercat să explice că războiul sfânt trebuie înțeles în sensul unei lupte de ascensiune spirituală individuală și socială. Rememorâm evenimentele sângeroase din ianuarie și august 2015, de la sediul revistei Charlie Hebdo. Lipsa de respect față de valorile altei culturi au dus la violențele mult mediatizate, iar presa a propagat mai curând ura, în locul căutării cauzelor și prevenirii unor atitudini. Tensiunile interconfesionale există, dar în locul urii (prin care de fapt, își ratează misiunea) ar trebui să se dezvolte noi lumini ale înțelegerii și ascensiunii spirituale..

[2] Imm. Kant, *Critica rațiunii practice*, Ed IRI, București:1995 (pp.205-248 și mai departe vorbind despre autonomia voinței, drept principiu suprem al moralității)

deveni obișnuințe, a obișnuințelor ce pot deveni karma/destinul nostru (cu legăturile subtile dintre individ și comunitate). Toate versetele din Coran încep cu binecuvântări.
Indiferent de unde am porni (în spațiu și timp), binecuvântările le-am putea observa ca purificări succesive prin rituri, ritualuri, experiențe religioase, filosofice și morale, în legătură cu mituri dar și cu o îndreptățire și întemeiere a existenței omului. Oare, chiar ajunși la presupusa maturitate, nu ne-ar veni în sprijin gândul, dacă ne-am întreba ce ar zice părinții în cutare moment al vieții noastre și în ce măsură ar fi de acord, am avea binecuvântarea lor în faptele, atitudinile, gândurile, vorbele noastre ?

Știm din Biblie, că Dumnezeu a binecuvântat anumite persoane (Geneza 24:1), comunități/grupuri de oameni (1:1-3) națiunile (Psalmi 33 :12), omenirea (1:28), natura (Geneza 1:22), timpul odihnei /Sabbatul (2 :3), etc. Omul își binecuvântează divinitatea de care este atașat (Psalmii 103:1-2), dar nu numai prin vorbe, ci și prin fapte și prin sentimente (Corinteni 13), prin relația cu aproapele (Matei 5:44; 1 Petru 3:9), în vechime (binecuvântarea lui Noe a fiilor săi Iapet și Shem: Geneza 9:26-27, Isaac pe Iacob și Esau 27:27-29, 39-40, Iacob binecuvântează triburile lui Israel în capitolul. 49 și la fel procedează Moise în Deuteronom 33, iar în unele cazuri lucruri ce devin sacre precum «cupa comuniunii », 1 Corinteni 10-16)[3] ca și în zilele noastre (de ex. Când preotul spune: « Binecuvântează pe cei ce te binecuvântează… »). Pot fi deduse semnificații religioase, antropologice și psihologice/științifice.

Se știe de pildă, că la nivelul cortexului, există o insuficiență a diferențierii/ recunoașterii realului de imaginar și în ambele cazuri (placebo, respectiv nacebo) sunt declanșate mecanisme complexe care pot duce la vindecare sau îmbolnăvire. Trăim deja într-o lume bolnavă, iar atitudinea corectă a bunăvoinței, binecuvântării, fie și a simplei rostiri a binelui și adevărului din perspectiva acceptabilului, iar nu a relativizării ori a absolutizării lor, indică cel puțin viața corectă, bună, decentă, acceptabilă. Binecuvântarea este stabilirea unei concilieri între generații, între conflictele multiple interne sau externe, manifeste sau potențiale, un acord posibil asupra acceptabilului. Respectul vieții este începutul firesc pentru o atitudine firească.

2. Aspectul lingvistic, filosofic și etic

O foarte concisă privire asupra istoriei filosofiei poate fi consemnată amintindu-ne de aporia lui Gorgias cu palierele existenței, cunoașterii și comunicării, împinse de acesta în umbra nihilismului. În secolul al-XX-lea a avut loc o schimbare în atenția filosofilor, de la temele tradiționale ale metafizicii și epistemologiei, la accentul pus pe structura și utilizarea limbii și relația limbajului cu înțelegerea.

Pentru Adorno, glasul suferinței – presupus ca mobilizator, deopotrivă pentru subiect și pentru aproapele, s-ar putea alătura glasului iubirii (modelul christic), acolo unde Max Scheler și Papa Pius al-II-lea, fostul student al acestuia, indicau gestul solidarității ca răspuns. În mod curios, gestul moral, în opinia lui Adorno, nu se datorează atât unei conștiințe înalte, cât unui impuls fizic (de oarecare înrudire cu modelul gestaltist).

[3] Constantin Noica asociază în chip subtil comunicarea spirituală/duhovnicească cu comuniunea, inclusiv cea religioasă, de apartenență, împărtășire și recunoaștere.

Neuroetica – o știință a zilelor noastre, confirmă concepția lui Adorno. Dacă raționalitatea a devenit mit și mitul raționalitate – după cum se arată în *Dialectica epocii luminilor*, marile speranțe în rațiune ca factor emancipator al omului și societății, trebuie bine temperate în sensul atitudinii reflexive și deslușirii tipului de raționalitate dezvoltat (operațional, tehnic, sau semnificant). Aceste tipuri de raționalitate (moduri de expresie/manifestare ale rațiunii pot duce deopotrivă spre eșec, dezastru sau spre emancipare. Cu Holocaustul și celelalte dezastre (război, înarmarea nucleară, nepăsarea în fața unor întrebări esențiale privind însăși existența planetei, pericolele vieții datorate unui stil de viață, a unor atitudini și obișnuințe nesănătoase) rămân sub semnul Imperativului adornian de a acționa în așa fel (și prin educație) încât, capitolele întristătoare ale istoriei, marile nenorociri ale omenirii să nu se mai repete.

Binecuvântarea părinților (și în mod extins, de la individ, la familie, trib, popor, gintă și până la ceea ce devine sacru, sau era de la început, dincolo sau dincoace de existența noastră) integrabilă unui tip de discurs, aduce căutarea lui Habermas în spațiul de întemeiere a unei etici a discursului, a normelor morale acceptabile și valabile. Acolo unde Adorno avea rețineri în a propune norme concrete (și mai ales absolute), rămâne disputa dintre generații, al căror comunicare și acord rămâne într-adevăr, un ideal și o binecuvântare.

Habermas[4] încerca o teorie unificatoare a eticului, se întrevede doar acceptabilul căutării unei presupuse legitimități de ordin democratic a normelor socio-politice. Între intenție, interes, ideal, regatul scopurilor, logica teleologică și argumentarea poziției există tentația unei subiectivități excesive. Căutarea unui principiu moral de înrudire acceptabilă cu imperativul kantian, adică necesar și universal (U) este o dificultate reală, totuși, deoarece dincolo de voință (orientată spre bine), reprezentarea sa ar trimite restrictiv spre relativism, idealism, reprezentaționism, constructivism sau alte variante ale filosofiei morale. După unii comentatori din abordarea habermasiană s-ar reține etica discursului o cale de cădere de acord pentru un acceptabil ce ține de creativitatea imaginarului, dar evitând pretenția de absolutizare și universalizare. Venind în întâmpinarea acestor opinii, tinzând spre vag și exigențe laxe, apărarea lui Habermas, mizează totul pe doritul principiu moral ce i-ar susține etica discursului, căutând să exprime un "interes universalalizabil". Deși filosoful meditează asupra unui principiu moral (U) și revine din diferite direcții asupra lui, dezbaterile critice de până acum asupra acestui aspect nu sunt mulțumitoare. Există o anumită ambiguitate și asupra termenului de interes. La Kant, maxima se conturează dincolo de interes și sentimente, într-un fel de ideal în care rațiunea și libertatea ar coincide și s-ar identifica cu morala, totuși regatul libertății și cel al scopurilor nu se întâlnesc, după cum nici termenul de conștiință nu e folosit, căruia îi preferă pe cel de maturitate (a gândirii, cunoașterii, chiar experienței, adică a ceea ce dobândim pe parcursul

---

[4] Filosof încă în vogă, Habermas este implicat în cinci programe de cercetare relativ autonome (în desfășurare): a) teoria pragmatică a semnificației; b) teoria raționalității comunicative; c) programul teoriei sociale; d) programul eticii discursului; e) programul teoriei democratice și juridice, sau teoria politică. Întrbându-se asupra posibilității integrării credinței și religiei în programul emancipării sferei publice, filosoful liberal leagă teoria pragmatică a semnificației, împreună cu teoria raționalității comunicativă și dezvoltă idei călăuzitoare pe plan social, etic și politic.

unei vieți, cu greșeli făcute, cu evitarea lor, uneori cu memoria timpului trăit).

De obicei, interesul fiecăruia privește un motiv de dorit, iar rațiunea ar putea aduce în fața noastră nevoi temeinice, dar și imaginare, cognitive sau afective, umplând o sferă a vagului și ambiguității dorinței: Dorim de multe ori și lucruri de care nu avem trebuință reală, sau care, în loc să fie spre binele nostru, poartă cu ele spectrul dezastrului: deopotrivă, prin atitudini și acțiuni declanșate în legătură cu dorințele noastre, uneori greu comunicabile, prost exprimate, greșit înțelese. Rațiunea acordă un prea mare interes și credit intereselor, lucru observat de Habermas, care focalizează condițiile posibile și dezirabile.

Un răspuns adornian în privința marilor speranțe legate de comunicare poate fi dedus din *Cele Zece Teze ale vorbirii filosofului*[5] (lucrare adorniană mai puțin cunoscută, despre care am vorbit și am încercat să le dau o formulare succintă și o interpretare – sper că apropiată de autor, sau cel puțin, în spiritual său). Progresul tehnologic poate duce deopotrivă la emancipare dar și la dezastru. Pentru ambele direcții (de evoluție, respectiv involuție a individului și a societății), Adorno a mizat cercetarea dezvoltării personalității (indicând tipul F, alături de teme consacrate precum: prejudecăți, etnocentrism, anti-semitism etc.)[6]

Structura și funcția sistemului nervos din perspectiva neuroștiinței, aduce nu doar informații ci și direcții noi de investigație privind natura conștiinței, a minții și a sinelui. Pentru secolul căruia aparținem, interesul în direcția neuroștiinței, neurotehnologiei și bioeticii nu rămâne unul izolat, ci de importantă conexiune cu problemele filosofice, etice și sociale și problemele pe care aceste progrese le generează. Ea implică întrebări fundamentale privind scopul și direcția anchetei neuroștiințifice și modul în care progresele înregistrate până în prezent au afectat ideile științifice și filozofice pentru a sublinia probleme etice necesare pentru progres și cunoaștere. Neuroetica se nutrește din răspunsuri științifice și filosofice legate de natura lumii și a lumii care suntem noi, a justificării și întemeierii binelui, a posibilității de a avea voință liberă și de a fi morali în raportare continuă, de corectare și recunoaștere prin celălalt, printr-o perspectivă și conștiință

---

[5] Vezi unele articole în care sugerez atitudini anti-nihiliste la Nietzsche, Adorno și Cioran, sau investighez posibile țărmuri ale speranței veacului trecut: "*The Last Sides of Hope*", "Trei (filosofi) într-o barcă", ș.a.

[6] The Authoritarian Personality, Studies in Prejudice Series, Volume 1 (T.W. Adorno, Else Frenkel-Brunswik, Daniel J. Levinson and R. Nevitt Sanford, Harper & Brothers, American Jewish Committee, 1950).De la tratarea generală a obiectivelor și a posibilității de investigare a personalității autoritare și conexiunii cu prejudecățile (Cap1), se parcurg 23 capitole vizând cazuri de ideologii în contrast, ce focalizează anti-semitismul (cap 1-3), etnocentrismul (cap. 3-4), ideologii economico-politice în relația unor grupuri (cap.5), în atitudini și practice religioase (cap.6) ,tendințe antidemocratice (cap.7), relația cu inteligența și educația (cap.8), interviul ca mod de abordare și identificare a prejudecăților , inclusiv din perspectiva relației dintre părinți-copii, a relațiilor intime și viziunii sinelui, aspectele dinamice și cognitive ale dezvoltării personalității cu încercarea măsurabilității(cap.9-13),utilizarea unor teste comparative între persoane prejudiciate sau nu (cap. 14, ex.TAT=The Thematic Appreciation Test, respectiv cap.15-18 cu Întrebări proiective vizând personalitatea și ideologia politică sau religioasă), aspecte genetice și conexiuni cu un tip, sindrom, tndințe antidemocratice, fasciste sau criminale ,starea de sănătate,etc. (cap.19-23).

diferită: de la cea a părinților până la una presupus divină. Perspectivismul nu este același lucru cu relativismul, după cum nici cu subiectivismul (estimat adesea ca excesiv), ci se construiește (ca și în cazul intuiționiștilor) prin atitudinea și interacțiunea cu celălalt, în intersubiectivitatea comunicării și acțiunii, precum și în mișcarea gândirii[7], fără a neglija intuiții privind modul ar trebui să ne comportăm unul față de celălalt. O separare a filosofiei de știință (metodologică, conceptuală, prin proceduri și instrumente de lucru diferite), a pierdut din vedere unele conexiuni, știința urmând căile tot mai înguste ale specializării și preciziunii cu riscul de a deveni tehnicitate tot mai mult sub controlul economicului, adică a unui scop dominant părând a se îndepărta de propria semnificație, și rostul ei firesc în emanciparea omului și a societății. Nu pot fi neglijate problemele secularismului, ecumenismului și globalismului. Habermas, în consens cu filosoful Ratzinger (fostul papă), argumentează că cetățenii seculari trebuie să fie deschiși influenței religioase. Există o corelație între specificația funcțională a religiei, sistem și individualizarea practicilor religioase.

Analogia intuită de Adorno (în sociologia muzicii, în consens cu Weber) accentuează intuiția că standardizarea muzicii (sub aspectul compoziției ca și al ascultării) și raționalizarea societății presupun o expresie comună a standardizării (și a unui stil de viață ce devine obișnuință, cu diminuarea reflexivității). Theodor W. Adorno e preocupat de ceea ce se întâmplă individului prins într-un astfel de angrenaj odată cu diviziunea muncii și modului de organizare a societății orientat spre producție și dominația naturii), El consideră că instituțiile însele sunt cele ce duc spre dezastru (la modul inertial al funcționării lor[8] și că opinia publică afectează prea puțin mersul lucrurilor.[9] Aspectul comunicării este teoretizat de Habermas și Karl-Otto Apel, în încercarea formulării acelor standarde și principii acceptabile dezbaterii libere de constrângeri și acțiunii pe linia reconstruirii societății în intenție practică, unde individul are calitatea de membru și partener colocvial, a cărui părere onestă ar trebui să conteze. Regulile în etica discuțiilor în dezvoltările propuse de Habermas apar puțin deosebite de cele ale lui Karl-Otto Apel. Cu rădăcini viguroase în gândirea critică dezvoltată de Școala de la Frankfurt, Habermas și Apel păstrează reticențe față de teoretizarea weberiană în care rațiunea cu manifestările ei mai tari sau mai slabe tinde a se transforma în „raționalitate instrumentală“. Prin diminuarea ”raționalității semnificante” se ratează ”maturitatea” presupusă și dezirabilă la Kant spre a se ajunge doar la o conștiință vagă și îndoielnică (departe de etapele hegeliene –ale conștiinței, conștiinței de sine și moralității-, sau cele cercetate în dezvoltarea morală[10] de Jean Piaget –ilustrate în *Epistemologia genetică* - sau de etapele descrise de Koldberg[11] ,

---

[7] Dincolo de greșita orientare politică, ca și în cazul lui Heidegger, pornim de la presupoziția că Giovanni Gentile aduce contribuții în fenomenologia gândirii, ce completează în mod uluitor fenomenologia spiritului).

[8] Timpuri noi –filmul lui Charles Chaplin ilustrează un aspect al reificării, fetishismului economic etc.

[9] Industria culturală, supunerea indivizilor prin mijloacele subtile ale mass-media, commodificarea omului modern, noi ideologii ce îl domină sun magia producției și consumersismului.

[10] https://www.simplypsychology.org/piaget-moral.html

[11] https://en.wikipedia.org/wiki/Lawrence_Kohlberg%27s_stages_of_moral_development

iar în ultimul timp de Thomas Klikauer[12] în acord cu aspectele ce țin nu doar de etica discuției, ci și de managementul resurselor umane și împărtășirii cunoașterii prin acte morale ce țin de o „raționalitate strategică“ și o „rațiune comunicațională“, în deschiderea valorilor. Spre deosebire de „raționalitatea instrumentală“ privind adaptarea mijloacelor la scopuri, raționalitate comunicativă este axiologică și, prin urmare, se deschide sfera etică sau morală.

Contrastul relevant dintre «viața bună» (descrisă de Aristotel) și viziunea lui Theodor W. Adorno «Nu poate fi o viață bună în una falsă» (lipsită de adevăr, zicem noi) ar putea fi completat prin meditația asupra unui acord între generații (mereu în conflict și în mișcarea valorilor), un acord cu privire la acceptabil. Binecuvântarea părinților ar fi un principiu necesar și generalizabil, în măsura în care privește respectul față de viață și păstrarea memoriei/experienței cu greșelile făcute, ca ele să nu se mai repete. În fapt este o continuare a Imperativului Adorno. De la Rawls interesat de „etica neo-aristotelică“, sau etica virtuții, la pluralismul lui Rorty, postmodernismul etic al lui Lyotard, Foucault și Derrida, reluarea vitalismului optimist al lui Nietzsche dea face filosofie cu ciocanul (distrugând idolii…lui Bacon și nu numai) la idealul lui Wittgestein de a scăpa de idoli fără a produce alții, observăm o accentuare a aporiei lui Gorgias ce poate dezvolta un nou nihilism sau scepticismul și pesimismul.

Ne amintim de o însemnare din *Caietele* lui Albert Camus (decembrie, 1942) pornind de la aspectul absurdului, contradicțiilor. Regăsim în ea: nevoia de onestitate, interogația dacă omul sau divinitatea o satisface și dacă omul își găsește propriul acceptabil fie despărțindu-se de lume, fie în interiorul lumii. Astfel se restituie o morală și-o asceză ce rămân a fi precizate. Teodor Adorno vede o soluție asemănătoare, o etică a rezistenței: fie în solitudine fie în solidaritate.

Găsim într-un eseu al lui Lucien Sfez, un comentariu al traversării trans-modernismului „într-o societate care nu mai știe cum să comunice cu ea însăși, a cărei coeziune este contestată, ale cărei valori se prăbușesc, ca simboluri și utilizările ambi-guității și scepticismului în fața unei paradigme decisive a alternativelor cărora trebuie să le facă față.

Concluzii

J. Bronowski, autorul optimist al *Ascensiunii omului*, arată că ”Suntem experimentul unic al naturii în a face inteligența rațională să-și dovedească că înseamnă mai mult decât un reflex. Cunoașterea este destinul nostru. Auto-cunoaterea ne aduce împreună experiența artelor la înțelegerea rațională a științei. ...Suntem o civilizație științifică: aceasta înseamnă o civilizație în care cunoașterea și integritatea ei sunt cruciale”[13].

Theodor W. Adorno indică inteligența drept categorie morală, ceea ce ar presupune folosirea ei la nivelul cotidian ca o binecuvântare de a cărei împlinire sau risipire suntem responsabili. Sub orice aspect am privi această binecuvântare (la nivel teologic,

---

http://www5.csudh.edu/dearhabermas/kohlberg01bk.htm

[12] Thomas Klikauer, Seven Management Moralities, Palgrave Macmillan, 2012.

[13] The Ascent of Man p.269 (traducerea mea)

antropologic, psihologic, sociologic sau biologic prin faptul că suntem ceea ce suntem, o parte ni se datorează, în măsura în care suntem conștienți de darurile noastre și datoria de a le valorifica la nivel individual și social).

Dezamăgirea lumii sau desvrăjirea ei (reiterată drept caracteristică accentuată în discursul lui Habermas împărtășește convingerea lui Max Weber că societățile moderne s-au născut dintr-un proces de raționalizare, ce până la urmă duce la nemulțumiri multiple și crize (economică, de încredere, de legitimitate etc). Lucien Sfez descrie fenomenul raționalizării în termeni weberieni ca pluralitate în conflict, sau nou al "război al zeilor". Comunicarea ar putea să ne facă conștienți de diferențe între bine și bunuri, între acceptabil și inacceptabil și dacă conflictul global este și unul interior. Ne putem întreba dacă teritoriul moral ca orizont al nostru rămâne unul al binecuvântării, dacă ne putem întoarce la sensul profund al acestuia nutrit poate în chip explicit de sensul iubirii (încă posibile: Corinteni 13). Activitatea comunicativă leagă pluralitatea de valori de o etică universalistă bazată pe intercomprehensiune. Habermas o întemeiază în condițiile unice ale jocurilor noastre de limbă și ale formelor de viață asociate cu ele. Pentru Apel, pluralitatea jocurilor lingvistice nu poate fi rezolvată singură în principiul scopurilor comune universalabile. Ar trebui să se reconecteze, așa cum face Karl-Otto Apel, cu o filozofie transcendentală a limbajului și intercomprehensiunii?

Prin secularizarea lumii contemporane, societățile occidentale au pierdut reperele și valorile care le-au asigurat în mod tradițional coeziunea. Știm de la Aristotel bunul simț al cetățeanului civilizat ce și-a construit spațiul adăpostirii în cel al locuirii etice - deopotrivă un loc de schimb și comunicare, în care cetățeanul aduce sentimentul de apartenență la comunitatea de ființe rezonabile căutând și încercând a construi viața bună. Cetățeanul și raționamentul erau una.[14] Dar a apărut mimetismul, duplicitatea, simularea și disimularea inclusiv la nivelul valorilor și virtuților cultivate -cu sacrificii până a ajunge la omul demn. Binecuvântarea părinților ține și de o tradiție și un respect acordat acestora, valorilor cultivate în societate, experiența bună împărtășită, memoria greșelilor spre a fi evitate. Este și un sentiment legat de convingerea unui teritoriu (moral) cu o destinație superioară celei convenționale. Se mențin ideile contractului social, imanența valorilor și alegerilor democratice sub semnul suspiciunii. Se intrevede o întoarcere morală[15] impregnată cu nuanțe pragmatice. Este oare Adorno, un "al patrălea maestru al bănuielii" (primii trei : Freud, Nietzsche și Marx, îi menționa Paul Ricoeur) când se îndoia de instituții și tipul de organizare al societății moderne, lăsând deschis adevărul pe care îl privim astăzi în față, traversând post-modernismul ?

---

[14] Predicatul "adevărat" vizează adesea, fenomene psihologice, cum ar fi judecăți sau credințe, dar și obiecte fizice, ori expresii lingvistice și propoziții specifice și, uneori, anumite entități ideale numite "propoziții". E de așteptat să legăm întotdeauna noțiunea de adevăr, precum cea a unei propoziții, la o anumită limbă; pentru că este evident că aceeași expresie care este o propoziție adevărată într-o singură limbă poate fi falsă sau lipsită de sens în altă limbă, deci ne fixăm un reper al unei comunități de experiență comună. Nu excludem posibilitatea unei extinderi ulterioare a referentuluii la alte tipuri de obiecte.

[15]David M. Smith. 1997., Geography and ethics: a moral turn? Vezi și https://www.firstthings.com/article/2017/05/the-moral-turn

Insidios (asemenea stilului actual de viață, tot mai comod: cu televizor, computer, net, celular, ce încep să ne domine), teoriile contractuale se conturează în gândirea contemporană, ca sursă de fascinație și neliniște sau o pluralitate de principiu, care intrigă. La nivelul gândirii și credinței apare o relație de tip contractual chiar și cu Divinul (de tip: îmi dai, îți dau) încât și iubirea (I Ioan 4 :8-16) e privită cu suspiciune:
”Te iubesc pentru că am nevoie de tine” sau ”Am nevoie de tine pentru că te iubesc ?”

Bibliografie

Adorno W. Theodor, 2007. *Minima moralia* (Corbea, Andrei, trad), București: Art, ISBN 978-973-124-098-5.
Feinberg, J. ed., 1969. *Moral Concepts*. Oxford: Oxford University Press.
Harman, G., 1977. *The Nature of Morality: an introduction to ethics.* New York: Oxford University Press.
Mackie, J. L., 1977. *Ethics: Inventing Right and Wrong*. Harmondsworth: Penguin.
Nussbaum, M., 1986. *The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy.* Cambridge: Cambridge University Press. Pt.2.
Norman, R., 1983. *The Moral Philosophers: an introduction to ethics*. Oxford: Clarendon Press.
Price, A. W., 1995. *Mental Conflict*. London: Routledge.
Raz, J. ed., 1978. *Practical Reasoning*. Oxford: Oxford University Press.
Taylor, P. W. ed., 1967. *Problems of Moral Philosophy: an introduction to ethics.* Belmont, California.
William Egginton and Mike Sandbothe (eds.), 2004. *The Pragmatic Turn in Philosophy: Contemporary Engagements between Analytic and Continental Thought*, SUNY Press, (pbk), ISBN 9780791460702
https://philpapers.org/rec/HOFEAA
http://www.ditext.com/tarski/tarski.html

.

MESAJELE TRANSMISE PRIN IMAGINI. REPERE PSIHOLOGICE ŞI EDUCATIVE ÎN ERA MODERNĂ

MESSAGES CONVEYED THROUGH IMAGES: PSYCHOLOGICAL AND EDUCATIONAL BENCHMARKS OF MODERN AGE

Corina Matei GHERMAN[1]
Georgiana TACU[2]
Doina GURIŢĂ[3]

Abstract

Any image is a means of communication between people through the messages they transmit. Among the messages transmitted by images, emotional messages are the most important, and they always address human feelings, which they want to "activate" in decrypting the "hidden" message.

Though philosophers and psychologists have not yet defined the term *emotion* while studying it for over a century, a definition has been given by the Oxford Dictionary, which shows that emotion is "any mental, emotional or passionate agitation or disorder; any acute or tense mental state." We deduce that emotion is related to a feeling, and the thoughts that it engenders generate the psychological and biological states that we are able to set in motion. Emotions are of many types and nuances, and even very subtle emotions are difficult to be highlighted by words.

Key words: *message, image, psychological references, education.*

Introducere

Orice imagine constituie un mijloc de comunicare între persoane prin mesajele pe care le transmit. Dintre mesajele transmise de imagini, cele mai importante sunt mesajele emoţionale, ele adresându-se întotdeauna sentimentelor umane, pe care doreşte să le „activeze” în decriptarea mesajului „ascuns”. Deşi filosofii şi psihologii nu au definit încă

---

[1] Dr.ec,AGER, AJTR, Preşedintă a Ligii Scriitorilor Filiala Iaşi-Moldova. corinavgherman@yahoo.com
[2] researcher, Romanian Academy, Iasi Branch, Institute "Gh. Zane". corinavgherman@yahoo.com
[3] DR.ec. AJTR,Iaşi. corinavgherman@yahoo.com

precis termenul de emoţie deşi îl studiază de peste un secol, o definiţie a fost dată de Dicţionarul Oxford, care arată că emoţia este „orice agitaţie sau tulburare mintală, sentimentală sau pasională; orice stare mintală acută sau tensionată”. Deducem de aici că emoţia este legată de un sentiment şi gândurile pe care aceasta le antrenează generează stări psihologice şi biologice pe care suntem capabili să le punem în mişcare. Emoţiile sunt de mai multe tipuri şi nuanţe şi chiar emoţii foarte subtile greu de pus în evidenţă prin cuvinte.

Identificarea emoţiilor -
Un rol important în transmiterea mesajelor imaginii

Cercetătorii continuă şi astăzi studiile, să identifice care sunt emoţiile primare şi în domeniul imaginilor care corespund culorii roşu, galben şi albastru şi prin amestec se obţin toate combinaţiile posibile ce pot fi folosite la crearea imaginilor. Creatorul de imagine nu trebuie să fie o persoană emotivă, deoarece emotivitatea se referă la acele persoane care au un grad de afectivitate, sensibilitate şi impresionabilitate, care la persoane individuale pot spori creativitatea, în schimb în lucrul în grup, cum se recomandă în epoca modernă, ei nu se integrează deplin în grupul creativ, fiind prea emotivi şi timizi. Din acest motiv, creatorii de imagine pot avea blocaje emoţionale, deoarece ei acordă o prea mare importanţă consecinţelor oricăror greşeli posibile, îndeosebi, când trebuie să contrazică norme sociale recunoscute sau susţinute de anumite personalităţi ale prezentului.

În istoria omenirii, au existat greşeli, unele chiar aparţinând unor mari personalităţi, ca de exemplu: la începutul secolului al-XIX-lea, odată cu dezvoltarea căilor ferate, se considera că trenurile nu vor putea depăşi 75 km/h deoarece pot provoca pasagerilor sângerări nazale; în anul 1843, lordul Brunel a construit primul vapor din oţel dotat cu motoare cu aburi. Se comenta că vapoarele construite din oţel nu vor putea pluti pe apă; în 1933 Ernest Rutherford, părintele fizicii nucleare, considera că energia produsă de scindarea atomului este doar „o biată adiere” şi că cei ce speră să obţină energie din această reacţie „visează la cai verzi pe pereţi”; în 1994, amiralul Willian Leahy, considera că bombele atomice nu vor exploda. Am prezentat aceste exemple pentru a demonstra creatorilor de imagine că nu trebuie să se descurajeze dar trebuie să pună în practică idei noi şi neobişnuite iar minţile lor creative trebuie să-şi asume şi riscuri.

Dar să revenim la emoţie. Cuvântul *emoţie* provine de la cuvântul franţuzesc „émotion”. Emoţia este definită ca „reacţie afectivă de intensitate mijlocie şi de durată relativ scurtă, însoţită adesea de modificări în activitatea organismului, oglindind atitudinea individului faţă de realitate”[DEX,1998], definiţie care corespunde cel mai bine modului cum reacţionează o persoană din prima secundă, când priveşte o imagine, având în vedere dinamismul imaginilor în transmisiile televizate,etc. Scopul şi puterea emoţiilor stau la baza iubirii şi a tuturor sentimentelor pe care le trăim în viaţă şi că specia umană îşi datorează în cea mai mare parte existenţa datorită capacităţii umane de a iubi asigurând perpetuarea speciei umane. Din acest motiv, de-a lungul evoluţiei umanităţii, emoţiei i-a fost acordat un rol deosebit de important în psihicul uman. La psihicul uman trebuie să ajungă şi comunicarea făcută prin intermediul imaginilor.

Emoţiile îi ajută pe oameni să reacţioneze în situaţii dificile, cum ar fi primejdia, legătura afectivă dintr-un cuplu uman,etc. Fiecare emoţie ne oferă un mod distinct de a acţiona, arătându-ne decizia corectă de a combate provocările vieţii de zi cu zi. Atunci când

trebuie să luăm decizii foarte importante, sentimentele şi emoţiile au un rol mai important decât gândirea iar inteligenţa îşi pierde importanţa când sentimentele sunt cele care contează.

Orice emoţie, fie ea declanşată şi de imagini, îţi produc sentimentul de reacţie, în bagajul emoţional al omului, fiecare tip de emoţie are un rol unic conform moştenirii biologice. Cercetătorii au descoperit mai multe feluri în care emoţiile pregătesc corpul uman pentru reacţie.

Frica, provoacă o emoţie foarte puternică, sângele circulă cu putere în muşchii picioarelor pregătind corpul să fugă din faţa primejdiei (la întâlnirea cu un animal de pradă,etc.) sau te albeşti la faţă având senzaţia că sângele ţi-a îngheţat în vene, timpul „paralizează", lăsând energia creierului să evalueze situaţia şi să ia decizia corectă: fugi sau luptă. În această situaţie circuitele din centrul de comandă emoţional al creierului actionează un flux de hormoni ce pune imediat corpul în mişcare determinându-l să acţioneze, concetrându-se pe ameninţarea imediată, hotărând cum trebuie procedat. Frica se poziţionează între nelinişte şi teroare, agitaţie şi panică, cu puternice încărcături emoţionale, ce conduc la reacţia de „salvare".

Mânia - Când ne mâniem, sângele circulă mai repede în mâini, care te determină aproape instantaneu să apelezi la un obiect (armă) cu care să reacţionezi. Concomitent, cresc bătăile inimii şi se degajă hormoni precum adrenalina care conţine suficientă energie pentru o reacţie în forţă.

Dezgustul, transmite acelaşi mesaj: e ceva ce agresează (gust, miros sau metaforic). Se exprimă de cele mai multe ori prin mişcări precum: expresia de dezgust a feţei, prin curbarea buzei de sus într-o parte iar atunci când strâmbi din nas, o încercare de strângere a nărilor, atunci când provocarea este un miros neplăcut. De multe ori, dezgustul este asociat cu fobia, reacţia fiind de repulsie, de respingere, de părăsire a locului „infectat", cu sentimente cum ar fi ruşiunea, repulsia, descurajarea. Aceste emoţii le pot declanşa imaginile prost construite.

Surpriza - Comunicarea prin imagini care foloseşte surpriza doreşte să inducă neprevăzutul într-o scenă banală sau plauzibilă, cu rolul de a surprinde privitorul cu altceva decât era obişnuit, trezindu-i emoţii ce variază între perplexitate şi satisfacţie, îmbrăcând aproape toate formele mirării. Ea marchează exact trecerea de la emoţie la sentiment prin termeni precum formidabil ceea ce semnifică inducerea sentimentului privitorului de mulţumire, satisfacţie şi admiraţie.

Tristeţea - Situată între melancolie şi disperare, se asociază cu sentimentul de regret şi compasiune iar principala ei funcţiune este ajutorul pe care o persoană poate să-l primească în cazul când se produce o suferinţă, o mare dezamăgire, sau a unei pierderi importante. Tristeţea determină scăderea generală a energiei corpului faţă de activităţile zilnice, iar starea de depresie conduce la scăderea metabolismului iar persoana manifestă o retragere introspectivă. Pierderea de energie, îi determină pe oamenii trişti să se izoleze de societate, să stea mai mult în casă, unde se simt mai în siguranţă. Pentru a evita această situaţie, imaginea trebuie să transmită mesaje pozitive, de relaxare şi încurajare.

Nervozitatea - În general, sentimentul de nervozitate se poate asocia în mod spontan cu sentimentul de ură, el debutează cu o insatisfacţie şi se poate termina cu furia, evitând etapele intermediare precum iritarea, înverşunarea, furia.

Bucuria - Bucuriile sunt emoţii care se obţin cu ajutorul imaginilor euforizante ce conduc privitorul spre activarea unor sentimente de ataşament, fidelizare, gratitudine sau la extrema cealaltă, la zeflemea sau chiar batjocoră. Emoţia de bucurie se situează undeva între satisfacţie şi exaltare trecând prin mulţumire şi jubilaţie.

Fericirea - Sentimentul de fericire produce schimbări importante biologice printr-o activitate intensă a creierului care conduce la inhibarea sentimentelor negative, favorizind creşterea energiei, eliminând sentimentele de îngrijorare, favorizând organismul la o revenire mai rapidă din apariţia unor emoţii ce produc supărarea. Starea de fericire provoacă corpului o relaxare generală şi entuziasmul de a realiza anumite lucruri deosebite pentru o varietate de scopuri.

Iubirea, caracterizată prin emoţii ce provoacă sentimente de tandreţe şi de satisfacţie, o trezire parasimpatică ce dublează „reacţia de relaxare", reprezintă un ansamblu de reacţie ale corpului generate de calm, relaxare şi mulţumire care favorizează cooperarea. Iubirea este considerată cel mai înalt sentiment uman. La începutul evoluţiei umane, când abia se conturau emoţiile, a fost o perioadă grea, cu care specia umană s-a confruntat încă din zorii istoriei, când speranţa de viaţă a adulţilor nu depăşea 30 de ani iar puţini copii supravieţuiau, când animalele de pradă atacau oamenii iar fenomenele naturale făceau diferenţa între viaţă şi moarte. Aceste multiple ameninţări la adresa omului încă de la apariţia sa au creat şi reacţiile emoţionale indispensabile pentru supravieţuire.

Specialiştii domeniului afirmă că omul are două minţi: una care gândeşte şi una care simte, ele interacţionează formând viaţa mintală a persoanei. Mintea emoţională operează mult mai rapid decât cea raţională, ea acţionează pe moment, are rapiditate în luarea deciziilor fundamentale. Subiecţii care au luat decizii într-un timp mai lung, n-au avut prea mari şanse de supravieţuire. Când punem întrebarea: de ce au reacţionat aşa? Este momentul când mintea raţională a intrat în funcţiune. De la apariţia emoţiei reacţia are loc la miimi de secundă, sacrificând acurateţea în favoarea vitezei. Mintea emoţională poate citi realitatea emoţională într-o clipă, este un fel de radar care depistează primejdia. Rapiditatea cu care emoţiile ne implică în acţiune este esenţială pentru adaptabilitatea noastră la mediul înconjurător iar durata de viaţă a unei emoţii maxime este de câteva secunde.

În aceste câteva secunde privitorul de imagine trebuie să cântărească valoarea comunicării transmisă de imagine. Susţinerea emoţiilor pe o durată mai mare de timp trebuie evocată mereu emoţia respectivă (repetarea imaginii). Când durează mai mult, emoţiile devin dispoziţii (o formă amortizată), ele stabilesc un ton afectiv, dar nu sunt moderatori puternici care să ne determine să acţionăm precum emoţiile puternice. Primul impuls într-o situaţie emoţională vine de la inimă şi nu de la raţiune. Gândurile noastre au un rol cheie în determinarea emoţiilor ce vor fi declanşate. Din moment ce gândul îmi spune: „omul acesta m-a înşelat", urmează o reacţie emoţională corespunzătoare acestui

fapt. Sentimentele umane sunt reacţii involuntare şi nu ştim când vor izbucni. „Iubirea este ca o febră care vine şi trece independent de voinţa noastră. Paul Ekman scria: „Faptul că nu ne putem alege emoţiile pe care le avem”, oamenii adesea îşi justifică acţiunile afirmând că erau cuprinşi de emoţie. Unii autori ca Bob Gottfried, Frances Vaughn, consideră emoţiile care generează sentimente ca valori supreme precum iubirea, compasiunea, înţelepciunea, puterea de a ierta, ţin de spiritualitate iar evaluarea acestei inteligenţe se face folosind coeficientul spiritual SQ (Spiritual Quotient). Marii creatori de imagine, se evaluează folosind relaţia: I = IQ + EQ + SQ (1), unde: I – inteligenţa multiplă; IQ– coeficientul de inteligenţă; EQ – coeficientul emoţional; SQ – coeficientul spiritual.

Inteligenţa multiplă, aptitudinile sau „chemarea” pe care fiecare persoană o are trebuie cunoscută încă din copilărie, care sunt coeficienţii de inteligenţă dominanţi şi care sunt slab reprezentaţi, pentru a se putea stabili profilul de inteligenţă al persoanei. Comportamentul şi sentimentele noastre şi ale altora îşi au o mare parte din originea lor în comunicare. Desigur, cine ştie să comunice bine poate comunica celorlalţi indivizi, grupuri sau chiar mase de persoane, propriile sentimente, idei sau viziuni. Dar cine poate comunica bine cu sine îşi poate asigura o stare interioară de bine, fericire, bucurie, dragoste şi extaz. Felul în care trăim şi realizările noastre depind de modul în care comunicam cu noi înşine. Personalitatea umană se construieşte prin interacţiune cu alţii, începând cu copilaria şi continuând întreaga viaţă. Procesul de socializare desemnează natura socială a dezvoltării umane, cu particularităţile determinate de experienţele fiecarui individ. Prin socializare se nasc similitudini, ca şi diferenţieri între membrii unei comunităţi sau grup; individul îşi modifică continuu conduita, pentru a răspunde aşteptărilor celorlalţi, pentru a se articula unor convenţii sociale. Acest proces de achiziţii şi adaptare permanentă, de integrare progresivă şi de interiorizare a normelor şi valorilor morale şi culturale poartă numele de socializare. Specificul său este faptul că, prin învăţare socială, indivizii experimentează modele acţionale şi structuri cognitive: stiluri de exprimare, scopuri, credinţe, teorii, valori, atitudini ce-i permit să funcţioneze din ce în ce mai articulat la relaţiile interpesonale şi sociale, în relaţiile intragrup şi intergrup, în statuturi publice [Beauvois, J. L., Dubois, N. 1999, acesat la data de 21 ianuarie, 2018].

Socializarea presupune deci, în primul rând, învăţarea, prin interacţiune cu alţii, a unor modele de conduită socială, a unor cunoştinţe comune sau a unor norme, reguli, cutume, rituri vehiculate într-o societate. Efectul nu ar trebui să fie standardizarea comportamentelor, deşi acest lucru este posibil, ci diferenţierea în funcţie de diversele forme de influenţă primite şi de capacităţile şi particularităţile individului de a prelucra informaţiile. Socializarea poate fi abordată din perspectiva pedagogică (ca învăţarea în vederea unei inserţii sociale favorabile), etnologică (ca încorporarea a unor modele de gândire şi acţiune, ca transmiterea de cunoştinţe), antropologică (oferirea de modele culturale, abilităţi, atitudini şi motivaţii) sau psihologică (dezvoltarea personalităţii prin interacţiunea cu mediul social).

O varietate particulară a procesului de socializare este internalizarea sau interiorizarea [Neculau, A., Ferreol, G., 1998]. Grusec şi Goodnow,1994, definesc interna-

lizarea ca faptul de „a lua cunoştiinţă de valorile şi atitudinile societăţii într-un mod în care un comportament acceptabil să fie motivat nu prin anticiparea consecinţelor, ci prin factori intrinseci sau externi”. Conceptul de internalizare reuneşte procese motivaţionale, cognitive şi sociocognitive prin care o exigenţă socială externă, o valoare sau o normă externă devine exigenţa internă pentru o persoană. Specific acestui proces este că alinierea la exigenţele externe găsesc o disponibilitate internă, sancţiunile pozitive sau negative nu sunt exercitate de către mediul social, ci sunt „autodistribuite” de către persoana însăşi.

Procesul de internalizare – crede Beauvois şi Dubois – trebuie abordat într-o altă manieră decât cel de socializare: individul (un copil, de exemplu) poate fi perfect socializat într-un registru comportamental fără să fi internalizat valorile pe care le implica acel registru. El se poate supune unor exigenţe externe, dar această supunere e doar de complezenţă, exterioară, fără o susţinere internă, fără adeziune afectivă; registrele comportamentale sunt fapte de conduită şi de abstinenţă, distribuind obligaţii şi interdicţii. Internalizarea stabileşte ceea ce trebuie să faci şi ceea ce nu e bine să faci.

Putem deci identifica internalizarea unor norme de abstinenţă sau de interdicţii; internalizarea stabilşte niveluri de exigenţă şi valori morale, de conduită altruistă sau prosociale (de a dărui, ajuta, a arăta bunăvoinţa) opuse comportamentelor agresive. Aceste registre ale intervenţiei psihosociale au, practic, dar şi teoretic, un câmp nelimitat de aplicaţie. Modelele de intervenţie se învaţă în familie, fac parte din patrimoniul cultural al familiei, grupului, comunităţii. Sunt valori acţionale care se transmit şi se încorporează încă din copilărie, menţinându-se, prin exerciţii şi practică socială, întreaga viaţă.

Nicole Dubois,1994, a studiat normele de internalitate [Adrian Neculau, 1997] pe care le utilizează actorii sociali. Acestea pot fi definite ca valorizarea, socialmente învăţată, a explicaţiilor unor evenimente psihosociologice, care accentuează importanţa actorului ca factor cauzal. „Eroarea fundamentală” pe care o fac majoritatea indivizilor în aprecierea contribuţiei factorilor ce pot explica comportamentele, este aceea de a supraestima factorii interni. Rolul presiunii externe a mediului, asupra conduitei, este subestimat, au dovedit cercetările empirice [Beauvois, J., 1987]. Oamenii au credinţa că pot controla evenimentele şi atribuie un rol secundar controlului extern. Conceptul de normă ocupă un loc central în psihologia socială începând cu 1935, data la care Sherif a realizat primele experimente privind formarea normelor de grup. Au urmat apoi cercetările asupra conformismului, 1952, normalizarii,1935 - 1966, inovaţie, 1967. Noţiunea de normă se utilizează în mai multe accepţiuni: norma de grup, norma socială, culturală, comportamentală, evalutivă. Norma înseamnă acceptarea unei reguli de conduită socială, a unei cutume sociale sau a unui model. Caracteristic normei este faptul că exclude ideea de constrângere, înlocuind-o cu cea de valoare (valorizare socială). O normă este expresia unei colectivităţi date, ea atribuie o valoare (un eveniment este apreciat ca dezirabil, bun), ea nu impune o constrângere instituţională şi este independentă de criteriul adevărului. Aceasta înseamnă ca un eveniment poate fi evaluat pozitiv pentru că desemnează o utilitate socială şi permite realizarea unor obiective sociale [Beauvois, Joule, 1981; Beauvois, 1990; Beauvois, Dubois, 1992, 1993]. Să rezumăm: o normă socială este deci „afacerea” unui colectiv, ea

este socialmente învăţată, atribuie o valoare unui eveniment sau obiect şi are o utilitate socială (şi nu valoare de adevăr).

În procesul de internalizare a valorilor rolul normei este deci hotărâtor. Indivizii îşi construiesc norme interne şi le atribuie valorea utilizând practici evaluative proprii care au utilitate socială. Normele sunt specifice unui grup, comunităţi, populaţii. Cercetarea întreprinsă de Nicole Dubois, 1994,demonstrează modul în care se construiesc normele democraţiei liberale.

Există pentru omul adult o comunicarea interioară, o comunicare cu sine: ceea ce simţim, ceea ce ne spunem şi ceea ce ne imaginam noi înşine adesea fără a o împărtăşi celorlalti. Cum orice fel de comunicare este o acţiune, orice comunicarea are efect, atât asupra altora cât şi asupra noastră. De aici, rezultă o putere deosebită: aceea de a comunica cu sine însuşi, cu resursele, înzestrarile şi capitățile ascunse sau latente ale propriului sine. Freud, Lacan şi Foucaqult, cred că suntem incapabili „de a" , în loc „de a invoca" formula socratică înscrisă pe templul lui Apolo de la Delphi, „Cunoaşte-te pe tine însuţi", e mai bine să spunem: „Comunică bine cu tine însuţi". Dacă examinăm această comunicare cu sine sub aspectul sub care noi acordăm semnificaţie evenimentelor sau întâmplărilor din viaţa noastră, putem înţelege mai bine situaţia din perspectiva interpretării pe care Mircea Eliade o dă Mioriţei. Adevărată şi poate singura noastră libertate, care funcţionează de altfel şi ca un principiu al creşterii, al maturizării, al evoluţiei, este faptul că noi suntem cei care acordăm semnificaţiile, cei care, mai precis, putem resemnifica. Pentru că nimic nu are altă semnificaţie decât aceea pe care i-o atribuim noi. Dacă suntem capabili să vedem în orice experienţă, chiar şi într-un eşec, ceva semnificativ sau chiar avantajos pentru ceea ce urmărim, atunci ceea ce altădată simţurile interpretaseră ca plictiseală sau neplăcerea, ca tristeţe sau durere, va fi resemnificat.

Programarea neuro-lingvistică a lui John Grinder şi Richard Bandler are în vedere tocmai această comunicare, în primul rînd cu sine şi apoi cu ceilalţi. Ia în considerare, pe de o parte, creierul uman, pe de alta, limbajul cu ajutorul căruia comunicăm şi înseamnă simplu şi scurt spus programarea felului în care limbajul, atât verbal cât şi nonverbal, afectează sistemul nostru nervos.

Daca analizăm termenii NLP (Neuro-Linguistic Programming) vedem că „Neuro" înseamnă modul în care funcţionează creierul şi sistemul nervos iar „Linguistic" modul în care sunt codate şi ordonate înregistrările neuronale şi în care comunicam, verbal sau nonverbal, cu noi înşine şi cu ceilalţi. Desigur, totul este gîndit aşa cum o cere Gregory Bateson – pentru care înţelepciunea rezidă în capacitatea de a conştientiza că eşti parte dintr-un sistem, pe care el îl evocă prin metafora mai înainte menţionată a orchestrei - dintr-o perspectiva sistemică pentru care mintea şi trupul sunt părţi ale aceluiaşi sistem NLP. Este un ghid pentru utilizarea creierului prin intermediul comunicării cu sine, stăpânirea propriei minţi, abilitatea de a stăpâni stările în care te găseşti prin controlarea propriului creier şi a comunicării cu ceilalţi, a modelarii - studiul excelenţei umane şi modul în care aceasta poate fi reprodusă.

Programarea neuro-lingvistică porneşte de la sistemul de convingeri al unei persoane. Convingerile sunt filtrele prealabile, apriorice, ale percepţiei, de la care pornind interpretăm tot ceea ce se întâmplă şi care structurează comunicarea cu noi înşine. „Omul este ceea ce crede el că este" [Anton Cehov]. O persoană poate să facă ceea ce crede ea că este posibil şi nu poate să facă ceea ce crede că este imposibil. Este ca şi cum profeţiile care se autoâmplinesc: „Dacă tu crezi că eşti în stare să faci ceva sau că nu eşti în stare să faci ceva, ai dreptate în ambele cazuri" [Managerul Henri Ford]. Atunci când trimiţi constant creierului tău mesajul că nu poţi face ceva, capacitatea ta de a face respectivul lucru este inhibată sau blocată. Invers, când trimiţi mereu creierului tău mesaje că poţi face ceva anume, el este stimulat să obţină respectivul rezultat şi îţi oferă tot sprijinul pentru a-l obţine. Contează nu atât realitatea, cât convingerea, comunicarea lipsită de scepticism, îndoială şi nelinişte direct cu sistemul nervos. Ca în întâmplarea cu furgonul frigorific sau ca în cazul stării de hipnoză în care o monedă scoasă din buzunar poate produce o arsură. Datorită relaţiei strânse cu limbajul, creierul face ceea ce i se spune să facă. Aşa ne putem construi conştient propriile convingeri. Atunci când crezi că ceva este adevărat, chiar intri în starea că acel ceva este adevărat. În primul rând NLP studiază felul în care oamenii comunică cu ei înşişi pentru a-şi programa, cel mai adesea inconştient, stările, care să ne înţelegem bine, pentru neuro-lingvistică sunt în acelaşi timp, mai mult decât starea mentală şi starea corporală luate separat şi se alcătuieşte de fapt din sistemul alcătuit de cele două. NLP are în vedere sintaxa mentală, adică modul în care o persoană îşi organizează gândurile şi care permite accesarea acelei părţi a creierului care este de cel mai mare ajutor în obţinerea rezultatului dorit. În fine, NLP se interesează de comunicarea cu propriul corp, respectiv de controlul respiraţiei, posturii, mimicii, naturii şi calităţii mişcării. Ceea ce te învaţă în primul rînd NLP în raport cu ceilalţi, este să stabileşti un raport, să calibrezi, iar în raport cu tine să stabileşti obiective, să fixezi ancore.

Eficienţa comunicării mesajalelor prin imagini se realizează atunci când limbajele (exprimările) picturale vor să fie apreciate (exploatate) pentru contribuţia pe care ele şi-o aduc ca mijloc de comunicare şi care să evite ca aceea imagine să mai poate fi comunicată prin diferite mijloace (fotografia, video, TV) care poate scădea eficienţa mesajului. Trebuie evitat acest lucru.

Randamentul comunicării eficiente a mesajului prin imagini necesită ca acest tip de comunicare să comunice mesajele în diferite limbaje (coduri) picturale, având la bază caracteristici unice (specific), selectate pe baza unei grile, pentru a ocupa o poziţionare în perspectiva tehnicilor de producere a imaginilor.

Tabelul nr.1. Principalele limbaje picturale, rezultate şi contribuţii.

Limbaje anterioare	Rezultate	Limbaje noi	Contribuţii
Ştergere Decupaj	Semne Simboluri	Pictură	Perspectivă
Pictură	Încadrare Compoziţie	Fotografie	Surprinderea unui moment
Fotografie	Zoom Copiere	Cinema	Sunet Mişcare
Cinema	Montaj	Video	Difuzare în direct
Video	Timp real	Imagine digitală	Intractivitate
Imagine digitală	Interactivitate	Realitatea virtuală	Aprofundare

Sursa: www.nytimens.com

- Obiectivul final, este de fiecare data, obţinerea atenţiei la subiecţii ţintă pentru a le pune în mişcare psihicul şi mentalul care să determine reacţii favorabile faţă de mesajul transmis. Din acest motiv, emiţătorul trebuie să găsească acea modalitate subtilă de a dirija auditoriul spre reacţii favorabile.
- Obiectivul cognitiv care vizează transmiterea a cât mai multe caracteristici pozitive despre un anumit produs.
- Obiectivul afectiv este considerat cel mai important în comunicarea mesajelor prin imagini şi determină reacţii emoţionale de adeziune la mesaj;
- Obiectivul proactiv are scopul de a determina subiecţii la reacţii active de acceptare, de cumpărare, de fidelizare,etc.

Emiţătorul trebuie să cunoască axele mesajului pe care îl transmite ţintei pentru a obţine reacţia dorită:

- Axa raţională (argumentare logică);
- Axa emoţională (provocarea unor emoţii);
- Axa etică (adresare la conştiinţa auditoriului).

Este recomandat ca mesajele să fie transmise de persoane atractive, de persoane cu notorietate publică, credibile, cu farmec personal. Mesajul trebuie prezentat cât mai convingător, în cadrul unei imagini, de exemplu, el trebuie să comunice titlul, textul, ilustraţiile, culorile,etc.

Conceperea şi implementarea unei strategii de comunicare a mesajelor prin imagini trebuie să aibă la bază principiile generale ale oricărei strategii de comunicare [Munteanu, Vasile, 2009]:

- Principiul existenţei, potrivit căruia strategia trebuie să fie scrisă şi adusă la cunoştinţă celor interesaţi în operaţiunea de difuzare;
- Principiul clarităţii, care presupune idei clare, uşor de difuzat şi de înţeles;

- Principiul realismului a cărei cerinţă este ca obiectivele stabilite să fie susţinute de resursele necesare; Principiul diferenţierii, care impune ca diferenţierea să fie outputul unei politici de comunicare având la bază tehnicile de marketing;
- Principiul coerenţei, pentru reuşita comunicării.

Paul Martineli, Presedintele John Maxwell Team, ne aminteşte că mai trebuie să ţinem cont şi de cele 7 legi universale: legea transmiterii energiei, legea relativităţii, legea vibraţiei, legea polarităţii, legea ritmului, legea cauzei şi a efectului şi legea incubaţiei/ a geniului.

În concluzie, mesajele transmise prin imagini au devenit repere psihologice şi educative în noua eră a societăţii bazată pe cunoaştere şi datorită tehnologiei moderne va cunoaşte o dezvoltare rapidă în viitor.

Bibliografie

Alain, J., *Comunicarea prin imagini*, Editura Polirom, 2009.

Arnheim, R., *Artă şi percepţia vizuală: o psihologie a văzului creator*, Editura Polirom, 2011.

Canton, J., *Provocările viitorului*, EdituraPolirom, 2010.

Bădau, H., M., *Tehnici de comunicare în social media*, Editura Polirom, 2011.

Drucker, P., F., *Managementul viitorului*, Editura ASAB, 2004.

Ekerman, P., *Emotion in the human face*, University of California School of Medicine, Printed in the Unites States of America, 1972.

Grinder, J., Bandler R., *Tehnicile hipnoterapiei ericsoniene*, Editura Curtea Veche, 2007.

Goleman, D., *Inteligenţa emoţională*, Editura Caerea Veche, 2008.

Guéguen, N., *Psihologia consumatorului*, Editura Polirom, 2006.

Matei, Gherman, Corina, & Petrescu, Ghe., *Comunicarea în marketingul etapei actuale de evoluţie a societăţii,* în volumul Buletin Ştiinţific, Editura Fundaţiei „Gh.Zane”, 2002.

Matei, Gherman, Corina, *Rolul comunicării în cultivarea imaginii*, în vol. Psihologie Managerială şi Management Relaţional, Universitatea de Stat „Alecu Russo”, Bălţi, Republica Moldova, 2002.

Neculau, A., Ferreol, G., *Psihologia schimbării*, Editura Polirom, 1998.

Neculau, A., *Reprezentarile sociale*, Editura Polirom, 1997.

Păuş, V., A., *Comunicare şi resurse umane*, Editura Polirom, 2006.

Rusu, Marinela, coord., *Artă şi personalitate, dimensiuni filosofice şi psihologice ale creaţiei artistice*, Editura Ars Longa, 2014.

Rusu, Marinela, coord., *Etic şi estetic, Modalităţi interpretative, contraste şi controverse*, Editura Ars Longa, 2015.

Sasu, C., *Marketing internaţional*, Editura Polirom, 2005.

Stolarz, D., Felix, L., *Videoblogging Podcasting*, Elsevier, Oxoford, 2006.

Şoitu, L., *Aspecte educaţionale ale limbajului audio-vizual*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, 1993.

Şchiopu, Ursula, *Psihologia diferenţială*, România Press, 2006.

Zlate, M., *Psihologia mecanismelor cognitive*, Editura Polirom, 1999.

***http://facultate.regielive.ro/cursuri/psihologie/comunicarea-cu-sine-9442.html. accesat la data de 2.02.2018.

Comunicarea reprezintă elementul definitoriu al umanității în context social, interpersonal. Comunicare - înseamnă similitudine, acord sau consens în gândurile și experiențele împărtășite, un proces de creare a sensului, puternic influențat de modelul cultural în care are loc. Volumul de față reunește lucrările mai multor filosofi și psihologi ce investighează cu interes acest domeniu al interacțiunii umane.

Regăsim analizate în paginile volumului *caracteristicile esențiale ale comunicării interpersonale* cât și *elementele* ce o definesc: simbolurile implicite, interpretarea, tranzacția mesajelor și construirea de sensuri, compromisul ”înțelesurilor comune” etc. Comunicarea interpersonală este întotdeauna *contextuală*, deoarece are loc într-un context fizic, social, istoric sau cultural. Aceste contexte influențează scopul comunicării, natura relațiilor dintre participanți dar și comportamentul acestora.

Lucrările inserate în acest volum oferă o analiză detaliată, științifică, a elementelor ce fac dificilă uneori, comunicarea interpersonală. Teoriile comunicării ne spun că *factorii perturbatori* pot să apară nu numai la nivelul canalelor de comunicare, dar şi al partenerilor comunicării sau al receptorilor. Incapacitatea sau dificultatea de a percepe mesajul se poate datora lipsei *ascultării*, nu doar a ascultării „cultivate”, critic-reflexive, ci chiar şi a elementarei ascultări în vederea obţinerii de informaţii.

Recomandăm acest volum tuturor cititorilor aflați în căutarea înțelesurilor juste ale comunicării, care doresc să identifice mai ușor dificultățile dialogului social cât și modalitățile de depășire a acestora.

coord. **Marinela Rusu**